Johan Bojer

Foamea cea mare

roman

JOHAN BOJER

Foamea cea mare

(„Den Store Hunger”, 1916)

Traducere din limba norvegiană de Alexandru Sever şi Maria-Alice Botez

Postfaţă şi tabel cronologic de Alexandru Sever

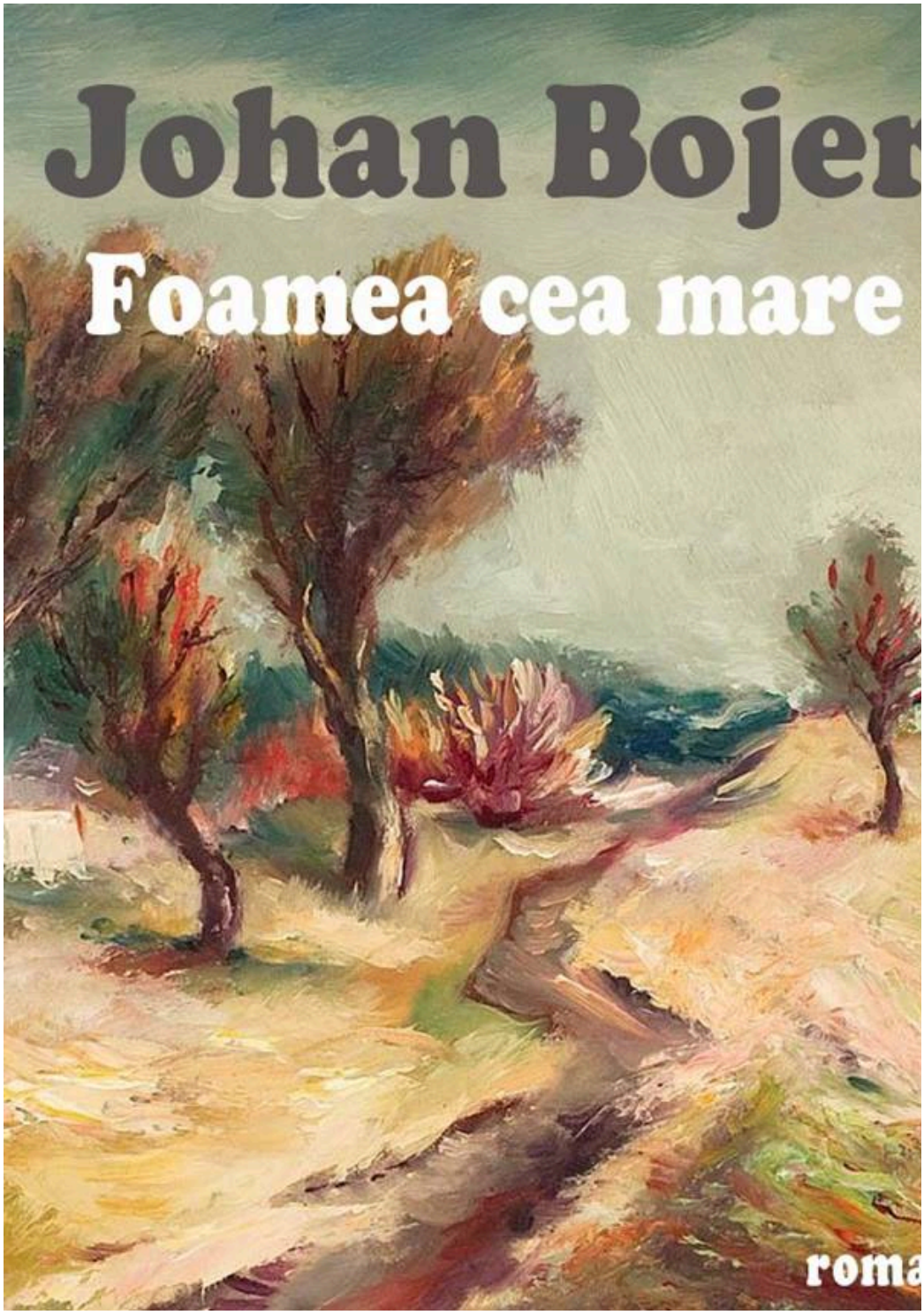
Johan Bojer
Foamea cea mare
roma

Kindle eBook: ianuarie 2015
- versiunea 2.0 -
Editura pentru literatură, 1969
Traducerea s-a făcut după ediţia
Den Store Hunger, roman,
© Gyldendal, Norsk Forlag, Oslo, 1927
Ilustraţia copertei:
Adam Bălţatu, „Peisaj fantastic”
(detaliu)

Cuprins:

Foamea cea mare

TABEL CRONOLOGIC

Partea întâi

- I
- II
- III
- IV
- V
- VI
- VII

Partea a doua

- I
- II
- III
- IV
- V
- VI
- VII
- VIII
- IX
- X
- XI
- XII
- XIII

Partea a treia

- I
- II
- III
- IV
- V
- VI
- VII

POSTFAȚĂ

TABEL CRONOLOGIC[1]

1872 *6 martie.* Se naşte la Orkedalsøren, Johann, fiul Johannei Iversdatter Elgaaen, servitoare la Trondheim. Ferma Elgaaen în care s-a născut mama se află la marginea lacului de munte Faemundjoën, la 30 de kilometri de Røros, oraş minier de pe lângă frontiera suedeză. Mai târziu, mama va încropi o lăptărie la Trondheim. Tatăl plăteşte întreţinerea copilului, dar în 18 ani, cât timp copilul rămâne în sat şi duce viaţa unui ţăran, nu vine să-l vadă decât o singură dată.

1873 Johann creşte în mijlocul familiei lui Elias Faetten, un *husmand,* adică un ţăran sărac, Faetten trăieşte deopotrivă din pescuit şi munca câmpului în satul Rissa. El poartă numele pământului pe care munceşte. Nevasta lui, mama adoptivă a lui Johann, e mama Randi.

1875 *Un faliment* de Bjørnson.

1876–1877 *Anna Karenina* de Tolstoi. *Fraţii Karamazov* de Dostoievski.

1879 *Casa cu păpuşi* de Ibsen.

1879–80 *Camera roşie* de Strindberg.

1884 Johann învaţă la şcoala departamentală, la Selbur, la 30 de kilometri de Trondheim. Întreţinerea o plăteşte tot tatăl. În şcoală, gustul pentru literatură i-l trezeşte profesorul Dybdahl. Aici citeşte *Poveştile ţărăneşti* ale lui *Bjørnson* şi *Casa cu păpuşi.*

1885 *Bel-Ami* de Maupassant.

1887 *Tatăl* de Strindberg.

La Horla de Maupassant.

1887 În vară, Johann termină şcoala. Intră argat la ferma Fallin unde va rămâne trei ani. Vara e cioban, restul anului argăţeşte în fermă. Fallin, împătimat de politică, va fi prototipul unora dintre politicienii romanelor de început ale lui Bojer. Gunhild, soţia lui Fallin, îndrăgeşte băiatul care va avea, în fermă, statutul unui copil adoptat. Unii îi spun chiar Johann Fallin, argatul purtând numele stăpânului. În această epocă lecturile sunt *Jurnalul oficial* şi *Biblia.*

1888 *Domnişoara Iulia* de Strindberg.

1890 *Foamea* de Knut Hamsun.

Hedda Gabler de Ibsen.

1890 Şcoala de subofiţeri de doi ani unde are locuinţă, hrană, îmbrăcăminte, soldă 20 öre pe zi. Instrucţia militară, noţiuni de matematică, istorie şi literatură. Citeşte Kieland, Zola *(Bestia umană),* Hugo *(Mizerabilii).* Frecventează biblioteca din Trondheim. La teatru nu prea merge: un bilet costă solda pe o săptămână. Frecventează Academia populară; ascultă conferinţe de Herman Bang şi Hamsun. Ia lecţii de engleză.

1892 *Solness* de Ibsen.

1892 Părăseşte şcoala de subofiţeri. Vânzător la o băcănie. Tatăl îi lasă o moştenire de 2000 de coroane. Urmează cursurile gratuite ale unei şcoli comerciale. Frecventează teatrul. Întemeiază un cerc de amatori de teatru; în toamnă îşi cumpără din beneficiile reprezentaţiilor un palton. Grupul funcţionează doi ani.

1893 *Hanul la regina Pedauque* de Anatole France.

1893 Comis-voiajor pentru maşini de cusut; trei luni parcurge ţinutul din jurul Trondheimului. Funcţionar la un negustor de peşte; pleacă în Lofoten să cumpere morun pentru patron; trăieşte viaţa pescarilor.

În Trondheim îşi descoperă un frate vitreg, mai tânăr, care trăise, ca şi el, prin familii străine. Îşi ia fratele în mansardă şi-l dă la învăţătură, învaţă gramatica franceză. Vrea să se pregătească pentru corespondenţă sau contabilitate. Scrie versuri.

Citeşte Zola, Bourget, Maupassant *(Bel-Ami).* Începe să scrie articole la un ziar local.

1894 *Micul Eyolf* de Ibsen.

1894 Prima lucrare a lui Bojer, o piesă într-un act, *O mamă.* Va fi jucată de o trupă suedeză. *Ostrovul mormintelor*, piesă în patru acte.

Pan de Knut Hamsun.

1895 În martie, *O mamă* e jucată la Trondheim şi îi aduce 200 de coroane.

Helga, nuvelă. Apare şi o piesă, în patru acte, cu acelaşi titlu.

În primăvară pleacă la Paris. Locuieşte la *Hotel American,* în strada l'Abbe de l'Epée, frecventat de literaţi danezi şi norvegieni. Aici îi cunoaşte pe Hamsun, Juhani Arno, Strindberg. Vizitează tot ce se poate vizita gratuit. Mare impresie îi fac Luvrul şi Biblioteca Sainte-Geneviève. În cele din urmă, întovărăşit de un compatriot, inginerul Sjgbjørn Obstfelder, sosit din Statele Unite, pleacă pe jos spre Bruxelles, Anvers, Amsterdam; bineînţeles, niciunul n-are un ban. Ajung în ţară pe un vas cu pânze. Peste vară locuieşte la fiica lui Fallin. Cu bani împrumutaţi se înapoiază la Oslo, unde locuieşte într-un hotel de clasa a patra.

Predă unui editor *Un om popular.*

1896 Apare romanul *Un om popular.*

1897 Citeşte mult. Audiază cursuri la Universitate ca student neînscris. Se interesează de istoria veche a Norvegiei. Dă peste istoria Sfântului Olaf care a creştinat ţara şi scrie *Sfântul Olaf,* piesă în 5 acte şi 9 tablouri.

Pe drumul bisericii, culegere de poveşti.

1898 *Victoria* de Knut Hamsun.

1898 *Fluierele,* poveşti şi fabule.

Se internează în sanatoriu, ca să-şi îngrijească plămânii. Aici o cunoaşte pe nepoata directoarei, viitoarea sa soţie. Ellen, fiica colonelului Lange, e o fată de 23 de ani, înaltă, zveltă, distinsă. Fratele ei, C. L. Lange, profesor de liceu, va fi secretar al Institutului „Nobel" şi laureat al premiului Nobel pentru pace pe anul 1921.

Nouă călătorie la Paris. Apoi la Nisa, să continue tratamentul început în Norvegia. Corsica. Florenţa. Viaţă liniştită. Scrie. Trimite corespondenţă în ţară. Se însănătoşeşte, în mai revine la Oslo. E prezentat familiei Lange. În toamnă se căsătoreşte cu Ellen; soţii pleacă la Roma.

1899 *Învierea* de Tolstoi.

1899 *Eternul război,* roman.

1900 *Dansul morţii* de Strindberg.

Fecunditate, primul volum din *Evangheliile* lui Zola.

1900 *Mama Lea.* Romanul e început la Roma şi sfârşit în Elveţia. Critică defavorabilă.

1901 Scrie *Vechi istorii,* poveşti populare.

1902 *Ianuarie:* se naşte primul copil. Revine în Norvegia. Se instalează la Stakjaer. Voiaj cu soţia în satul copilăriei, la Rissa. Apar *Vechi istorii. Theodora,* piesă în patru acte. Succes, dar în străinătate.

Pelerinajul (mai cunoscut sub titlul cu care a circulat în traduceri: *Maternitate),* roman. Editura Gyldendal din Copenhaga îi oferă 300 de coroane pe lună pentru angajamentul de a-i publica scrierile în exclusivitate.

Către sfârşitul anului e la Paris unde va sta până în 1907 (cu unele întreruperi în 1905 pentru efectuarea stagiului militar). Locuieşte în strada Boulard nr. 47, etajul 5.

1903 *Fascinaţia minciunii.* Succes deosebit. Un premiu al Academiei franceze.

1904 În primăvară, *Brutus,* tragedie în 5 acte, inspirată iniţial de un tablou de Lethière, văzut la Luvru: *Iunius Brutus exterminându-şi fiii.* În iunie, se naşte la Paris, în strada Boulard, cea de a doua fiica a scriitorului şi ea se va numi întru cinstirea mamei Randi, Randi Faetten. *Păsările albe,* poveşti.

1905 În mai se naşte fiul scriitorului, Halvard. În iunie familia se înapoiază în Norvegia. Johann îşi lasă soţia şi copiii la cumnatul său şi pleacă la Venneschavn să lucreze în linişte.

Primeşte dintr-un fond privat 2000 de coroane. E chemat sub drapel. Se îmbolnăveşte de enterită. Neurastenie.

În noiembrie e la Paris: ajunge aici chiar în ziua intrării regelui Haakon în Oslo. Va pleca la Quintal, nu departe de Annency, să-şi îngrijească plămânii; rămâne aici până la sfârşitul anului. Apoi va pleca la Meudon pentru patru-cinci luni.

1907 Revine în Norvegia cu familia şi se instalează la Gjøvik pe lacul Mjøren. Medici, sanatorii, cură de odihnă.

1908 Moare bătrâna Randi. Publică cu un succes deosebit *Regatul nostru.*

Benoni de Knut Hamsun.

1909 *Ochii dragostei,* un basm dramatic după o poveste cu acelaşi nume din *Păsări albe.* Piesa va fi jucată în Danemarca unde o montează Herman Bang, în Suedia, Finlanda, Germania.

Fascinaţia minciunii, o piesă după romanul cu acelaşi nume. E prima sa piesă acceptată la Teatrul Naţional. Bojer devine preşedinte al „Societăţii autorilor dramatici”.

1910 Se instalează la Harpefoss. Existenţă solitară. Vânătoare. Schi.

1911 *Nopţi senine* (roman).

1912 Moare Strindberg.

1912 În aprilie-mai, călătorie în Anglia. Peste an va publica *Cântecul prizonierului,* iar spre sfârşitul anului va pleca în Germania. Locuieşte la Wilmersdorf, cartier din Berlin, unde rămâne până la sfârşitul lui aprilie 1913. Prin editorul Fischer cunoaşte tineri scriitori germani. Dar Germania nu-l atrage; în septembrie îl aflăm la mănăstirea din Portigny.

1914 La 1 noiembrie preia cronica dramatică la *Aftenposten.*

1915 În septembrie-noiembrie vizitează frontul francez, spitale, uzine de muniţii. Scrie articole pentru *Aftenposten.*

Din noiembrie 1915 până în martie 1916 va face un turneu de conferinţe în Norvegia, susţinând cauza aliaţilor.

1916 La începutul anului, *Sigurd Braa,* dramă.

Din cele 80 de conferinţe ţinute, va publica o culegere: *Drapele franceze.* În noiembrie, *Foamea cea mare.* Succes imediat. *„Filozofia lui Vigny, Renan şi a doamnei de Noailles cântă sub pana domnului Johan Bojer ca finalul simfoniei a noua”* (Paul Souday. Citat după amintita lucrare a lui La Chesnais).

1917 *Faţa lumii,* roman.

Rodul pământului de Knut Hamsun.

Douăzeci şi cinci de conferinţe în Danemarca, pe tema războiului. Devine unul dintre fondatorii asociaţiei franco-norvegiene.

1918 O nouă serie de conferinţe în Norvegia.

1920 În primăvară, călătorie în Statele Unite. New York, Chicago, statele din nordul mijlociu cu pionieri din Norvegia.

Dyrendal, roman.

Timpuri liniştite, poveşti.

1920–1922 *Kristin Lavrandsdatter* de Sigrid Undset.

1921 *Ultimul Viking.* În februarie petrece o lună printre pescarii din Lofoten.

1922 *Cântecul prizonierului* (refăcut).
La împlinirea a 50 de ani e sărbătorit de întreaga presă.

1923 *Propria noastră rasă* (mai cunoscut în străinătate sub titlul: *Emigranţii).* În toamnă o nouă călătorie în Statele Unite. Conferinţe (Minnesota, Dakota şi câteva state vecine).

1925 Centenarul emigraţiei norvegiene în Statele Unite.

1926 *Noul templu.*

1927 *Vagabonzii* de Knut Hamsun.

1928 Paris, apoi Cap d'Antibes, Roma, Grecia, Germania. În cursul acestor călătorii cunoaşte pe Galsworthy, Upton Sinclair, Blasco Ibanez.

1929 *Oameni de pe coastă.*

1933 *Casa şi marea.*

1938 *Oamenii regelui.*

1942 *Ucenicul.*

1946 *Svenn.*

1950 *Vina lui Kristen Fjelken.*

1952 *Cântec şi viaţă.*

Bătrânul şi marea de Hemingway

1959 3 iulie. Johan Bojer decedează la Asker.

ALEXANDRU SEVER

http://ro.wikipedia.org/wiki/Johan_Bojer
http://www.haarsager.org/stadsbygd/Bojer.html

fondată în 1895
bpt
serie nouă

johan bojer

fascinația minciunii. foamea cea mare

PARTEA ÎNTÂI

I

Nicio furtună nu bântuie cu atâta turbare ca cea de la miazănoapte, atunci când, în lungile nopţi de iarnă, se năpusteşte vuind printre munţi. Fiordul tot e numai un vârtej înspumat de ninsoare, bărcile de-a lungul malului se dau de-a berbeleaca până sub căsuţele cenuşii ale pescarilor, iar vechile şi solidele poduri ale şoproanelor, uşoare deodată, zboară deasupra comunei ca nişte păsări. „Sfinte Doamne! Ce timp!” spun fetele care trebuie să iasă, să meargă la grajd şi să mulgă vacile: ele se aruncă la pământ şi străbat curtea în patru labe, ţinând un felinar care se stinge şi un şiştar care le scapă şi se rostogoleşte. „Dumnezeu să ne păzească”, spun bătrânele de la gura sobei, şi gândurile li se duc departe, spre miazănoapte, către pescarii din Lofoten care în noaptea asta se află poate afară, în larg.

Dar în zilele liniştite de aprilie, pe dinaintea golfuleţelor şi promontoriilor, fiordul luceşte blând şi neted. Refluxul scoate la iveală o întreagă împărăţie de insule ciudate, de dune de nisip şi de stânci îmbrăcate cu iarbă de mare. Ştrengarii se bălăcesc pretutindeni prin băltoacele lucii, din care cambule mari cât un ban de cinci öre ţâşnesc împrăştiindu-se pe plajă. În văzduh urcă un miros de mare sărată şi de prundiş umed şi cald, pescăruşul care se leagănă pe o stâncă îşi ridică ciocul roşu în aer şi şuieră în soare: clip, clap – e primăvară.

Într-o astfel de zi, doi băieţi de treisprezece sau paisprezece ani ieşeau dintr-una dintre casele de pescar şi o luau grăbiţi la vale, spre prundiş. Niciodată nu par băieţii mai grăbiţi ca atunci când fac ceva neîngăduit. Şi oare ce mai puneau ei la cale pe ziua de azi? Blondul şi palidul Per Trøen se muncea să împingă o roabă, iar celălalt, Martin Bruvold, un ştrengar brunet şi pistruiat, purta pe braţe o găleată. Îşi vorbeau tainic, în şoaptă şi scrutau încordaţi întinsul mării.

Bineînţeles, căpetenia era Per Trøen. Tot el fusese învinuit acum un an şi de incendiul pădurii. Acum băgase în cap câtorva băieţi că ei pot tot aşa de bine ca şi pescarii mai vârstnici să aşeze priponul de apă adâncă. Oare nu umblaseră ei toată iarna, nu căraseră ei lemne şi turbă şi nu făcuseră ei treaba celor mari? Pentru ce atunci să rămână pe ţărm, să se chinuie cu undiţa pentru peştişori, şi să vină acasă doar cu cambule, babuşte şi morunaşi? N-avea niciun rost. Ce-i drept, era oprit să te atingi de pripoanele de fund – dar cei mari erau

încă în Lofoten. Aşa că, în ajun, se furişaseră în hangarul cu bărci, pregătiseră nadele, apoi ieşiseră în larg, pe fiordul lat de mai multe mile, şi le întinseseră.

Se prea putea ca priponul de apă adâncă să aducă la suprafaţă peşti atât de mari şi de primejdioşi cum nu se mai pomenise niciodată. Dar ieri păţiseră altceva… nu avuseseră destulă funie cu plută ca să-i afunde capătul până unde voiau. Şi pentru atâta lucru să renunţe? Atunci tot Per a avut ideea să lege zdravăn unul dintre capete de un mic pin aşezat la extremitatea unui promontoriu şi de acolo să aşeze priponul până-n largul fiordului. Celălalt capăt, legat de o piatră, fu aruncat peste bord şi dispăru în adâncul verde, întovărăşit de un „ptiu, peştilor!” Treaba era gata! Dar în vecinătatea pinului, aflat într-un loc râpos, câteva cârlige pluteau pe mare şi în ele se puteau agăţa raţe sălbatice sau pinguini şi dacă aveau să treacă pe acolo oameni, trăgând la vâsle pe întuneric, puteau să se prindă şi ei şi atunci… ei, atunci, ştrengarii n-ar fi pescuit nimic alta decât oameni vii. Ce să te mai miri că-şi vorbeau pe şoptite şi că alergau de le sfârâiau picioarele?

— Iată-l pe Peter Rønningen! spuse Martin.

Era cel de al treilea tovarăş al lor, un lungan cât o prăjină, cu gene albe şi cu chip de prostănac. Era bâlbâit şi de două ori îl respinsese pastorul la examenul de confirmare. Şi la ce bun oare să mai buchisească atâta, de îndată ce nimeni nu-l aştepta să termine ce avea de spus? „Chii, hi, hi!” făcea el când râdea.

Împinseră barca prin prundiş, până în apă şi îndată o încălecară o samă de pantaloni cârpiţi în fund.

— Hei! Luaţi-mă şi pe mine! strigă o voce de pe mal.

— Ăsta-i Klaus! spuse Martin Bruvold. Îl luăm?

— Nu! fu de părere Peter.

— Ba da! hotărî Per.

Klaus Broch, fiul medicului de plasă era un băieţandru cu ochi albaştri, în pantaloni scurţi şi cu guler de marinar. Acum fugise desigur din nou de sub paza preceptorului său şi-l aşteptau câteva palme atunci când taică-su avea să se întoarcă acasă.

— Hai, grăbeşte-te! spuse Per care ţinea o vâslă.

Cu patru rame, dungată în alb, barca înainta cu lovituri neregulate de vâslă. Martin Bruvold vâslea la proră cu privirea spre palidul Per, care stătea la pupă ca un căpitan şi căruia îi sticleau ochii în cap, tot visând alte pozne. Bietul Martin se temea şi nu înţelegea cum de era în stare Per, care odată şi odată avea să devină preot, să născocească asemenea lucruri.

Nu însemna asta să păcătuieşti împotriva lui Dumnezeu?

Per era băiat de la oraş şi fusese dat în gazdă la un pescar. Mama lui fusese, nici vorbă, o femeie uşuratică, dar murise, şi

tatăl zice-se era un om de vază; în tot cazul, de Crăciun îi trimitea lui Per zece coroane aşa că el avea întotdeauna un ban în buzunar. Nici nu-i de mirare că tovarăşii lui de joacă îl respectau şi-l socoteau întotdeauna căpetenia lor.

Barca despica apa fiordului de-a lungul stâncilor cenuşii, băieţii vedeau malul şi colibele pescarilor îndepărtându-se în zarea albăstrie. Mai departe, pe colinele împădurite, strălucea o fermă spoită în roşu pe o temelie de zid alb.

Dar iată promontoriul şi pinul. Per se căţără şi desfăcu capătul priponului, iar ceilalţi, aplecaţi peste barcă, priveau frânghia dispărând în adâncuri. Ce avea oare să le aducă ziua de azi?

— Vâsliţi! comandă Per şi începu să tragă priponul.

Acum barca luneca drept de-a curmezişul fiordului, funia cu nadele distanţate era trasă şi încolăcită cu grijă pe fundul unei lăzi goale. Lui Per îi bătea inima. Şi iată prima smucitură… un peşte sclipi în apă. Ptiu! Nu era decât un morunaş mare pe care îl aruncă nepăsător în barcă, peste bord. Mai apoi fu un alt peşte, dar cel puţin ăsta era unul de apă adâncă. Pe urmă, iar şi iar, tot aceiaşi peştişori, dar în orice caz destul de-ale gurii ca să îmblânzească muierile şi să le închidă gura când s-or întoarce bărbaţii de la pescuit. Şi, deodată, o smucitură puternică, dar puternică de tot!… Ce-o mai fi şi asta? Aha, se zărea o umbră cenuşie.

— Cangea! strigă Per. Şi Peter Rønningen i-o aruncă.

— Ce-i ăsta? strigară ceilalţi trei.

— Nu răsturnaţi barca! E un lup de mare.

O lovitură de cange şi dihania cenuşie răsturnată în barcă se zvârcoleşte şi muşcă de scânduri şi ispoale, de se aud numai trosnete.

— Păzea! ţipă Klaus Broch, căruia îi era întotdeauna frică pe mare.

Per continua să tragă. Se apropiau de mijlocul fiordului, iar firul misterios al priponului urca din adâncuri pe care niciun pescar nu le măsurase vreodată. Per începu să se neliniştească. Ceilalţi trei erau cu privirile aţintite pe el.

— E grea funia? întrebă Klaus Broch.

— Tacă-ţi fleanca! îl repezi Martin Bruvold şi privi în adâncuri, acolo unde funia priponului dispărea drept în jos. Per trăgea mereu. Ai fi zis că din adâncuri, de-a lungul frânghiei, urca o ciudată neliniște, ce sfârşea prin a-l cuprinde şi pe el. Ce putea să se fi întâmplat? Priponul nu era cine ştie ce greu. Nici smuciturile nu erau ca acelea ale peştilor obişnuiţi; parcă ar fi fost acolo o mână puternică care voia să-l tragă încetişor peste bord, să-l târască în adâncuri. În sfârşit, o smucitură puternică era cât pe ce să-l azvârle peste bord.

— Ia seama!… Ce-o mai fi şi asta? urlară trei guri.

— Staţi jos! comandă el. Şi ca nişte pescari obişnuiţi să asculte, se aşezară din nou.

Per trăgea priponul cu o mână, de i se învineţise, iar cu cealaltă se ţinea tare de barcă.

— Încă o cange! ceru el gâfâind.

— Iacă încă una! Peter Rønningen îi aruncă un ciomag cu un cârlig mare de fier în vârf.

— Ia-l, Martin, şi ţine-te gata!

— Dar ce-o fi?

— Nu ştiu ce-i! Dar e ceva mare.

— Taie funia şi hai să ne întoarcem! se tângui băiatul doctorului. Curios lucru cât de fricos era pe mare, el care pe uscat era în stare să burduşească ditamai găliganii.

Cât pe ce să fie iarăşi zvârlit peste bord, Per se gândi la incendiul pădurii din anul trecut. Asta mai lipsea, să fie pricina unei alte nenorociri! Dacă dihania asta răstoarnă barca – până la ţărm era departe, foarte departe. Ce mai tărăboi de se înecau cu toţii! Şi iar aveau să spună că fusese vina lui. Fără să vrea puse mâna pe cuţit să taie frânghia priponului. Dar se răzgândi. Şi trase mai departe.

Şi iată că din ape apare o umbră mare. Dihania dă târcoale, bule de aer urcă şi îmbăloşează apa. Şi ia-n te uită… un şir de dinţi mari, albi ca zăpada. Aha, Per ştie acum ce este. E rechinul cel lacom al mărilor nordice. El poate foarte bine da gata câţiva ştrengari.

— Ia seama Martin, pregăteşte cangea.

Acum dihania se învârteşte la suprafaţă şi marea fierbe. Apa biciuită spumegă, un cap mare, ascuţit, apare răsucindu-se în cârligul priponului…

— Hai! strigă Per. Şi două cângi lovesc deodată peste bord, barca se apleacă şi ia la apă cu ghiotura, iar Klaus Broch aruncă vâslele şi sare la proră, ţipând:

— Doamne!

În aceeaşi clipă o namilă grea, mare cât un stat de om, se rostogoli în barcă, şi doi dintre băieţi fură cât pe ce să cadă peste bord. Şi abia acu' începu tămbălăul. Băieţii scăpară cângile şi săriră, care cum putu, la câte un capăt al bărcii, ca să se ferească din calea dihaniei. Neagră, cu botul ascuţit, cu ochii roşii, numai flăcări, se zbătea la mijloc nebuneşte. Lovea cu coada făcând să zboare peste bord ispoale şi vâsle şi-şi înfigea dinţii lungi în scânduri şi în bănci. Sărea şi recădea, se răsucea turbat, răsufla şuierând şi făcea bale! Ochii roşii se holbau către tinerii pescari ca şi cum ar fi vrut să le spună: „Hai, hai, veniţi mai aproape!"

Lui Martin Bruvold îi fu frică să nu sfărâme barca şi scoţându-şi cuţitul făcu un pas înainte… Cuţitul fulgeră şi lama strălucitoare se înfundă printre aripioarele dorsale de unde ţâşni un jet de sânge.

— Păzea! ţipară ceilalţi. Dar Martin se şi dăduse înapoi, coada cea neagră nu-l mai putea ajunge. Şi cu cuţitul în spinare, începu din nou dansul morţii; mai avea încă dihania un cârlig înfipt între ochi şi un altul într-o coastă; bucăţi întregi de lemn zburau pretutindeni din zvârcoleala asta. Barca, zdruncinată rău, trosnea.

— O să ne facă barca ţăndări! strigă Per. Şi atunci ne ducem la fund!

De data asta fu cuţitul lui care scânteie şi făcu să ţâşnească sângele din spinarea dihaniei, dar Per îşi pierdu echilibrul… şi cele două trupuri se rostogoliră împreună pe fundul bărcii.

— O, Doamne! gemu fiul doctorului cramponându-se de etravă. Îl omoară! Îl omoară!

Per reuşi să se prindă de marginea bărcii şi să se ridice în genunchi. Dar în aceeaşi clipă monstrul îi prinse braţul în cleştele fălcilor, gata să i-l taie.

Faţa lui Per se strâmbă de durere, dar Peter Rønningen lăsă vâslele şi în minuta următoare îşi înfipse cuţitul între ochii monstrului. Cuţitul pătrunse adânc în creier şi îndată strânsoarea din jurul braţului lui Per slăbi.

— La d… d… dracu! se bâlbâi Peter târându-se să revină la vâslele lui. Puţin după aceea se eliberă şi Per şi, stând în genunchi la prora bărcii, îşi cercetă mânecile zdrenţuite ale scurtei şi mâna i se umplu de sânge.

Când, în sfârşit, se apucară să vâslească spre casă în bărcuţa asta îngreuiată de dihania enormă, se opriră deodată.

— Unde-i Klaus? întrebă Per.

Căci băiatul doctorului nu mai era acolo, cramponat de etravă.

— A leşinat.

Vlăjganul ăsta de cincisprezece ani, care se lăuda că umblă cu fetele, care învăţa limba germană şi trebuia să devină un domn, ca şi tatăl lui, zăcea leşinat în partea dinainte a bărcii.

Mai întâi se speriară, dar Per, care îşi spăla braţul însângerat, luă un căuş, îl umplu cu apă din mare şi i-o aruncă în obraz. Băiatul se ridică pe loc, căută să se apuce de marginea bărcii şi strigă:

— Taie şi să ne întoarcem!

Îi primiră cuvintele cu un hohot de râs. Trebuiră să lase vâslele ca să se ţină de burtă.

Dar înainte de a se despărţi colo, pe coastă, se legară să nu pomenească nimănui de leşinul băiatului. De isprava celor

patru băieţi se vorbi însă atâtea săptămâni în şir, încât, oricum, puteau totuşi trage nădejde să scape de bătaie la primăvară, când bărbaţii aveau să se întoarcă acasă.

II

Până a sosi la bătrânii din Trøen, Per, pe atunci încă foarte mic, mai avusese şi alţi părinţi adoptivi, cu toate că nu-şi mai amintea de niciunul. Acum era un drac împieliţat, dar fusese o vreme, şi nu era mult de atunci, când era trist şi singuratic. De ce oare, când venea vorba de adevărata lui mamă, oamenii spuneau întruna „bietul de el", de ce? Până şi Peter Rønningen, bâlbâitul, îi zicea „ba – ba – bastardule" atunci când era furios. Altminteri, Per spunea „mamă" bătrânei femei de la Trøen, ciupită de vărsat şi „tată" bătrânului crăcănat pe care îl ajuta, după cum era cazul, în fierărie sau pe mare.

Creştea într-un loc în care surâsul era un păcat, unde minţile erau întunecate, înceţoşate de sărăcie, de spaima iadului şi de cântecul psalmilor.

Într-o zi, întorcându-se de la turbărie, îi află pe toţi ai casei adunaţi în jurul mesei, stând şi plângând.

Per îşi şterse sudoarea de pe frunte şi întrebă:

— Ce s-a întâmplat?

Feciorul cel mai mare băgă în gură o lingură de coleaşă, îşi şterse ochii, înghiţi şi spuse:

— Bietul Per!

— Da, sărăcuţul de tine, suspină bătrânul, vârându-şi lingura de corn într-o crăpătură a peretelui de bârne unde o punea de obicei.

— Acum nu mai ai nici tată, nici mamă, gemu fata cea mai mare, cu privirea pierdută pe fereastră…

— Adică mama mea a…

— Ei, da, suspină mama cea bătrână… O fi acum în faţa lui Dumnezeu.

Toată ziua aceea Per încercă să plângă şi el. Mai rău era că toţi ai casei păreau să fie cât se poate de lămuriţi asupra locului unde se afla acum mama lui. Şi locul asta nu era în împărăţia cerului. Dar cum de puteau ei să fie atât de siguri?

Per n-o văzuse decât o singură dată. Venise atunci într-o vară. Purta o rochie de culoare deschisă şi o pălărie mare de pai şi lui i se părea că niciodată nu văzuse ceva mai frumos. Ea nu ascundea că mai avea un copil, o fetiţă, care se numea Lovise şi care se afla undeva, departe, în interiorul ţării. Era veselă, povestea istorii nostime şi cânta, şi ceea ce cânta nu erau psalmi. Bătrânii clătinau din cap, tinerii o priveau cu coada ochiului. Când plecă, îl îmbrăţişă pe Per, apoi, privindu-

l, îşi şterse nasul de câteva ori, surâse şi roşi în umbra pălăriei sale şi lui Per i se păru în clipa aceea că e tot ce putea fi mai frumos pe lume.

Şi acum… acum ea se afla într-un loc unde necredincioşii suferă chinuri îngrozitoare şi niciodată, în vecii vecilor, nu avea să mai poată fi izbăvită. Şi cu toate astea, lui Per îi era cu neputinţă s-o vadă altfel decât în rochie de culoare deschisă şi cu pălărie de pai, râzând veselă şi cântând.

Întrebarea ce se punea era cine avea să plătească acum pentru Per? Pe actul de naştere era desigur scris că avea şi un tată pe care îl chema Holm, şi care era din Kristiania[2], dar din câte înţeleseseră ei din spusele mamei, omul ăsta dispăruse de mult. Ce avea să se aleagă acum de Per?

Niciodată până atunci încă nu-şi dăduse bine seama că era un străin în casă şi că spunând bătrânilor tată şi mamă, asta nu însemna nimic.

Seara, culcat în pod, îi auzea vorbind despre el în odaie. Bătrâna plângea şi spunea nu… ceilalţi spuneau că timpurile sunt grele. Per crescuse mare, putea lesne intra ca cioban la vreun fermier.

Per îşi trăgea pătura peste cap. Şi dacă vreunul dintre cei mari ar fi urcat la el în timpul nopţii, ar fi putut auzi un copil care plângea şi suspina în somn. În timpul zilei, la masă, se făcea cât putea mai mic şi mânca cât putea mai puţin, şi în fiecare dimineaţă aştepta speriat ca nu cumva tocmai ziua aceea să fie ziua în care să trebuiască să-şi ia rămas-bun de la bătrâni şi să se ducă prin străini.

Dar iată că în coliba de lângă fiord se întâmplă ceva neaşteptat.

Sosi o scrisoare cu sumedenii de peceţi de ceară şi cu un scris atât de grozav că mai să nu-l mai poţi desluşi. Se grămădiră în jurul fiului, care o deschise. Din scrisoare căzură cinci hârtii de câte zece coroane.

— Sfinte Dumnezeule! spuseră ei.

— Or fi pentru noi? se întrebară ei uimiţi.

Acum era vorba de descifrat scrisoarea. Cu toate că nu stătea scris limpede, trebuia să fie de la tatăl lui Per.

„Fiţi bun cu băiatul, zicea, *şi de două ori pe an voi trimite cincizeci de coroane. Şi aveţi grijă să fie hrănit cumsecade şi să-i fie picioarele uscate şi calde. Cu stimă, căpitan Holm.”*

— Păi… păi tat-tu e căpitan, măi băiete, bolborosi fata cea mai mare, făcând un pas înapoi să-l privească mai bine.

— Şi căpătăm acuma de două ori mai mult ca mai înainte, spuse fiul privind, cu banii în mână, în tavan ca şi cum ar fi vrut să i-o spună lui Dumnezeu.

Bătrâna însă îşi încrucişă mâinile. Se gândea la cu totul altceva: că nu avea să-l mai piardă pe Per.

Da, desigur, avea să fie bine hrănit. Chiar în ziua aceea, cu toate că nu era decât o zi ca oricare alta, îi puseră sirop peste fiertura de fulgi de ovăz; fiul îi dărui o pereche de ciorapi şi stărui să şi-i pună numaidecât, iar seara, fata cea mare veni să-l acopere cu o blană care nu era chiar atât de roasă ca cea veche. Sfinte Dumnezeule… doar era fiu de căpitan!

Şi aşa începu pentru Per o epocă nouă. Oamenii îl vedeau acum cu alţi ochi. Nu-i mai spuneau „sărmanul”. Şi copiii nu-i mai dădură porecle.

— Ai să vezi tu, îi spuseră cei mari, ce de bani va mai cheltui taică-tu ca să iasă om din tine, preot sau chiar episcop.

De Crăciun primi bani de buzunar o hârtie de zece coroane şi Per îi schimbă în atâţia bani de argint că de atâta bogăţie punga mai să plesnească. Nici nu-i de mirare că începu acum să-şi ia nasul la purtare, să devină un fel de prinţ şi de căpetenie printre camarazi. Chiar Klaus Broch, băiatul doctorului, veni să lege prietenie cu el şi să-l înveţe să joace cărţi.

— Doar n-ai să te faci preot, spuse el.

Nu se putea spune că Per se socotea prea nobil ca să-l ajute pe bătrân la forjă sau să-l întovărăşească pe mare. Nu… dar când ţâşneau scântei din fierul înroşit i se părea că vede snopi de lumină luminându-i viitorul. Da, desigur, preot are să se facă. Se prea poate acum să fie un păcătos şi un neastâmpărat şi i se întâmplă să înjure şi să blesteme de mama focului, dar asta numai ca să arate băieţilor că pământul nu se deschide totuşi să-l înghită – dar el tot preot voia să se facă. Şi nu un predicator care colindă de colo-colo, cu burtă mare şi cu ochelari, nu, ci un fel de fiu al cerului cu sutană albă şi cu faţa ca un soare. Şi cine ştie dacă nu va ajunge într-o zi să coboare până la locul de chin al mamei sale şi s-o scoată de acolo şi s-o izbăvească. Şi atunci, ajuns un episcop încărunţit, avea să stea în serile de toamnă în ferma lui şi va întinde un deget, şi stelele or să cânte în cor.

Pang, pang, răspundea nicovala.

În serile liniştite de vară, o ceată de ştrengari tropăie pe stâncile golaşe ca să ajungă pe coamele împădurite şi să aducă vacile acasă, la muls. Şi cu cât urcă mai sus, cu atât văd mai departe, pe mare. După câteva ceasuri, către asfinţit, soseşte o cireadă mare de vaci cu pântece roşcovane. Vin de pe costişe îndepărtate, în sunet de tălăngi. Băieţii hăulesc: „Ohoo!”, învârtesc ciomegele de sorb ferecate, şi scuipă roşu, căci mestecă coajă de anin în chip de tutun. Şi jos de tot, sub ei, zăresc dunga cenuşie a înserării de-a lungul fiordului gălbui,

întins, liniştit, oglindind norii trandafirii, velele albe şi munţii stâncoşi de un albastru pâclos. Departe, departe, deasupra ultimului promontoriu, sclipea steaua singuratică a unui far deasupra mării cenuşii.

Într-o astfel de seară, Per tocmai se întorcea acasă, coborând de pe colnice, când o brişcă, în care se afla un domn de vază, coti de pe drumul cel mare, luând-o în jos, spre Trøen. Deodată, calul refuză să treacă podeţul, şi cum călătorul strângea hăţurile şi învârtea biciul, calul se ridică ţeapăn pe picioarele dindărăt, se aruncă în lături şi aşa, înhămat la trăsura cu roţi înalte, începu să joace şi să se rotească.

— Vasăzică, trebuie să merg restul drumului pe jos, strigă furios domnul, aruncând hăţurile surugiului şi sărind din trăsură.

În aceeaşi clipă apăru şi Per.

— Asculta, băiete… poţi să-mi iei tu valiza asta? Dar iată că deodată domnul deveni atent şi făcu un pas îndărăt, privindu-l cu ochi mari: ia stai, nu cumva… tu eşti Per!

— Da! spuse Per, scoţându-şi căciuliţa cu totul uluit.

— Ei, asta-i bună! Mă numesc Holm. Ia, ia, te uită…

Surugiul întoarse şi plecă, iar domnul de la oraş şi palidul băieţel de la ţară, cu pantalonii peticiţi, rămaseră locului, privindu-se.

Era un bărbat la cincizeci de ani care, în ciuda bărbiţei scurte şi a părului cam încărunţit, se ţinea drept şi era vioi. Ochii erau veseli sub borul tare al melonului negru, lunga manta de voiaj era descheiată, lăsând să se vadă un lanţ de aur pe jiletcă, mănuşile şi umbrela într-o mână, valiza în cealaltă, ghetele lustruite… Ce mai! Un adevărat domn! Şi ăsta era tatăl lui.

— Vasăzică, băiete, aşa arăţi. Te credeam mai mare. Ai şaisprezece ani. Ai avut destulă mâncare?

— Da, da, spuse Per cu convingere.

Şi coborâră împreună spre căsuţa cenuşie de lângă fiord.

Deodată domnul se opri clipind.

— Şi toţi anii ăştia, aici i-ai trăit?

— Da.

— În căsuţa aia de colo?

— Da. Acela-i locul ce-i zice Trøen.

— Mi se pare că unul dintre pereţi a făcut burtă, aşa că în curând o să se prăbuşească toată zidăria.

Per încercă să surâdă, dar simţea că-l podideşte plânsul. Îl mâhnea să audă oameni atât de subţiri vorbind în felul ăsta de căsuţa tatei şi a mamei.

Apariţia străinului pe uşă făcu senzaţie. Bătrâna frământa aluatul, cu poalele albe de făină; moşneagul, cu ochelarii pe

nas, îşi cârpea o gheată; fetele săriră de la roata de tors.

— Da, eu sunt Holm, spuse domnul păşind înăuntru şi surâse.

— Sfinte Dumnezeule! E căpitanul în persoană! strigă bătrâna ştergându-şi mâinile de fustă.

Nu era omul să umble cu mofturi! Merse să se aşeze drept în capul mesei, la loc de cinste. Începu să bată darabana cu degetele şi să sporovăiască ca la el acasă. Una dintre fete, care slujise în oraş, la un consul, aducându-i un castronaş de lapte, îi făcu o reverenţă şi-i spuse „domnule căpitan" – aşa cum se obişnuieşte la oraş.

— Mulţumesc, mulţumesc, fetiţo, zise el. Cum te cheamă? Ei, n-ai de ce să roşeşti. Nikoline… perfect… şi tu? Lusiana… minunat! Privi ceaşca, cu marginea ei roşie, o goli aproape toată, îşi şterse barba şi răsuflă. Ah… grozav de bun a fost. Şi acum, iată-mă aici! Şi privi de jur împrejur prin casă şi pe fiecare în parte, bătu darabana, surâse şi spuse: Ia te uită!… Într-adevăr! Şi părea să-i placă lumea întreagă. Ascultă, Nikoline, spuse el, tu care te pricepi la titluri… Nu mai sunt căpitan, m-au înălţat în grad şi acum sunt locotenent-colonel, iar soţia mea tocmai a moştenit de la părinţii ei o casă în oraşul din apropiere, aşa că mai mult ca sigur c-o să stăm aici. Şi de acum înainte, fiţi atât de buni şi trimiteţi-mi scrisorile la un prieten. Dar despre asta, mai vorbim noi. Şi carevasăzică, aşa…

Şi nu înceta să bată darabana şi să surâdă. Per şedea în picioare şi băgă de seamă că nasturii de pe plastronul cămăşii şi de la manşete erau de aur.

Apoi din buzunarul locotenent-colonelului ieşi la iveală un pacheţel.

— Ia te uită, Per!

Era, nici mai mult nici mai puţin, un ceas de argint. Ce păcat că nu putea s-o şteargă şi să-l arate băieţilor.

— Vezi ce înseamnă un tată? spuse bătrâna, gata să plângă împreunându-şi mâinile.

— Ei, tată! spuse vizitatorul punându-i mâna pe umăr. Cine poate să fie sigur în treburi de astea, ha, ha, ha!

— Ha, ha, ha, râse şi bătrânul, care mai stătea încă cu sula de cizmărie în mână. Glumă ca asta mai înţelegea şi el.

Apoi străinul ieşi şi hoinări cu mâinile la spate sub pulpanele hainei, privi cerul şi fiordul şi tot timpul nu spunea decât: „Ia te uită!" Per îl urma peste tot şi-l sorbea din ochi. Hotărâră apoi ca peste noapte să-l culce la vecin, care avea o odaie goală şi un pat cu cearşafuri, iar Per îl conduse purtându-i valiza. Era chiar la părinţii lui Martin Bruvold. Oamenii din

vecinătate se aţineau pe la garduri şi priveau curioşi, Martin însuşi stătea în faţa casei.

— Ăsta este camaradul tău, Per? Ei bine, iată aici ceva cu care să-ţi cumperi o fermă mare. Şi Martin căpătă o hârtie de cinci coroane, de rămase stană de piatră. Apoi răsuci hârtia între degete. Ei da, Per avea un tată!

Lui Per îi fu dat să vadă cum se dezbracă un domn.

„D-astea o să am şi eu", îşi spuse el când văzu ivindu-se din valiză atâtea obiecte neobişnuite. Iată o perie de argint cu care tatăl său îşi perie părul şi barba, în timp ce fredonează şi umblă în izmene prin odaie; iată şi o cămaşă anume pentru noapte, cu cerculeţe roşii în jurul gâtului. Da, da, Per aprobă din cap. Apoi, când străinul se băgă în pat, apăru o sticlă cu un dop de argint care se putea deşuruba şi sluji drept păhărel. O duşcă în chip de noapte bună şi o pipă lungă cu şnur şi mărgele. Pipa, odată aprinsă, dumnealui pufăi, se întinse în pat şi-i surâse lui Per.

— Ascultă, băieţaş, înveţi bine la şcoală?

— Profesorul zice că da, spuse Per, cu mâinile la spate şi cu un picior înainte.

— Cât fac doisprezece ori doisprezece?

Hait! Per nu învăţase tabla înmulţirii.

— Faceţi gimnastică la şcoală?

— Gim… asta ce-o mai fi?

— Să sari capra, să te caţeri pe prăjină, să faci exerciţii în grup, ei, ştii?

— N-o fi cumva un păcat?

— Ha, ha, ha! Păcat… păcat ai spus? Vasăzică, aşa stau lucrurile pe aici. Vasăzică, aşa! Ia mai dă-mi, băieţaş, chibriturile de colo!

Şi se apucă să fumeze iar.

— Ascultă, ştii că ai o surioară?

— Da.

— De fapt, o soră vitregă. Eu nu ştiam. Şi cred că nu e rău să ştii că din prima zi am plătit pentru tine aceeaşi sumă ca acum. Dar trimiteam banii prin mama ta, şi ea… hm… biata de ea, avea de plătit pentru încă unul… unul care nu avea tată; Aşa că împărţea banii veniţi de la mine ca să ajungă la amândoi. Ha, ha, ha! Biata fată, ce să-i faci, n-o poţi osândi pentru aşa ceva! Şi acum o s-o ajutăm desigur şi pe surioara ta vitregă până o creşte şi ea mare… nu eşti de aceeaşi părere?

Per era foarte mişcat. Bineînţeles că era de aceeaşi părere.

A doua zi tatăl său plecă. În picioare, în căsuţa de la Trøen, cu mantaua pe el şi cu melonul pe cap, spuse pe acelaşi ton pe care îl ia pârgarul atunci când iese în faţa bisericii de aduce câte ceva la cunoştinţa tuturor.

— Adevărat e că băiatul va fi confirmat la toamnă?

— Da, bineînţeles, spuse bătrâna mamă. Şi într-adevăr aşa era hotărât.

— Doresc ca în ziua aceea să fie îmbrăcat ca tinerii din cele mai bune familii din comună… şi să facă danie pastorului şi dascălului său cincizeci de coroane.

Şi întinse câteva hârtii.

— În afară de asta, continuă el, intenţia mea este să-l ajut să-şi însuşească o profesiune solidă şi onorată. Dar ar trebui mai întâi să văd la ce-l trage inima şi la ce se pricepe. Va trebui să vină la oraş şi să stăm împreună de vorbă. Dar în privinţa asta veţi primi instrucţiuni după ce va fi confirmat. În caz că mi s-ar întâmpla ceva neprevăzut, am pus deoparte pentru el o sumă de bani, pe un livret la o casă de economii. Informaţii mai amănunţite va primi prin mijlocirea unui prieten. Şi cu asta, vă las cu bine şi vă mulţumesc.

Şi domnul elegant surâse în dreapta şi în stânga, strânse toate mâinile, îşi flutură pălăria şi plecă.

Timp de câteva zile, lui Per, tot cu capul în nori, îi fu foarte greu să coboare iar pe pământ. Oamenii veneau şi-i împuiau urechile cu livretul de economii, spunând că n-avea poate pe el decât doar vreo câteva mii de coroane, cu toate că se putea foarte bine să fie şi un milion. Şi cu toate astea el stătea aici, şi mânca heringi la masă, şi vorbea pur şi simplu ca tot omul. Un milion!

Toamna, târziu, sosi şi ziua confirmării, când vechea biserică dată cu catran şi împrejmuită cu arbori înalţi trimise zvon prelung de clopote prin văzduhul albastru. Per găsea că aduce cu o bunică atunci când îi auzea chemările prietenoase i veniţi, veniţi, tineri şi bătrâni din fiord şi din văi, din sate şi din oraşe, de la miazănoapte şi de la miazăzi, veniţi, veniţi, amintiţi-vă ce zi e azi, ce zi e azi, veniţi, veniţi! Aşa a fost biserica şi aşa au bătut clopotele neam de neam, veac de veac, şi acum bate pentru noi. Şi aici tineretul se adună, îşi priveşte hainele noi, şi-şi suflă nasul în batiste împăturite cu grijă. Iată-l şi pe Peter Rønningen care reuşise, în sfârşit, să-şi treacă anul ăsta examenul, dar care trebuise să împrumute o vestă de la Per fiindcă n-o isprăvise croitorul pe a lui. Îşi spun unul altuia bună ziua şi încearcă să surâdă ca cei mari. Cutare sau cutare mai au poate câte o mică socoteală de pe timpul când se băteau la şcoală, dar treacă de la ei, acum le puteau face uitate. Per îl zări pe Johan Koja care îi furase anul trecut un creion, dar acu', ducă-se dracului, las' să treacă de la el! Şi în timp ce pun piciorul pe prima treaptă a scării de piatră, îşi mulţumesc pentru petrecerea de anul trecut şi urcă spre uşa mare de unde îi întâmpină vuietul orgii şi cântecul psalmilor.

Cât de micuţă, şi de plăcută, şi de bună este bisericuţa asta în care tot ce-ţi cade sub priviri îţi urează bun venit! Prin carourile vitraliilor colorate, fixate cu plumb, lumina zilei pătrunde atât de blând, că până şi feţele urâte par frumoase. Orga este lumina însăşi, transformată în armonie. Despărţiţi de aleea centrală, se zăresc azi, de o parte, capetele udate şi bine pieptănate ale băieţilor, iar de cealaltă parte, fetiţele, micuţele măicuţe, în rochii de femei în vârstă, cu *Psaltirea* în mână, cu batic pe cap şi cu faţa gravă. Acuma cântă cu toţii. Cei mari s-au tras azi mai către fundul bisericii, dar cântă şi ei, şi ridicându-şi ochii din cărţi către cei tineri, se întreabă: „Care le-o fi soarta?" Iar cei tineri, tot cântând psalmul, îşi spun: „Da, azi începe ceva nou. A trecut vremea de joacă şi de năzbâtii. Acum suntem oameni mari." Şi biserica parcă spune: „De-o să-ţi fie vreodată cu adevărat greu, vină de mă găseşte." Priviţi numai niţel altarul… Este o întreagă *Biblie* sculptată în lemn, şi Moise, cu *Tablele Legii,* arată azi atât de blajin: n-o fi el chiar atât de aspru! Şi Sfântul Petru, cu cheia ridicată în sus, seamănă cu un unchiaş care a adus de la oraş ceva bun. Apoi sunt îngerii care plutesc de jur împrejurul bisericii, pictaţi pe pereţi şi sculptaţi în lemn; cu sunetele orgii şi cu cântecul psalmilor, ei fac din bolta bisericii un cer; lumina, oamenii şi cântecul făuresc o armonie care se înalţă în nesfârşit.

Per îşi spunea: „Oricât de bogat aş fi, tot preot aş dori să devin. Şi poate că toate bogăţiile astea mi-ar putea sluji să clădesc o biserică deosebită cum nu s-a mai pomenit încă niciodată. Şi prima pereche pe care am s-o căsătoresc acolo o să fie Martin şi Lovisa, soră-mea, bineînţeles, dacă o să vrea s-o ia. În sfârşit, om trăi şi om vedea!"

Câteva zile mai târziu, îi scrise tatălui său şi-l întrebă dacă putea să vină la oraş şi să înceapă şcoala. Trecură multe zile, dar în sfârşit veni o scrisoare cu un scris necunoscut, pe care cei mari se osteniră s-o desluşească. Dar Sfinte Dumnezeule, iată ce stătea scris: *„După cum ai aflat poate din ziare, binefăcătorul dumitale, locotenent-colonelul Holm a murit în urma unui accident de călărie. Te rog să-mi faci o vizită cât mai curând posibil, căci am diferite chestiuni de pus la punct cu dumneata. Cu toată stima, Grundt, profesor de liceu."*

Rămaseră muţi, privindu-se unul pe altul.

Per plângea, dar plângea mai ales pentru că avea să spună adio tuturor acelora din casă, adică şi celor două vaci, şi viţelului, şi pisicii cenuşii. Poate că va trebui să plece la Kristiania chiar a doua zi, pentru ca să meargă la şcoală, şi când avea să se întoarcă mai târziu, fără îndoială că bătrâna mamă n-o să mai fie aici.

Tustrei se simţiră într-adevăr copleşiţi când femeia ciupită de vărsat şi bărbatul cu picioarele crăcănate îl conduseră la debarcader. Şi, odată pe bordul vaporului, rămase să-i privească cum deveneau, pe plajă, din ce în ce mai mici. Casele acestui neînsemnat colţ de ţară dispărură în spatele promontoriului una după alta; Trøen dispăru de asemenea; şi colinele şi pădurile unde păzise vitele şi tăiase ramuri de salcie pentru a desface bucăţi de scoarţă – toate pieriră atât de repede de parcă nici n-ar fi fost şi, odată cu toate, pieri şi copilăria lui.

III

Seara, văzu răsfirându-se în întuneric, în toate direcţiile, până departe, o mulţime de lumini. Şi cu lădiţa în spinare străbătu străduţele portului până la hanul ţărănesc pe care îl ştia de pe când mai fusese în oraş cu pescarii din Lofoten.

A doua zi, îmbrăcat în hainele lui cele bune, de dimie, o luă de-a lungul străzii Fluviului, peste pod şi apoi în sus, spre cartierul vilelor şi tot întrebând de drum se opri în faţa unei case de lemn vopsită în alb, aşezată în mijlocul unei grădini. Aici… aici avea să se hotărască soarta lui. Şi după obiceiul oamenilor de la ţară, intră pe uşa de dindos, de la bucătărie.

Slujnica, o grăsană în bluză albă de lucru, hodorogea rotiţele la maşina de gătit şi stăruia aici un miros plăcut de cafea şi de tot felul de bucate. Deodată, uşa se deschise şi apăru un domn înalt, în halat de casă, cu o faţă stacojie şi ochelari de aur pe un nas lung şi roşu. Claia de păr, ca şi mustăcioara de deasupra buzei, erau uşor încărunţite. Se porni să respire pripit, apoi strănută: Ha… ha… pciu! Îşi şterse nasul cu o batistă mare şi se jelui:

— Uf… nu mai scap de răceala asta! Dragă Berta, unde-mi sunt ciorapii? Or fi uscaţi, ce zici?

— Stau atârnaţi de când am aprins focul, spuse fata, arătând cu capul.

— Dar acest tânăr domn cine o fi?

Ochelarii se îndreptară spre Per, care se ridică şi se înclină.

— Zice că vrea să vorbească cu domnul director.

— Ai cumva ceva de vânzare, băiete? Văd că eşti de la ţară.

— Nu, spuse Per, dar am primit o scrisoare.

Capul cel stacojiu luă deodată o expresie de spaimă.

Lungul halat de casă fâlfâi şi se trase îndărăt de parcă ar fi căutat ceva de care să se sprijine. Profesorul aruncă o privire slujnicei, apoi ridică un deget şi-i făcu semn să se apropie.

— Da, da, foarte bine. Vrei să vii cu mine în casă?

Curând se aflară într-o odaie cu pereţii plini de cărţi şi cu o masă la mijloc.

— Stai jos, dragul meu. Profesorul se duse de-şi luă o pipă lungă şi şi-o îndesă cu tutun. Tuşea întruna şi-i arunca uneori câte o privire.

— Hm… aşadar, iată-te. Tu eşti Per… hm… Îşi aprinse pipa, trase câteva fumuri şi strănută iar… În sfârşit, se instală

într-un fotoliu lângă masa de scris şi se linişti. Îşi întinse picioarele lungi şi pufăi iar.

— Vasăzică, aşa araţi. Şi brusc luă un portret încadrat într-o ramă – în care Per, dintr-o privire, îl recunoscu pe tatăl său în uniformă – îşi ridică ochelarii, privi îndelung portretul, îşi lăsă ochelarii pe nas şi-l cercetă pe Per. Trecu o bună bucată de vreme înainte ca să spună:

— Nemaipomenit! Hm!

Apoi reluă:

— Da, prietene, binefăcătorul tău s-a prăpădit repede. Cine ar fi crezut? Azi e înmormântarea.

„Binefăcătorul, gândi Per. De ce nu-i spune tată?"

Profesorul privi spre fereastră:

— Acum câtva timp mi-a mărturisit… hm… tot ce a făcut pentru tine… hm! Şi m-a rugat să mă ocup niţel de tine, în caz că i s-ar întâmpla ceva… Mda!… Ochelarii se întoarseră spre Per… Şi acu' ce ai de gând? Să trăieşti pe propriile tale picioare?

— Da! spuse Per frământându-se.

— Trebuie să te hotărăşti ce vrei să faci… hm… Ai vrea să te apuci de ceva?

— Da, spuse Per, îndreptându-se mai bine în scaun.

— Te-ai gândit poate să te faci pescar ca toţi cei de prin ţinutul tău?

— Nu! Per îşi scutură capul dispreţuitor. Ăl de colo voia să-şi bată joc de el?

— Poate te atrage vreun meşteşug?

— Nu.

— Atunci, desigur, e vorba de America. O să-ţi afli lesne tovarăşi, căci sunt mulţi care pleacă într-acolo… din păcate…

— Nu, nu m-am gândit niciodată, spuse Per. Şi-şi făcu curaj ca să sfârşească. Mă gândisem să mă fac preot, spuse el, vorbind ca un orăşean.

Profesorul se ridică, ţinându-şi cu o mână pipa şi cu cealaltă ocrotindu-şi urechea, să audă mai bine.

— Cum? Cum? Ce-ai spus?

— Preot, repetă Per. Dar instinctiv se refugie în spatele scaunului, căci celălalt părea gata să-i arunce pipa cea lungă în cap.

Dar faţa cea roşie se lumină deodată şi surâsul dezgoli un număr atât de mare de dinţi verzi cum niciodată lui Per nu-i mai fusese dat să vadă. În sfârşit, tot clătinând din cap, profesorul spuse:

— Preot. Ia te uită! Nu-i puţin lucru.

Străbătu de câteva ori odaia, se opri, îşi scutură capul iar şi spuse, adresându-se pe un ton părintesc unui raft de cărţi:

— Hm… Într-adevăr suntem cam pretenţioşi!

Apoi se întoarse către Per:

— Ascultă tinere prieten – nu ţi se pare că binefăcătorul tău a fost destul de mărinimos cu tine?

— Ba da, spuse Per, căruia începuse să-i tremure vocea.

— Ca tine sunt mii care, după confirmare, se trezesc azvârliţi în viaţă, la voia întâmplării, fără nici un ajutor şi fără niciun sprijin de nicăieri!

— Da, spuse Per, gata să izbucnească în plâns.

Şi fără să vrea căută să vadă încotro se află uşa.

— Cine ţi-a mai băgat în cap asemenea gărgăuni?

Per răspunse fără codeală:

— Întotdeauna m-am gândit… şi tata…

— Cine? Tata…? Vrei să zici, binefăcătorul tău?

— Păi nu era tatăl meu? lăsă Per să-i scape.

Celălalt se clătină şi se prăbuşi într-un scaun. Privi ţintă către Per, de parcă nu-i venea să-şi creadă ochilor. În sfârşit, găsi destulă putere să-i spună:

— Haide, ascultă, nu crezi că ai putea să te mulţumeşti – acum şi în viitor – să-i spui pur şi simplu binefăcătorul tău? Nu crezi c-o merită?

— Ba da… murmură Per gata să plângă.

— Tu… şi cei care te-au făcut să crezi balivernele astea… da, zău, vă gândiţi desigur la banii care… hm…

— Păi nu există oare un libret…?

— Iată-ne şi aici! Adevărat! Am în păstrare un libret al Casei de economii. Se ridică şi după ce căută într-un sertar, scoase un carnet verde, asupra căruia Per îşi aţinti privirea. Aici sunt depuşi pentru tine o mie opt sute de coroane.

Buf! Lui Per i se păru că podeaua i se deschide sub picioare şi că se prăbuşeşte până în pivniţă. Milionul, episcopul, preotul, Kristiania, visurile toate, praful şi pulberea se aleseseră de ele.

— În ziua în care tu, ca meşteşugar, ca ţăran, sau ca pescar ai să fii în stare să-ţi croieşti singur un drum în viaţă şi eu voi crede de cuviinţă că meriţi… În ziua aceea libretul ăsta o să fie la dispoziţia ta. M-ai înţeles?

— Da.

— Sunt absolut sigur că ascult de dorinţa donatorului hotărând ca până atunci libretul să rămână neatins, în păstrarea mea.

— Da, murmură Per.

— Ce? Plângi?

— Nu-u! Rămâneţi cu bine.

— Nu, dragul meu, nu pleca, aşază-te. Mai sunt câteva lucruri asupra cărora trebuie să ne înţelegem chiar acum.

Deci… trebuie să ai încredere în mine, dragul meu… Crezi că e spre binele tău, sau nu crezi?

— Ba cred.

— Atunci suntem de acord că trebuie să-ţi scoţi din cap gândul de a studia?

— Da, suspină el.

— Înţelegi, desigur, că, chiar dacă ai avea aptitudinile necesare… banii ăştia, oricât de generos e darul, nu ţi-ar putea ajunge.

— Da… da!

— În schimb, dacă vrei, bucuros ţi-aş putea face rost de un loc de ucenic la unul dintre cei mai buni meşteşugari din oraş. Aici ai căpăta întreţinere şi… mă rog, dacă în primii ani ai avea nevoie de haine, asta s-ar putea aranja. În ce priveşte bani de buzunar, e mai bine să nu ai cât timp nu-i poţi câştiga tu însuţi.

Per suspină, prăbuşit şi cocoşat. Şi când profesorul încuie din nou caietul verde în sertar şi-şi băgă în buzunar legătura de chei zornăitoare, fu ca şi cum i-ar fi dat cineva cu tifla şi ar fi scos limba la el.

— Şi apoi mai e ceva. Ce nume ai de gând să iei, dragul meu?

— Mă cheamă Peter Holm!… Şi băiatul se îndreptă de spate ca atunci când episcopul, în turneul lui pastoral, îi pusese mâna pe cap şi-l întrebase cum îl cheamă.

Profesorul îşi muşcă buzele, îşi scoase ochelarii, îi şterse, îi puse din nou şi suspină cu ochii pe bibliotecă.

— Mda… Vezi tu… Îmi cam închipuiam eu!

Se apropie, puse prietenos mâna pe umărul lui Per şi spuse:

— Dragă prietene… nu, aşa nu merge.

Per avu un fior: ce prostie mai făcuse?

— Ascultă, dragul meu… Te-ai gândit oare că, chiar aici, în oraş, ar mai putea fi şi altcineva care să poarte numele de Holm?

— Da… dar…

— Aşteaptă puţin!… Şi că ai putea pricinui acestor oameni cea mai adâncă durere şi îngrijorare dacă… hm, dacă s-ar afla povestea asta a ta? Vezi, eu te tratez ca pe un om mare, cu sentimente alese. Şi sunt sigur că n-ai vrea să pricinuieşti unei văduve şi copiilor ei nevinovaţi o durere aşa de mare… să le dai o lovitură atât de grea… Haide, dragul meu, n-ai de ce să plângi aşa. Viaţa, prietene, nu-i doar o distracţie. Cum se numeşte ferma unde ai crescut?

— Trøen, suspină el.

— Trøen… e foarte drăguţ. Vasăzică, de acum înainte te vei numi Per Trøen.

— Da.

— Şi dacă te întreabă careva cine era tatăl tău, aminteşte-ţi că eşti obligat, pe conştiinţa şi pe cinstea ta, să nu rosteşti numele binefăcătorului tău.

— Da.

— Atunci, după ce ai să iei o hotărâre, să vii la mine. Ai să vezi c-o să fim prieteni buni. Şi într-adevăr, n-ai niciun chef să pleci în America? Bun, acum vino cu mine la bucătărie, să-ţi facem rost de ceva mâncare.

Puţin după aceea Per se văzu instalat pe un scaun în odaia în care mirosea atât de bine a cafea.

Şi profesorul îi spunea servitoarei, pe un ton prietenos:

— Ai grijă, te rog, şi dă-i tânărului meu prieten ceva bun de mâncare. Apoi îi făcu un semn de adio, îşi luă ciorapii de pe frânghia de deasupra plitei şi dispăru pe uşă.

IV

Când un băiat, în haine albastre de dimie şi cu şapcă cocoţată pe un cap blond, hoinăreşte la întâmplare pe străzi, n-are nimic care să atragă atenţia cuiva. El umblă, cască gura pe la vitrinele magazinelor, cu mâinile vârâte în buzunar, fluieră, priveşte la toate şi la nimic. Şi totuşi… în capul ăsta cu căciuliţă poate că tocmai în clipa asta s-a prăbuşit o întreagă lume şi băiatul fluieră ca să nu plângă de să se uite oamenii după el. Se fereşte din calea unei trăsuri şi în acelaşi moment se izbeşte de un domn căruia-i cade ţigara: „Ţăran afurisit", spune domnul şi a uitat de el. Ceva mai departe, un câine se năpusteşte în stradă, dintr-o curte, şi e cât pe ce să răstoarne o cucoană grasă, şi iată că băiatul cu căciuliţă nu se poate stăpâni şi râde cu hohote, ţinându-se de burtă.

Mai încolo, în timpul zilei, Per stătea pe parapetul cetăţuiei, cu privirea pierdută, sucind un pai între degete şi molfăindu-l între dinţi. Jos, în faţa lui, sub un soare dulce de octombrie, se întindea fiordul şi oraşul, iar prin ceaţa ruginie şi umedă se auzea zvonul oraşului, freamătul muncii din fabrici şi din port. Da, acolo stătea el, şi, deasupra lui, cu puşca la umăr, santinela măsura zidul, înainte şi înapoi, în pas cadenţat.

Dacă te-ai căţărat sus, sus de tot, şi cazi jos, oricât de jos, asta n-are nicio importanţă cu condiţia să nu-ţi frângi gâtul. Şi Per descoperi, încetul cu încetul, că stătea aici şi că încă mai trăia… Nu e bine să-ţi fie lumea potrivnică nici chiar atunci când ai cui te jelui şi de la cine căpăta un sfat şi o mângâiere; dar dacă în jurul tău sunt numai străini, nu-ţi rămâne nimic altceva de făcut decât să stai jos, să molfăi un fir de pai şi să chibzuieşti niţel de unul singur. Iată un halat care îţi opreşte libretul; şi zornăie cheile, îşi scoate limba, te destituie din slujba de episcop şi vrea, cu un strănut, să te azvârle într-un atelier, pentru ca tot restul vieţii să fii condamnat să umbli cu fierul de călcat şi să ţi se spună Trøen croitorul. Dar nu asta vrea şi el. Stătea aici, chibzuia şi se pregătea să facă rost de ceva de care până atunci nu avusese nevoie deloc şi anume de o voinţă proprie, cu care să se împotrivească lucrurilor şi oamenilor. Ce avea să facă? Desigur că ar fi avut poftă să plece la Trøen şi să stea de vorbă cu tata şi cu mama, care i-ar spune „bietul băiat", l-ar căina şi s-ar ruga pentru el; dar după două zile s-ar uita la dânsul cum mănâncă şi s-ar gândi că nimeni n-o să le mai plătească şi că timpurile sunt grele. Să caute

adăpost aici, nu se putea. Atunci încotro să-şi întoarcă privirile? Nu, nu e deloc uşor când eşti singur pe lume.

În aceeaşi zi, ceva mai târziu, poposi pe un deal, pe lângă cimitirul catedralei şi se aşează acolo, sub arborii îngălbeniţi, gândind: „Tare aş vrea să ştiu unde va fi înmormântat tata! Era altfel de om decât profesorul ala, nu ţinea predici ca cea de pe munte şi nu se tânguia că fiul lui ar putea să-i ia numele. De ce a trebuit el acum să moară şi să dispară?”

Era ciudat să te gândeşti ca omul ăsta atât de vioi, ce punea atâta grijă ca să-şi perie părul şi barba cu peria de argint, se afla acum închis într-un sicriu şi curând avea să fie coborât în pământ.

Începuseră să treacă oameni pe lângă el şi să intre în cimitir. Bărbaţii aveau haine negre şi pe cap jobenuri lucitoare. Şi iată că sosesc ofiţeri cu egrete şi eşarfe, iată şi fanfara brigăzii cu gorniştii ei. Per intră în cimitir ca şi ceilalţi, dar se ţinu mai de o parte şi-şi găsi loc la oarecare distanţă, lângă o piatră funerară mai înaltă. „Te pomeneşti că-i înmormântarea tatei”, îşi spuse el şi deveni foarte atent.

Înţelese că intra acum în pas de marş şi lua poziţie pe două lungi rânduri, de la capela mortuară şi până la groapă, şcoala de subofiţeri. Curând se adunară o mulţime de oameni, femei care îşi acopereau faţa cu batista şi o doamnă în negru, mai în vârstă, care intră în capelă sprijinită de un ofiţer înalt. „O fi nevasta tatei, îşi spuse Per, şi domnişoarele alea în negru… sunt surorile mele vitrege. Şi tânărul locotenent de colo… fratele meu vitreg.” Cât de ciudat mai era! Din capelă se auzeau cântece. Puţin după aceea, şase subofiţeri ieşiră purtând un sicriu încărcat cu flori. „Prezentaţi arm!” Şi soldaţii prezentară arma, iar fanfara brigăzii porni să cânte şi se puse în mişcare înaintea sicriului, între cele două şiruri de soldaţi. Apoi se porni mulţimea. Doamna în veşminte negre plângea în batistă şi abia de putea păşi cu toate că se sprijinea de braţul ofiţerului ăluia înalt. În faţa lor, aproape de sicriu, mergea un domn important, cu ciucuri de aur pe umeri, cu penaj şi sabie, purtând o pernă cu două decoraţii pe ea. Şi alaiul ăsta lung de tot înainta foarte încet… Lângă groapă aştepta preotul cu sapa în mână.

Tare ar mai fi vrut Per să audă ce putea să spună omul acela despre tatăl său şi se strecură ceva mai aproape, cu toate că un anume simţământ îi spunea că nu trebuie să se apropie prea mult.

În jurul mormântului se cânta, iar alămurile acompaniau psalmul. Fără să vrea, Per îşi scoase căciuliţa. Şi nu băgă de seamă că un domn din cortegiu începuse să-l fixeze şi că, detaşându-se din mulţime, se apropiase de el. Domnul purta

ochelari şi pălărie înaltă, strălucitoare, dar abia când îl auzi strănutând, băgă de seamă Per că era profesorul… Însă cu o faţă atât de speriată şi de mânioasă, că sticlele ochelarilor săi scânteiau de-a binelea.

Ajuns lângă Per, cu mâinile făcute pumn în mănuşile lui mari şi negre, şopti:

— Eşti nebun? Ce cauţi aici? Vrei să se întâmple o nenorocire? Şterge-o cât mai repede… pleacă, n-auzi? Pentru numele lui Dumnezeu, pleacă până nu se bagă de seamă! Şi în timp ce Per o luă la fugă auzi în urma lui: „Dacă mai îndrăzneşti o dată…” În acest moment, psalmul şi alămurile răsunând mai tare, i se păru că e alungat cu lovituri de picior.

Când fu destul de departe, jos în oraş, îşi reveni şi înţelese că niciodată nu va mai putea să se înfăţişeze profesorului. Totul era pierdut… făcuse o greşeală atât de groaznică încât într-adevăr merita o pedeapsă.

A doua zi, pe când cei din Trøen se pregăteau tocmai să stea la masă, fiul, uitându-se pe fereastră, zise:

— Ia te uită: Per!

— Sfinte Dumnezeule! strigă bătrâna văzându-l intrând, nu cumva eşti bolnav, Per?

Ce bine fu, seara, când putu să se strecoare iar sub blana veche şi binecunoscută! Şi mama bătrână stătea pe marginea patului, mângâindu-l cu cuvântul Domnului. El strângea pumnii şi i se părea că Dumnezeu e un profesor în halat de casă, şi totuşi era o mângâiere s-o ai pe bătrâna asta lângă tine şi s-o auzi vorbindu-ţi.

Fură timpuri grele, când lumea toată rânjea după el şi spunea: „Iaca şi preotul!” La masă încerca să mănânce cât mai puţin cu putinţă; ca să câştige un ban şi să plătească bătrânei, se angajă să muncească cu ziua prin vecini; iar când veni iarna, făcu şi el ce făceau alţii, şi se tocmi ca pescar pentru Lofoten, cu toate că era încă prea mic şi nevârstnic.

Dar într-o zi, pe lângă biserică, Klaus Broch veni şi trăgându-l de o parte, avu cu el o lungă discuţie. Mai întâi, el personal se pregătea să plece la oraş şi să intre într-o uzină mecanică, apoi la o şcoală tehnică şi să devină inginer. Şi în al doilea rând voia să ştie limpede şi fără ocol ce se petrecuse la oraş. Căci atunci când oamenii se băteau peste coapse şi făceau haz pe seama preoţiei lui, cum se întâmpla de la o vreme, lui Klaus îi venea să-i ia la bătaie.

Iată-i aşadar pe aceşti doi băieţandri de şaisprezece ani, umblând şi discutând, şi niciodată Per nu avea să uite interesul pe care i-l arăta acum tovarăşul ăsta cu care odinioară pescuise rechini.

— Fă ca mine, îi spuse Klaus… Doar eşti fierar, măi, vină la fabrică şi ia lecţii particulare ca să poţi intra la şcoala tehnică. Aici trebuie să urmezi trei ani… iar pentru asta, cele o mie opt sute de coroane îţi ajung, apoi, drăguţule, ieşi inginer şi asta fără să datorezi nici măcar un ban.

Per clătină din cap şi-i spuse că niciodată nu va mai îndrăzni să se arate în faţa profesorului şi că niciodată, în vecii vecilor, nu avea să-i ceară libretul de economii. Nu, de acum înainte, se sfârşise totul, cu desăvârşire.

— Dar, ce dracu', măi, nu înţelegi că maimuţoiul ăla de profesor nu poate să-ţi refuze banii tăi? Dacă vrei, merg cu tine… şi atunci… ei, atunci ai să vezi tu! Şi Klaus strânse pumnii gata de bătaie.

Dar când sosi luna ianuarie, Per se afla totuşi în hainele de pânză cerată, în cala de la proră a unui vas de pescuit şi naviga prin ger şi furtuni de zăpadă, la două sute douăzeci de leghe spre miazănoapte, spre Lofoten, către locurile de pescuit.

În iarna asta el trăi viaţa obişnuită a pescarilor pe ţărm, într-o colibă cu cinci oameni atât de înghesuiţi, într-un aer atât de greu, că-l puteai tăia cu cuţitul; pe mare, navigând cu pânzele în vânt, stând câte-o jumătate de zi nemişcat, îngheţând bocnă… ori vâslind întruna împotriva vântului pe o mare ale cărei valuri sunt mormane de zăpadă rostogolită… şi iarăşi vâslind şi vâslind mereu până ce mâinile îţi devin bucăţi de carne însângerată. Trecu prin toate acestea şi visa câteodată – atunci când izbutea să gândească – cum că mai-marii lumii îl azvârliseră cu lovituri de bici în această viaţă pentru că avusese neruşinarea de a exista. Şi când, după paisprezece săptămâni, într-o blândă zi de primăvară, vasele din Lofoten reintraseră în fiord, nu-i fu greu lui Per să-şi dea seama că nu câştigase nimic. Se împrumutase şi luase pe credit ca să-şi facă rost de un angajament şi de provizii pentru călătorie şi se putea socoti fericit dacă cu partea sa avea să-şi poată plăti ceea ce datora.

Spre mijlocul lui mai, la ceasul când sirenele fabricilor sună şi muncitorii se înghesuie să iasă din atelierele mecanice, afară, la intrare, se afla un băiat care îl aştepta pe Klaus Broch.

— Ei, nu! Bună ziua, Per… tu eşti? Te-ai îmbogăţit cumva în Lofoten?

Băieţii se priviră. Unul, în straie de muncă, avea faţa trasă, celălalt avea pielea bronzată şi bătătorită de furtuni.

Directorul fabricii era un unchi al lui Klaus şi chiar în aceeaşi după-amiază îşi văzu nepotul intrând în birou cu un nou-venit; acesta, spunea Klaus, voia să devină ucenic şi cunoştea deja câte ceva din munca de fierar.

Per fu primit şi căpătă cincisprezece öre pe oră, din care să trăiască.

— Cum îţi spune?

— Per… hm…

Restul îi rămase în gât.

— Holm, adăugă Klaus.

— Per Holm… foarte bine.

Când cei doi flăcăi ieşiră, avură simţământul că săvârşiseră ceva îndrăzneţ; necazurile, dacă aveau să fie, aveau să-i găsească în doi.

V

Pe o ulicioară de pe lângă strada Mării, locuia Gorseth, căruţaşul, cu o femeie numai piele şi os, cu doi cai slăbănogi şi cu câteva jalnice sănii şi trăsuri. El însuşi era un grăsan desfrânat, cu un nas roşu şi cu ochi galbeni, de culoarea berii, care revenea de pe la chefurile lui nocturne, tocmai în zori, când nevastă-sa obişnuia să se scoale. Tot restul zilei ea nu înceta să drăcuie asemenea depravare, în timp ce dumnealui, lungit în tihnă, dormea dus şi sforăia.

Când apăru Per cu lădiţa în spinare, Gorseth, aşezat pe jos, se pregătea să frece două aripi de trăsură pe care le întinsese în curte. Nevastă-sa, cu gura ştirbă şi cu ochii sfredelitori, stătea pe treptele bucătăriei, înjurându-l şi făcându-l de două parale: canalie, desfrânat şi porc. În patru labe şi murdar de unsoare, Gorseth se arăta nepăsător, doar din când în când ridica capul şi mârâia:

— Tacă-ţi fleanca, hoaşcă afurisită!

— Nu aveţi cumva vreo cameră de închiriat? întrebă Per.

Nasul de culoarea berii se întoarse spre el, omul se ridică, îşi şterse mâinile de pantaloni şi spuse că da. Puţin după aceea traversară curtea, urcară un etaj şi intrară într-o odaie care avea două ochiuri de fereastră spre stradă şi o jumătate de fereastră spre curte. Se mai afla aici un pat cu un cearşaf pe el, două scaune şi în faţa jumătăţii de fereastră, o măsuţă. Şase coroane pe lună… atât. Per primi pe loc, plăti chiria de îndată, îşi pofti omul afară din cameră, aşeză lădiţa jos şi privi în jur. Sunt oameni care n-au nici măcar un acoperiş deasupra capului, dar el, Per, îşi avea acum casa lui. Jos, în curte, nevasta pornise din nou să cicălească; dedesubt, în grajd, caii nechezau uşurel şi tropăiau; dar Per nu cunoscuse răsfăţul, locuise în bordei de pescar şi colibe de ţăran. Pentru prima dată îşi avea propria lui locuinţă şi era domn şi stăpân în casa lui.

Ieşi să-şi cumpere câte ceva de-ale mâncării şi-şi umplu lădiţa cu merinde de felul acelora de la ţară, iar către ora prânzului, aşezat pe capacul lădiţei, cum obişnuiesc pescarii, mâncă pâine din făină de pesmeţi uscaţi şi slănină, şi găsi că viaţa e bună şi frumoasă.

Apoi începu noua lui muncă. Nimeni nu-l întrebă dacă e mulţumit. Exista o cale de a te ridica şi nu avea de gând să ceară încuviinţarea nimănui. Trebuia să reuşească. Şi nu-i trebui mult ca să-şi făurească visuri după modelul noului său

fel de viaţă. Era fierar şi se afla la poalele unei scări, dar sus de tot se afla un mare inginer-şef, cu ochelari de aur şi vestă albă. Aici voia el să ajungă. Şi dacă se afla cumva vreun profesor care să-i pună beţe în roate… apoi n-avea decât să încerce. Fusese o dată izgonit dintr-un cimitir şi de aceea voia să se răzbune. Da, chiar dacă pentru asta aveau să-i trebuiască mulţi, mulţi ani… Într-o bună zi avea să stea în rând cu cei mari şi se va răzbuna.

Când în ceţurile dimineţii traversa podul, cu micul lui bidon de cafea în mână, i se părea că fiece pas îi pecetluieşte voinţa de neînfricat: „Azi o să învăţ ceva nou, ceva nou, ceva nou."

Vastele ateliere cu fabrica de maşini, cu topitoria şi cu şantierul naval făceau ele singure un oraş întreg. În lumea asta de ciocane mecanice şi de roţi, de foc şi de fum, de fier incandescent, de forfotă şi de huiet, el îşi făcea loc şi căuta să înveţe, să înveţe, şi iar să înveţe. Erau destui dintre cei care se culcau pe o ureche, mulţumindu-se să-şi cunoască colţul în care trăiau, dar asta nu-i ducea nicăieri. Aceştia îşi sfârşeau zilele ca muncitori zdrobiţi de muncă; el însă se înghesuia să ajungă un şef. Avea să lucreze, mai întâi, câteva luni, ca fierar, apoi la fabrica de maşini, pe urmă la tâmplărie şi vopsitorie şi în cele din urmă la şantierul naval. Asta avea să dureze doi ani. Iar toate aceste ateliere erau în fond ca o nouă *Biblie* pe care el avea de gând s-o înveţe pe de rost. Staţi numai şi-o să vedeţi!

Cât de plină îi era viaţa! De-o mie de ori pe zi rămânea cu gura căscată înaintea atâtor minuni – minuni împlinite sub ochii lui – nu săvârşite prin graţia lui Dumnezeu, ci născocite de oameni. Apeşi un buton şi minunea e gata. Per deschidea ochii bine. Străduindu-se să înţeleagă îşi pierdea până şi somnul. Există o forţă căreia îi spune spirit, chiar dacă nu purcede de la Dumnezeu. Aceşti ingineri sunt un fel de preoţi, chiar dacă nu predică şi nu se roagă. Era ceva nou.

Într-o zi, în atelierul de maşini, nituia un imens cazan de oţel şi pentru prima oară mânuia o forţă care nu era a propriei sale mâini. Era un maţ cu aer comprimat care exercita asupra niturilor o asemenea presiune că gemea şi hăulea cazanul de se auzea în tot oraşul. Da, desigur, te apucau durerile de cap şi de urechi, dar Per totuşi surâdea. Ostenise adesea din greu; aici era acum un stăpân – suflet era, gând şi inteligenţă. Şi asta pentru prima dată. Simţea învăluindu-l un simţământ de triumf şi o senzaţie de beţie.

Dar în timpul serilor lungi când citea şi studia de unul singur, auzea caii boncăluind în grajdul de dedesubt. Şi când, târziu după miezul nopţii, se vâra în pat, de nimic nu-i venea să se plângă, decât doar de singurătatea asta. Klaus Broch locuia bine la unchiul lui şi-l însoţea în societate. El, Per, nu

ieşea nicăieri. De-ar fi fost să moară într-o noapte, n-ar fi avut nici cine să-l plângă. Atât era de singur, de străin şi de indiferent întregii lumi.

Se mai mângâia cu gândul la bătrâna mamă, la psalmi, şi la biserica de-acasă, cu boltă atât de înaltă şi oameni atât de frumoşi. Dar rugăciunea de seară nu mai era pentru el ce fusese odinioară. Căci colo sus, în vârful scării, nu mai stătea un episcop. Iar inginerul-şef nu avea nimic de-a face cu Dumnezeu şi cu lumea de apoi. El nu era în stare să coboare la locul de chin al mamei, s-o elibereze şi s-o mântuie. Oricât de puternic avea să devină, niciodată nu avea să mai poată întinde un deget şi să facă să cânte toate stelele unei seri de toamnă.

Era pentru Per un trecut mort. Ca şi cum s-ar fi îndepărtat de un ţărm cu nori trandafirii şi cu năluciri de vis, vâslind mereu către pământuri cu totul noi. O putere mai mare decât el hotărâse aşa.

Într-o duminică, cum stătea şi citea, uşa se deschise brusc şi Klaus Broch intră fluierând, cu şepcuţa pe ceafă.

— Aha, vasăzică, aici stai!

— Da, aici… Ia un scaun.

Klaus rămase în picioare, cu mâinile în buzunar şi cu şepcuţa pe cap, privind în jur.

— Dar asta ce-o mai fi? spuse el în sfârşit. Îţi pui propria ta fotografie pe masă?

— N-ai băgat de seamă că aşa-i obiceiul?

— Nu, măi prostule, nu propria ta fotografie. Dacă ar vedea-o careva, ar avea de ce râde.

Per luă fotografia şi o aruncă sub pat.

— Dracu’ s-o ia de mutră! spuse el, înţelegând că celălalt avea dreptate.

— Şi asta ce mai e? Şi arătă cu degetul o poza colorată pe care Per o ţintuise pe perete. Scoase apoi, ca un om în toată firea, nişte tutun şi începu să mestece.

— Ei, da, aşa ceva mai zic şi eu! spuse el ca să nu izbucnească în râs.

— Adică ce, nu-i o pictură frumoasă? M-a costat douăzeci şi cinci de öre.

— Pictură! E o cromolitografie, nătărăule.

— A, întotdeauna faci tu pe grozavul.

— Dacă ai vrea să mergi cu mine la muzeu, propuse Klaus, ţi-aş arăta picturi adevărate… Dar asta ce-i… o carte englezească?

— Da, vrei să auzi o poezie? Şi înainte să poată spune Klaus o vorbă, Per începu să declame.

Când, în sfârşit, termină şi se uită la Klaus, acesta tăcea şi mesteca. În sfârşit, spuse:

— Dacă profesoara pe care am avut-o în ultima vreme, domnişoara Zebbelin, ar fi auzit engleza asta… ei, drace, cu siguranţă c-ar fi trebuit să chemăm moaşa.

Asta era prea mult! Per zvârli cartea de perete şi-l rugă s-o ia din loc. Când, în cele din urmă Klaus reuşi să vorbească, zise:

— Dacă vrei să reuşeşti la examenul de admitere în şcoala tehnică, înţelege atunci că trebuie să iei lecţii.

— Ei, ţie îţi vine uşor să vorbeşti de lecţii. Dar ştii tu că eu câştig cincisprezece öre pe oră?

— Îţi fac eu rost de unul care să te mediteze, de două ori pe săptămână, la limbi străine, la istorie şi la matematică. Poate vreun student beţiv, cu cincizeci de öre lecţia. Ce zici, ai putea-o scoate la capăt?

— O să renunţ la unt şi o să beau apă în loc de cafea, spuse Per, devenit calm şi gânditor.

Lui Klaus însă, tot râzând, i se umeziseră ochii. Ceea ce îl mâhnea era că nu-i putea oferi prietenului său ceva bani.

Trecu şi vara. Duminicile, Per vedea tineretul plecând la ţară ca să se zbenguie pe câmp şi prin păduri, dar el trebuia să rămână acasă şi să citească. Spre seară scotea capul pe ferestruicile dinspre stradă şi privea băieţii şi fetele care se întorceau acasă, încălziţi şi zgomotoşi, cu crenguţe înfrunzite la pălărie, nebuni de atâta aer şi soare. Per trebuia să înveţe mereu. Dar spre toamnă, când serile deveniră întunecoase, făcea bucuros o plimbare înainte de a se culca şi adesea drumul îl ducea la casa albă de lemn, a directorului de la fabrică. Acolo locuia Klaus. Ferestrele erau puternic luminate şi deseori se auzea muzică. Acolo locuiau oameni care ştiau şi puteau să facă o mulţime de lucruri care nu se pot învăţa din cărţi. „Mai ai mult de mers, Per, drumul e lung înaintea ta… Dar de capăt tot ai să-i dai tu.”

Într-o zi, cu totul întâmplător, află de la Klaus unde locuia văduva locotenent-colonelului Holm şi seara, târziu, cu paşi prudenţi, se îndreptă într-acolo. Casa se afla pe strada Fluviului, în spatele unor arbori mari şi când ajunse şi se sprijini de gardul grădinii, îl cuprinse o emoţie inexplicabilă. Lungile şiruri de ferestre ale celor două caturi erau luminate, se auzeau râsete tinereşti, o voce de fată începu să cânte… părea că e o petrecere.

Atunci îşi ridică gulerul hainei să se apere de vânt şi reveni în oraş, spre locuinţa lui, de deasupra grajdului.

Pentru un tânăr muncitor, singuratic, seara de sâmbătă e o mică sărbătoare. Se spală temeinic, scoate din ladă rufăria curată şi se schimbă. Mirosul de rufărie curată îi aminteşte de o bătrână femeie ciupită de vărsat care i-a cusut cămaşa, i-a

cârpit-o şi i-a împăturit-o cu grijă. Ţi-o pui atunci cu băgare de seamă şi simţi că e duminică.

I se mai întâmpla şi acum lui Per, când ziua de odihnă i se părea prea lungă, să se ducă la cea mai apropiată biserică. Nici vorbă, preotul spunea o mulţime de lucruri frumoase, dar Per nu le auzea: pentru el, biserica era orga, psalmii, bolta, vitraliile pictate. Aici, feţele oamenilor arătau altfel decât în stradă, de parcă pe chip li s-ar fi răsfrânt năzuinţele cele mai înalte. Şi apoi aici era ca acasă. Se simţea cu adevărat în familie, cu toate că toţi îi erau străini.

Ce voce era aceea care în timpul unui psalm îi murmurase: „Ar trebui să-i scrii surorii tale. Ea este tot atât de singură ca şi tine."

Într-o seară îi scrise. Se cam aprinse el şi spuse că dacă ea avea nevoie de vreun ajutor, nu avea decât să i se adreseze lui. Şi că dacă dorea să vină la oraş, n-avea decât să vină să locuiască la el. *„Al tău devotat frate, Peter Holm, elev-inginer"*

Câteva zile mai târziu primi o scrisoare cu un scris fin şi stângaci. Lovise fusese tocmai confirmată. Stăpânul voia s-o ia ca văcăriţă pentru la iarnă, dar ea se temea că avea să-i fie prea greu. Acum avea să sosească la oraş, duminică seara. *„Salutări prietenoase de la sora ta. Lovise Hagen."*

Per se cam sperie. Ce belea îşi mai lua şi el pe cap?

Ieşi, aşadar, duminică seara, în costumul lui albastru şi cu pălăria lui neagră, pentru a coborî spre chei. Pentru prima dată avea să poarte altuia de grijă şi să fie ca un tată şi un binefăcător faţă de o fiinţă mai năpăstuită decât el. Era ceva nou. Şi-şi aminti de domnul acela vioi care venise într-o zi la Trøen, într-o trăsură, pentru a se îngriji de fiul său. Iată cum trebuie să te porţi în lume. Aşa voia să fie şi el. Şi Per nu-şi dădu seama că în momentul acela lua ceva din felul de a fi al locotenent-colonelului Holm, umbletul, surâsul, nepăsarea lui faţă de bani. Se şi auzea spunând: „Vasăzică, aşa"… Şi mai că-şi simţea în mână o barbă niţel încărunţită.

Vaporul cel verde, cu aburi, care făcea curse prin fiord, descrise o curbă şi acostă la chei, puntea fu aruncată, hamalii se repeziră la bord, oameni şi vite coborâră tropăind. Cum avea să-şi recunoască sora pe care n-o văzuse niciodată?

Acum nu mai era nimeni la bord, oamenii părăseau cheiul ca s-o ia spre oraş.

Şi iată că se apropie o tânără ţărancă cu o cutie de vioară într-o mână şi cu o lădiţă într-alta. Rochia îi este cenuşie, basmaua ce-i adună părul blond e neagră, faţa palidă şi fină – faţa mamei lui. E mama lui la 16 ani. Priveşte în jurul ei. Îl priveşte şi pe el, puţin neliniştită, cu un aer întrebător.

— Tu eşti Lovise?

— Tu eşti Per?

Şi o clipă înainte de a-şi întinde mâinile, îşi surâd şi se cercetează.

Urcară strada cu lădiţa între ei şi cum el devenise destul de orăşean, îi era cam ruşine să meargă cu o ladă şi cu o ţărăncuţă. Şi ce zgomot făcea cu pantofii ei butucănoşi! Era totuşi urât din partea lui să se ruşineze. Mai degrabă ar lua seama cât de jucăuşi şi de poznaşi îi erau ochii albaştri. „Da, iată-mă, spuneau ochii ei, şi n-am pe nimeni pe lume decât pe tine, iată-mă", îi repetau ei.

— Cânţi la vioară? o întrebă el uitându-se la cutia de vioară pe care o purta.

— O, asta-i o istorie tâmpită! spuse ea râzând. Şi îi povesti că bătrânul paracliser la care locuise în ultimul timp nu avusese de unde să-i dea o rochie nouă pentru confirmare şi-i dăruise în schimb vioara.

— Şi n-ai avut rochie nouă pentru confirmare?

— Nu.

— Şi nu te-ai necăjit… când celelalte fetişcane stăteau acolo dichisite şi gătite?

O clipă ea închise ochii.

— Ba da, sigur că am fost necăjită.

Mai încolo, pe stradă, îl întrebă.

— Ai avut mulţi părinţi adoptivi?

— Cred că cinci.

— Şi ce, ăştia-s mulţi? Io am avut nouă. Şi surâse iar.

Dar când ajunseră în camera lui, ea rămase locului şi se uită de jur împrejur. Îşi închipuise pesemne c-o să fie altfel. Nu mai fusese încă la oraş, aşa că strâmbă din nas când dădu de aerul rău mirositor şi i se păru că e prea întuneric.

— O să aprindem lampa, spuse el.

Apoi dânsa râse puţin încurcată şi întrebă unde avea să se culce.

— Ei, drace, ştii că ai dreptate! făcu el scărpinându-se în cap. După cum vezi, nu-i decât un pat.

Nu se putură împiedica să nu râdă amândoi.

— Unul dintre noi trebuie să se culce pe podea, propuse ea.

— E o soluţie! spuse el încântat. Am două perne… tu iei una. Şi două pături… În orice caz n-o să-ţi fie frig.

— Şi afară de asta pot să-mi mai pun pe mine şi cealaltă rochie a mea. N-ai poate şi vreo manta veche?

— Minunat. Şi iacă, am mai scăpat de-o grijă.

— Dar masa unde ţi-o iei? Ţinea să afle totul de îndată.

Lui îi fu ruşine că nu avea destui bani ca s-o poată invita numaidecât la birt. Dar a doua zi trebuia să-şi plătească lecţiile

şi lada cu provizii trebuia de asemenea umplută.

— Vezi, spuse el, cafeaua o fierb seara pe soba de colo, în felul ăsta o am dimineaţa gata fiartă. Merindele le am în lada asta. Acum, pentru astă-seară, s-o mai găsi câte ceva. Şi deschise lada, scoase pâinea şi untul şi puse ceainicul pe sobă.

Apoi ea îl ajută să strângă hârtiile de pe masă şi să pună mâncarea. Nu avea decât un singur cuţit, dar aşa era mai nostim decât dacă ar fi avut două. Acum, iată-i aşezaţi, fiecare în scaunul lui, şi mâncând: erau acasă, şi unul şi celălalt aveau un cămin.

Cea care se culcă pe podea fu Lovise, şi râseră amândoi din toată inima când el o înveli bine ca să nu-i fie frig. Pe urmă, când lampa fu stinsă, auziră vântul de miazănoapte şuierând peste acoperişuri. Se porniseră furtunile de toamnă. Până să adoarmă, continuară să sporovăiască.

Pentru Per era ceva cu totul nou să aibă o rudă adevărată. Şi pe deasupra mai era şi fată. Stătea culcată, acolo, pe podea şi de azi înainte era răspunzător de felul cum avea să-i meargă ei în lume. Cum avea să se descurce el?

O auzi întorcându-se. Nu-i era chiar aşa moale.

— Tu… Lovise!

— Da.

— Ai văzut-o vreodată pe mama?

— Nu.

— Nici pe tatăl tău?

— Tata? chicoti ea.

— Da, nu l-ai văzut nici pe el?

— Eşti nebun. Nici mama nu cred să fi ştiut cine era.

El tăcu o clipă, apoi spuse cam amărât:

— Atunci nu suntem decât noi doi, singuri, singurei.

— Da… numai noi doi.

— Şi cam ce meserie ai vrea să înveţi, Lovise?

— Dar tu?

El îi vorbi de planurile lui. Ea tăcu mult înainte de a-i răspunde, încercând, fără îndoială, să-şi dea seama cam cu cât putea el să ajungă mai sus decât ea.

În sfârşit veni răspunsul:

— Crezi că ar costa mult să mă fac moaşă?

— Moaşă… ţi-ar plăcea aşa ceva?

El nu se putu stăpâni să nu râdă. Poate că ideea asta îi venise ei în ultimele zile… când se oferise s-o ajute.

— Crezi că mâinile îmi sunt prea mari? îndrăzni ea, c-o voce abia auzită.

Asta îl mişcă. Îl izbise ciudata nepotrivire dintre faţa aceea palidă, cu trăsături fine şi mâinile roşii şi umflate. La ţară

oamenii obişnuiesc să numească mâini de moaşă, mâinile foarte mici.

— Om găsi noi leac şi pentru asta, spuse el întorcându-se cu faţa la perete. Dar auzise spunându-se că pentru a urma la şcoala de moaşe e nevoie de sute de coroane. Şi aveau să treacă ani până să-i poată face rost de atâţia bani. Biata fată, va trebui să fie răbdătoare şi să aştepte.

Se lăsă tăcere. Vântul mugea deasupra acoperişurilor. Fraţii dormeau.

A doua zi îl trezi umbletul Lovisei, care, de acum sculată, pusese cafeaua să fiarbă pe sobiţă.

Ea îşi deschise apoi lada, despături o fustă galbenă, rândui lângă perete o pereche de pantofi noi, aruncă o privire unui teanc de rufărie de pânză şi câtorva ciorapi de lână, apoi le aşeză înapoi în lădiţă. Aici era toată bogăţia ei pe pământ.

Cum el tocmai se trezea, îl întrebă:

— Sfinte Doamne, ce mai e şi cu tărăboiul ăsta din curte?

— Nu-ţi bate capul! Sunt căruţaşul şi nevastă-sa. Aşa fac în fiece dimineaţă, ai să te obişnuieşti.

Apoi se aşezară din nou la măsuţă, îşi luară cafeaua, râseră şi se priviră. Fata îşi pieptănase părul, şi cele două cosiţe blonde îi atârnau nestânjenite peste umeri.

El trebui să plece. Îi atrase atenţia să nu se îndepărteze prea mult de casă, să nu se rătăcească, apoi coborî scara alergând.

Când îi povesti, la fabrică, lui Klaus Broch că-i sosise sora, prietenul îl întrebă:

— Şi ce-o să faci cu ea?

— Până una alta o să locuiască la mine.

— Da, dar n-ai decât un pat.

— Se poate culca pe podea.

— Cum, pe podea? Soră-ta pe podea… şi tu în pat! Ai fi zis că lui Klaus e cât pe ce să i se facă rău.

Per înţelese atunci că iar făcuse o prostie.

— Îţi dai seama că a fost doar o glumă, se grăbi el să adauge. Bineînţeles că Lovise va fi aceea care va dormi în pat.

La întoarcere, află că ea împrumutase o tigaie de la nevasta căruţaşului şi prăjise slănină, fiersese cartofi, aşa că avură parte de o adevărată masă de oameni bogaţi.

Când zări poza colorată de pe perete şi-l întrebă dacă era o pictură, Per făcu pe grozavul şi spuse:

— Pictură… asta! Asta nu-i decât o cromolitografie, prostuţo. Când te-oi duce eu la muzeu, acolo să vezi tu pictură.

După aceea bătu darabana cu degetele pe masă şi spuse:

— Mda, da…

Căzură la învoială că ar trebui şi ea să încerce să caute ceva de lucru şi interesându-se la un birt, găsi îndată un loc la

bucătărie unde avea să spele podelele şi să cureţe cartofi.

Seara, Per o sili să se culce în patul lui.

— Îţi dai seama că aseară n-a fost decât o glumă, îi explică el. Aici, la oraş, tot ce e mai bun e întotdeauna pentru femei. Asta numim noi educaţie. Se întinse pe pardoseala tare şi-l încercară simţăminte ciudate. I se părea că de când trebuia să facă loc unui oaspete, odăiţa asta strâmtă devenise mai încăpătoare. Chiar şi culcuşul lui tare era plăcut pentru că îl alesese de dragul altcuiva.

Lampa odată stinsă, ascultă un timp respiraţia surorii sale.

— Lovise.

— Da.

— Pe tatăl tău îl cheamă Hagen?

— Aşa stă scris pe certificat.

— Atunci tu te numeşti domnişoara Hagen. Asta sună destul de bine.

— Uf! Nu ştii decât să-ţi baţi joc.

— Şi dacă o să fie moaşă, atunci domnişoara Hagen ar putea foarte bine să se mărite cu un doctor.

— Prostule… cu asemenea mâini nu-i nimic de făcut.

— Crezi că mâinile tale sunt aşa de mari ca să nu te poţi căsători cu un doctor?

— Of! tare mai eşti nebun… ha, ha, ha!

— Ha, ha, ha!

Ghemuiţi sub păturile lor, fiecare dintre ei simţea ce înseamnă pacea aceea pe care ţi-o dă prezenţa unui prieten bun care, pe deasupra, mai este şi binedispus.

— Noapte bună, Lovise.

— Noapte bună, Per.

VI

Aşa trecu cea mai mare parte din iarnă. Acum, că şi Lovise aducea un ban în casă, putură să-şi îngăduie în fiece duminică luxul unei porţii de plăcintă cu carne de treizeci de öre. Găsiră mijlocul de a face rost şi pentru Per de un pat care în timpul zilei se putea strânge. Apoi descoperiră că era mai cuviincios, atunci când se îmbrăcau sau se dezbrăcau, să întindă între ei, ca un zid al bunei cuviinţe, şalul de lână al Lovisei. Lovise începu să vorbească şi ea, ca şi fratele ei, graiul oraşului.

Adesea, odată culcat, Per se gândea: „Seamănă cu mama ca două picături de apă, asta-i sigur. O să sfârşească oare la fel? Nu, Doamne fereşte… Sunt şi eu pe aici şi-o să veghez… Nu merge aşa… draga mea domnişoară Hagen."

Se despărţeau dimineaţa devreme şi nu se mai vedeau până seara. Iar când el îi ţinea predici şi-i spunea să nu dea atenţie tuturor băieţilor care vor să-i vorbească, ea râdea. Dacă Klaus Broch venea să-i vadă şi făcea ochi mari în timp ce-i vorbea Lovisei, lui Per îi venea să-l ia de guler şi să-l zvârle pe scări.

În ajun de Crăciun, într-o seară, se plimbară pe străzi, privind vitrinele sclipitoare ale prăvăliilor, atât de ademenitoare cu scumpeturile şi cu strălucirea lor. În fiecare clipă Lovise îl întreba cam cât credea el să coste cutare sau cutare lucru, dantela aia, paltonul ăla, ciorapii aceia, broşele alea de aur.

— Când o să te măriţi cu doctorul, spunea Per… atunci o să ai toate astea. Niciunul dintre ei însă nu avea palton: el îşi ridică gulerul hainei, ea avea o rochie de lână foarte groasă şi mai avea şi nişte mănuşi cu un deget care îi ţineau de cald. Şi-apoi, lucru nemaipomenit, avea o pălărie… şi ea privea în juru-i crezându-se destul de elegantă ca să atragă atenţia.

Când veni seara de Crăciun, Per cără apă şi Lovise făcu curăţenie mare în odaie. Iar când fu rândul lor să se spele, se ajutară, după cum era obiceiul la ţară, spălându-se pe spate unul pe altul.

El devenise în destulă măsură orăşean ca să cumpere câteva cadouri mărunte pentru sora sa; dar pentru ea era un obicei necunoscut şi cum nu avea nimic pregătit pentru el era cât pe ce să izbucnească în plâns. Mâncară covrigei cu sirop şi băură cacao, apoi ea cântă un psalm la vioară, cât putu mai bine, şi el îi citi textul de Crăciun, aşa că lucrurile se petrecură întocmai ca la Trøen. Odată culcaţi, cu lumina stinsă, vorbiră despre

viitor. Îşi făgăduiră că atunci când fiecare dintre ei se va aşeza la casa lui, vor face în aşa fel ca să locuiască cât mai aproape unul de altul, pentru ca astfel copiii lor să se poată juca împreună şi să fie buni prieteni. Ei, ce părere avea ea de ideea asta? Foarte bună. Dar el? Mai e vorbă? Asta-i şi părerea lui.

Dar mai încolo, în timpul iernii, când stătea şi-l aştepta – el lucra adesea ore suplimentare – aproape că i se făcea frică. Ah! Iată-l: urcă scara. Şi dacă paşii sunt grăbiţi, atunci tremură puţin. Căci de cum bagă capul pe uşă el şi izbucneşte:

— Ei, află fetiţo că pe ziua de azi am mai învăţat ceva.

— Adevărat?!

Şi el îi spune nesfârşite istorii despre motoare, despre forţă şi presiune, despre cilindri, despre macarale şi şuruburi. Ea surâde, nici măcar nu clipeşte, dar nu înţelege boabă. Iar când el bagă de seamă, se înfurie şi-i spune că e o gâscă.

Erau lungi serile când el studia sau când îi venea profesorul şi atunci ea trebuia să stea atât de liniştită că abia de îndrăznea să mânuiască acul. Dar Per fu de părere că şi ea trebuie să înveţe. Şi-i dădu pentru a doua zi o lecţie de istorie universală. Dar de unde să ieie dânsa timp s-o înveţe? Apoi ea trebui să scrie după dictarea lui, ca să deprindă ortografia… şi se luptă din greu cu somnul căci spălase toată ziua atâtea podele şi curăţase atâţia cartofi, încât îşi simţea trupul ca de plumb.

— Ei bine, dacă tu crezi, fetiţo, că poţi să ajungi undeva fără oleacă de învăţătură, atunci te-nşeli al dracului, o certă el învârtindu-se mânios prin odaie. Asta, desigur, o făcea să scâncească şi puţin după aceea, lăsată în spătarul scaunului, adormea. Iar lui nu-i rămânea altceva de făcut decât s-o pună în pat, grijuliu să n-o trezească.

Spre primăvară, se întâmplă ca Per să se îmbolnăvească. Doctorul cum sosi, se înfipse în mijlocul odăii, strâmbând din nas şi cercetând în jur.

— Dumneavoastră vi se pare asta o locuinţă pentru oameni? o întrebă el pe Lovise care se învoise pentru o zi. Ce să te mai miri că vă pierdeţi sănătatea?

Apoi îl examină pe Per, care zăcea în pat şi tuşea cu obrajii aprinşi. Nici vorbă, era şi de aşteptat: inflamaţie pulmonară. Şi doctorul îşi mai aruncă o dată privirile în jur.

— Cred că cel mai bine ar fi să-l ducem numaidecât la spital, spuse el.

Lovise se îngrozi la gândul că aveau să-l ia pe Per şi să-l ducă. Dar, gata să plece, doctorul o privi mai îndeaproape şi adăugă:

— Şi dumneata ar trebui să te mai îngrijeşti câte puţin, draga mea. O odaie cu mai mult aer şi lumină ţi-ar prii foarte bine. Bună ziua.

Şi plecă. Nu trecu mult şi sosi ambulanţa. Per fu coborât pe o targă, cutia verde pe patru roţi îşi deschise uşile şi-l înghiţi; Lovisei însă nu i se îngădui să-l însoţească. Seara rămase singură şi plânse în hohote.

Era unul din acele vechi şi bune spitale, de care oamenii nu se apropie pentru că până şi pereţii lor par să degaje mirosul tuturor mâhnirilor pe care le închid. Aripa bolnavilor de toată mâna – numita secţia populară – era întotdeauna atât de plină, că bolnavii de cele mai diferite boli erau înghesuiţi în aceeaşi sală şi adesea se molipseau unul de la altul. La fel de nostim se petreceau lucrurile când era vorba de o operaţie. Pacientul era aşezat pe o targă şi purtat prin curte în plină iarnă, şi cum el se afla întotdeauna ascuns sub o pătură, cei mai mulţi credeau că era dus la morgă.

Când Per deschise ochii, observă la picioarele patului un om în bluză albă.

— Iată că-şi revine, spuse individul, un medic, fără îndoială. Per află mai târziu de la infirmieră că fusese în nesimţire mai mult de douăzeci şi patru de ore.

Zile de-a rândul nu cunoscu decât senzaţia unor arsuri în piept ce-l împiedicau să respire. I se turna în gură vin de Porto şi naft, iar dimineaţa şi seara era spălat binişor cu apă călduţă, de mâini grijulii. Încetul cu încetul, sala i se păru mai luminoasă şi supa de fulgi de ovăz, gustoasă. În sfârşit, începu să distingă pe cei ce zăceau în celelalte paturi şi să vorbească cu ei.

În dreapta se afla un hamal cu părul negru, cu faţa galbenă şi cu nasul strivit. Trebuie să fi avut o altă boală decât cea a lui Per. Folosea cuvinte urâte ca să se plângă infirmierei de hrana proastă şi se jura c-o să facă reclamaţie. De partea cealaltă, un cizmar, numai piele şi oase, cu o barbă de Crist şi obrajii aprinşi de febră, murea de cancer. În dreptul acestuia se afla o figură de profet, cu păr lung, alb, şi cu barba unui Moise: era tuberculos în ultima fază şi tuşea ca dintr-o butie goală.

— Eech!… suspina el. De mi-aş putea veni în fire măcar atât cât să mă întorc în Germania, atunci poate c-aş mai putea s-o duc.

Alături de el, un individ cu bărbuţă şi cu ochi străpungători era cam sărit şi se credea caporal de gardă. Adeseori, noaptea, ridicat în pat, îi trezea pe ceilalţi comandând:

— Drepţi!

Era apoi un bărbat care se tânguia, pe orişicare parte se întorcea, fiindcă tot trupul îi era acoperit de ulcere. Într-o zi avu ideea să-şi bea alcoolul cu care se spălaseră rănile şi începu să cânte. Plângea şi cânta. În sfârşit, era un comis-voiajor cu barbă roşie şi lornion: îşi trăsese un glonte în cap,

dar medicul i-l extrăsese, şi acum, lungit în pat, îl slăvea pe Domnul, fiindcă-l salvase în chip atât de miraculos.

Când lumina lămpii de noapte învăluia sala, ţi se părea ciudat să fii aici, culcat şi treaz. Ai fi zis că prin paturi se mişcau oameni de pe cea lume. Dar în timpul zilei, când era îngăduită vizita rudelor şi prietenilor, lui Per îi venea câteodată să plângă. Căci cizmarul avea nevastă şi o fetiţă mică şi amândouă îl sorbeau din ochi ca şi cum pentru nimic în lume n-ar fi vrut să-l piardă. Profetul avea o nevastă care plângea cu disperare, şi ceilalţi aveau şi ei pe câte cineva care le arăta simpatie. De ce nu venea însă Lovise?

Vecinul din dreapta avea o soră care venea gătită, măturând podeaua cu trena rochiei sale de mătase pătată. Pantofii îi erau scâlciaţi, dar penele de la pălărie impunătoare.

— Hallo, ciucuraşul meu. Se aşeza, se bătea peste genunchi şi începea o conversaţie însufleţită în care era vorba de „Puricele" şi de „Meledante", de „Galeas" şi de „Regele Ring". Per înţelese că aceştia sunt camarazii lor. Într-o zi, căpătând de la „Arici" o jumătate de sticlă de rachiu, i-o aduse şi i-o ascunse sub pătură. După plecarea ei, cum nu era nimeni din personalul de serviciu, vecinul scoase sticla, o destupă şi i-o întinse lui Per.

— Noroc, camarade! Trage un gât. Asta face bine. Dar Per nu voi să bea. Lichidul gâlgâi pe gâtlejul hamalului… care foarte curând începu să cânte.

În sfârşit, veni şi Lovise. Purta o pălărie, în mână avea o plasă, privea în toate părţile şi părea scârbită de aerul spitalului. Dar îşi zări fratele şi surâse, se apropie încetişor, îi întinse mâna şi făcu ochi mari aflându-l atât de schimbat, aproape de nerecunoscut. Se aşeză la căpătâiul patului, surâzând mereu, cu toate că avea lacrimi în ochi.

— Ce bine că în sfârşit ai venit, spuse el.

— Nu m-au lăsat să intru mai devreme, spuse ea suspinând.

Şi-i povesti că venise în fiece zi, dar că lui îi fusese prea rău ca să poată primi vizite.

Omul cu nasul strivit întinse gâtul să vadă fata. Ea despachetă nişte portocale şi o sticlă de apă minerală.

Câteva zile mai târziu se întâmplă ceva la care Per avea să se gândească de multe ori după aceea.

Dormise după-amiază şi se trezi în ceasul când lumina posomorâtă a lămpii învăluia în semiobscuritatea ei gălbuie sala şi paturile. Ceilalţi păreau să doarmă căci era linişte. Numai omul cu buboaiele gemea. Uşa se deschise şi Per o văzu pe Lovise strecurându-se înăuntru, încetişor, cu cutia viorii sub braţ. Nu veni către fratele ei, îşi scoase vioara, se

aşează în mijlocul odăii şi începu să cânte: „Iată turma cea mare şi albă.”

Omul cu ulcerele tăcu. De jur împrejur, prin paturi, se deschiseră ochi. Vecinul cu nasul strivit, se ridică în şezut. Cizmarul, febril, ca de obicei, se ridică în coate şi murmură:

— Mântuitorul – ştiam eu că ai să vii într-o zi…

Nimic nu se clintea. Lovise îşi privea numai vioara şi cânta cât putea mai bine. Ofticosul îşi ridică încet capul şi uită să mai tuşească. Caporalul înţepenise pe încetul în poziţia de drepţi. Comis-voiajorul, cu mâinile împreunate, îşi zgâia ochii. Muzica simplă a psalmului dădea tuturor acestor nenorociţi o viaţă nouă şi ea li se oglindea pe faţă. Şi lui Per i se părea că sora lui devenea, în lumina firavă, una cu psalmul, şi că încetul cu încetul îi creşteau aripi.

Când Lovise sfârşi, ea se apropie încetişor şi-i mângâie fruntea cu mâna ei umflată, apoi se strecură pe uşă şi dispăru fără zgomot, aşa cum venise.

Sala mohorâtă rămase mult timp tăcută până ce ciobotarul muribund murmură:

— Mulţumesc, ştiam eu că nu eşti departe.

Când Per părăsi spitalul, medicul îi spuse că nu trebuia să înceapă lucrul de îndată, ci mai degrabă să plece la ţară şi să-şi refacă puterile. „Bun, ţie ţi-e uşor să spui”, îşi zise Per şi câteva zile mai târziu fu iar în atelier.

Dar surorii sale îi arătă mai multă grijă ca până atunci şi nu se lasă până ce nu-i găsi loc la o croitoreasă, ca s-o cruţe de o muncă atât de grea ca spălatul podelelor.

Şi curând Lovise strălucea de bucurie, văzându-şi mâinile mai puţin roşii şi mai puţin umflate. Ba cu timpul începură chiar a deveni cu adevărat drăguţe.

Iarna următoare, în timp ce el studia, ea îşi petrecea serile cosându-şi rochie şi palton; îşi făcu şi o nouă pălărie, aşa încât în curând deveni o tânără încântătoare, pe care Per o lua cu el în plimbările sale.

Dar când trecătorii întorceau capul şi o urmăreau din ochi, Per strângea pumnii şi-şi încleşta fălcile. Într-o zi Lovisei i se păru că merge prea departe şi-i spuse:

— Ascultă, nu mai ies cu tine, dacă te porţi aşa.

— A, poţi să fii sigură că am să veghez asupra ta, mârâi el. N-aş vrea să ajungi unde a ajuns mama.

— Nu, dar, oricum, eu sunt un om mare şi oamenii au tot dreptul să se uite la mine, cap pătrat ce eşti!

Din toamnă, Klaus Broch începuse să urmeze cursurile şcolii tehnice, purta o cocardă la şapcă şi se plimba cu ţigara în gură şi cu bastonul în mână. Crescuse înalt şi lat în umeri, când mergea se legăna uşor, un ciuf de păr negru îi atârna pe frunte

şi privea în juru-i de parcă ar fi spus: „De se întâmplă ceva, iată-mă-s!”

Într-o seară veni s-o invite pe Lovise la teatru, şi tânăra fată se roşi toată de bucurie. Per nu putea să spună nu, dar când se întoarseră, el era în stradă şi-i aştepta. Ceva mai târziu, într-o duminică, Klaus veni iar, s-o ia la plimbare cu trăsura. De data asta ea nu se mai uită la Per şi nu-l întrebă dacă-i dă voie, ci spuse da imediat. „Las’ ca-ţi arăt eu!” îşi zise el şi când se întoarse îi ţinu o predică ca în ziua de-apoi.

Înţelese el curând că aşa cum umbla ea cu ochii pe jumătate închişi, îşi avea visurile ei pe care niciodată n-o să i le împărtăşească. Mâinile îi erau tot mai albe şi mersul atât de uşor şi de legănat că ai fi zis că dansează. Umblând şi rânduind câte ceva prin odaie fredona tot timpul; ca şi cum i-ar fi fost sufletul plin de o bună dispoziţie care nu-şi dorea decât să se răspândească.

Primăvara târziu, într-o sâmbătă, abia se întorsese acasă şi se pregătea să pună masa, când Per intră tropăind, îmbrăcat cu hainele lui cele mai bune şi purtând un pachet:

— Hei, fetiţo, astă-seară avem ospăţ.

— Ce, ce s-a întâmplat?

— Am luat examenul de admitere la şcoala tehnică… Ura! La toamnă, la toamnă încep!

— Să fie cu noroc… asta-i bine! Îşi şterse mâna şi i-o întinse.

— Uite cârnaţi şi sardele… şi aici, prima sticlă de coniac pe care am cumpărat-o în viaţa mea… O să vină pe urmă şi Klaus să bea un pahar… uite şi brânză. Astă-seară o facem lată.

Klaus veni şi cei doi băieţi băură, ţinură discursuri şi fumară. Lovise cântă un cântec patriotic la vioară, iar Klaus o sorbea din ochi şi voia s-o asculte mereu. Când plecă, Per îl conduse până-n stradă, şi aici Klaus îşi luă prietenul de braţ, îi arată luna cea palidă sus, deasupra fiordului, şi spuse că niciodată n-avea să-l părăsească înainte de-a fi ajuns să-şi facă o situaţie în viaţă… niciodată! Mai mult, devenise socialist şi voia să facă revoluţie împotriva oricărei deosebiri de clasă… Şi Lovise! Lovise era cea mai minunată fată de pe faţa pământului… Şi acum… da, că tot se pornise a spune… Ei bine, să ştie Per că ei doi erau ca şi logodiţi.

Per îl îmbrânci cât colo, şi-l fixă o clipă.

— Du-te acum şi te culcă! spuse el.

— Crezi că nu sunt în stare să-mi înfrunt părinţii şi lumea întreagă!?

— Noapte bună!

A doua zi de dimineaţă, Lovise, care rămăsese culcată ca să se lase şi ea o dată servită la pat, izbucni deodată în râs.

— Ce tot faci acolo? îl tachină ea.

— Mă bărbieresc, spuse el şi se apucă de treabă.

— Trebuie să fii azi chiar atât de fercheş că musai să-ţi jupoi pielea? Nu vezi că nici măcar n-ai ce răzui?

— Ia taci. Ce ştii tu ce-o să se întâmple azi!

— Zău! Te duci cumva să peţeşti vreo vădană bătrână cu doisprezece copii?

— Mă duc la profesor, să scot de la el libretul meu de economii.

— Sfinte Dumnezeule! făcu ea ridicându-se pe jumătate.

Da, bătuse ceasul bătăliei pentru care se pregătea de doi ani de zile. Azi avea să se dovedească dacă mai era un copil smiorcăit, sau un bărbat, în stare să se măsoare cu un halat de casă. Da, adevărat, se bărbierea pentru prima dată. Dar nici ziua de azi nu era ca toate celelalte.

— La revedere, spuse el, fluturându-şi melonul şi plecă.

Toată dimineaţa stătu şi-l aşteptă. În sfârşit, auzi pe scări pasul lui Per.

— Uf! spuse el intrând.

— Per, ai libretul?

El râse, îşi şterse sudoarea de pe frunte şi scoase din buzunar un carnet verde.

— Priveşte ici, fetiţo… am acum cincizeci de coroane pe lună, timp de trei ani. Prea mult nu e pentru şcoală, cărţi, hrană şi haine. Dar mă descurc eu. Oricum, tata a fost un băiat de treabă.

— Dar profesorul ce-a zis?

— „Crezi că tu ai să poţi… cu lipsa ta de învăţătură, să intri la şcoala tehnică?” „Am fost admis”, zic eu. „Ei, Doamne iartă-mă, dar unde ai putut tu învăţa atât?” Şi-şi tot pipăia ochelarii… „Mie să nu-mi înşiri cumva la poveşti!” Atunci i-am arătat hârtiile şi a lăsat-o mai moale: „Ia te uită, domnule, vasăzică, e adevărat.” Dar ascultă Lovise… Ştii că mai există un Holm care o să intre în toamnă la şcoală?

— Un frate vitreg… nu mă înnebuni!

— „Şi uite, de-aia, spunea halatul, tu n-ai să poţi intra.” Dar atunci i-am spus că trebuie să fie şi pentru mine un loc pe lume şi că vreau să-mi dea libretul. „Doar nu-ţi vei fi închipuind că ai vreun drept juridic asupra lui”, spuse el înfuriindu-se. Dar şi eu i-am tăiat-o pe loc cum că în privinţa asta o să întreb un avocat şi-atunci să-l fi văzut – a început să fiarbă şi să dea din mâini. Dar s-a lăsat repede păgubaş… „Mă spăl pe mâini, spuse el, şi pe urmă pe tine te cheamă Trøen.” … Ha, ha, ha… Trøen!… Eu… Să mori de râs, nu alta! Dar ia zi, nu vrei să ieşim, să luăm niţel aer?

Nu spuse un cuvânt despre Klaus Broch, care de altfel pleca acasă în vacanţă. În timpul verii, oraşul, încins de căldură, deveni o cloacă rău mirositoare, iar de la grajd urca în camera celor doi fraţi o putoare atât de grea şi de apăsătoare încât pur şi simplu nu mai era de trăit.

— Cred că ar trebui să cheltuim câteva coroane în plus pentru chirie şi să căutăm ceva mai bun, spuse Per într-o zi. Şi în privinţa asta fură de aceeaşi părere.

El era obligat să-şi continue munca în uzină până în toamnă, adică până la intrarea în şcoală. Vacanţă încă nu-şi putea îngădui.

Într-o dimineaţa se pregătea tocmai să plece cu o echipă de lucrători la Stenkjaer, să repare maşinile unui mare vapor rusesc cu aburi, când Lovise veni să-l roage să i se uite în gât.

— Mă doare rău, spuse ea.

Per luă o lingură şi-i apăsă limba, dar nu putu să vadă nimic neobişnuit.

— Du-te la doctor, spuse el, ca să fii mai sigură.

— Ei asta-i, pentru atâta lucru nu merită, îşi spuse ea, şi nu se duse.

O săptămână întreagă, cât lipsi, Per rămase tot timpul pe vapor. Întors în oraş, se grăbi să meargă acasă, căci se gândea la soră-sa şi la durerea ei de gât.

Gorseth, caretaşul, era în curte şi ungea roţile unei trăsuri, nevastă-sa, aplecată pe fereastră, bodogănea după el.

— Sora dumitale? spuse caretaşul, întorcând spre el faţa lui roşie de beţivan. Sora dumitale are difterie şi e la spital. E mai bine de o săptămână de când a fost doctorul aici şi a luat-o. De atunci au fost pe aici să întrebe de pe unde este ea… şi noi nu ştiam… şi unde erai dumneata… şi nici cu asta nu eram la curent. Biata fată, arăta rău de tot.

Per o şi luă la goană. Era o zi înăbuşitoare, o apucă în pas alergător pe strada Mării, cât era ea de lungă, traversă cartierul pescarilor şi merse mai departe ocolind golful. Aici întâlni un sicriu aşezat pe o căruţă obişnuită. Căruţaşul stătea pe sicriu, şi în urma lui tropăia un singur om cu pălăria în mână. Per alergă mai departe şi zări în sfârşit clădirea lungă şi galbenă de la capătul golfului. Îşi aminti de toate fioroasele poveşti pe care le auzise despre tratamentul diftericilor – gâtlejuri tăiate pentru ca bolnavul să poată respira, fiare înroşite cu care li se ardea fundul gâtului… Oh! Şi când, în sfârşit, ajunse în faţa gardului şi sună, era atât de năduşit şi gâfâia aşa de tare încât se sprijini de poartă, cu şapca în mână.

Răsunară paşi, cheia fu răsucită, un portar cu mustaţă roşie, pistruiat şi cu ochi albaştri, cruzi, scoase capul afară.

— La ce suni?

— Domnişoara Hagen… Lovise Hagen… Îi este mai bine? Cum… cum îi merge?

— Lo… Lovise Hagen? întrebi de fata care se numea Lovise Hagen?

— Da, e sora mea. Spune-mi… sau lasă-mă să intru şi s-o văd.

— Vorbeşti de fata aia care a fost adusă acum mai bine de o săptămână?

— Da, da, dar lasă-mă să intru…

— Ei, cât şi-au mai bătut capul să afle de unde este şi dacă are rude aici. Pe asemenea căldură însă, înţelegi, era cu neputinţă s-o ţinem mai mult. Dar n-ai întâlnit o căruţă cu un sicriu?

— Cum… Ce? Doar nu vrei să spui că…

— Dar bine, omule, ai fi putut şi dumneata să vii mai devreme. Întreba ea de un oarecare Per. Şi a pus şi infirmiera să scrie la… hm, Levanger să fi fost oare? Vasăzică, dumneata eşti ăla? În sfârşit, te arătaşi la faţă. Ei, da, a murit acum patru-cinci zile. Şi o îngroapă acu' la cimitirul Maicii Domnului.

Per se întoarse şi privi golful şi oraşul întins sub soare şi trâmbele de fum. Şi porni către oraş. Începu să alerge din ce în ce mai repede, până ce ajunse să-şi scoată şapca, să gâfâie şi să sughiţe. „Oi fi beat, se întreba el năucit… ori nu-s în stare să mă ţin treaz? Ce-o mai fi şi asta?" Şi alerga. Căruţa încă nu se zărea. Străduţele cartierului pescăresc erau prea întortocheate. În sfârşit, ajunse din nou pe strada Mării… şi acolo, în faţa lui, zări căruţa înaintând încet. Ea o luă la dreapta şi dispăru. Când Per ajunse acolo, n-o mai văzu. Alergă mai departe, la întâmplare. Mai erau în stradă şi alţi oameni decât el – copii care suflau în baloane roşii, femei cu coşuri, domni cu pălării de paie şi bastoane. Per privea în juru-i, sărea şi-şi făcea loc cu coatele, şi alerga mai departe. Iată din nou căruţa pe strada Regelui şi de data asta ceva mai aproape. Omul care mergea în urma ei şi-şi ţinea pălăria în mână avea părul roşu, creţ şi umbla cu genunchii îndoiţi, aruncându-şi picioarele în dreapta şi în stânga. Era poate felul lui de a-şi câştiga pâinea, să urmeze la groapă pe cei care nu aveau nicio rudă. Când căruţa ajunse la intrarea cimitirului, Per o ajunse din urmă şi încercă să se ţină după ea, dar la fiece pas era gata să cadă. Omul din urma sicriului îl privi şi-l întrebă:

— Ce-i cu tine?

Căruţaşul aruncă o privire în urmă şi-şi văzu de drum.

Când căruţa se opri, Per trebui să se sprijine de un arbore. Apoi mai veni un om; groparul îi auzi pe cei trei întrebându-se dacă mai era mult de aşteptat până la venirea preotului.

— Asta o fi groapa, nu? întrebă căruţaşul, scoţându-şi ceasul.

— Da, aşa a spus paracliserul, răspunse groparul şi-şi suflă nasul.

Sosi apoi şi preotul în mantie şi guleraş. Se vede că pe ziua de azi avea mai multe înmormântări. Şi Per se prăbuşi pe o bancă, cu ochi ficşi şi tulburi, privind sicriul cum era ridicat, purtat la groapă şi lăsat încetişor înăuntru. Veni un om cu ochelari, cu un nas roşu şi cu o carte de psalmi şi cântă. Preotul ridică lopata şi odată cu primii bulgări de pământ, rostogoliţi pe sicriul Lovisei, Per se cutremură şi era cât pe ce să cadă de pe bancă.

Puţin după aceea, văzu că plecaseră toţi. Clopotele bisericii sunau, ceva mai încolo grupuri de oameni se adunau în jurul altor morminte. Per rămase încremenit locului.

Spre seară, când groparul se duse să încuie poarta cimitirului, trebui să pună mâna pe umărul tânărului şi să-l scuture bine ca să-l facă să-şi vină în fire.

— Închidem, spuse el. Trebuie să pleci.

Per se ridică, încercă să meargă, ieşi pe poartă clătinându-se şi coborî în stradă ameţit. Ceva mai târziu se afla pe scara locuinţei sale din fundul curţii şi ajuns în camera sa se aruncă pe pat aşa îmbrăcat cum era.

Ziua înăbuşitoare sfârşi cu o ploaie torenţială care ropotea pe acoperiş, inundând jgheaburile. Şi el avu o tresărire la gândul că Lovise era afară şi că poate avea nevoie de o haină de ploaie. Şi chiar se ridică s-o caute, dar se opri în mijlocul odăii… şi se întoarse încet în pat.

Îşi trase picioarele sub el şi-şi lăsă capul pe braţe.

I se înfăţişară imagini tulburi în care se îndevălmăşeau furtuna, moartea şi omul lipsit de apărare într-o lume guvernată de o voinţă rece şi indiferentă care nu cunoaşte mila.

Pentru prima oară se ridică împotriva cerului însuşi şi strigă:

— Asta n-are niciun sens. Cu asta nu vreau să mă împac!

Mai târziu, peste noapte, când din obişnuinţă îşi împreună mâinile pentru a-şi căuta refugiul în rugăciunea de seară a copilăriei lui, izbucni deodată în râs, îşi strânse pumnii şi ţipă:

— Nu, nu, nu, niciodată, în vecii vecilor!

O, şi din nou ceva în fiinţa lui Dumnezeu îi aminti de profesor… el stătea de partea acelora care de la bun început erau favorizaţi de soartă. „Întind mâna mea oblăduitoare asupra acelora care au părinţi, cămin, fraţi, surori şi un venit bun. Dar există un băiat care e singur, care se străduie din răsputeri să-şi croiască un drum, lui i se ia singura fiinţă pe care o are. Nicio nevoie să-ţi baţi capul cu unul ca el. Trebuie să fie pedepsit pentru că e sărac şi-l dobor la pământ pentru că

nu are pe nimeni să-l ocrotească. Nicio nevoie să-ţi baţi capul cu băiatul ăsta…” Îşi strânse pumnii şi izbi în perete.

Murea o mică lume. Sau într-adevăr Dumnezeu nu există, sau era rece şi neîndurător, ceea ce era rău şi într-un caz şi în celălalt. Împărăţia cerurilor se risipi ca un nor şi deasupra lui nu mai rămânea nimic decât un spaţiu gol. „Nu te mai face de râs împreunându-ţi mâinile. Umblă pe pământ, înalţă capul, sfidează cerul şi soarta aşa cum l-ai sfidat pe profesor. N-ai nicio mamă de izbăvit… ea nu se afla nicăieri. Ea e moartă… un pumn de ţărână e şi nimic altceva nu există, nici pentru ea, nici pentru tine, nici pentru ceilalţi oameni din lume.”

Mai stătea încă întins. Şi tare ar mai fi vrut să doarmă, dar i se părea că se afundă într-o auroră îndepărtată care îl leagănă pe o mare frământată cu talazuri întunecate şi aurii. Apoi auzi sunete… ce era asta? O vioară. Turma cea mare şi albă. „Lovise, încă mai cânţi?” Şi acolo, în faptul zilei, o văzu. Cât era de palidă! Dar cânta. Şi acum înţelese ce era amurgul.

Era o altă lume decât aceea de toate zilele, dar această lume era a lui. „Per, lasă-mă să rămân aici.” Şi ceva înlăuntrul lui răspunse: „Da, Lovise, chiar dacă nu există nici Dumnezeu, nici nemurire, tu rămâi aici.” Atunci ea surâse. Şi cântă. Şi fu ca şi cum ar fi durat pentru ea o boltă, ca o sfidare împotriva cerului şi a lui Dumnezeu – ca şi cum cu mâna lui ar fi sunat, pentru ea, clopotul mare al eternităţii. Ce era asta? Nimeni nu-l mângâia, dar ceva din el însuşi intra până la urmă în tot ceea ce trăieşte, se dăruia pământului şi stelelor, încât toate se legănau şi se legănau pe largul talaz al psalmului. Ţinea încă ochii închişi, dar întindea mâinile ca şi cum i-ar fi fost frică să nu se trezească şi să nu descopere că totul a fost doar un vis frumos.

VII

Când în clădirile lungi şi spaţioase ale şcolii tehnice clopotul începea să sune orele două, pe poartă apărea curând un şuvoi de elevi, care în stradă se risipea în cete mici şi se răspândea în oraş.

Era o mulţime pestriţă, de tineri între şaptesprezece şi treizeci de ani. Erau studenţi bătrâni pe care părinţii sfârşiseră prin a-i trimite aici – căci inginer te poţi face oricând – filfizoni, cu cărarea până la ceafă, care sperau să ia examenul chiar fără să-şi bată capul, şi tipi de soldaţi scorţoşi, căzuţi la şcoala militară – căci inginer te poţi face oricând. Şi erau feciori de ţărani care îşi trecuseră cu mare greutate examenele şcolii medii şi care acum, cu cocardă la şapcă şi în haine de dimie albastru-deschis, se şi visau ajunşi surtucari cu manşete şi lornion. Dar erau şi tineri palizi şi entuziaşti, sortiţi să sfârşească doar ca actori – aşa cum erau şi actori ucişi de critici, dar încă destul de vii pentru a deveni ingineri. Şi când aceşti juni, veseli şi fără de griji, hoinăreau prin oraş, oamenii mai în vârstă se uitau după ei cu un surâs trist. Căci soarta lor, cel mai adesea, era aceeaşi. Odată studiile terminate, se risipeau ca păsările călătoare în lumea largă, pentru ca într-o bună zi să cadă loviţi de insolaţie în Africa, să fie ucişi de băştinaşi în China, să devină regi ai minelor în munţii Perului, sau directori de uzină în Siberia, la mii de mile de familie şi de prietenii lor. Căminul lor era planeta toată. Numai puţini dintre ei – şi nu întotdeauna cei mai străluciţi – rămâneau în ţară, prin birourile căilor ferate de stat ca să capete un spor de două sute de coroane la fiecare cinci ani.

Într-o zi, pe când se plimbau împreună, cu cărţile sub braţ, Klaus Broch îi spuse lui Per:

— Ştii că ai aici, în şcoală, un frate dat dracului?

— Ascultă, Klaus, vreau să-ţi spun ceva şi ia aminte: să nu-l numeşti „fratele meu”. Şi încă ceva: nu cumva să scapi cuiva vreo vorbă din care să se înţeleagă că tatăl meu n-ar fi fermier. Iar eu mă numesc Holm, după ferma de acasă, m-auzi? Ai să ţii minte?

— Da, dragul meu, facă-se voia ta.

— Ce crezi, că am de gând să-i dau acestui filfizon satisfacţia de a mă vedea agăţându-mă de el?

— Nu, nu, nu, spuse Klaus, dând din umeri şi fluierând.

— Şi ca eu să fac vreo neplăcere simandicoasei sale familii, nici vorbă de aşa ceva! De-o fi să-l încolţesc, într-o zi, apoi nu în felul ăsta o să fie.

— Dar ce dracu', nu poţi să asculţi nici măcar ce se vorbeşte despre el?

Şi Klaus îi povesti că Ferdinand Holm stârnea îngrijorarea familiei. Renunţase la şcoala militară, fiindcă socotea cariera de militar prea ridicolă, trecuse pe la teologie care îi păruse încă şi mai rea, şi, în sfârşit, descoperind că ingineria e cel puţin o profesiune cinstită, poposise aici.

— Ce spui de asta? întrebă Klaus.

— Nu văd nimic uimitor.

— Nu, dar culmea e alta. Nu demult a cotonogit un poliţai care, susţine el, ar fi înjurat un copil pe stradă. S-a lăsat cu scandal mare, cu arestare, cu interogatoriu, cu amendă. Iar în iarna asta, iată-l ţinând morţiş să se căsătorească cu servitoarea maică-sii… şi când maică-sa i-a făcut vânt fetei, s-a răzvrătit, s-a mutat de acasă şi acum e de-a binelea excomunicat din tot ceea ce se numeşte clasa superioară. Ei, ce spui de asta?

— Dragul meu, nimic din toate astea nu mă uimeşte.

— Ba mie mi se pare că e al dracului de îndrăzneţ. Şi în ce mă priveşte, aş încerca să mă apropii de el. Se pare că e şi nemaipomenit de citit şi al naibii de inteligent.

Chiar din prima zi de şcoală aflase Per cine este Ferdinand Holm şi-l privise cu atenţie. Era un tânăr înalt şi drept, cu un păr blond-roşcat, pistruiat şi cu lornion negru, de baga. Nu purta şapca obişnuită a şcolii, avea un melon gri şi părea să aibă douăzeci şi patru, douăzeci şi cinci de ani.

„Aşteaptă tu numai niţel, îşi spuse Per… Când am fost izgonit din cimitir, erai acolo… dar aici nu-ţi mai merge. Şi oricât avans ai avea tu într-o direcţie sau alta… ei bine, aşteaptă şi ai să vezi."

Într-o dimineaţă, în curte, observă că şi Ferdinand Holm îl urmăreşte din ochi, ba chiar că-şi potriveşte lornionul să-l vadă mai bine… Per se întoarse pe dată şi plecă.

De altfel, celălalt, fiindcă mai fusese student, trecu imediat într-o clasă superioară şi cum, în afară de asta, el urma la drumuri şi căi ferate, nu se întâlneau decât în curte şi pe coridoare.

Dar îndată după Crăciun, într-o după-amiază, Per lucra, în picioare, în sala cea mare de desen, când auzi paşi în spate şi întorcându-se dădu cu ochii de Klaus Broch şi… de Ferdinand Holm.

— Aş fi bucuros să vă cunosc, spuse Holm. Şi când Klaus făcu prezentările, îi întinse o mână mare, albă, cu o şevalieră roşie pe degetul arătător.

— Suntem tizi. Şi aud de la Broch că sunteţi de la o fermă cu numele de Holm.

— Da, tatăl meu nu era decât un simplu ţăran. Şi Per se simţi necăjit de a se fi înfăţişat, fără să vrea, atât de umil.

— Oh, nici că se poate mai bine, spuse celălalt surâzând. Dar, dragul meu, sunteţi atât de avansaţi încât faceţi desen liniar încă din anul întâi? Scuză-mă, dar am făcut destule din astea la şcoala militară, aşa că mă pricep niţel.

Per gândi: „Te pomeneşti c-o să-mi dai şi sfaturi!” Tare însă, spuse:

— Nu, desenul ăsta a rămas pe tablă de la cei din secţia de maşini şi am vrut să văd dacă înţeleg ceva.

Celălalt aruncă o privire cu coada ochiului. Apoi salută din cap, îi spuse la revedere şi plecă mai departe în botine cu scârţ. Felul degajat cum umbla, vorbea şi se comporta el, îi dădeau lui Per un simţământ de umilinţă… dar las’ că mai vedem noi!

Şi trecură zile şi săptămâni. Foarte curând, Per îşi găsi cu totul alt ţel decât acela de a-l întrece pe Ferdinand Holm. Rochiile Lovisei mai atârnau încă în odaie, pantofii ei erau sub pat, i se mai părea încă lui Per că într-o zi ea va deschide uşa şi va intra. Noaptea, în singurătate, culcat în patul lui, nu-i dădea pace o enigmă: unde era dânsa acum? Pentru ce trebuise să moară? N-avea s-o mai revadă niciodată? O vedea mereu cântând psalmul pentru bolnavii din spital. Dar acum purta o rochie luminoasă. Şi i se părea de la sine înţeles să aibă aripi. Auzea sunetele viorii. Sunetele îl legănau. Era o mică lume, cu totul deosebită, înlăuntrul căreia se refugia ca să regăsească sentimentul sărbătoresc al reculegerii. Asta nu avea nimic de-a face cu religia sau cu credinţa. Dar asta era. Şi în timpul zilei, în toiul muncii, i se întâmpla să deosebească, întocmai ca din adâncimile unei alte conştiinţe, un sunet de arcuş, o îndepărtată armonie de talazuri roşiatice, care îi umpleau sufletul de atâta linişte, că, fără să vrea, surâdea.

Dar simţea adesea şi dorinţa arzătoare de a se lăsa purtat de valul larg al orgii din biserică, numai că aici nu mai intra. Trecea pe dinaintea bisericii cu un fel de sfidare. Dacă acesta era sălaşul voinţei atotputernice care i-o luase pe Lovise, atunci nu avea intenţia de a-i mulţumi, nici de a i se închina. Era ca şi cum s-ar fi pregătit pentru o răfuială cu nu ştiu cine, din toată nemărginirea, şi ar fi vrut să se simtă cu desăvârşire liber.

Când duminică dimineaţa clopotele începeau să sune, i se părea că, pentru a-şi găsi liniştea, trebuie numaidecât să pună mâna pe o carte. Ştiinţa… era oare ştiinţa în stare să-i astâmpere foamea după psalmi? Când intrase în uzină, rămăsese adeseori cu ochii zgâiţi şi văzuse miracole; acum

dădea zor cu învăţătura, să le facă el însuşi. De aceea citea şi învăţa. De aceea sorbea cuvintele profesorilor. Şi de aceea medita. O lecţie, un exerciţiu, nu strică, dar lui Per îi era necesar mai mult decât atât, căci mereu se iveau alte şi alte întrebări – alte şi alte enigme, mereu păşea spre infinit. Abia făcuse primul pas în fizică, chimie şi matematică, şi presimţea în faţa lui alte lumi şi trebuia să meargă mai departe, mereu mai departe. Avea el oare să ajungă într-o zi la un capăt? Ce este cunoaşterea? La ce-i slujeşte omului să cunoască? Priviţi numai profesorii care ştiu atâtea… sunt ei mai mari, mai puternici, mai străluciţi decât alţii? Era oare omul în stare, după atâta învăţătură, să agonisească puterea de a ridica într-o seară un deget şi să facă stelele să cânte? În orice caz, cel mai bun lucru ce-l putea face era să stăruie cu îndârjire. Dar întrebarea era dacă ştiinţa îţi poate da ceea ce îţi dă un psalm, simţământul acela că nu există dificultăţi, fericirea aceea inexplicabilă care îngăduie spiritului să îmbrăţişeze spaţiul infinit. În orice caz, cel mai bun lucru era să persevereze cu îndârjire, să persevereze zi şi noapte.

Spre primăvară, când de-a lungul străzilor pomii începeau să înverzească, Klaus Broch şi Ferdinand Holm stăteau într-o cafenea de pe strada Nordului.

— Uite-l pe prietenul dumitale, spuse Ferdinand, căci prin fereastră îl putuse zări pe Per trecând prin faţa Poştei. Hainele arătau jalnic, ghetele îi erau nelustruite; păşea încet, blond sub şapca cu cocardă, cu capul plecat, dar părea că e atent la tot ce se petrece în stradă.

— Tare aş vrea să ştiu la ce o fi visând el în clipa asta! spuse Klaus.

— Te pomeneşti că a descoperit iar vreo trăsură nemaipomenită. Da, zău, uite că opreşte vizitiul…

— Pariez că se bagă între roţi să dibăcească cine ştie ce, spuse Klaus râzând şi se trase îndărăt să nu fie văzut.

— Cât de palid e şi ce jigărit arată, spuse Ferdinand, potrivindu-şi lornionul. Spune-mi, îi sunt părinţii chiar atât de strâmtoraţi?

Klaus îşi ridică ochii să-l privească.

— Da, nu prea are el ce risipi.

Îşi băură halba, fumară, mai vorbiră câte unele, până ce Ferdinand, ca din întâmplare aruncă o vorbă:

— Ce spuneam aşadar despre prietenul dumitale… părinţii lui mai trăiesc?

Klaus Broch nu prea avea chef să vorbească despre asta, şi răspunse că nu… nu credea ca ei să mai trăiască.

— Iartă-mă că te plictisesc, dar băiatul mă interesează. E ceva în înfăţişarea lui care mă atrage… O fi umbletul lui –

unde oare oi mai fi văzut eu asemenea umblet? Şi-apoi munceşte din cale afară!

— Aşa cum se omoară el cu munca, o să ajungă să-şi ruineze sănătatea, spuse Klaus. Îşi închipuie, desigur, că prin puterea studiului o să ajungă… ha, ha, ha…

— Unde?

— Să-l înţeleagă pe Dumnezeu.

— Curios, spuse Ferdinand uitându-se pe fereastră.

— Duminică l-am întâlnit destul de departe, la ţară. Îl interesa geologia. Şi dacă în oraş se ţine o conferinţă despre un poet francez sau despre astronomie… apoi poţi fi sigur că-l afli acolo luându-şi notiţe. Imposibil să ţii pas cu un asemenea om. Dacă într-o zi aude cumva numele lui Aristotel şi dacă asta este o noutate pentru el – musai merge la bibliotecă să se informeze şi-şi va petrece nopţile citind ceea ce s-a tradus din autorii greci. Cum naiba să ţii pasul cu un asemenea trăpaş? Numai la un singur lucru nu-l duce capul.

— Care?

— E vorba de fete, de vin… de niţică distracţie. Habar n-are ce-i aia să fii tânăr.

— Poate că nici n-a avut mijloace să fie, spuse Ferdinand cu un uşor suspin.

Stăteau acolo şi din când în când Klaus era surprins cu câte o întrebare oarecare despre Per. După ce goliră şi cea de-a doua halbă, recunoscu că mama lui Per fusese o… ei, da, o femeie de moravuri uşoare… aşa spunea lumea.

— Şi tatăl? aruncă Ferdinand o vorbă ca din întâmplare.

Trebuia numai să-l fi văzut pe Klaus roşind.

— Nu e nimeni, se bâlbâi el, care… care să ştie precis cine a fost. Ei, drace, trebuie să mă crezi! Asta e tot atât de adevărat pe cât mă vezi şi te văd. Habar n-au oamenii cine a fost. O fi… da, cu siguranţă… o fi prin… America.

— Grozav de misterios mai devii când vorbeşti de familia lui, spuse Ferdinand râzând. Dar lui Klaus i se păru că celălalt pălise.

Câteva zile mai târziu, Per era singur în camera lui de deasupra grajdului, când auzi pe scară un pas uşor şi uşa se deschise: era Ferdinand Holm.

Fără să-şi dea seama, Per se ridică şi se sprijini de speteaza scaunului. Dacă filfizonul venea cumva din partea profesorului, sau avea de gând să-i interzică să poarte numele, atunci… ei, atunci, avea să-l zvârle pe scări.

— Mi-a venit ideea să vă caut şi să văd cum staţi, începu celălalt, scoţându-şi pălăria şi luând loc. Bag de seamă că nu vă aşteptaţi să vin. Desigur, vă deranjez. Dar am ceva de vorbit cu dumneavoastră.

— Serios? spuse Per şi se aşeză pe cât cu putinţă mai departe de celălalt.

— Am înţeles, în puţinele ocazii când ne-am întâlnit, că nu prea mă iubiţi. Dar, vedeţi dumneavoastră, cu asta nu mă împac.

— Adică cum? Per nu ştia dacă trebuie să râdă.

— Aş dori ca dumneavoastră şi cu mine să fim prieteni. Probabil că dumneavoastră ştiţi despre mine mai mult decât ştiu eu despre dumneavoastră, dar ce importanţă are? Ia te uită… bateţi darabana cu degetele… ha, ha, ha, obiceiul ăsta îl avea şi tatăl meu.

Per tăcea şi-l fixa. Dar degetele nu mai bătură darabana.

— Vă invidiez locuinţa. Când o să fiţi milionar o să aveţi îndărăt un trecut interesant. Şi apoi, ştiţi mult mai multe despre viaţă decât noi, iar cunoştinţele pe care le căpătaţi din cărţi au pentru dumneavoastră cu totul altă valoare intelectuală decât pentru noi ăştia, îndopaţi cu învăţătură şi educaţi de guvernante. Şi, carevasăzică, v-aţi hotărât să deveniţi inginer?

— Da. Şi Per părea să întrebe: „Dar ce te priveşte?”

— Ei da, se pare că acum tehnicianul modern este un fel de preot… sau nu, mai degrabă, aş zice, un descendent al bătrânului Prometeu. Ceea ce este foarte respectabil, nu găsiţi? Dar v-aţi gândit cumva că cu fiecare victorie câştigată de spiritul uman asupra naturii, le smulgem zeilor ceva din atotputernicia lor? Pentru mine e ca şi cum am folosi fierul, focul, energia şi gândirea pentru a ne răzvrăti împotriva tiraniei cereşti. Va veni şi ziua când nu vom mai avea nevoie de rugăciuni. Şi va suna ceasul când stăpânii cerului vor fi nevoiţi să capituleze şi să-şi plece genunchii în faţa noastră. Ce părere aveţi în privinţa asta? Ei bine, părerea mea e că lui Iehova nu-i plac inginerii.

— Sună destul de atrăgător, spuse Per. Nu putea nega, vizitatorul său exprimase idei care îl frământau pe el însuşi.

— Deocamdată, trebuie să ne mulţumim cu mai puţin, continuă celălalt. Recunosc fără înconjur că a tăia un drum, a construi o bucată de cale ferată, sau a arunca un pod peste o râpă… asta nu mă ispiteşte prea mult. Dar dacă călătoreşti prin lumea largă, poţi căpăta asemenea lucrări care să-ţi dea ocazia să arăţi de ce anume eşti în stare. Odinioară, invidiam generalii care străbăteau lumea, cucerind popoare, întemeind imperii, organizând, guvernând. Dar în zilele noastre, un inginer poate fi însărcinat – bineînţeles, în ţări depărtate – să asaneze câteva mii de mile pătrate de mlaştini, să regularizeze cursul Nilului, sau să unească două oceane. La o asemenea lucrare mi-ar plăcea şi mie să iau parte într-o zi. Când oi sfârşi aici, o şterg departe. Mai târziu, peste o sută de ani, inginerii vor construi

drumuri turistice printre stele. Aveţi ceva împotrivă dacă fumez?

— Nu, vă rog… Din păcate, n-am…

— Mulţumesc… am eu. Şi Ferdinand Holm îşi scoase cutia de ţigări, îi oferi lui Per, care mulţumi şi refuză, apoi îşi aprinse o ţigară.

— Mă gândeam… n-aţi vrea să veniţi să luaţi masa cu mine?

Per făcu ochi mari. Încotro bătea dumnealui?

— De obicei, trăiesc ca un spartan, dar tocmai a fost împărţită moştenirea tatei aşa că am ceva bani şi de ce n-am lua şi noi, cu ocazia asta, o masă bună? Dacă vreţi să vă îmbrăcaţi pot să ies şi să vă aştept. Dar puteţi foarte bine ieşi şi aşa cum sunteţi.

Per era complet zăpăcit. Se ascundea ceva aici? Sau într-adevăr… celălalt era un om cu totul deosebit? Pe scurt, sfârşi prin a-şi pune pe el ce avea mai bun, îşi schimbă gulerul şi plecară împreună.

Era pentru prima oară că intra într-un mare restaurant cu feţe de masă de-o albeaţă orbitoare, cu buchete de flori, cu şervete răsucite ca nişte căpăţâni de zahăr, cu cristaluri de diferite culori. Ferdinand se purta ca la el acasă şi-l trata curtenitor, ca pe un prieten. În tot timpul mesei, Per trebui să-i povestească despre copilăria lui.

Când ajunseră la cafea şi la ţigări, Ferdinand se aplecă spre el, peste masă, şi-i spuse:

— Nu vi se pare că ar trebui să ne tutuim?

— Ba da, spuse Per, foarte mişcat.

— Nu este Holm numele amândurora?

— Da, asta e adevărat.

— Şi cine ştie dacă n-om fi şi niţel înrudiţi. Hai, lasă, nu mai face mutra asta. Aş fi fericit să mă tratezi ca pe un bun prieten şi să vii la mine ori de câte ori ai nevoie de ceva. Inutil să ne agăţăm unul de altul când suntem în ochii altora… dar pe Klaus Broch ar trebui să-l punem la curent, nu?

Lui Per îi venea s-o ia la fugă. Ştia oare celălalt totul? De ce n-o spunea atunci deschis?

Când în seara luminoasă de primăvară se îndreptară spre casă, Ferdinand îl luă de braţ şi-i spuse:

— Nu ştiu dacă ai aflat că nu prea sunt în relaţii bune cu familia mea. Dar chiar de prima dată când te-am văzut am avut simţământul că noi doi suntem făcuţi să ne înţelegem… Mi se părea, ţi-o spun sincer… că semeni cu tata. Şi poţi să mă crezi, a fost un om minunat.

Per nu răspunse şi în privinţa asta lucrurile rămaseră aici.

Dar în zilele următoare, Per fu în mare încurcătură. Nu-şi putea da seama ce anume ştia Ferdinand. În ce-l privea, pentru nimic în lume n-ar fi vrut să-i scape vreun cuvânt. Celălalt nu punea niciodată întrebări. Se purta admirabil, ca întotdeauna, ca şi cum ar fi fost prieteni de ani de zile. Dar nici de copilăria lui Per nu mai întrebă şi nici de propria lui familie nu-i mai vorbi.

„Ia seama", îşi spunea Per, dar era mulţumit de fiecare dată când trebuiau să se întâlnească.

Ferdinand îl invită, împreună cu Klaus, la o petrecere în odaia lui şi Per văzu aici mobile frumoase, tablouri pe pereţi şi fotografiile părinţilor lui. Tatăl său era aici tânăr, în uniformă de locotenent. Se afla acolo şi bunicul: fusese judecător la Curtea de Casaţie.

— E drăguţ din partea ta că te interesezi atâta de familia mea, îi spuse Ferdinand surâzând.

Klaus Broch îi privi pe amândoi: „De fapt cum or fi stând lucrurile între ăşti doi?"

Când veniră vacanţele, elevii se risipiră care încotro, Klaus avea să plece acasă. Dar Ferdinand veni într-o zi şi spuse:

— Ascultă, Per, fă-mi un mare serviciu… anul ăsta ar trebui să mă duc şi la munte şi la mare… N-ai putea să te duci în locul meu într-un loc sau în altul? Se înţelege de la sine că cheltuielile ar rămâne în seama mea.

— Nu, mulţumesc, răspunse Per râzând.

Dar înainte de plecare veni şi Klaus cu o propunere:

— Ascultă, ce ar fi să punem o placă de marmură pe mormântul Lovisei?

Şi atunci, Per, mişcat, îl bătu pe umeri:

— Întotdeauna ai fost tu un băiat bun!

În timpul verii, Per hoinări singur la ţară, şi i se întâmpla să intre în câte o fermă şi să întrebe:

— N-aţi vrea să vă fac pentru zece coroane şi locuinţă un plan al proprietăţii?

Petrecu o vacanţă plăcută, ba se mai întoarse şi cu ceva bani în buzunar.

Cel de-al doilea an trecu ca şi primul. Per muncea, şi cei doi prieteni veneau din când în când să-l tragă la câte o mică petrecere. Dar după ce, împreună cu ceilalţi doi, străbătea oraşul adormit, cântând şi făcând tărăboi, când rămânea singur şi se culca, atunci, faţă în faţă cu sine însuşi, începea în întuneric cu totul altă viaţă. „Încotro, Per? Încotro năzuieşti?" Şi el încerca să răspundă cu evlavia rugăciunii de seară: „Încotro? Voi deveni un mare inginer! Şi apoi? O să fiu unul dintre acei urmaşi ai lui Prometeu care se răzvrătesc împotriva tiraniei cereşti. Şi apoi? Vreau să fiu dintre acei care înalţă o

scară pe care omul să se poată înălţa din ce în ce mai sus, ca să se agonisească din ce în ce mai multă lumină, inteligenţă şi putere asupra naturii. Şi apoi? Să trăiesc fericit, să mă căsătoresc, să fiu tată şi să am un cămin frumos şi bogat. Şi apoi? Ei da, într-o bună zi îmbătrâneşti şi trebuie să mori. Şi apoi? Apoi ce mai vrei?"

Găsea atunci un vag sprijin, refugiindu-se lângă Lovise – care stătea acolo cu vioara ei – şi simţea legănându-l talazuri roşii. Dar de ce tocmai atunci îl cerca foamea asta de mai mult?

Când Ferdinand sfârşi şcoala, plecă în lumea largă şi-l luă pe Klaus cu el. Ajuns în anul al treilea, Per putea fi văzut de cele mai multe ori singur, mai întotdeauna cu cărţi sub braţ şi cu capul plecat.

Dar când se apropie ultimul examen, primi de la Ferdinand o scrisoare, trimisă din Egipt: *„Tinere, vino,* scria el. *În sfârşit, am primit un angajament la marea firmă londoneză* «Brown Brothers», *care construieşte căi ferate în Canada, poduri în India, instalaţii portuare în Argentina, şi canale şi ecluze în Egipt. Pentru început, îţi putem face rost de un frumos post de desenator şi, aici, alăturat, îţi trimit bani de drum. Salutări şi fii binevenit!"*

Dar Per nu plecă numaidecât. Mai rămase un an în şcoală ca asistent al profesorului de mecanică. Şi în acelaşi timp studia singur construcţiile de drumuri şi de căi ferate, căci în taină dorea fierbinte să fie şi în privinţa asta la nivelul fratelui său vitreg.

Dar în cursul anului următor, scrisorile prietenilor săi deveniră din ce în ce mai stăruitoare: *„Aici,* scria Klaus, *inginerul este un misionar, nu în numele lui Iehova, ci în numele puterii şi civilizaţiei europene. Ar trebui, dragul meu, să participi şi tu. Ai avea aici de înfăptuit sarcini demne de un mare general."* În sfârşit, într-o zi de toamnă cu pădurile din jurul oraşului îngălbenite, Per plecă de acasă, cu un cufăr nou şi mare pe capra trăsurii.

Mai înainte fusese la cimitir să pună un mic buchet de flori pe placa de marmură de pe mormântul Lovisei… Cine ar fi putut spune dacă avea să-l mai revadă vreodată?

Aproape de gară zăbovi o clipă şi privi îndărăt, spre vechiul oraş, cu catedrala şi cu zidurile lui medievale pe care santinela trecea încolo şi încoace sub cerul liber. Trecută era deci copilăria lui? Lovise… odăiţa de deasupra grajdului… spitalul… şcoala… Şi acolo era fiordul, şi mai departe, undeva, o colibă cenuşie de pescari cu o femeie ciupită de vărsat şi un bătrân cu picioare crăcănate, care acum, în semn de rămas-bun, primiseră cafea şi tutun.

Drumul lui Per trecea prin capitală şi de aici în lumea largă.

PARTEA A DOUA

I

Trecuseră câţiva ani, ba chiar mulţi ani, şi din nou era vară şi luna iunie. Într-o seară, un vapor ce venea de la Anvers spre Kristiania brăzda o mare atât de liniştită, că părea de la un capăt la altul o oglindă a cerului cu nori roşcaţi şi cenuşii. La bord se aflau o mulţime de călători, dar nimeni nu avea poftă să se ducă să se culce, căci prea era cald şi frumos. Câţiva artişti, care se întorceau în patrie de la Paris sau de la München, voiră să se distreze pe punte; unii comandară vin, alţii puseră mâna pe acordeon şi, pe nesimţite, se pomeniră dansând. „Tu n-ai voie”, spuneau unele mame fiicelor lor, dar puţin după aceea dansau şi ele însele. Un doctor cu ochelari, urcat pe un butoi, ţinea o cuvântare, iar doi pictori îl purtau în triumf pe căpitanul cu barbă căruntă. Noaptea era foarte luminoasă, norii foarte roşii, aerul foarte blând, şi aici, în largul mării, îţi simţeai inima foarte uşoară…

— Cine o fi bruta aceea care şade acolo şi nu vrea să petreacă cu noi? întrebă pictorul Storaker pe prietenul lui, sculptorul Praas.

— Cel de colo? A, ăla care a fost atât de interesant la prânz când s-a vorbit despre vasele egiptene…

— Da, drace, el e. O fi vreun belfer, căci atunci când am ajuns să vorbim despre Atena şi sculptura greacă, a binevoit să ne corecteze şi aici.

— Şi azi-dimineaţă a discutat cu doctorul despre asiriologi. Evident, e prea savant ca să danseze.

Cel despre care vorbeau era un bărbat între treizeci şi patruzeci de ani, de înălţime mijlocie, întins într-un balansoar de răchită, îmbrăcat în gri, de la cascheta de călătorie, până la ghetrele ce-i acopereau pantofii galbeni. Faţa îi era cam palidă, iar prin barba scurtă şi brună, ce-i încadra tot obrazul, avea fire cărunte. Dar în ochii cu care urmarea dansatorii sclipeau fulgere vesele. Era Per Holm.

Regreta că nu e în stare să se avânte ca ceilalţi, dar trecuse atâta vreme de când nu se mai aflase printre compatrioţi, încât se simţea nesigur şi aproape străin. Şi, în afară de asta, în câteva ore trebuiau să apară primele stânci ale Norvegiei şi la gândul ăsta încerca o ciudată nerăbdare… Colo, în lumea largă, visase adesea clipa asta.

Curând în jurul lui se făcu linişte, şi coborî şi el; dar se întinse în cabină, cu hainele pe el. Îşi aminti de ziua când

plecase, sărac şi necunoscut, şi când văzuse dispărând în mare ultimul ostrov al patriei. Câte se întâmplaseră de atunci! Şi acum, când în sfârşit se întorcea în ţară, ce-l aştepta?

Puţin după ora două, urcă din nou pe punte şi rămase uimit văzând că vaporul îşi croia drum printr-o ceaţă deasă, lânoasă. „Ce ghinion!" îşi spuse el. Şi foarte neliniştit, începu să umble încolo şi încoace. Avea să-i scape clipa cea mare. Dar se opri deodată lângă bastingaj şi privi cu atenţie.

Ce era asta? Departe, în masa cenuşie şi lânoasă, se aprinse o lumină, ceaţa se puse în mişcare, deveni roşie şi se destrămă ca şi cum ar fi luat foc. Ah, acum vedea, era globul soarelui: se ivea din mare. Tot ceea ce la bord cunoscuse umezeala nopţii începuse să se poleiască şi să strălucească. Totul devenea mai uşor şi mai străveziu şi depărtările se luminau din ce în ce mai mult. Şi înainte ca Per să-şi poată da seama ce se întâmplă, ghemul umbrelor cenuşii se desfăcu, colinele de ceaţă se destrămară, se subţiară, se topiră. Şi o dimineaţă proaspătă se aşternu sub cerul cel mai însorit, deasupra mării albastre.

Venise momentul să-şi scoată ocheanul. Şi ţinându-l înaintea ochilor, încremeni şi privi.

Acolo! Nu se înşela oare? Nu, acolo, departe, între cer şi mare, apăruse o linie. Prima stâncă. Norvegia! În sfârşit!

Per respira greu; nu putea sta locului şi în fiece clipă se oprea să mai privească o dată linia cenuşie. Iată şi pasărea de mare cu gâtul lung şi aripi fremătătoare. O, patrie, bine te-am găsit!

Vaporul naviga în arhipelag şi apăru o lume de ostroave şi de munţi. Iată şi prima colibă de pescar, spoită în roşu. Apoi se ivi Kristianssand printre insule şi coline acoperite cu arbori înfrunziţi, cu case albe strălucind în mijlocul petecelor de verdeaţă, fiecare dintre ele cu prăjina steagului înălţată sub cer.

Per privea toate acestea de parcă s-ar fi hrănit cu privelişti; minunate erau, dar simţea că avea să treacă încă multă vreme până ce avea să fie sătul.

Şi călătoria continuă de-a lungul coastelor în timpul unei zile cu soare strălucitor şi al unei nopţi senine. Văzu strâmtori albastre deasupra cărora zburau stoluri de pescăruşi albi şi orăşele cu lungi case de lemn spoite în alb şi cu flori la ferestre. Nu mai fusese niciodată pe aici şi totuşi se simţea îndemnat să facă un semn de salut şi să spună: „Aici mă regăsesc." Pe măsură ce înaintau în fiordul Kristianiei, aerul mirosea a frunze şi a pajişti, iar pe maluri râpoase străluceau desfăşurate mari gospodării. Iată încă una.

O salută şi pe ea. Ce bine era aici, în mijlocul acestui belşug familiar şi atrăgător: ştia, cu toate acestea, că n-avea să fie nimic alta decât un turist în propria lui ţară. Nimeni nu-l

aştepta, cu nimeni n-avea să aibă de-a face. Decât doar dacă într-o zi lucrurile aveau să se schimbe.

Pe cheiul Kristianiei ceilalţi călători fură întâmpinaţi de rude şi cunoştinţe cu îmbrăţişări, râsete, lacrimi şi sărutări. Când părăsi vasul, Per îşi ridică pălăria şi el, dar nimeni nu mai avea timp să-i dea atenţie. Şi după ce-şi lăsă bagajele în seama unui comisionar al hotelului, străin şi singur, se îndreptă spre oraş.

Îi fu greu să doarmă în nopţile acestea senine; el şi uitase că aşa era. Şi capitala asta atât de mişcător de mică, că din trei paşi ajungeai oriunde! Se afla aşadar în mijlocul compatrioţilor săi, nu cunoştea pe nimeni, nimeni nu-l saluta. Decât doar dacă într-o zi lucrurile aveau să se schimbe.

— Na-ţi-o bună, nu cumva eşti Per Holm? auzi în sfârşit în spatele lui, într-o zi pe când privea în vitrina unei librării. Era un coleg de la şcoala tehnică, Reidar Langberg, la fel de palid şi slab ca odinioară, o adevărată glorie a şcolii, acum însă, acum arăta grozav de neîngrijit şi de îmbătrânit.

— Abia acum te recunosc, spuse Per, strângându-i mâna.

— Şi tu care ai ajuns milionar – aşa se spune – şi care eşti celebru în lumea întreagă!

— Mulţumesc… dar tu?

— Eu… dragul meu, mai bine să nu vorbim despre mine. Şi în timp ce coborau strada împreună, colegul îi povesti cât de grele erau timpurile şi cât de sufocantă era atmosfera în Norvegia. Începuse ca desenator într-unul dintre birourile căilor ferate de stat, cu zece-doisprezece ani în urmă şi tot acolo se mai afla şi acum, familia crescuse, dar salariul… salariul, dragul meu…

Îşi strângea pumnii şi-şi înălţa ochii spre cer. Per îl întrerupse:

— Unde am putea merge aici, în Kristiania, să petrecem o seară plăcută?

— La Sfântul Hanshauden. Are şi muzică.

— Vrei să iei masa diseară cu mine… să zicem la ora opt?

— Mulţumesc… Dacă vreau! Te mai îndoieşti cumva?

Per veni din timp şi găsi o masă pe terasă; îndată după aceea veni şi Langberg, gătit în hainele de duminică, cu o redingotă spălăcită, în pantaloni de culoare deschisă, numai burlane şi o pălărie de pai îngălbenită.

— E plăcut să ai pe cineva cu care să schimbi o vorbă, spuse Per. În ultimii ani, aproape tot timpul am călătorit de unul singur.

— E mult de când ai părăsit Egiptul?

— Da, de atunci am fost în Abisinia…

— A, da, desigur, acum îmi aduc aminte că am citit ceva în privinţa asta. Ai construit un drum de fier pentru regele

Menelik.

— Da… dar de un an şi jumătate parcurg muzeele şi teatrele. Am început cu Atena şi am sfârşit cu Londra. Îmi amintesc că într-o zi, urcat pe treptele Partenonului, am declamat din Antigona şi ăsta a fost, în sfârşit, un moment care merita osteneala.

— Dar, dragul meu, ăsta e un fleac pe lângă marile tale stăvilare de pe Nil. Şi acolo ai stat câţiva ani, nu? Povesteşte-mi, dragul meu, câte ceva din cele ce-ai văzut. Nu se află sus, la prima cataractă? Şi nu-i oare acolo şi o uriaşă carieră de piatră? Ei, vezi că te-am urmărit de aici, de acasă? Doamne, Dumnezeule, câte trebuie să mai fi văzut! Şi oraşului, oraşului ăluia cum naiba îi zice?

— Assuan, răspunse Per indiferent, privind grădina în care sosea tot mai multă lume.

— Se spune că stăvilarele ar fi minuni tot atât de mari ca piramidele însăşi. Câte ecluze sunt? O sută şi…?

— Două sute şi şaisprezece, spuse Per. Dar adăugă privind aiurea: Le cunoşti? Şi indică uşor, cu o înclinare a capului, câteva tinere femei îmbrăcate în rochii de culoare deschisă, care se instalaseră la o masă din apropiere.

Langberg însă scutură din cap. Ca unul care nu ieşise niciodată din ţară, era lacom să afle noutăţi din lumea largă.

— Deseori m-am întrebat, minunându-mă, cum de te puteai tu descurca cu digurile şi cu căile astea ferate, tu care de fapt ai început ca inginer mecanic. L adevărat că ai urmat un an şi la secţia de drumuri, dar… Ah, gloria asta a şcolii!

— N-ai vrea mai bine să bem un pahar de şampanie? întrebă Per. Cum îţi place, sec sau dulce?

— Nu-i acelaşi lucru? Nici măcar asta, dragul meu, nu ştiu. Dar cine e milionar, nu se cade să nu ştie.

— Nu sunt milionar, replică Per surâzând şi făcu semn chelnerului.

— Aşa am auzit. Ai construit doar o nouă pompă cu motor, mai bună decât toate celelalte şi apoi… e drumul de fier! Ei, da, da. Fericit cel care are noroc! suspină el. Ce să mai spunem noi, ăştilalţi? Dar vorbeşte-mi de Klaus Broch şi de Ferdinand Holm! Ei ce fac?

— Klaus administrează bunurile Kedivului la Edfina. Face motocultură şi bagă cireada în staul cu trenul. Da, da, a reuşit până la urmă să-şi facă o situaţie bună. Districtul lui este mai mare decât regatul Danemarcei.

— Sfinte Dumnezeule! Langberg era gata să cadă de pe scaun. Şi Ferdinand Holm atunci?

— Ei… el lucrează în stil mare. A descoperit că vaste regiuni din deşertul libian au vene de apă la câţiva metri sub

stratul de nisip. Dacă lucrurile stau aşa, atunci nu mai e nevoie decât de maşini pentru a transforma imense întinderi într-un adevărat grânar paradisiac.

— Nu mai spune, dragul meu, a descoperit el asta? Langberg gâfâia cu gura căscată.

Per privi peste fiord şi continuă:

— În sfârşit, anul trecut a reuşit să-l intereseze pe Kediv în afacerea asta, s-a înfiinţat o societate pe acţiuni cu un capital de mai multe milioane şi Ferdinand este directorul.

— Şi o fi având un salariu anual de cincizeci de mii de franci!

— De două sute de mii, spuse Per şi de data asta se temu că celălalt avea să leşine. Da, da, isteţ băiat.

Când Langberg îşi regăsi graiul, întrebă făcându-i cu ochiul:

— Şi desigur, tu şi Klaus v-aţi băgat milioanele în societatea lui!

Per surâse şi privi în grădină.

— *Skaal!*[3] spuse el fără să răspundă.

— Ai fi fost şi în America? Sau n-ai fost?

— În America? Ba da! Acum câţiva ani, când eram la fraţii Brown, m-au trimis ei o dată să cumpăr unele materiale. Nimic deosebit.

— Nu, voiam numai să zic că ai colindat peste tot şi că ai văzut toate minunăţiile lor tehnice.

— Dragul meu, sunt obosit de atâtea minuni tehnice. Mi-e dor de o moară de ţară care are nevoie de o zi şi o noapte ca să macine un sac de fainã.

— Ce? Ce spui? Celălalt sări de pe scaun. Ha, ha, ha, tot ăla ai rămas!

— Vorbesc foarte serios, spuse Per şi înălţă paharul de şampanie. Trăiască zilele de altădată!

— Îţi mulţumesc… mii de mulţumiri… Ah! Delicios lucru şampania. Vasăzică, te îndrăgostişi de ţările alea barbare! Nu-i aşa? Ha, ha, ha!

— Numeşti Egiptul ţară barbară?

— Da. Oare felahii nu-şi înhamă şi astăzi nevestele la plug?

— Un felah poate să şadă o noapte întreagă în faţa cocioabei lui, să privească stelele şi să viseze în tihnă. În schimb marele comerciant din Viena îşi dictează scrisorile de afaceri în maşină, în timp ce se duce la teatru, iar la teatru în timp ce stă în fotoliul său de orchestră, îşi scrie telegramele. Curând va sta în loja lui cu telefonul la o ureche, în timp ce cu cealaltă va asculta opera. Toate acestea, graţie minunilor tehnice. Asta admiri tu?

Celălalt se zăpăci.

— Cum poţi vorbi în felul ăsta, tu care ai canalizat Nilul şi ai construit căi ferate prin deşert?

Per ridică din umeri şi oferi prietenului său ţigări din tabachera lui, în timp ce li se aducea cafeaua.

— Faptul că oamenii progresează azi mai repede, asta nu înseamnă nimic?

— Dar, sfinte Dumnezeule, unde oare trebuie să ajungă omul, de se grăbeşte aşa?

— Unde să ajungă? Canalizarea Nilului va dubla producţia de grâu a Egiptului, şi milioane de oameni vor putea trăi – asta nu înseamnă nimic?

— Ţi se pare, dragul meu, că nu avem destui idioţi pe pământ? Avem prea puţine gemete şi revendicări, jelanii şi nemulţumiri? E neapărat necesar să avem de două ori mai multe?

— Dar, sfinte Dumnezeule, şi cultura Europei? Pe acolo pe unde ai fost, nu te simţeai ca un fel de misionar?

— Cuceririle culturii europene în Orient, asta vrea să zică că sunt câţiva bancheri din Londra sau Paris cărora li s-a făcut poftă de o bucată din Africa sau Asia. Şi iată că de îndată, miniştri, generali, misionari şi ingineri se înclină şi spun: „La ordinele dumneavoastră, domnilor.” Cultură? O roată face alte roţi, svr, svr, svr… cele zece, altele o sută, svr, svr, svr… mai iute, o concurenţă mai neînfrânată… Pentru ce? Pentru cultură? Nu, dragul meu, pentru aur. Asta misiune? Dragul meu, atâta vreme cât Europa occidentală cu minunile ei tehnice, cu creştinismul şi cu legile ei de ameliorări politice nu va produce un tip de om superior lepădăturii ăsteia pe care o avem acum, n-avem decât să stăm liniştiţi acasă şi să ne ţinem gura asta afurisită. *Skaal!*

Toate astea nu erau deloc amuzante pentru bietul Langberg care se consola zi de zi cu gândul că, aşa modest cum e, contribuie şi el la îmbunătăţirea lumii.

În cele din urmă, se lăsă pe spate, privind fumul ţigării sale şi surâse:

— Îmi amintesc de un tânăr care mergea la şcoală. Vorbea mult de Prometeu şi visa să elibereze umanitatea furând cât mai mult din focul Olimpului.

Per râse.

— Într-adevăr, eu eram acela. De altfel nu făceam decât să-l citez pe Ferdinand Holm.

— Şi nu mai crezi în asta?

— Cred că focul şi oţelul vor schimba curând omul în animal. Din ce în ce mai mult maşina ucide ceea ce e divin în noi.

— Ei, drace! Creştini totuşi rămânem…

— Creştini, da. Dar nu cumva a sosit vremea să adorăm altceva decât un ascet pe cruce? Vom continua oare să cântăm aleluia pentru că noi înşine am scăpat şi pentru că ne putem totuşi cumpăra la solduri un colţ de cer? Asta-i religie?

— Nu, nu, nu… nu ştiu.

— Nici eu nu ştiu. De altfel, nu mai există spirit religios. Maşina ucide în noi şi foamea de eternitate. Priveşte oamenii din marile oraşe. În seara de Crăciun pun să cânte la gramofon melodii din *Prinţesa dolarilor.*

O clipă, Langberg îşi privi prietenul cu atenţie. Per fuma încet, faţa i se înroşise din cauza vinului băut, dar adesea închidea ochii ca şi cum ar fi rătăcit cine ştie pe ce meleaguri.

— Te-ai gândit cumva să te apuci de ceva? întrebă el.

Per deschise ochii.

— Eu? Mai întâi vreau să-mi iau un răgaz. Şi poate îmi voi găsi un loc de ziler şi mă voi însura cu o văcăriţă… *Skaal!*

Încetul cu încetul, grădina se umpluse de oameni în haine de vară; în seara luminoasă răsunau râsete şi glasuri vesele.

Per privea cu curiozitate la toţi aceşti oameni străini şi întreba de numele unuia sau altuia. Langberg numi mai multe persoane din Kristiania: colo era un ministru, dincolo un explorator vestit.

— Dar, adăugă el, în prezent îmi lipsesc mijloacele pentru a-i frecventa.

— Frumos mai e pe aici! spuse Per. Şi privi din nou lumina aurită ce strălucea deasupra fiordului. Şi cât de minunat e să fii din nou acasă.

II

Se afla în tren, străbătea ţara, şi pe fereastra vagonului vedea gonind ferme, drumuri şi pajişti. Încotro? Habar n-avea. De ce să nu călătoreşti la întâmplare şi să cobori când ai chef? Putea, în sfârşit, să călătorească prin Norvegia fără să se gândească la cheltuială. Putea, fără grijă, să lase zilele să vină şi să treacă şi să zăbovească oriunde găsea câte ceva frumos de văzut.

Iată Mjøsa, marele lac cu ţinuturi rodnice, cu lungi coline împădurite ce-l mărginesc de ambele părţi. Niciodată nu mai fusese pe aici, şi totuşi i se părea că recunoaşte locurile. Şi le salută plecându-şi capul. Şi iar se hrănea cu frumuseţile acestui peisaj bogat, îmbelşugat… Ca şi cum dealurile împădurite, ogoarele şi pajiştile s-ar fi desfăşurat în regiunile deşarte ale spiritului său.

Dar mai târziu, în timpul zilei, zarea se îngusta; intrai în valea Guldbrandsdal, unde case arse de soare se înalţă pe povârnişurile verzi, între râu şi muntele stâncos. Per avea în minte atâtea imagini străine, începând cu nisipurile pustiului şi cu palmierii arşi de soare până în canalele Veneţiei! Dar aici… aici se înclină din nou. Se simţea la el acasă chiar dacă nu mai călcase niciodată pe aici; ăsta era pământul a cărui chemare o auzise în timpul acestor lungi ani trăiţi în străinătate.

Şi deodată îşi strânse bagajele şi coborî. Nu cunoştea nici măcar numele staţiei. Ceva de-ale gurii într-un hotel, un rucsac în spate şi iată-l în drum spre munţi.

Singur? Da, dar ce importanţă are asta când tot ceea ce întâlneşti în cale pare să te salute şi să-ţi spună: „Fii binevenit!” Drumul este râpos, aerul devine mai uşor, fermele mai rare. Până la urmă căsuţele nu mai sunt decât nişte cutii de chibrituri, iar din vale s-ar zice că cei de sus locuiesc în nori. Câţi flăcăi nu vor fi urcat pe înserat, generaţie după generaţie, acest drumeag ca să se întâlnească cu Mari sau cu Kari a lor în păşuni! Şi acum, Per avea sentimentul că e unul dintre ei, de parcă ar fi descoperit în el însuşi unul dintre acei băietani zburdalnici care, în sfârşit, putea să trăiască după pofta inimii.

Uf! Trebuie să-şi scoată haina. Pălăria e vârâtă în sac. Şi pe măsură ce valea se pierde sub el, vede din ce în ce mai departe, platourile munţilor de pe celălalt versant. În lumina apusului de soare, munţi cafenii, munţi albaştri, coame negre sau îmbrăcate în muşchi cenuşiu, talaz după talaz se ridică şi

coboară şi, în sfârşit, un morman de zăpadă se înalţă spre cer ca spuma unui val. Dar nu cumva mai văzuse el asta undeva?

Ba da, era marea insulelor Lofoten, cu troiene de zăpadă, cu lungi suspine şi răsuflarea grea, un ocean de piatră. Per rămase locului sprijinindu-se în baston şi o clipă pleoapele i se închiseră. Nu era oare şi în el un asemenea ocean ce urca şi cobora? Şi nu se prelungiseră ele, aceleaşi valuri, de-a lungul sutelor de ani, târând neamurile în lungi migraţii? În viaţa de toate zilele, valul ne rostogoleşte în ritmul obişnuit, niciunul dintr-o mie nu înalţă capul să întrebe: „Încotro… şi pentru ce?” Şi iată că un alt val îl duce… de ce şi încotro? Ei bine, asta aveau să-l înveţe zilele ce vor veni… deocamdată oceanul de piatră se rostogoleşte în veşnicul lui freamăt sub cerul nesfârşit.

Îşi şterge fruntea şi porneşte din nou.

Dar ce se vede colo, departe, spre nord-est? Trei surori cu capul în cer şi cu şaluri albe. Trebuie să fie Rondanele, şi iată amurgul împurpurând şi aurind piscurile albe.

Uf! Ultimul urcuş… În sfârşit, sus! Iată platoul deşert, cu mlaştinile, cu tăpşanele şi cu ochiurile sale de apă. Ah, cât de uşor te face să te simţi! Nici nu-i de mirare că paşii se iuţesc… Nici n-apucă a-şi da seama, şi iată-l cântând un cântec voios. Doamne Dumnezeule, poate că încă nu-i prea târziu să fii tânăr! Tra-la, la, la!

O stână. O colibă pe un petec de verdeaţă, împrejmuită cu un ţarc de pari şi un grajd lung din scânduri. Da, trebuie să fie o stână! Ia stai… nu s-aude o fată cântând? Per se strecoară printre parii gardului şi se apropie de peretele grajdului. „Clap, clap, clap”, face laptele ce cade în şiştar. O fi vreo hulderă[4] care şade şi mulge. Şi se auzea:

„Tu, seara de duminică, duminică seară,
Dintotdeauna eşti cea mai dragă seară a mea.”

„Clap, clap, clap”, făcea iară laptele. Şi deodată, se porni şi Per:

„Tu blândă şi senină seară de duminică
Tu eşti cea mai dragă seară a mea.”

Laptele conteni în şiştar, dar vaca întorsese pesemne capul, căci talanga ei sună şi pe uşă se iţi un cap castaniu, care se vădi îndată a fi al unei fetişcane de vreo optsprezece ani, zveltă, trandafirie, fragedă şi surâzătoare.

— Bună ziua, spuse Per întinzându-i mâna.

Fata îl cercetă. Apoi aruncă o privire asupra propriilor sale veşminte… aşa cum fac femeile atunci când le place un bărbat.

— Cine sunteţi?

— Ai putea să-mi faci o coleaşă de lapte prins?

— Să sfârşesc mai întâi mulsul.

Ia te uită, la asta o putea ajuta şi Per. Lepădă rucsacul, se spălă pe mâini, şi cât ai clipi din ochi se afla pe un scăunel, sub o vacă, în aerul înăbuşitor al grajdului, şi începu să mulgă. Apoi cără apă fetei şi crăpă nişte lemne. Ea îl privea cu ochi miraţi şi se gândea: „Cine o mai fi şi zănatecul ăsta?" Iar când coleaşa fu pe masă, el o sili să se aşeze alături, cât mai aproape, şi să mănânce cu dânsul. Mai mâncară, mai râseră, vorbiră şi iar mâncară şi râseră. Când să plătească, ea îi spuse să-i dea cât voia; şi el îi dădu două coroane, îi răsturnă capul pe spate şi o sărută pe gură.

— Ce, măi, ţi s-a făcut de joacă? auzi el din urmă, în timp ce ieşea pe uşă. Dar când ajunse departe, pe platou, şi se întoarse, o văzu, cu mâna streaşină în faţa ochilor, uitându-se după el. Încotro s-o apuce? Ei, până în seară o mai da el de oameni! Simţea că nu aici trebuia să rămână. Nu, nu aici.

Era aproape de miezul nopţii când se opri lângă un lac de munte aşternut la poalele unei culmi vărgate de zăpadă. Zări câteva stâne şi pe un ostrov împădurit o casă din bârne, care trebuie să fi aparţinut unor orăşeni. Şi iată că o barcă aluneca pe oglinda apei, înroşită de înserare, în dreptul ostrovului, iar două tinere, în rochii albe, vâsleau şi cântau. Un simţământ nedesluşit puse stăpânire pe el. Aici… aici voia să rămână.

La stână, în faţa căsuţei stătea o femeie foarte trupeşă, încinsă cu o funie, gata, fără îndoială, să se ducă la culcare.

— Da, da, găzduim peste noapte, spuse ea. Şi se urni din loc, clătinându-se, ca să intre în cealaltă odaie.

Curând, Per stătea culcat într-o odăiţă pe un pat cu saltea groasă, învelit cu o pătură. Boabe proaspete de ienupăr, răspândite pe podeaua de curând spălată, brânzeturile îngrămădite pe rafturi, răspândeau un miros plăcut. Dormise în viaţa lui în atâtea chipuri: pe mare, în barca din Lofoten, legănat pe spatele unei cămile; în deşert, într-un cort sub lumina lunii; sau, în sfârşit, în palate ca în poveşti unde pitici îi făceau vânt cu frunze de palmieri şi-i spuneau paşă. Dar, hotărât, aici era cel mai plăcut. Şi în murmurul unui pârâu, care curgea undeva, în noaptea de vară, tot atât de luminoasă ca ziua, închise ochii şi adormi.

A doua zi dimineaţa, târziu, deschise ochii tocmai când bătrâna intră să-i aducă la pat cafeaua. Apoi ieşi pe afară, privi apa verde-albăstruie a lacului, se plimbă niţel prin împrejurimi, iar la prânz mâncă păstrăvi fripţi, lapte prins şi vafle[5].

— Da, îi spuse femeia, dacă se mulţumea cu mâncarea pe care i-o putea ea oferi, atunci bucuros putea să mai rămână câteva zile. Că vorba aia, patul tot stătea degeaba.

III

Întins în barcă, Per pescuieşte şi nu prinde mare lucru; dar n-are niciun zor, şi vara domneşte blândă şi caldă pretutindeni pe culmile brune şi albastre. Ştia acum că acolo, pe ostrov, locuieşte Uthoug, negustorul de la Ringeby, împreună cu soţia şi cu fiica lui. Ei şi?

Dar adesea, lungit în barcă şi fumându-şi pipa scurtă, se lasă legănat de visuri dulci. O fată, într-o barcă albă pe apa înroşită în înserare – o întâlnise pe un ostrov – nimeni nu trebuie încă să ştie. Îi va fi lui dat să trăiască aievea aşa ceva?

Soarele coboară, tălăngile se apropie de stâne, văcăriţele strigă şi ademenesc vacile care mugesc. Munţii se înalţă tăcuţi în depărtare, piscurile lor înzăpezite se îngălbenesc, pâraiele murmură şi freamătă în nopţile luminoase.

În sfârşit, iată şi ziua cea mare.

Hoinărea la întâmplare pe înălţimi; avea busola şi-şi însemna ici şi colo puncte de reper ca să-şi regăsească drumul la înapoiere. Într-o mlaştină erau mure. Aveau gustul copilăriei sale. Străbătu o costişă gălbuie, bălţată cu bălării roşii, şi iată… ce o fi cu fumul acela? Se apropie… Da, e un fum. La picioarele lui, o potârniche bate din aripi, ocrotindu-şi puişorii. „Atenţie”, îşi spune el şi bagă de seamă să nu-i calce… Iar fumul de colo, poate că-i de la vreun cort finlandez. Rămâne de văzut.

Cum îşi înalţă capul de după creasta înălţimii următoare, dă cu ochii de foc şi două fetişcane se ridică numaidecât. Pe foc străluceşte un ibric de cafea, iar pe muşchi e aşternută o hârtie cu tartine cu unt.

Per înţepeneşte surprins. Fetele îl privesc ţintă, şi el le priveşte de asemenea, şi toţi încearcă un surâs nesigur.

În sfârşit, Per îşi scoase pălăria şi întrebă de drumul spre stâna de la Rustad. Celor două fete nu le trebui decât o clipă ca să-i explice. Apoi îl întrebară cât e ceasul. El le spuse şi le arătă şi ceasul, ca să le încredinţeze că e adevărat. Toate astea luară timp. Aşa că avură răgaz să se cerceteze reciproc şi să descopere că nu sunt deloc grăbiţi să se despartă. Una dintre fete era înaltă şi zveltă, cu o faţă ovală, cu un ten colorat şi cu un păr castaniu închis. Sprâncenele încântătoare erau dese şi se împreunau la rădăcina nasului. Purta o rochie de şeviot albastră, niţel ridicată, în aşa fel că i se vedeau picioarele.

Cealaltă era blondă şi mai mică de statură, cu o faţă melancolică, deşi surâdea întruna.

— Nu aveţi cumva un briceag? întrebă ea.

— Ba da, cum să nu.

Per, care se pregătea tocmai să plece, era încântat că mai poate rămâne puţin.

— Avem o cutie de sardele pe care n-o putem deschide, spuse cea brună.

— Dacă mi-aţi îngădui să încerc! spuse Per.

Şi avu norocul să se taie puţin aşa că amândouă fetele se întrecură să-l oblojească. Bineînţeles, sfârşitul fu că-l invitară să ia cafeaua cu ele.

— Mă numesc Merle Uthoug, spuse oacheşa, făcându-i o reverenţă.

— Aha, atunci dumneavoastră sunteţi fiica comerciantului de pe ostrov?

— Şi pe mine, spuse cea blondă, mă cheamă simplu, Mønk, Thea Mønk. Tatăl meu este avocat şi avem o cabană ceva mai încolo, pe malul lacului.

Dar când să-şi spună şi Per numele, bruneta îl întrerupse:

— Vă cunoaştem. Rătăceaţi pe lac, culcat sau vâslind. Atunci am vrut să aflăm cine sunteţi. Avem un ochean…

— Merle! îi atrase atenţia prietena.

— Şi alaltăieri am trimis servitoarea la mal, să vă pândească, să culeagă informaţii şi să ne raporteze.

— Merle, cum de poţi să povesteşti aşa ceva?

Fu o masă foarte veselă. Dumnezeule, cât erau de tinere, cum mai râdeau la cea mai mică glumă şi ce de tartine cu unt au mai mâncat şi ce de cafele au mai băut tustrei! Când Merle îl privea, o făcea mai pe furiş. Thea râdea întruna de năzbâtiile pe care prietena ei le spunea, deşi n-ar fi trebuit să le spună, şi o şi dojenea privind către Per cu sfială.

Departe, spre apus, soarele se apropia de piscul unui munte şi se lăsa seara. Îşi strânseră lucrurile; Per avu de cărat în spate un rucsac cu mure şi în mână o găleată.

— Mai dă-i câte ceva, spuse Merle, asemenea poveri neînsemnate nu pot decât să-i priască.

— Zău, Merle, e prea de tot!

— Ia şi asta, spuse prietena ei. Şi-i dădu un coş şi în mâna cealaltă.

O luară la vale. Merle cânta şi chiuia, cânta şi Per, cântară tustrei; de întâlneau în cale un muşuroi, sau o băltoacă, nu le ocoleau, ci săreau peste ele şi le săreau de câteva ori.

Trecură pe lângă stână şi pe lângă apă. Per le propuse să le conducă cu barca. Aşa că se înapoiară vâslind. Trăncăneau şi râdeau tot timpul de parcă s-ar fi cunoscut de ani de zile.

Barca atinse malul chiar în dreptul cabanei din bârne şi un bărbat lat în umeri, cu pălărie de paie şi barbă surie, coborî la mal.

— O, tată, te-ai întors! strigă Merle. Sări din barcă şi i se aruncă de gât.

Şuşotiră ceva între ei şi comerciantul aruncă o privire lui Per. Apoi se descoperi şi se apropie politicos.

— A fost foarte amabil din partea dumneavoastră că aţi adus fetele înapoi!

— Da, spuse Merle, este domnul Holm, inginer şi egiptean şi dumnealui e tatăl meu.

— Aud că suntem vecini. Tocmai ne pregăteam să luăm o ceaşcă de ceai, şi dacă nu aveţi nimic mai bun de făcut, veţi fi binevenit.

Sus, pe aproape de casă, se afla o doamnă cu ochelari, cu păr cărunt şi faţa palidă. Purta pe umeri un şal gros, de lână albă şi cu toate astea părea să-i fie frig.

— Fiţi binevenit, spuse ea cu o voce în care lui Per i se păru că deosebeşte un tremur.

Erau două odăiţe joase, una dintre ele avea un cămin şi aici se afla pusă şi masa. De cum intră, Merle preluă comanda şi nu mai făcu decât să intre şi să iasă. La bucătărie sfârâia peştele în tigaie şi în clipa următoare Merle apăru cu o farfurie plină de salată:

— Domnule egiptean, acum ne puteţi prepara o salată arabă, nu-i aşa?

— Cum de nu! Per era încântat.

— Pe masă aveţi untdelemn, oţet, sare şi piper, alte lucruri n-avem. Cu toate astea veţi fi atât de bun şi ne veţi pregăti o adevărată salată arăbească. Şi dispăru iar. Iar Per prepară salata.

— Trebuie s-o scuzaţi pe fiica mea, spuse palida doamnă Uthoug, potrivindu-şi ochelarii ca să-l privească. Dar nu e chiar atât de nebunatică pe cât ar vrea să pară.

Comerciantul umbla de colo-colo prin odaie şi sporovăia vrând să ştie care era situaţia în Egipt. Auzise vorbindu-se despre mahdiu[6] şi despre generalul Gordon, despre Kartum şi despre relaţiile încordate dintre kediv şi sultan. Citea, fără îndoială, ziarele cu atenţie şi Per înţelese că era radical şi militant al partidului său. Dar sub pleoapele înroşite părea că mocneşte un foc mare. „Nu mi-aş dori, îşi spuse Per, să-l am de duşman.”

Cina fu servită şi Per băgă de seamă că pe măsură ce fiica ei râdea şi trăncănea mai însufleţită, doamna Uthoug devenea din ce în ce mai puţin palidă şi temătoare. Într-adevăr, până la urmă, faţa ei livid începu să se lumineze sub ochelari, ca şi

cum ar fi împrumutat ceva din voioşia fiicei sale. Comerciantul însă părea să nu vadă nimic şi încerca să reia discuţia despre mahdiu, kediv şi sultan.

Pentru prima dată, după atâţia ani, Per lua masa într-o familie norvegiană. Şi ce masă bună era! Dar el însuşi avea oare să aibă vreodată un cămin?

După masă, se cântă la mandolină, în faţa focului din marele cămin. În cele din urmă, Merle se ridică şi spuse:

— Acum, mamă, trebuie să te duci la culcare.

— Da, desigur că trebuie să mă duc, răspunse ascultătoare doamna Uthoug. Ea spuse noapte bună şi se lasă condusă de fiica ei.

Când Per se ridică să-şi ia rămas-bun, Merle, revenită în odaie, îi spuse:

— Doar n-o să te întorci acasă, înainte de a o conduce şi pe Thea!

— O, Merle! se împotrivi Thea.

Dar când Per şi Thea se urcară în barcă ca să treacă dincolo, Merle veni alergând şi spuse că putea foarte bine să vină şi ea cu ei.

O jumătate de ceas mai târziu, Thea debarca la cabana avocatului; şi Merle şi Per rămaseră singuri în luntrea care plutea în taina nopţii, peste apa gălbuie, cu umbre albastre. Merle stătea în partea dindărăt a bărcii şi, îngândurată, mângâia cu o creangă suprafaţa apei. Tăcu tot timpul. Până ce Per puse jos vâslele şi lăsă barca în voia curentului.

— E minunat! spuse el.

Ea înălţă capul şi privi în jur.

— Da, spuse ea, cu o voce care-i păru lui Per cu totul alta decât înainte.

Era trecut de miezul nopţii. Munţi, păduri şi păşuni zăceau neînsufleţite în lumina dulce şi roşiatică. Păstrăvul nu mai sărea, dar din când în când se auzea dintre răchite ţipătul unei potârnichi.

— Pentru ce ai venit să te instalezi tocmai aici? întrebă ea deodată.

— Eu fac totul la întâmplare, domnişoară Uthoug. Aşa s-a nimerit. Aici ai peste tot sentimentul că eşti la tine acasă. Şi este într-adevăr minunat să fii din nou acasă, în Norvegia.

— Cum, de când te-ai întors nu ţi-ai văzut nici tatăl, nici mama?

— Eu… Dumneata crezi că eu mai am tată şi mamă?

— Atunci vreun frate, sau vreo soră… Doar trebuie să ai vreo rudă undeva, pe lumea asta!

— A, de-aş avea! Dar nici asta nu-i absolut necesar.

Ea îi aruncă o privire cercetătoare, să se încredinţeze dacă spune adevărul.

— Ştii că mama te-a visat înainte de a fi venit?

— Pe mine! făcu el ochi mari. Ce să viseze despre mine?

Fata roşi deodată şi clătină din cap.

— Sunt nebună că stau de-ţi povestesc asemenea lucruri. Dar tocmai de aceea a trebuit să aflăm atâtea lucruri despre dumneata atunci când ai sosit. Şi iată şi de ce mi se pare că ne cunoaştem de atât de mult timp.

— Dumneata, domnişoară Uthoug, eşti întotdeauna într-o asemenea dispoziţie sărbătorească?

— Eu? Nu. De ce aş fi? Dar într-adevăr… dacă este necesar, poţi să fii oricum vrei.

— Chiar şi binedispusă?

Ea privi departe.

— Dacă într-o zi vom deveni prieteni, o să vorbim şi despre asta.

El începu să vâslească. Şi liniştea nopţii îi apropia mai mult şi-i făcea atât de tăcuţi, că se priveau numai din când în când şi-şi surâdeau.

„Peste ce fată enigmatică oi mai fi dat şi eu?” se întrebă el. Trebuia să aibă cam douăzeci şi doi de ani… Stătea înaintea lui, cu capul plecat, faţa ei ovală se lumina de o ciudată lumină de vis. Dar deodată privirea ei se fixă pe obiectele cele mai apropiate, apoi reveni asupra lui; ea surâse şi el băgă de seamă că avea gura mare şi foarte roşie.

— Te invidiez, spuse ea, pentru că ai văzut atâtea ţări.

— N-ai fost niciodată în străinătate, domnişoară Uthoug?

— Ba da, o iarnă la Berlin şi câteva luni în sudul Germaniei. Cântam la vioară, credeam că pot ajunge să fac ceva serios, dar…

— Dar ce s-a întâmplat?

Ea tăcu un timp, în sfârşit spuse:

— Oricum ai să afli într-o zi, aşa că pot tot atât de bine să-ţi spun imediat: mama a fost nebună.

— Draga mea…

— Când ea e acasă, atunci e nevoie de buna mea dispoziţie care s-o susţină.

Îi venea lui Per să se ridice, să se ducă şi să-i ia capul în mâini. Dar ea ridică pleoapele şi surâse melancolic; se priviră lung şi dânsa uită să-şi întoarcă privirea.

— Acum trebuie să cobor, spuse ea deodată.

— Dar, draga mea, abia am început să stăm de vorbă…

— Acum trebuie să cobor, repetă dânsa şi vocea, deşi tot atât de blândă, nu îngăduia contrazicere.

În sfârşit, Per traversă singur lacul spre căsuţa lui. O văzu urcând încet spre casă şi abia când ajunse la uşă, fata se întoarse şi-i făcu semn cu mâna. Zăbovi o clipă uitându-se după dânsul, apoi deschise uşa şi dispăru. El continuă să fixeze uşa asta, ca şi cum s-ar fi aşteptat s-o mai vadă deschizându-se, dar de dincolo nu mai veni niciun semn de viaţă.

Soarele se ivi pe jumătate din spatele îndepărtatelor culmi şi la apus şi miazănoapte piscurile înzăpezite se aprinseră. Per lăsă vâslele, îşi sprijini coatele pe genunchi şi capul în palme. Oare ce i se întâmplase pe ziua de azi?

Puteau munţii ăştia să se ridice în jurul lui, atât de înalţi şi de indiferenţi şi să-l lase atât de înfiorător de singur?

Ce era acest murmur necunoscut în urechile lui? Pentru ce ritmul pulsului său nu mai era acelaşi? Sfârşi prin a se întinde pe fundul bărcii, cu mâinile sub cap, lăsându-se în voia curentului.

Flacăra soarelui îl ajunse pe fundul bărcii şi-l orbi, dar se mulţumi să întoarcă uşor barca.

Acum ea e culcată şi doarme, şi dimineaţa îşi trimite prin fereastră şuvoiul ei de raze trandafirii. La ce oare o fi visând ea acum?

S-au mai văzut vreodată oare asemenea sprâncene? Să-ţi lipeşti buzele de ele… să-i iei capul în mâini… Vasăzică, aşa, pentru a-ţi salva mama ţi-ai sacrificat propriul tău vis şi ai trezit în tine o bucurie care să-i dezmorţească mintea? Oare asta vei fi fiind?

„Merle… ce nume! Vasăzică, te cheamă Merle?”

Lumina cotropea cerul şi poleia în aur şi purpură toţi norii nopţii. El însuşi se legăna aici, şi nu un lac îl legăna, ci o mare roşie şi frământată.

O ! Până azi ţi-a fost spiritul copleşit de mecanică, de calcule, de oţel şi de foc, de nevoia de a cunoaşte tot mai mult, de dorinţa mereu crescândă de-a înţelege totul, de-a şti totul, de-a stăpâni totul. Dar psalmul a murit în tine şi foamea ta după ceea ce se află dincolo de toate astea a devenit din ce în ce mai mare. Credeai că ceea ce îţi lipseşte e Norvegia… şi acum iată-te întors. Îţi este asta de ajuns?

„Merle… vasăzică, te cheamă Merle?”

Nimic nu se poate asemui cu prima zi de dragoste. Tot ceea ce ai învăţat până azi, tot ceea ce ai creat şi ai visat, tot ce ai agonisit, nu sunt decât uscături. O scânteie şi toate se aprind, vâlvătaia roşie luminează cerul şi pământul, îţi întinzi mâinile îngheţate, să ţi le încălzeşti şi tremuri de bucurie, pentru că o nouă fericire s-a răspândit pe pământ.

Şi ceea ce nu înţelegeai tu în relaţiile dintre scânteia eternă a sufletului tău… şi el, cel de colo, de sus… şi întreg spaţiul

infinit… acum deodată devine atât de limpede că te înfiori de bucuria de-a fi privit astfel în străfundurile eternei enigme.

Îţi iei pur şi simplu iubita de mână şi spui puterilor vieţii şi morţii: „Iată-ne. Ea şi eu. Suntem aici amândoi… Şi vom face să răsune psalmul – acompaniat de arcuşul micuţei Lovise – şi cântecul se va înălţa nu doar sub bolta unei biserici, ci în spaţiul nesfârşit. Vezi tu, abia acum te înţeleg pe tine, Cel de colo, de sus. Niciodată nu te-am luat în serios atâta vreme cât te îndeletniceai să măsori păcatul şi iertarea, dar tu nu eşti Iehova cel însetat de sânge… tu eşti tânărul zeu al luminii, cu bucle aurii. Noi doi te salutăm, nu cu rugăciuni tânguitoare, ci cu un imn în care îţi închinăm totul: însuşirile noastre, cunoştinţele, visurile noastre, totul. Fiecare îşi are instrumentul, ascultă numai ce orchestră fac laolaltă. Lumina care împurpurează piscurile face şi ea parte din orchestră. Ca şi capra ce paşte pe povârnişurile dinspre miazănoapte şi căreia îi luceşte în ochi soarele atunci când întoarce capul spre răsărit. Ca şi pasărea ce se trezeşte, ca şi broasca ce se târăşte din nou în băltoacă şi se opreşte uimită de apariţia dimineţii… ca şi gângania cu diamante pe aripi… ca şi firul de pai cu perle de rouă, care cată pe cât cu putinţă să oglindească cerul… toate, toate, toate sunt aici, laolaltă cu noi. Suntem în prima zi a iubirii, şi nu este vorba de iertare, de îndoială, de credinţă sau de ajutor; oferim numai cerului ceva din spuma tuturor valurilor aurite ale spiritului nostru.”

Stânele începeau a se trezi. Se auzeau strigăte, văcăriţele supărate îndemnau vitele, care cu mugete şi dangăt de tălăngi o luau către înălţimile dinspre miazănoapte. Per stătea întins în barcă, şi văcăriţa, văzând barca mergând în voia apei, se temu nu cumva să se fi întâmplat o nenorocire.

Întins şi nemişcat, Per îşi spunea: „Merle… vasăzică, te cheamă Merle?”

Văcăriţa, coborâtă acum la malul apei, se apucă să strige până ce văzu un bărbat ridicându-se în barcă şi frecându-se la ochi.

— Sfinte Isuse! izbucni ea. Slavă Domnului că te văd! Că toată noaptea îmi umblaşi!

Se afla în ogradă o capră cu un picior rupt, care tot intra şi ieşea din colibă după cum poftea, în timp ce piciorul i se vindeca. Per o luă în braţe şi o purtă de colo-colo, până ce ea începu să-i morfolească barba. Când se aşeză să mănânce, descoperi că iaurtul, untul şi cafeaua aveau, toate laolaltă şi fiecare în parte, o expresie atât de mişcătoare, că-ţi trebuia o inimă de piatră ca să te hotărăşti a mânca din ele. Iar când bătrâna stăpână a casei îi spuse că ar trebui, ce naiba, să puie

ceva în gură, sări în sus şi o strânse în braţe, cel puţin atât cât îi ajungeau braţele s-o cuprindă.

— Nu cumva te-ai bolunzit? spuse încercând să se smulgă din braţele lui. Dar când el pur şi simplu o sărută zgomotos pe frunte ea îi lipi o palmă şi începu a-l ocărî:

— Ce făcuşi netrebnicule! Îţi pierduşi minţile azi-noapte!

IV

Ringeby se afla aşezat pe malul unui lac mare şi era unul din acele oraşe de provincie care, cu cincizeci de ani în urmă, începuseră cu un gater şi o moară, jos, lângă cascadă. Acum, de-a lungul râului se înşirau numeroase fabrici moderne, exista un oraş de patru mii de suflete, cu o biserică, o şcoală într-o clădire enormă şi o mulţime de case galbene, muncitoreşti, răspândite pretutindeni, la întâmplare. Altminteri Ringeby era ca toate celelalte oraşe. Cei doi avocaţi se băteau pe oscioarele căzute de la masa altora, iar directorii celor două jurnale îşi dădeau din când în când întâlnire înaintea tribunalelor de arbitraj. Exista şi un local al „bunilor templieri”[7], o casă de rugăciuni, o asociaţie muncitorească şi un cinematograf. Iar în fiecare duminică după-amiază, bravii burghezi se plimbau de-a lungul fiordului, la braţ cu soţiile lor, cei mai mulţi în redingotă şi cu pălării de fetru, cenuşii. Doar tăbăcarul Enebak, care era cocoşat, purta totdeauna joben, pentru ca bustul lui să pară mai impunător.

Sâmbătă seara, când amurgul cobora asupra oraşului, tineretul se întâlnea în faţa prăvăliei lui Hammer pentru a discuta evenimentele şi întâmplările din oraş.

— Ai auzit ultima noutate? îl întrebă casierul de la bancă, Løvli, pe prietenul său, funcţionarul de la telegraf, care tocmai trecea pe acolo.

— Noutate? Vrei să spui cumva că în gaura asta afurisită se petrece ceva nou?

— Merle Uthoug s-a întors din munţi cu un logodnic!

— Eşti nebun? Şi ce spune bătrânul?

— O, bătrânului îi poate prinde foarte bine un inginer dacă pune mâna pe noua fabrică de desfibrare a lemnului.

— Aşadar e inginer?

— Un mahomedan, spun oamenii, un egiptean, negru ca smoala, şi putred de bogat.

— Aţi auzit vestea, domnişoară Bull? Veniţi încoace, să aflaţi o noutate!

Fata se întoarse spre cei doi prieteni.

— Da, tot oraşul vorbeşte. Şi se spune că e un tip dat dracului.

— St! spuse telegrafistul.

În aceeaşi clipă, Per Holm ieşea de la „Grand Hotel” în costum şi pălărie cenuşie, purtând pe braţ un pardesiu de

culoare închisă. Tot încercând să-şi aprindă o ţigară de foi, trecu pe lângă grupul din colţ, cu un pas uşor şi vioi, şi întâlnind-o, ceva mai încolo, pe Merle, o prinse de braţ şi o luă cu el, urmărit de privirile tuturor.

— Şi pe când nunta? întrebă telegrafistul.

— Am auzit că mirele a cerut să se facă cât de curând, spuse domnişoara Bull. Dar trebuie să aştepte şi ei strigările, ca toată lumea.

În piaţa mare a oraşului se afla casa lungă, de lemn, vopsită în galben a lui Lorentz D. Uthoug. Birourile şi o mare prăvălie de fierărie se aflau la parter, iar locuinţa familiei, la etaj. „Acolo şade", spunea lumea. Şi „iată-l colo", spuneau când îl vedeau trecând, lat în umeri şi cu barba-i colilie. Era aşadar atât de puternic? Om prea bogat nu era, cu toate că avea o fabrică de cherestea, un atelier mecanic, o moară şi un conac în afara oraşului. Nu, dar era un fel de căpetenie şi de profet. Îi ura pe preoţi. Citea lucrări de adâncă spiritualitate, interzicea familiei sale să meargă la biserică şi primea vizita lui Bjørnson însuşi. Dacă îl aveai de partea ta era bine, de-l aveai împotrivă, era mai bine să părăseşti oraşul. Se amesteca în toate. Ca şi cum i-ar fi aparţinut întreg oraşul. Se întâmpla să se adreseze câte unui tânăr şi să-i spună: „Fii aşa de bun şi te căsătoreşte cu cutare fată." Şi totuşi nu era pe deplin mulţumit. Deşi era cu un cap deasupra tuturor ar fi vrut să domine un oraş de o sută de ori mai mare.

Şi iată că era pe cale să capete un ginere. Fără să aibă aerul, îi dădea târcoale acestui european şi-l măsura ca şi cum l-ar fi întrebat: „De fapt cine eşti? Ce-ai văzut? Ce-ai citit? Eşti un liberal sau un reacţionar? Ai oarecare respect pentru ceea ce am făcut eu aici, sau îţi rânjeşti în barbă şi-mi spui provincial căpăţânos?"

În fiecare dimineaţă când se trezea la hotel, Per îşi freca ochii. Pe noptiera lui se afla portretul unei fetişcane. Cum? Tu eşti Per ăla care în sfârşit are o familie? Se gândeşte careva la tine? Dacă ai guturai, se găsesc oameni să se neliniştească, să vină să afle noutăţi şi să întrebe ce mai faci? Mda, trebuia să ţi se întâmple şi una ca asta!

Lua masa în fiecare zi la viitorii săi socri şi întotdeauna lângă tacâmul lui se aflau flori. Adesea li se adăuga câte o surpriză, o furculiţă, o lingură sau un inel pentru şervet, în argint, cu iniţialele lui. Ca şi cum ar fi început să se adune primele fire de pai ale cuibului său. Iar femeia cea palidă, cu ochelari, îl privea prietenoasă. De parcă mereu ar fi vrut să-i spună: Îmi răpeşti fata, dar eu te iert.

Într-o zi, Per stătea la hotel şi citea, când intră Merle.

— Vrei să ieşim? îl întrebă ea.

— Da, desigur. Încotro o luăm azi?

— Încă n-am fost la Bruseth, la mătuşa Marit. Trebuie neapărat să mergem. Haidem!

O, cât de amuzante erau aceste vizite de logodnici! Ce colecţie de unchi şi de mătuşi! Şi azi, încă una! De ce nu?

— Dar, scumpa mea, micuţa mea, mi se pare că ai plâns. Şi-i cuprinse capul în mâini.

— A, nu-i nimic. Acum, vino, să mergem. Şi cum el voia s-o îmbrăţişeze, ea îl respinse cu blândeţe.

Dar deodată se aşeză într-un fotoliu, închise ochii pe jumătate şi-l privi, zăbovind asupră-i. Dădu uşor din cap. Ca şi cum s-ar fi întrebat: „De fapt, cine este el? La ce mă prind? Acum cincisprezece zile era pentru mine un străin."

Apoi îşi trecu mâna peste frunte.

— Ştii… e vorba de mama.

— I s-a întâmplat ceva deosebit?

— Se teme nu cumva să mă iei şi să plecăm făr' de veste în lumea largă.

— Dar am spus că până una alta vom continua să rămânem aici.

Ea surâse din colţul gurii, cu ochii aproape închişi.

— Ei bine, şi eu?… Eu, care an de an, înnebunită de aşteptări, visam să văd lumea.

— Şi eu care doream la nebunie să rămân în Norvegia, spuse el râzând. Va fi minunat să am, în sfârşit, linişte, o casă şi o familie.

— Dar eu?

— Şi tu de asemenea. Vei sta doar cu mine.

— Uf, eşti imposibil. Tu nu ştii ce înseamnă să-ţi pierzi cei mai frumoşi ani şi să te înmormântezi într-o gaură ca asta. Şi în afară de asta… aş mai putea studia la vioară.

— Bine, draga mea, bine, în cazul ăsta vom călători. Un surâs îi cută faţa.

— Prostii! Ştii bine că nu ne putem îndepărta de mama. Dar tu ai picat tocmai în momentul cel mai primejdios. Căci eu tânjeam de-a binelea după cineva care să mă ducă departe.

— Aha… Vasăzică, eu n-am fost decât un bilet pentru străinătate!

Se apropie de ea şi-o ciupi de nas.

— Bagă de seamă! La urma urmelor încă n-am spus da.

— Tu… tu care mi-ai făcut curte!

Ea îşi plesni palmele.

— Ei, poftim, s-a mai pomenit asemenea neruşinare? Eu, care am spus nu, nu, nu, timp de trei sau patru zile. Şi am repetat că nu vreau şi nu vreau. Nu face nimic, ai spus tu,

vreau eu. Tu ai fost acela care m-ai luat prin surprindere şi prin şiretlicuri… dar ia seama!

În clipa următoare, îşi aruncă braţele de gâtul lui, dar când el îşi apropie gura, ea îl respinse iar.

— Nu, nu trebuie să crezi că voiam asta.

Şi plecară braţ la braţ, străbătând străzile, ca să meargă la ţară, în vizită la mătuşa din Bruseth. Era un septembrie cu dealuri acoperite de păduri ruginii, cu câmpii aurite şi cu scoruşi cu boabe roşii, sângerii. Dar în aer mai plutea încă vara.

— Uf, mergi prea repede, spuse ea abia trăgându-şi suflarea.

Se aşezară în iarbă, pe lângă poarta unui ţarc, la marginea drumului. La picioarele lor se întindea oraşul, cu mulţimea lui de acoperişuri şi de coşuri, iar în faţa acestuia, lacul luciu, înconjurat de câmpii întinse.

— Ştii de ce a devenit mama aşa? întrebă deodată Merle.

— Nu, în privinţa asta n-am vrut să te întreb.

Merle îşi trase un pai dintre buze.

— Vezi tu… Mama este fiică de pastor şi atunci când… când tata i-a interzis să mai meargă la biserică, atunci s-a supus. Dar nu putea să mai doarmă. I se părea… i se părea că-şi vânduse sufletul.

— Şi ce-a zis tatăl tău?

— Isterii, a spus el. Şi totuşi mama nu mai reuşea să doarmă. Şi până la urmă a trebuit s-o ducă într-un ospiciu.

— Biata de ea! Per îi luă mâna.

— Şi când a revenit, era de nerecunoscut. Tata a cedat, cum nu i se prea întâmplă, şi a spus: „Bine, n-ai decât, du-te la biserică, dar, iartă-mă, eu n-am să merg cu tine.” Şi într-o duminică, mama m-a luat de mână şi ne-am dus, dar când am ajuns la uşa bisericii, şi am auzit orga şi psalmii, s-a întors. „Nu, acum e prea târziu, Merle.” Şi de atunci nu s-a mai dus niciodată.

— Vasăzică, de-atunci a devenit ea… aşa, ciudată?

Merle suspină.

— Ceea ce e mai trist este că ea vede numai rău în juru-i. Şi în privinţa asta, spune dânsa, nu există alt leac decât râsul. Dar ea însăşi nu poate să râdă. Aşa că trebuie să râd eu. Dar dacă acum o voi părăsi, ea… o, nici nu îndrăznesc să mă gândesc.

Îşi ascunse faţa pe umărul lui şi el începu să-i mângâie părul.

— Spune-mi, Per… întrebă ea ridicându-şi privirea şi surâzând iară din colţul gurii… După tine, cine are dreptate… mama sau tata?

— Ai încercat tu să răspunzi la întrebarea asta?

— Da, dar fără nicio speranţă de a ajunge să-mi fac o idee limpede. Tu ce crezi? Spune-mi, Per, ce crezi?

Şedeau singuri, în această zi de toamnă aurie, şi el îi ţinea capul pe umărul lui. Pentru ce să ocolească întrebarea şi să-i dea un răspuns vag?

— Dragă Merle, bineînţeles, nici eu nu ştiu mai mult decât tine. Altădată îl vedeam pe Dumnezeu cu o vargă într-o mână şi cu o bomboană în cealaltă, nimic alta decât pedeapsă şi răsplată. Dar de atunci l-am lepădat pe acest Dumnezeu, pentru că-l găseam prea nedrept şi în cele din urmă a dispărut din sistemul solar ca şi din lumea noastră măruntă. Ce erau deci viaţa mea, visurile mele, durerea şi bucuria mea? Încotro mergeam? Mereu şi mereu ceva îmi spunea în mine: Există. Dar unde? Dincolo de ceea ce ştii… acolo e el. Am vrut, aşadar, să ştiu mai mult, tot mai mult. Dar prin asta am devenit oare mai înţelept? Dacă un ciocan cu aburi îmi zdrobeşte capul, la ce-mi slujesc atunci progresul, cultura şi ştiinţa? Nu sunt eu un produs al întâmplării tot aşa de bine ca musca şi şoarecele? Însemn eu oare tot atât de puţin? O să pier fără să las nicio urmă? Răspunde-mi, micuţa mea Merle, tu ce crezi?

Ea stătea nemişcată şi respira cu ochii închişi. Surâdea, gura îi era roşie şi cărnoasă, îşi apropie în sfârşit buzele şi i le oferi.

Bruseth era o frumoasă proprietate situată deasupra oraşului, cu grădină, cu alei şi cu o casă albă, un adevărat palat, cu lungi cerdacuri. Şi ce privelişte asupra lacului şi a cătunelor înconjurătoare! Se opriră în poarta grădinii şi priviră în urma lor.

Mătuşa lui Merle, o soră din partea tatălui, era o văduvă bogată, pricepută să-şi administreze averea, dar atât de plină de toane, că într-o zi putea fi generoasă, iar a doua zi pur şi simplu să jupoaie oamenii. Marea ei durere era că nu avea niciun copil, dar nici nu se hotărâse pentru vreun moştenitor.

Când pătrunse în odaia unde o aşteptau tinerii, Per văzu păşind spre el o femeie înaltă, cu un piept mare, cu părul cărunt şi cu faţa roşie. Ehei, îşi spuse el, iată o mătuşă care face cât două. Ea îşi scoase şortul albastru cu mâneci şi rămase într-o rochie de lână neagră, cu un lanţ de aur la gât şi cu cercei lungi în urechi.

— În sfârşit, aţi binevoit să veniţi! zise ea. Ţi-ai amintit, Merle, că mai sunt şi eu pe lume? Îşi puse mâinile în şold şi-l examină pe Per. Vasăzică, aşa arăţi. Tu ai fost ăla care în cele din urmă ai pus mâna pe Merle. Iartă-mă că te tutuiesc aşa de repede, măcar că ai fost atâta vreme în… Arabia. Şezi, şezi!

Se aduse vin. Când ridică paharul să le ureze noroc, o făcu cu următoarele cuvinte:

— Ei, de acum nu trebuie să vă luaţi de cap chiar în fiecare zi, nu-i aşa? Ţie însă, Per Holm, îţi spun că dacă nu eşti drăguţ cu ea, atunci o să vin să te trag de urechi. *Skaal!*, copii!

La înapoiere se ţinură strâns de braţ; coborâră povârnişurile în fugă, cântară şi se veseliră. Dar, puţin înainte de a intra în oraş, Merle se opri deodată şi-i arătă cu degetul:

— O vezi, şopti ea… e mama.

Pe o mirişte, în amurgul zilei, o femeie singuratică umbla privind în jurul ei. Ai fi zis că stătea aici pentru a-şi da mai bine seama de înţelesul lucrurilor. Privea cerul, apoi oraşul, sau oamenii care treceau pe drum, apoi dădea din cap. Părea a fi nesfârşit de departe, şi cu totul străină de frământarea oamenilor din jurul ei. Ce privea ea acum? La ce se gândea ea?

— Hai să mergem, şopti Merle. Şi-l trase după ea. Şi fata începu din nou să cânte tare şi să se veselească, şi Per bănui că o face de dragul mamei sale. Poate că acolo, departe, femeia singuratică îi privea şi surâdea.

Într-o duminică dimineaţa, Merle sosi la hotel cu o brişcă la care era înhămat un cal murg. Per luă loc alături de ea, lăsându-i şi hăţurile. Aveau de gând să meargă de-a lungul fiordului, să viziteze marele domeniu al domnului Uthoug, care odinioară fusese conacul prefectului.

Sfârşit de septembrie. Soarele este încă blând, dar lacul e cenuşiu şi grâul tot e secerat. Ici şi colo frunze îngălbenite şi câte un petic de pământ cu cartofi care aşteaptă să fie culeşi. Iar mai departe, pe dealuri, cai împiedicaţi îşi pleacă capul ca şi cum ar şti că este duminică. Un abur uşor, ieşit din umezeala nopţii, unduieşte asupra întregului ţinut.

Străbătură o pădure şi, dincolo de ea, se arcuia o alee de frasini bătrâni, ce se desprindea din drum şi urca spre o casă mare, înaintea căreia era înălţat un drapel. Casa masivă, vopsită în alb, era aşezată sus de tot de parcă ar fi voit să privească asupra lumii. În spate, grajdul roşu încadra curtea pe două laturi. Grădina şi pământurile întinse coborau de-a dreptul spre lac. Minunat domeniu!

— Cum se numeşte casa asta? izbucni Per, contemplând-o.

— Loreng.

— Şi proprietarul?

— Nu ştiu, spuse Merle pocnind din bici.

În clipa următoare, calul o coti pe alee şi, fără să vrea, Per apucă hăţurile:

— Nu, nu, murgule, încotro vrei s-o iei?

— Şi de ce nu ne-am duce s-o vedem?

— Credeam că aveam de mers la ferma tatălui tău.

— Păi asta-i chiar ferma tatei.

Per făcu ochii mari. Lăsă hăţurile şi o privi drept în faţă.

— Cum? Vrei cumva să spui că ferma asta aparţine tatălui tău?

O clipă după aceea, umblau prin odăile mari cu tavanul jos. Casa era goală în întregime, căci administratorul locuia în dependinţe. Per era din ce în ce mai încântat. În aceste săli mari, prefecţii de odinioară dăduseră baluri, cavaleri în uniforme sau cu jabouri sărutaseră mâinile împodobite cu inele ale dansatoarelor lor… Saloane în stil Ludovic al XIV-lea, parfumuri, cântece de pahar, *esprit et grâce*... Per le întrevăzu pe toate ca într-un vis; în fiece clipă simţea nevoia s-o strângă pe Merle în braţele sale.

— Priveşte, Merle, priveşte aici, un adevărat basm.

Veni la rând marele parc părăginit, cu pavilionul dărăpănat, cu aleile năpădite de iarbă şi cu iazurile pline de crapi. Per rătăcea peste tot. Odinioară avuseseră loc aici serbări luminate de lampioane şi perechile se rătăceau prin spatele boschetelor.

— Nu se poate, Merle, vrea într-adevăr tatăl tău s-o vândă statului?

— Da, s-a săturat de ea. El zice că de îndată ce n-o poate locui el însuşi, proprietatea nu rentează.

— Şi statului la ce-i poate fi de folos?

— Să facă un azil pentru idioţi.

— La naiba, aş fi putut să-mi închipui. Un azil pentru idioţi, ah, ah! De nerăbdare nici nu mai avea astâmpăr.

— Ascultă, Merle… Vrei să locuieşti aici?

Ea înălţă capul şi-l privi.

— Te întreb, Merle, vrei să locuieşti aici?

— Trebuie să-ţi răspund pe loc?

— Da, fiindcă vreau s-o cumpăr imediat.

— Doar nu eşti…

— Priveşte, Merle – balconul ăsta lung, cu coloane dorice, – nimic trucat, stil empire. La asta mă pricep.

— Dar ferma este scumpă, Per, obiectă ea. Se gândea ea oare la vioară şi se temea nu cumva să prindă rădăcini?

— Scump! spuse el. Cât a plătit-o tatăl tău?

— A căpătat-o ieftin, la licitaţie, cu vreo cincizeci de mii de coroane.

Per se îndreptă spre casă.

— O cumpărăm. Vom face un cămin. Cai, vaci, oi, capre, argaţi. Oho! Minunat!

Merle veni după el.

— Dar, dragul meu, ieri ai preluat atelierul de mecanică al tatei.

El fluieră batjocoritor.

— Şi crezi tu că nu pot conduce o fierărie şi în acelaşi timp să locuiesc aici? Hai, Merle, vino! O luă de mână şi o trase

înapoi în casă.

La ce bun să i se împotrivească? O târî din odaie în odaie şi începu să se şi instaleze.

— Aici e sala de mâncare… iată salonul… aici biroul… colo budoarul tău… hai, vino. Mâine plecăm la Kristiania şi cumpărăm mobila.

Merle îşi pierdea răsuflarea. Atât se grăbea dânsul, că şi ajunsese să locuiască aici. Aveau o fată în casă, dădeau şi baluri. Iată sala de dans. O luă de talie şi se-apucă să valseze. Sfârşi prin a trece de partea lui, deveni roşie şi strălucitoare, de parcă tot ce visase ea să găsească în lume ar fi aflat deodată aici, în aceste încăperi. Avea oare într-adevăr să fie căminul ei aici? Se opri locului, cu respiraţia tăiată, şi privi în jur.

Seara târziu, la hotel, Per, cu carnetul în mână, stătea şi socotea. Cumpărase Lorengul, viitorul său socru fusese rezonabil şi-i cedase ferma şi păduricea pe acelaşi preţ de nimic cu care le cumpărase el însuşi. Exista o ipotecă de treizeci de mii de coroane asupra proprietăţii. Dar nu avea importanţă, căci Per îşi avea cea mai mare parte din avere în societatea lui Ferdinand Holm.

O luă pe Merle în capitală, în timp ce zugravi şi tâmplari lucrau la Loreng.

Se afla la hotel, la Kristiania. Merle ieşise în oraş, când auzi în uşă o bătaie foarte discretă.

— Intră, spuse Per.

Apăru atunci un om de înălţime mijlocie, de vreo treizeci şi ceva de ani, într-o redingotă neagră şi vestă înflorată, cu un păr închis, îngrijit pieptănat, ca să-i acopere chelia. Faţa îi era roşie şi veselă, ochii cum nu se poate mai albaştri şi întreaga sa fiinţă strălucea de bunătate.

— Uthoug-junior, comersant, spuse el înclinându-se şi râzând.

— Ei, asta-i bună!

— Vin direct de la Manchester, dar am avut o călătorie îngrozitoare. Mulţumesc, mulţumesc, găsesc eu un loc. Îmbrăcat în pantaloni reiaţi, se aşeză şi-şi puse un picior peste celălalt.

Per ceru să i se aducă vin şi nu trecu o jumătate de oră şi se şi tutuiau. Curând Uthoug-junior îşi spuse toată povestea vieţii lui. Fugise de acasă fiindcă tatăl nu-i încuviinţase să devină actor – ah! teatrul! În treacăt fie zis, sunt prea puţine teatre în zilele noastre – pe scurt, pornise o afacere pe cont propriu şi acum era reprezentantul general al unei case de şeviotă englezească. Libertate, libertate… să n-ai nevoie de permisiunea unui tată… să te poţi învârti în odaie fără să-i ceri autorizaţie… Ah! *Skaal!*

O săptămână mai târziu, în faţa casei lui Lorentz D. Uthoug, se adunase o mare mulţime de oameni. Toţi priveau lungul şir de ferestre luminate. În astă-seară era sărbătoare în casa cea mare. Spre miezul nopţii, în faţa uşii, trase o trăsură.

— E a mirelui, şopti domnişoara Bull. Şi-a adus cai din Danemarca.

Uşile se deschiseră şi ceva alb, înfăşurat într-o mantie apăru pe scări. Se auziră şoapte: „Mireasa.” Apoi un domn zvelt în pardesiu de culoare închisă şi joben. Şi mulţi alţii spuseră: „Mirele.” „Hip, hip, ura!” strigă reprezentantul general al şeviotei englezeşti. Şi uralele răsunară.

Trăsura porni; cu braţul petrecut pe după talia miresei sale, Per îşi mâna propriii lui cai, în trap iute, de-a lungul fiordului, către căminul lui, către domeniul lui, către un viitor cu totul nou.

V

Se afla la Loreng un omuleţ zbârlit, cu barbă sură, care tăia şi spărgea butucii în magazia de lemne, şi asta de când lumea. Un stăpân pleca, altul venea, dar ce-i păsa omuleţului ăstuia! Şi unul şi altul aveau nevoie de lemne! Seara se băga în cotlonul lui, din pod, şi ziua se aşeza în coada mesei de bucătărie şi nu avea decât o singură grijă: să se sature. Acum stăpânul era inginerul Holm şi fărâma de om trăgea cu coada ochiului şi-şi vedea de treabă în magazia de lemne. De-ar fi venit careva să-i spună să plece, atunci, slavă Domnului, era surd ca un buştean. Poc, poc, se auzea dinspre locul unde stătea el, iar oamenii din curte erau tot atât de obişnuiţi cu loviturile regulate ale toporului său ca şi cu tic-tac-ul unui orologiu.

În bucătăria conacului, stăteau două dintre servitoare, care priveau pe fereastră şi chicoteau.

— Uite-l iară, spuse Laura. Sttt, nu mai râde aşa tare! Iar se opreşte.

— Acum sporovăieşte c-o păsărică, spuse Oliana.

— Sau poate vorbeşte de unul singur. Crezi că o fi întreg la minte?

— Sttt, să nu ne audă doamna!

Cel de care ele îşi băteau joc era însuşi stăpânul casei.

Într-adevăr, Per se plimba prin parcul mare şi părăginit, în pantaloni scurţi şi caschetă de călătorie, cu mâinile vârâte în buzunare, oprindu-se sau făcând câţiva paşi după cum se nimerea. Îngâna un crâmpei de cântec sau fluiera, rupea o ramură şi o privea, apoi găsea că e foarte plăcut să stea de vorbă cu o păsărică, sau cu un bătrân măr cotropit de muşchi. Veneau apoi la rând propriile sale pământuri şi pădurile sale ruginite sub soarele de octombrie. Şi era puţin lucru asta? Iar de cealaltă parte, muntele împădurit apărea în oglinda fiordului întunecat cu capul în jos: o lume de culori, de frunziş galben şi verde, roşu şi roşu închis, pete aurii şi sângerii, printre care se deosebea verdele brazilor. La toate astea privea el. Era oare cu adevărat la el acasă? Ce belşug de vegetaţie îl înconjura! Atât de vast e cerul şi atât de auriu, încât pare că vibrează. Cartofii erau culeşi, grâul era strâns. Şi aici stătea el. Devora totul din ochi. Sorbea totul. Simţea împlinindu-se în fiinţa lui toate spaţiile goale. De parcă această bogată şi vastă privelişte se

topea în el şi-i dădea aceeaşi senzaţie de putere deplină şi de linişte adâncă.

Şi apoi?

Şi apoi? repetă el, maimuţărindu-se pe sine însuşi şi făcând câţiva paşi prin aleile parcului. Şi apoi, şi apoi? Oare nu avea şi el dreptul să-şi îngăduie puţin răgaz? Orice om trebuie să-şi propună o ţintă. Vreau asta şi asta. Dar el ce voia? Pentru ce atâtea strădanii, încă din anii când locuia în odaia de deasupra grajdului şi până acum? Pentru ce? Adeseori i se părea totul limpede ca bună ziua. Nădăjduia, desigur, să cunoască într-o zi marea armonie a fericirii. Dar nu cumva o şi atinsese? Ce-şi mai putea dori? Nici vorbă, o atinsese.

Dar asta să fie oare totul? Şi îndărătul ei? Taci. Priveşte. Asta este liniştea, liniştea.

Se grăbi spre casă ca şi cum ar fi putut afla dezlegarea enigmei îmbrăţişându-şi soţia şi luând-o la plimbare.

Merle, în şorţ, se afla în cămară şi rânduia în rafturi borcanele cu dulceaţă.

— Micuţa şi unica mea soţie, spuse el luând-o în braţe, n-ai vrea să ne plimbăm niţel?

— Acum? Crezi că o gospodină n-are nimic altceva de făcut? Ia seama, mă zburleşti!

El o trase la fereastra care dădea spre lac.

— Nu ţi se pare frumos aici?

— De când suntem aici, mă întrebi de zece ori pe zi.

— Da, dar nu mi-ai răspuns niciodată. Şi niciodată încă nu mi-ai sărit de gât şi nu mi-ai spus că eşti fericită. Şi niciodată nu s-a întâmplat încă să-mi dai tu însăţi o sărutare.

— Nu unuia care fură atâtea ca tine… Îl împinse, i se strecură pe sub braţ şi se repezi spre uşă. Şi pe urmă trebuie să mă duc s-o văd pe mama, spuse ea.

— Hait!… Bineînţeles! Umbla prin odaie din ce în ce mai agitat. La mama, la mama. Mereu şi mereu mama, şi iarăşi mama.

Începu să fluiere.

Merle băgă capul pe uşă.

— Spune, Per… ai chiar atâta vreme de pierdut?

— Şi da şi nu. Caut prin toate cotloanele şi nu găsesc ce caut… Şi la drept vorbind nici nu prea ştiu ce caut. Da, timp am berechet.

— Şi domeniul?

— Păi la staul e văcăriţa, pe lângă cai e Mons, grăjdarul, iar cu argaţii şi zilierii îşi bate capul Kristiansen, agronomul. Eu ce să fac, îmbunătăţiri?

— Dar n-ai atelierul mecanic?

— Şi nu mă duc eu pe acolo, de două ori pe zi, cu bicicleta? Dar Rode, directorul, foarte conştiinciosul inginer Rode…

— N-ai putea să-l ajuţi?

— Draga mea Merle, el face bine ceea ce e obişnuit să facă. Şi un venit net de patru până la cinci mii de coroane pe an… e magnific.

— Dar n-ai putea, Per, mări întreprinderea?

Sprâncenele lui se înălţară a mirare şi buzele i se răsuciră.

— Să măresc… să măresc ai spus? Să măresc… o odaie de păpuşi!

— Ah, n-ar trebui să-ţi baţi joc de ceea ce a făcut tata.

— Dar nici tu n-ar trebui, Merle, să mă hărţuieşti atâta ca să mă apuc serios de treabă! N-ar trebui s-o faci. Pentru că s-ar putea întâmplă într-o zi să descopăr că unica fericire a omului este să stea la coarnele plugului, să privească înaintea lui şi să uite de tot ce-l înconjoară. Se prea poate întâmpla, dar dă-mi niţel răgaz, vrei? Până una alta, la revedere.

Merle îşi scutură capul şi se apucă iar de trebăluit prin cămară. Aruncând o privire afară, îl văzu dispărând pe uşa grajdului. La început, când umbla să vadă şi să pipăie tot ceea ce stăpânea, îl însoţise. Intra în boxe, mângâia câte o vită, o bătea cu palma uşurel şi pălăvrăgea cu o bucurie copilărească. „Ia ascultă, Merle, ştii că astea sunt ale mele? Vaca asta – o cheamă Dagros – e a mea… Avem patruzeci şi toate-s ale mele… Şi mârţoaga aia, dacă nu ţi-i cu supărare! Opt avem. Ale mele sunt. Şi ale tale, bineînţeles. Deşi ţie nu-ţi pasă de ele şi n-ai îmbrăţişat încă pe niciuna. Dar când ai fost atât de sărac cum am fost eu şi când ajungi să ai o asemenea minunăţie… Ascultă, Merle… nu vezi că murga asta aşteaptă o sărutare de la tine?”… O, toate astea le ştia ea bine. El însă putea să reînceapă de o sută de ori, şi de fiecare dată cu aceeaşi uimire plină de bucurie. Era oare atât de urât din partea ei dacă începuse să i se pară caraghios? Şi cum se face că, chiar atunci când încerca o mare dorinţă de a-l avea lângă ea… şi el sosea ca o vijelie, lacom de mângâieri, ea putea să devină atât de rece ca gheaţa şi să-i refuze tot, tot? De unde până unde asta? De ce se purta ea în felul ăsta?

O, de bună seamă, pentru că el era cu mult mai puternic şi avea asupră-i o asemenea autoritate că trebuia să se agaţe din toate puterile ca să nu fie măturată şi să dispară. Câteodată, aşezaţi sub lampă, sporovăiau şi se simţeau apropiaţi, dar asta nu ţinea mult… el se ridica brusc, începea să umble prin încăpere şi să ţină o conferinţă. „Merle, nu-i ciudată viaţa sufletească a plantelor?” Şi s-apuca să vorbească la nesfârşit despre plantele din Nord şi din Sud, de al căror nume ea nici măcar nu auzise vreodată, despre lupta lor pentru viaţă, despre

năzuinţele lor amoroase, despre eroismul lor la boală, despre divina lor măreţie în moarte. Despre născocirile lor, înţelepciunea lor, ba chiar despre evlavia lor – nu-i oare ciudat, Merle? De aici ajungea… la straturile de pământ, la fosile şi cristale: şi iar începea o conferinţă. Şi el alcătuia un ansamblu în care intra totul, de la prima celulă până la legea ce guvernează gravitaţia stelelor. Nu era minunat? Un ritm unic, o simfonie universală! Şi pe urmă trebuia să-l sărute.

Dar ea dădea înapoi şi-l respingea binişor. Ai fi zis că-i sosea în trăsură cu toate cunoştinţele lui – plante, cristale, fosile şi stele – şi că i le aruncă în poală pe toate o dată ca pe o mărturie de dragoste. Ea privea în juru-i după ajutor. Şi dânsul, după ce o purta astfel prin tot universul, era în stare deodată s-o ia în braţe, s-o ducă în dormitor şi s-o dezbrace ca pe un copil. Ea râdea, dar mai degrabă îi venea să plângă. Apoi… o târa în vârtejul ameţitor al simţurilor, din care se trezea în sfârşit ca un naufragiat aruncat de valuri pe ţărmul unei insule. Asta era aşadar dragostea? Omul ăsta puternic nu făcuse până atunci nimic altceva decât să înveţe şi să muncească şi iată de ce avea el atâtea rezerve de viaţă. Dar pentru ce devenea ea însăşi atât de rece?

Când Per reveni din grajd fredonând, Merle era îmbrăcată într-o rochie de lână de culoare închisă; o panglică roşie, petrecută în jurul gâtului, era înnodată sub bărbie.

— Doamne, cât de bine îţi vine, Merle! strigă el, ţintuit locului.

Ea îi aruncă o privire cam şovăitoare, apoi veni de-şi încolăci braţele de gâtul lui.

— Aşadar, azi ai fost singur în grajd?

— Da, am avut o mică conversaţie cu mânzul.

— Sunt eu rea cu tine, Per?

— Tu, tu!

— Şi vreau să te mai întreb dacă mă conduci la mama.

— Se potriveşte de minune, căci aştept dintr-o clipă în alta un cal pe care l-am cumpărat ieri de la căpitanul Myrhe.

— Un cal de călărie?

— Ei, drace, să călăresc! Ani de-a rândul am călărit cai arabi. Acum însă vreau să încerc să-l înham la cabrioletă.

Merle îl ţinea încă de gât şi de data asta îşi apăsă buzele ei fierbinţi şi pline peste ale lui, le apăsă tare, tare de tot. Aşa îl iubea ea, cum arăta acum, tremurând de fericirea asta neaşteptată, surprinzătoare. Atunci începu ea însăşi să tremure, un fior de fericire îi străbătea trupul şi sufletul, căci de data asta, în sfârşit, ea era aceea care dădea.

— Of, uite aşa, aşa aş vrea să mor, spuse el în cele din urmă, abia trăgându-şi sufletul, palid de emoţie.

Puţin mai târziu, se aflau pe balconul ce dădea spre curte, când pe dinaintea magaziei în care se ţineau hainele şi proviziile trecu un ţăran bărbos ţinând de dârlogi un cal mare, roib, cu coamă albă şi pas săltăreţ. Ajuns în mijlocul ogrăzii, animalul îşi azvârli capul pe spate şi necheză, iar caii din grajd îi răspunseră.

— O, cât e de frumos! strigă Merle, bătând din palme.

— Înhămaţi-l la cabrioletă, spuse Per băiatului de la grajd care venea să-l ia.

Ţăranul bărbos însă ridică iute căciula şi spuse:

— Da, dar vedeţi dumneavoastră, calul ăsta n-a fost încă niciodată în ham.

— Odată şi odată tot trebuie să înceapă, răspunse Per.

Merle îi aruncă o privire. Dar când roibul care se cabra între hulube apăru în faţa uşii, amândoi se şi aflau acolo în mantalele lor. Copitele albe tropăiau mărunt, capul se înălţa, ochii îi scânteiau, căci nu era deprins să aibă hulubele în coaste şi roţile pe lângă picioare. Per îşi aprinse o ţigară de foi.

— Acum te apuci să fumezi? izbucni Merle.

— Să vadă mârţoaga că sunt calm, răspunse Per.

În clipa în care se aşezară, calul se ridică în două picioare şi forăi, dar biciul lung îl plesni peste gât şi într-o clipă nu se mai văzu decât un nor de praf care dispărea în direcţia oraşului.

Sosi iarna şi fu o iarnă adevărată. Per alerga de la o fereastră la alta şi spunea întruna:

— Priveşte, Merle, priveşte!

Fusese plecat vreme îndelungată! Era pentru prima dată că vedea o iarnă în răsăritul Norvegiei.

— Uite! Ia te uită!

O lume cu desăvârşire albă, o linişte albă, îngheţată, păduri, câmpii, lacuri albe. Soarele, un basm. Luna, în nopţile lungi, strălucitoare, un vis. Pe lac şi în pădurile pudrate, răsunau zurgălăi, coamele cailor erau îngheţate, bărbaţii aveau bărbi de gheaţă şi în miez de noapte, câteodată, când gheaţa plesnea pe lac, se auzea un trosnet şi tresăreai din pat.

Acum să te tot plimbi cu sania! „Hai, Merle, vino! Azi luăm armăsarul din Gudbrandsdal, că trebuie îmblânzit.” Şi amândoi, înfăşuraţi în blănuri, o iau peste lacul îngheţat; iată-i pe gheaţă, iar sania se pleacă şi ameninţă să-i răstoarne şi Merle ţipă… dar regăsesc pârtia şi-şi regăsesc îndrăzneala… „Nu, niciun fel de galop!… Fii cuminte!…” Biciul vâjâie. Armăsarul cel negru, cu coamă lungă, din Gudbrandsdal, îşi scutură capul şi sporeşte pasul. Se înserează şi sub vastul cer înstelat, iată-i îndărăt spre Loreng… Lorengul pe care îl văd strălucind cu lungul lui şir de ferestre luminate. „Mulţumescu-ţi, nevastă, pentru ziua de azi.”

Apoi plimbări pe schiuri, peste dealuri, până la cabanele pădurilor de la Loreng, unde aprind focul în vatră şi fierb cafea. Iar la întoarcere, una dintre acele palide seri de iarnă cu un amurg violet peste păduri, peste câmpii şi lac, peste zăpada albă şi zăpada albăstrie. Departe, la apus, pe coama întunecată, se zăreşte un conac ale cărui ferestre sunt luminate datorită cine ştie cărui nor de aur. Şi iată-i sosind aici în goana mare, în aşa chip că zăpada se scutură de pe brazi… iar mai departe, mereu mai departe, pe drumuri desfundate ce slujesc la coborârea lemnului tăiat, se împiedică de butuci şi pietroaie, cad şi se lovesc, se zbat cu capul în zăpadă, se ridică, îşi surâd şi gonesc mai departe. Roşii la faţă şi transpiraţi îşi proptesc schiurile de zidul casei şi tropăie din picioare, să se scuture de omăt.

— În seara asta, Merle, vreau la masă vin roşu, spune Per smulgându-şi ţurţurii din barbă.

— Şi vrei să telefonez, să mai poftesc pe careva?

— Străini? Nu! Dar n-am putea să ne poftim unul pe altul la un mic ospăţ între patru ochi?

— Bine, bine, cum vrei tu.

Un duş, lenjerie curată, o, ce bine e! Şi în seara asta el vrea să-i facă o surpriză şi să apară la masă în smoking.

Când se deschide uşa rămâne locului. Căci şi ea e în toaletă de seară: o rochie de catifea de un roşu închis, la gât medalionul primit în dar de la el şi cozile lungi, adunate somptuos într-un coc la ceafă. Pe masă sunt flori din seră, vinul e călduţ, au fost scoase la iveală cele mai frumoase pahare, cea mai frumoasă argintărie; se servesc potârnichi albe, pe scurt e admirabil. Paharele pline cu nectarul roşu sunt ridicate. *Skaal!*

Feţele se aprind, ochii strălucesc.

Aveau încă în minte privelişte îngheţată şi cu toate acestea plimbarea le încălzise atât de tare cugetul încât glumeau, vorbeau, se ţineau de mână, se priveau îndelung, tăceau şi surâdeau.

— Mulţumesc pentru ziua de azi, Merle. Mâine, nu vom mai trăi.

— Ce spui tu! Mâine?

— Da, mâine sau peste cincizeci de ani. Totuna-i.

Îi luă mâna şi clipi din ochi.

— Dar în astă seară, te am şi mă ai. E minunat!

Începu să-i povestească impresiile sale din Egipt. I se îngăduise într-una dintre lunile lui de concediu să-l întovărăşească pe Maspero, pe însuşi marele Maspero, pentru ca să vadă monumentele şi fusese la Luxor, la Karnak, unde exista o lungă alee de sfincşi, la El-Amarna şi la Subra.

Văzuseră oraşe străvechi, cu temple şi cu morminte regale în care oameni morţi, de atâtea mii de ani culcaţi, stau parcă să mediteze cu ochii larg deschişi, gata în fiecare clipă să se ridice şi să întrebe: „Sclavule, baia-i gata?” Departe, în mijlocul unui lan de grâu, se înalţă un obelisc. Ce o fi asta? E tot ce a rămas dintr-o reşedinţă regală. Cu mii de ani în urmă fuseseră şi aici tineri ce băuseră vinul, urându-şi noroc şi petrecuseră nopţi fierbinţi de dragoste. Unde erau ei acum? Spune, unde crezi tu că sunt?

— După călătoria asta, Merle, a început să mi se pară că nu mâlul Nilului era acela care îngraşă pământul câmpiilor, ci trupurile putrezite ale oamenilor. Călcam sub picioarele calului degete fărâmiţate şi buze care odinioară sărutaseră şi azi erau pulbere. Miliarde de femei şi de bărbaţi au trăit pe ţărmurile acestui fluviu şi ce s-a ales din ei? Geologie. Şi m-am gândit de asemenea la miliardele de rugăciuni ce fuseseră urlate către soare şi stele, chipurilor de piatră din temple, crocodililor şi şerpilor, ba chiar fluviului însuşi, care era sfânt. Şi văzduhul, Merle, văzduhul în care fuseseră azvârlite aceste rugăciuni, vibrase o clipă… Asta fusese tot. Asta se întâmpla şi azi cu rugăciunile noastre. Apăsăm gura noastră fierbinte pe un zid de piatră şi credem că va lăsa o urmă. *Skaal!*

Dar paharul ei nu se ridică; ea privea ţintă abajurul galben al lămpii. I se mai întâmpla să viseze câteodată, în tăcere, că cucereşte lumea cu vioara… dar Per era aici şi desfăşura înaintea ei veşnicia însăşi şi ea însăşi, el, părinţii ei, totul, totul devenea pleavă spulberată de vânt.

— Dragostea mea, ar trebui să bei cu mine, da, da, căci de nu o să fiu obligat să beau în sănătatea ta cu mine însumi. *Skaal,* Per!

Cum rămăsese la amintirile sale din ţări îndepărtate, el continuă, dar ceva mai vesel, aşa încât ei îi reveni zâmbetul. Vorbi despre marile delte însufleţite de o mulţime de păsări, de ibişi, de flamingo, de lebede, de pelicani, de bâtlani şi de berze… o lume de gâtlejuri curbate, de ciocuri lungi, de picioroange tăioase, de ţipete şi de bătăi de aripi. Ce impresie ciudată când asişti pentru prima oară la plecarea păsărilor călătoare spre nord. „Salutări Norvegiei!” le strigase el. Şi toamna le vedea revenind pe toate, de la raţa cenuşie, până la graur şi codobatură. „Cum mai stau lucrurile pe acasă?” se întreba el… Şi an de an îşi făgăduia: data viitoare plec cu ele.

— Şi iată-mă! *Skaal!*

— Atunci, fii binevenit! făcu ea surâzând şi bău împreună cu el.

El trase de şnurul soneriei.

— Ce vrei? întrebară ochii ei.

— Şampanie, spuse el servitoarei, care dispăru.

— Ai înnebunit de-a binelea!

El se lasă pe spate, fericit şi înflăcărat; îşi aprinse o ţigară şi-i povesti despre marele lui triumf din Egipt. Se petrecuse pe vremea când sfârşise lucrarea la cataracte şi revenise la filiala din Alexandria a fraţilor Brown. Într-o dimineaţă directorul intră şi spune: „Domnilor, iată o bună ocazie pentru cei capabili să-şi câştige epoleţi de general… Care dintre dumneavoastră doreşte?" Zece voci strigară: „Eu!" „Ei bine, regelui Abisiniei i s-a năzărit subit să aibă două sute de mile engleze de căi ferate. Ce ziceţi de treaba asta?" „Grozav!" spuserăm noi în cor. „Bine, vom concura noi, nemţii, elveţienii şi americanii. Şi trebuie să câştigăm noi." „Bineînţeles", răspunse corul şi mai tare. „Foarte bine", spuse directorul, „iau doi oameni şi le dau mână liberă. Vor merge acolo, vor stabili traseul, vor elabora un proiect tehnic şi financiar care va trebui să fie mai ieftin şi mai bun decât al celorlalţi. Pentru un om capabil e o muncă de opt luni, dar eu vreau să fie gata în patru. Luaţi-vă ajutoare, echipaţi-vă şi aceluia care va face lucrarea, dacă câştigăm, o primă de o mie de lire."

— Şi ai făcut-o tu, Per?

Încordată, Merle se ridicase din scaun.

— Eu… şi încă cineva.

— Cine?

— Ferdinand Holm.

Cu un surâs abia schiţat în colţul gurii, Merle îl privi printre genele-i lungi. Ştia că fusese visul şi dorinţa lui cea mai vie să-l întreacă odată pe acest frate vitreg într-o luptă deschisă.

— Şi cum s-au petrecut lucrurile? întrebă ea detaşat, cu ochii pe lampă.

— Mai întâi, spuse Per azvârlindu-şi ţigara, a avut loc o expediţie pe Nil, apoi o călătorie în caravană, cu cămile, catâri, ajutoare, provizii, instrumente, corturi şi chinină, multă chinină. Poţi să-ţi faci tu, Merle, o idee cam ce înseamnă o asemenea misiune? Calea ferată să treacă prin păduri, pe sub tuneluri, peste mlaştini, râuri şi prăpăstii şi eu trebuia, cât ai bate din palme, să fac toate măsurătorile şi să calculez materialul, munca şi banii necesari lucrării. Mă rog, toate-s bune şi frumoase: un viaduct trebuie să-şi aibă carcasa de fier, bolţile bine calculate şi fundaţia solidă; dar nu trebuie ca nemţii să poată veni şi să spună: Podul nostru este mai frumos. Unui om capabil i-ar fi fost necesare opt luni, eu trebuia s-o fac în patru. Este adevărat că zilele au douăsprezece ore, dar şi nopţile au douăsprezece… Friguri, oameni şi animale lovite de insolaţii?… Da, s-a întâmplat. Hărţile îmi fură distruse de ploaie, o muşcătură de şarpe mă lipsi de cel mai bun asistent al

meu. Dar nimic nu trebuia să împiedice munca. Nimic s-o întârzie. Pierdeam un om, aveam mai mult de lucru. După două luni, simţeam în creştet lovituri de ciocan, şi noaptea când închideam ochii pentru câteva ceasuri, prin creierul meu se încrucişau sumedenie de licurici. Obosit? Când mă priveam în oglindă, ochii mi se păreau, în fundul capului, două bile roşii. Dar după scurgerea celor patru luni, mă aflam în faţa directorului.

— Şi… şi Ferdinand Holm?

— El sosise cu o zi înainte.

Merle se frământa în scaun.

— Şi… a câştigat el?

Per îşi aprinse o altă ţigară.

— Nu, spuse el, şi trase câteva fumuri s-o aprindă. Eu am câştigat. Şi aşa s-a întâmplat că am devenit directorul căilor ferate din Abisinia.

— Iată şampania, spuse Merle.

Când şampania spumui în pahare, ea se ridică şi închină în sănătatea lui. Nu spunea nimic. Îl fixa doar cu o privire voalată şi surâdea. Şi el simţea valuri de fierbinţeală străbătându-l din creştet şi până în tălpi.

— Astă-seară vreau să cânt, spuse ea.

Asta se întâmpla foarte rar cu toate că el o ruga adesea stăruitor. Ba de când se măritase evita chiar să se atingă de vioară; poate din teama nelămurită că i-ar putea tulbura liniştea.

Per se aşeză pe canapea în salon şi se aplecă înainte, cu capul în mâini, ca să asculte mai bine. Iar dânsa, în rochia sa roşie, stătea în faţa pupitrului, înfierbântată, iradiind în lumina lămpii cu abajur galben… şi cânta.

Deodată îşi aduse aminte de mama ei şi se duse să-i telefoneze.

— Mamă… tu eşti?… O, de-ai şti ce zi minunată am avut noi azi! Ai fi zis că din toată fericirea momentului pe care îl trăise, tânăra femeie încerca să răspândească puţină lumină şi în sufletul mamei sale.

Puţin mai târziu, Per era culcat în patul lui confortabil, în timp ce Merle, care nu era încă gata de culcare, umbla de colo-colo prin odaie.

În cămaşă lungă de noapte, în lumina celor două lămpiţe verzi, în faţa scrinului de mahon, ea îşi împletea părul pentru culcare. Tăceau amândoi. El descoperi în oglindă ochii ei, fixaţi asupră-i, dulci şi misterioşi, simţi parfumul părului ei umplând de tinereţe întreaga încăpere.

Atunci ea se întoarse şi-i surâse. El stătea nemişcat, numai ochii lui strălucitori o chemau. Părea că tot ce făcuseră şi

văzuseră în această zi – plimbarea pe schiuri, amurgul violet, masa sărbătorească, povestirile lui, şampania – toate îi pătrunseseră de o dragoste ce le înflăcăra acum surâsul.

Poate că în cugetul lor mai stăruia încă suflul rece al eternităţii, imaginea miliardelor de oameni care mor, a miliardelor de ani dispărute în veşnicul întuneric şi cu toate acestea minutele ce aveau să vină şi să-i găsească îmbrăţişaţi făceau o lume de desfătări ce compensa totul, şi Per simţea îndemnul să închine un imn universului, pentru că viaţa este atât de minunat de frumoasă.

O, începuse să înţeleagă de ce zăbovea ea şi nu se grăbea. Aşa făcea când voia să-l surprindă, când îi era sufletul plin de tandreţe. S-ar fi zis că răsuflarea ei uşoară umplea odaia de dragoste.

Afară, în cursul nopţii, gheaţa lacului crăpă şi trosni, iar peste acoperişul casei lor luceau stelele cerului de iarnă.

VI

În anii ce urmară, Per îşi administră ferma şi atelierul mecanic fără a jertfi prea mult timp nici uneia, nici altuia. Îşi avea agronomul şi directorul lui de fabrică şi toate mergeau bine, pe făgaşul obişnuit. Dacă cineva l-ar fi întrebat ce făcea el de fapt, i-ar fi fost greu să răspundă. Ai fi zis că umblă să afle cine ştie ce. Ceva ce-i scăpase şi trebuia redobândit. Nu cunoştinţe şi ştiinţă, ci viaţa, viaţa Norvegiei, viaţa celor tineri. Asta umbla el acum să înţeleagă. Tinereţea din el pe care nu şi-o trăise la timpul potrivit, între douăzeci şi treizeci de ani, îi era încă îndiguită. Trebuia, în sfârşit, să se elibereze.

Lorengul devenise monden. În serile de iarnă, lungi şiruri de sănii veneau dinspre oraş sau de aiurea. Se întindeau mese împodobite cu flori şi cu cristaluri, lumânările erau numeroase şi vinul bun. Iar în nopţile lungi, cu lună, se întâmpla ca bravul cetăţean al orăşelului să fie trezit de forfota străzii, să se scoale şi să alerge în cămaşă de noapte la fereastră. Erau zurgălăi şi sănii, şi iar zurgălăi şi sănii, şi oameni veseli care cântau, revenind de la ţară, unde dansaseră. Tânărul avocat, de curând însurat, un crai şi un filfizon, se aşezase pe genunchii unei alte cuconiţe, cântând din acordeon şi din gură. „Or fi fost iarăşi la inginerul acela de la Loreng, spuneau oamenii. De când a venit ăsta aici, tineretul e de nerecunoscut.” Şi plecând de la geam, se vârau în paturile lor întrebându-se cum aveau să sfârşească toate astea.

Per mergea de la un conac la altul, pe la marii proprietari şi juca cu ei cărţi toată noaptea, iar dimineaţa i se aducea şampanie la pat, căci gazda îşi cunoştea îndatoririle. Era absolut minunat! Nu mai era vorba de matematică, nici de religie, dar asta era ceva din viaţa la ţară, în Norvegia, şi simţea nevoia să se îmbibe de ea. Nu voia să rămână un străin. Voia să prindă rădăcini, să crească, să se simtă şi dânsul în acest colţ de lume la el acasă.

Veni apoi ziua aceea caldă de iunie, când stătu lângă patul lui Merle, şi ea, cu un obraz surâzător, ţinea în braţe o fetiţă abia născută.

— Per, cum o s-o cheme?

— Dar, draga mea, n-am fost noi în privinţa asta de aceeaşi părere? Ca pe mama ta, bineînţeles.

— Aşadar, ea se va numi Lovise, spuse Merle şi apropie căpşorul roşu de sânul ei.

Era o nouă surpriză. Cine ştie de câte săptămâni o chibzuise ea. Însă şi de data asta îl uimea cu o dezmierdare ce-l atinse până în fundul sufletului.

— Oh! Nimeni nu mă ascultă în casa asta! Încercă el să glumească. Ca întotdeauna are să fie cum vrei tu.

O mângâie pe frunte. Şi când ea văzu cât de mişcat era, îi surâse cu surâsul ei cel mai luminos.

Într-una dintre primele zile ale cositului, el stătea lungit pe dealul însorit, cu capul sprijinit de o căpiţă şi-şi privea oamenii. Pe marginea lacului zumzăia maşina de uscat fân, mai încolo, pe dealuri, secerătoarea secera, trasă de cai şi condusă de argaţi. Întregul ţinut părea să respire a vară şi a rod bogat. Iar el însuşi se lăfăia în propria lui tihnă.

Pe drum, o femeie în rochie de culoare deschisă şi cu pălărie albă de pai se apropia împingând un cărucior. Ia te uită: era Merle, şi Merle privea în jur fredonând. De la naşterea copilului, în cugetul ei se aşternuse o pace desăvârşită, abia de mai visa să cucerească lumea cu vioara ei; fiinţa asta mică din cărucior îi ocupa toate visurile. Şi niciodată tenul ei nu fusese atât de strălucitor şi surâsul atât de luminos, de parcă acesta era momentul aşteptat pentru ca tinereţea ei să înflorească pe deplin şi ochii să i se deschidă uimiţi şi încântaţi.

Puţin după aceea, Per conducea el însuşi secerătoarea, de-ai fi spus că voia să lucreze pentru a-şi întreţine nevasta şi copilul.

Dar deodată se opri, coborî şi începu a da târcoale maşinii cercetând-o mai îndeaproape. Faţa i se însufleţi, ochiul îi deveni pătrunzător. Şi privind mecanismul coaselor, ramase câtva timp pe gânduri.

Ce era asta? O idee fericită. Dar încă confuză. Mai era timp s-o uite. Dar se cădea aşa ceva?

Zilele erau dulci şi calde, nopţile luminoase. I se întâmpla să nu poată dormi, numai pentru că era minunat să fii treaz atunci când răsare soarele.

Într-o asemenea noapte, se sculă şi se îmbrăcă. După câteva minute se auziră tropăituri în grajd şi armăsarul roib apăru cu Per, care, îmbrăcat în haine albe de pânză şi cu cască de plută pe cap, sări în şa şi o luă la trap.

— Încotro? Nicăieri. Era o noutate să te scoli mai devreme ca de obicei şi să vezi răsăritul unei dimineţi de iulie.

Sălta, legănat de trapul uşor al calului şi încerca fierbinţeala plăcută a călăreţului. Pretutindeni era linişte, fermele dormeau. Cerul era de o albeaţă strălucitoare, ici şi colo nori aurii se oglindeau în lac. Pajiştile se întindeau ţesute din toate culorile florilor şi aerul era plin de mireasma frunzişului, a acelor de

brad şi a pajiştilor. Per îşi simţea pieptul lărgindu-i-se şi începu să cânte.

Urca la deal şi trebuia adesea să descalece pentru a închide poarta împrejmuirilor. Trecea pe lângă ferme şi gospodării modeste, urcând tot mai sus. Ajuns în cele din urmă pe coama dealului, la loc deschis, se opri. Armăsarul ridică ager capul; deopotrivă cal şi om erau uzi de picăturile de rouă căzute din arborii pe care soarele începea să-i împurpureze. În vale, lacul oglindea cerul, aşezările şi dealurile adormite. La răsărit se iviră flăcări roşii, apăru soarele, era ziuă.

Calul tropăia nerăbdător şi voia să pornească mai departe, dar Per îl reţinea. Privea răsăritul soarelui pe sub casca de plută şi simţea un val înălţându-i sufletul.

I se părea că n-ar putea cunoaşte o mai mare desfătare de a trăi. Era încă tânăr şi puternic. Toate măruntaiele îi funcţionau într-o fericită armonie. Nicio durere nu-l înghesuia, nicio răspundere nu-l apăsa, viitorul era liniştit şi limpede ca ziua, fără vise tulburătoare. Foamea lui de cunoştinţe era potolită. Avea simţământul că ceea ce învăţase, văzuse şi agonisise în spiritul său începea să devină organism viu.

Şi acum?

Ai izbutit oare să realizezi în tine tipul superior de om la care ai visat?

Ştii doar ce ştiu oamenii instruiţi despre căile urmate de umanitate, despre eforturile ei către formele cele mai înalte, despre bâjbâielile ei în năzuinţa de a atinge infinitul pe care îl numeşte Dumnezeu.

Înţelegi câte ceva din viaţa plantelor şi un cuib de păsărele este o taină în faţa căreia eşti gata să îngenunchezi. O stâncă îţi arată urmele unui gheţar care cu mii de ani în urmă a lunecat peste el şi tu vezi acest lucru şi-ţi simţi răsuflarea tăiată la gândul giganticei munci a sistemului solar. Iar în serile de toamnă, înaintea cerului înstelat, te cutremură fiorul sacru gândindu-te la lumina, la moartea şi la abisurile ameţitoare de deasupra ta.

Toate acestea au devenit parte din tine însuţi. Pentru tine, fericirea de-a trăi înseamnă să cuprinzi o parte cât mai mare din univers şi s-o laşi să se legene în gândul şi în simţurile tale.

Şi apoi? Îţi este asta destul? Tihna asta îţi ajunge?

Ai înălţat tu cumva o piatră pe care ceilalţi oameni să se poată sui şi să spună: „Acum vedem mai departe ca înainte?”

Ce rost are fiinţa ta lăuntrică dacă ea nu se destăinuie în fapte?

Şi dacă într-o zi pământul o să fie populat de supraoameni… la ce folos dacă ei trebuie să moară?

Care îţi este crezul?

Ah, sentimentul ăsta de a fi lipsit de adăpostul unei religii! De câte ori tu şi Merle n-aţi stat cu mâinile împreunate, în timp ce gândurile rătăceau pe pământ sau printre stele pentru a găsi o fiinţă căreia să-i adresezi o rugăciune, nu ca să cerşeşti o iertare, ci ca să mulţumeşti pentru bucuria de-a trăi.

Dar unde era el?

El nu există. Şi totuşi… este.

Ascetul de pe cruce este un Dumnezeu pentru bătrâni şi pentru bolnavi. Dar noi ăştilalţi? Când îşi va avea omul modern, omul tare, care gândeşte ştiinţific, un templu pentru psalmii şi cântarea eternă a cugetului său?

Soarele se ivi din spatele coamei ferestruite a unei măguri îndepărtate şi-şi risipi aurul pe milioanele de vârfuri ale pădurii de brad. Per se apleacă şi, cu mâna acoperită de o rouă scânteietoare, mângâie gâtul calului nerăbdător.

Era ora două. Dimineaţa îşi aprindea toate focurile, în nori şi pe apele pământului, şi făcea să strălucească roua din pajişti şi mărgăritarele de pe aripioarele fluturilor.

— Da, Bijou, ne întoarcem acasă.

Şi forăind, calul o luă în galop pe cărările năpădite de iarbă ale pădurii.

VII

— Hei, nevastă, sosesc oaspeţi de vază… unde dracu' eşti?

Era Per care alerga dintr-o odaie în alta, cu o telegramă deschisă în mână, până ce ajunse în odaia copiilor unde se afla Merle.

— Aici erai?

— Da, dar strigi aşa de tare că s-aude în toată casa. Cine vine?

— Ferdinand Holm şi Klaus Broch. Au hotărât, după cum vezi, să vină la botezul copilului. Sfinte Dumnezeule, Merle! Ce spui de asta?

Merle era cam trasă la faţă şi palidă. Mai trecuseră câţiva ani şi acum stătea ţinând pe genunchi un al doilea copil, un băieţel cu ochi mari, uimiţi.

— Asta o să-ţi facă plăcere, spuse ea continuând să desfeşe copilul.

— Da, dar nu-i admirabil din partea lor că fac un drum atât de lung, numai pentru că i-am invitat eu? Şi acum, mii de draci, trebuie să ne pregătim, nu?

Şi toată casa fu curând întoarsă pe dos. Se cără prundiş pe aleile grădinii şi în curte, iar clădirile fură revopsite. Biata Merle, înţelegea bine că n-avea să i-o ierte niciodată dacă avea să lipsească ceva la masă.

În sfârşit, într-una din zilele calde ale lui august, steagurile înălţate fluturau în vânt. Pe dealuri uruiau maşinile de uscat fân şi se auzeau glasurile oamenilor ce munceau la câmp, văzduhul era atât de liniştit, că în hogeagurile oraşului fumul urca drept în sus. Per se sculase devreme pentru a arunca o ultimă privire peste tot, de la rochia de vară pe care trebuia s-o îmbrace Merle, până la caii care străluceau de cât fuseseră ţesălaţi. Merle îl înţelegea. Pentru băiatul bine îmbrăcat al doctorului fusese un băiat de pescar, iar pentru aristocratica familie Holm, chiar ceva mai rău. Şi mai rămăsese destul din băieţandrul de odinioară, ca să-şi dorească acum să se grozăvească.

Cheiul unde trăgea vaporul era plin de curioşi când vasul acostă.

Cei doi cai de ham de la Loreng erau acolo, scuturându-şi coamele, tropăind ca să se apere de muşte şi când în sfârşit, porniră, pasul lor neastâmpărat făcu mulţimea să se dea în lături. Oamenii văzură în trăsură, alături de inginer, doi străini;

râdeau, îşi vânturau braţele şi vorbeau tustrei deodată. Apoi trăsura dispăru într-un nor de praf de-a lungul fiordului neted şi strălucitor.

La o bună distanţă în urmă, un slujitor de la Loreng conducea o şaretă încărcată cu geamantane mari de piele, cu colţuri de alamă şi cu o ladă care pe dinafară era în chip vădit din lemn, dar care trebuie să fi conţinut ceva nemaipomenit de greu.

Merle era gata şi se cerceta în oglindă. I se părea că rochia de vară, de culoare deschisă, era drăguţă şi că panglicile roşii, de la gât şi de la cordon, şedeau în sfârşit cum trebuie. Auzind uruitul trăsurii din curte, ieşi să primească străinii.

— Iată-i! strigă Per, sărind din trăsură. Iată-l pe Ferdinand-paşa, guvernatorul general al noului regat din Sahara şi pe Marele Hornar de pe lângă pipa kedivului şi eunuc al Alteţei Sale, Klaus Broch.

Spre Merle se îndreptă un bărbat înalt, adus de spate, cu părul alb, fără barbă şi cu faţa uscăţivă.

— Bună ziua, doamnă, spuse el, întinzându-i o mână uscată şi osoasă. Era Ferdinand Holm. Hm, dar aveţi aici o adevărată aşezare domnească, adăugă el, privind în juru-i şi potrivindu-şi lornionul.

Celălalt era un om plăcut şi simpatic, scund şi gros, cu o bărbiţă de ţap şi cu ochi negri care clipeau întruna. Dar strângerea lui de mână trezea încredere, iar surâsul îi era voios. Vasăzică, acesta era Klaus Broch.

În clipa următoare, Per parcurgea odăile cu cei doi prieteni ai săi şi le arăta priveliştea de la diferite ferestre. Până ce Klaus începu să râdă şi se întoarse spre Merle:

— A rămas acelaşi, spuse el, numai că s-a mai împlinit niţel, ceea ce înseamnă, doamnă, că l-aţi îngrijit foarte bine. Şi se înclină, sărutându-i mâna.

Li se servi apă minerală şi vin de Rhin. Merle se gândise că avea să fie plăcut să bei ceva pe o asemenea căldură şi când oaspeţii goliră fiecare câte două pahare cu un „ah, excelent!" – Per trecu pe lângă ea ca din întâmplare şi-i mângâie mâna, şoptind:

— Grozavă idee, Merle. Îţi mulţumesc.

— Ei, cred că trebuie să trimit o telegramă, spuse Ferdinand Holm. Îmi îngăduiţi să dau un telefon?

— A şi început, exclamă Klaus Broch râzând în hohote. Şi nu se mai poate stăpâni! A pus telegraful în mişcare pe tot cuprinsul Europei. Şi nu-i chip să intrăm într-o casă că începe iar.

— Vino cu mine, spuse Per, telefonul e aici.

Când cei doi ieşiră, Klaus se întoarse spre Merle şi surâse:

— Vasăzică, aşa… Mă aflu într-adevăr în faţa soţiei lui Per… Soţia lui în carne şi oase. Şi aşa arată ea. Băiatul ăsta a avut întotdeauna un noroc afurisit. Îi luă mâna şi i-o sărută iar, şi Merle, fără să vrea, îşi trase mâna şi roşi.

— Nu sunteţi căsătorit, domnule Broch?

— Eu… hm, cum să zic? Am fost căsătorit o dată cu o grecoaică, dar într-o bună zi a dispărut. Asta mi-e soarta!… Închise ochii şi oftă cu o expresie atât de comică încât Merle izbucni în râs.

— Şi prietenul dumitale, Ferdinand Holm? întrebă ea apoi.

— El, scumpă doamnă… el… cu tot respectul pe care vi-l datorez, daţi-mi voie să vă spun că el are, în palatul său, un harem ales.

Merle se întoarse spre fereastră şi-şi clătină capul, surâzătoare.

Un ceas mai târziu, cei doi prieteni coborâră din camerele lor, spălaţi şi schimbaţi. După o mică gustare, Per îi duse să le arate domeniul. Clădise şi desţelenise. Când venise aici, moşia număra patruzeci de vaci, acum avea şaizeci.

— Da, desigur, asta nu înseamnă nimic pentru oameni ca voi care îşi transportă recolta cu trenul, spuse el. Dar aici am un cămin – şi cuprinse, cu un gest, acareturile şi ferma.

Îi conduse în faeton până la atelierul său şi nu se sfii deloc de micimea lui. Le înfăţişă mica turnătorie de parcă ar fi fost una dintre cele şapte minuni ale lumii şi rămase serios când cei doi prieteni îl priviră cu coada ochiului, abia ţinându-se să nu surâdă.

Muncitorii, curioşi, salutară respectuos străinii.

— E într-adevăr amuzant să regăseşti moravurile norvegiene, spuse, în sfârşit, Ferdinand Holm.

— Da, nu-i aşa că e minunat? spuse Per, entuziasmat de-a binelea. Astea-s tocmai dimensiunile pe care trebuie să le aibă o turnătorie pentru ca proprietarul ei să poată avea zile liniştite şi inima împăcată.

Ferdinand Holm şi Klaus Broch schimbară o privire. Dar în clipa următoare, Per îi introduse într-o încăpere alăturată, cu maşini şi scule care, vădit lucru, nu ţineau de restul atelierului.

— Atenţie! spuse Klaus… Iată-ne ajunşi în sfânta sfintelor. Pariez că iar a născocit vreo drăcovenie.

Per trase câteva învelitori şi le arătă o secerătoare de un tip obişnuit, şi alături, un model nou, inventat de el însuşi.

— Încă nu este gata, spuse el, dar esenţialul e rezolvat. Vechiul cuţit tăia iarba greoi, două cuţite însă, un fel de foarfece, vor lucra mult mai repede. Şi le ţinu o mică prelegere pentru a le demonstra în ce măsură mecanismul său era mai simplu şi maşina mai uşoară.

— Oul lui Columb! spuse Klaus.

— Brevetul ar putea valora un milion, spuse Ferdinand încet, cu ochii întorşi spre fereastră.

— Ceea ce e mai important e că asta ar face munca oamenilor mai uşoară şi cositul mai ieftin, spuse Per şi surâse niţel ironic către Ferdinand Holm.

Masa fu un adevărat festin şi când se turnă rachiul în păhărele, Klaus izbucni:

— Nu, aproape că nu-mi vine a crede că ăsta e prietenul meu din tinereţe, un simplu copil din Lysholm! Nu, nu, nu… eşti tu cu adevărat? Îţi mai aduci aminte când mergeam împreună la şcoală? Şi ridică paharul făcând să joace lumina în el. Apoi cei trei camarazi cântară cântece de odinioară, ca pe vremea când tinerii elevi ai şcolii tehnice făceau chefuri.

Conversaţia deveni veselă, poveştile hazlii urmară una după alta, deşi Merle găsea că chiar atunci când Ferdinand Holm râdea ochii lui îţi aminteau de oţel.

Şi pe măsură ce Per asculta noutăţi din Egipt, lui Merle i se părea că el se transformă… părea că şi privirea îi devine de oţel, că şi faţa îi e alta, că se înstrăinează; i se părea poate, în clipa aceea, că soţia şi copiii îl încătuşează. Parc-ar fi fost un cal de cavalerie reformat care înalţă capul la sunetul goarnei.

— De altfel, spuse Ferdinand Holm, ciocnind paharul cu Per, pentru unul ca tine ar fi treabă frumoasă de făcut.

— Îţi foarte mulţumesc. Unde, ca subdirector la tine?

— Nu-i de tine să lucrezi în subordine. Tu trebuie să fii şef. Şi Ferdinand arătă cu degetul în sus, după ce mai întâi arătase în jos. Canalizarea Tigrului şi a Eufratului nu este decât o chestiune de timp.

— Mulţumesc, spuse Per, cu ochi scânteietori.

— Ideea îşi aşteaptă omul. Va fi realizată peste un an, sau peste zece ani, când omul ăsta va apărea. Cred că ar trebui să te mai gândeşti.

Toate privirile erau fixate asupra lui Per. Îl privea ţintă şi Merle.

Dar el râse.

— Ce plăcere aş putea avea îndiguind în fier şi beton aceste două bătrâne şi glorioase fluvii?

— Mai întâi asta ar însemna pentru producţia mondială câteva milioane de tone de grâu în plus. Asta nu ţi-ar da nicio satisfacţie?

— Nu, spuse Per cu o mină ironică.

— Şi nici faptul că ai înzestra sute de mii de mile pătrate din câmpiile cele mai rodnice ale pământului, cu căi de comunicaţie regulate?

— Nu mă interesează, răspunse Per.

Ferdinand ridică paharul şi se întoarse spre Merle.

— Spuneţi-mi, doamnă… nu vi se pare ciudat să fiţi căsătorită cu un anacronism?

— Cu… cu ce? se bâlbâi tânăra femeie.

— Da, soţul dumneavoastră este un anacronism. Ar putea fi unul dintre acei regi sau profeţi care conduc lupta pentru civilizaţie, dar el nu vrea, îşi dispreţuieşte propria lui valoare, într-o zi se va răzvrăti împotriva lui însuşi. Aţi băgat de seamă? *Skaal,* doamnă!

Merle râse, ridică paharul ezitând şi privi către Per cu coada ochiului.

— Soţul dumneavoastră, doamnă, este un egoist care colecţionează zile fericite.

— Şi asta e rău?

— Îşi ţese viaţa din fire de aur, spuse Ferdinand înclinându-se şi încercând să dea ochilor lui de oţel o expresie mai blândă.

— Şi asta e tot rău? se încumetă tânăra femeie.

— E rău. Asta înseamnă să-şi risipească sufletul lui nemuritor. Nu trebuie să-ţi urzeşti singur ţesătura, chiar dacă e din fire de aur. Zilele fericite ale omului se uită, dar înfăptuirile rămân; Şi soţul dumneavoastră… de ce naiba ar fi atât de fericit? Progresul lumii se serveşte de noi; suntem lumină sau combustibil; şi Per, soţul dumneavoastră, doamnă, este cu totul altceva decât un combustibil.

Merle îi aruncă iar o privire furişă lui Per, care râdea, dar care adesea îşi încleşta dinţii şi privea în farfurie.

În acest moment intră dădaca copiilor cu micuţa Lovise care venea să spună noapte bună şi trecu în jurul mesei de la unul la altul. Când fetiţa cu bucle blonde se apropie de Ferdinand Holm, acesta se codi parcă s-o ia în braţe şi Merle băgă de seamă că fără să vrea, el îi arunca lui Per o privire care parcă voia să spună: „Uite ce te leagă.”

— Scuzaţi-mă, spuse el deodată, uitându-se la ceas. Îngăduiţi-mi să mai telefonez o dată. Îmi daţi voie, doamnă?

Se ridică şi ieşi. Klaus îşi privi gazdele şi clătină din cap.

— Omul ăsta crapă dacă stă un ceas fără să trimită o telegramă, spuse el râzând.

Ca să-şi bea cafeaua şi să-şi fumeze ţigările, ieşiră pe terasă. Se lăsa un amurg de toamnă, munţii de un albastru întunecat păreau foarte îndepărtaţi, florile grădinii şi fânul îmbălsămau aerul. Merle se ridică şi le ură noapte bună. Când fu singură în dormitor, nici ea nu ştia prea bine dacă trebuie sau nu să fie mulţumită. Străinii aceştia îl târau pe Per prea departe de tot ce fusese fericirea lui de când învăţase să-l cunoască. Dar era amuzant de văzut cât de diferit se purta cu fiecare dintre ei. Cu Klaus Broch glumea, cu Ferdinand era întotdeauna în gardă,

atent să rămână pe aceeaşi treaptă cu el şi când îl contrazicea o făcea întotdeauna cu o uşoară plecăciune.

O mare felie de lună se ridica galbenă la răsărit, deasupra munţilor şi aşternu deasupra apei întunecate o lată fâşie de aur. Un timp, cei trei camarazi rămaseră privind-o tăcuţi.

— Vasăzică, ai de gând să te îngropi aici şi să faci pe mortul, spuse în sfârşit Ferdinand, muindu-şi buzele în paharul lui cu lichior.

— De mine e vorba? întrebă Per cu bustul uşor înclinat.

— Da, eşti fericit de dimineaţă până seara. Asta e ceea ce numesc eu a face pe mortul.

— Mulţumesc.

— Asta înseamnă, bineînţeles, că eşti foarte nenorocit. Ca oricine care nu-şi foloseşte puterile şi aptitudinile.

— Îţi foarte mulţumesc! făcu Per râzând. Şi Klaus se îndreptă în scaun, cu atenţia încordată. Unde avea să ducă discuţia asta?

Ferdinand continua să privească spre lac.

— Îţi dispreţuieşti propria ta meserie… meseria ta de inginer?

— Da, spuse Per.

— De ce?

— În ce mă priveşte, ceea ce lipseşte nevoii noastre de a crea ceva nou, mereu nou şi iarăşi nou, este momentul frumosului. Mai multă rapiditate, mai mult aur, mai multă hrană… asta e tot ceea ce căutăm?

— Dragă Per… aurul înseamnă libertate. Hrana înseamnă viaţă. Viteza înlătură momentele de vid. A dubla posibilităţile de viaţă pentru oameni înseamnă a dubla numărul lor.

— Şi ce să faci cu acest dublu număr de oameni? Două miliarde de maşini însufleţite… asta ne dorim?

Klaus interveni:

— Dar, sfinte Dumnezeule, crezi că ar fi aşa o nenorocire, dacă cel puţin aici, în Norvegia asta care ni-i dragă, am deveni destul de numeroşi pentru ca lumea să ne ia în seamă?

— Da, spuse Per, cu privirea pierdută pe apele lacului.

— Ai o slăbiciune pentru ce e mărunt şi puţin.

— N-aş vrea deloc să văd Norvegia toată umbrită de fabrici şi maşini însufleţite. Pentru ce naiba n-am putea fi lăsaţi în pace?

— Pentru că oţelul nu vrea, spuse Ferdinand Holm de parcă ar fi vorbit fâşiei de lumină aşternută peste lac.

— Adică ce vrei să spui? Per îl privi cu ochii mari.

Ferdinand continuă netulburat:

— Oţelul nu vrea pace. Şi nici focul. Nici Prometeu. Spiritul uman are încă prea multe trepte de urcat, înainte de-a ajunge

sus. Pace? Nu, amice, nu… Asta nu depinde de tine şi de mine, sunt alte puteri care hotărăsc.

Per surâse şi-şi aprinse o nouă ţigară de foi. Ferdinand Holm se lăsă în spătarul scaunului şi continuă de parcă ar fi vorbit lunii însăşi:

— Canalizarea Tigrului şi a Eufratului… a Indusului şi a Gangelui, da, defrişarea şi punerea în valoare a întregii noastre planete, ce-ar însemna asta? E doar o chestiune de câţiva ani. Şi nu este decât un biet început, în două sute de ani, pe micul nostru glob nu vom mai avea de făcut nimic. Atunci va trebui să căutăm colonii în alte planete.

După o oarecare tăcere, Per întrebă:

— Şi ce vom fi câştigat prin asta?

— Câştigat? Îţi închipui tu cumva că spiritul uman îşi va putea vreodată impune limite? Într-o jumătate de milion de ani, toate sistemele solare pe care le cunoaştem vor fi controlate de spiritul omenesc. Vor fi, desigur, greutăţi. Vor fi războaie interplanetare, va lua naştere un patriotism planetar, vor exista coaliţii planetare împotriva altor coaliţii planetare. Micile globuri vor fi oprimate de cele mari. Asta îţi dă ameţeli? Doamne, Dumnezeule, dar cine se îndoieşte oare că omul poate să facă altceva decât să întreprindă noi cuceriri în viitoarele milioane de ani? Voinţa lumii îşi urmează drumul ei. Nu i ne putem împotrivi. Nimeni nu ne întreabă dacă suntem fericiţi. Năzuinţa către infinit nu vrea să ştie decât ce-i poate sluji şi ce-i este inutil. *Voilà tout.*

— Şi când voi muri? întrebă Per.

— Tu!… Îţi tot iei pulsul şi pretinzi să trăieşti veşnic! Dragă prietene… tu nu exişti. Nu există alături de noi decât un singur lucru: voinţa lumii. Ea ne cuprinde pe toţi. Dacă vrei, numeşte-o „noi”. Şi noi ne îndreptăm către ziua când vom putea într-adevăr să ne facem respectaţi de Dumnezeu. Spiritul uman se va ridica să judece Olimpul… taina, atotputernicia… Va fi o mare răfuială… Şi crede-mă… asta este de fapt unica idee religioasă care trăieşte în fiecare dintre noi. Graţie ei păşim cu fruntea ridicată şi stăm în picioare, şi uităm că suntem sclavi şi că putem muri în fiece clipă.

Deodată îşi privi ceasul:

— Scuză-mă, telegraful o fi încă deschis? Se ridică şi ieşi.

Când se întoarse Klaus şi Per vorbeau despre satul lor.

— Îţi mai aminteşti cum am pescuit rechinul? întrebă Klaus.

— Da, parcă-mi amintesc că ai fost un erou şi că l-ai omorât numai cu lovituri de pumni… nu-i aşa? „Taie funia şi să ne întoarcem!” îl maimuţări el izbucnind în râs.

— Hai, nu mai spune prostii şi nu mai face atâta haz. Dar, spune-mi, ai mai fost pe-acolo de când te-ai întors în ţară?

Per îi povesti că îşi vizitase satul cu un an în urmă. Bătrânii lui părinţi adoptivi muriseră, murise şi Peter Rønningen, iar Martin Bruvold trăia într-o căscioară cu cei opt copii ai lui.

— Bietul de el! spuse Klaus.

Ferdinand Holm se aşezase şi dădea din cap de parcă ar fi salutat luna.

— Dacă acela de care vorbiţi este un prieten din copilărie, pentru ce nu-i trimiteţi o mie de coroane?

Fu o clipă de tăcere.

— Sper că-mi veţi permite să mă alătur vouă, continuă Ferdinand şi scoase din buzunarul vestei o hârtie de 500 coroane. Iată.

Per luă bancnota şi îi aruncă o privire.

— Mă bucur pentru bietul Martin, căci în felul ăsta va avea o mie cinci sute de coroane. Şi vârî banii în buzunarul vestei. Klaus Broch îi privi şi surâse. După ce vorbiră un timp oarecare despre alte lucruri, întrebă:

— Apropo, Per, ai văzut anunţul *Societăţii engleze de carbid*?

— Nu, ce-i cu el?

— Vor să afle pe cineva care să canalizeze apele Besnei. Un traseu de cascade şi pereţi de munte stâncoşi. Asta ar fi ceva pentru tine.

— Da’ de unde, se împotrivi Ferdinand energic. Am spus-o adineauri că asta e prea puţin pentru el. Eufratul, asta-i de el!

— Cam la cât s-ar ridica afacerea? întrebă Per aşa, într-o doară.

— Pe cât îmi pot da seama, ar fi vorba de câteva milioane de coroane, răspunse Klaus.

— Ăsta e un fleac pentru Per, repetă Ferdinand ridicându-se şi ascunzându-şi un mic căscat. Lasă celor de duzină să se ocupe de fleacuri d-astea. Noapte bună, domnilor.

Câteva ceasuri mai târziu, când totul se linişti în casă, Per, încălţat cu papuci care înăbuşeau zgomotul, încă mai umbla de colo-colo prin salonul cel mare. Din când în când se oprea şi privea pe fereastră. De ce nu dormea el? Luna pălea şi începea să mijească de ziuă.

VIII

A doua zi dimineaţă, Merle se afla singură în cămară, când auzi paşi în urma ei: întoarse capul, era Klaus Broch.

— Bună dimineaţa, doamnă… aha… vasăzică, aşa arătaţi în toaleta de dimineaţă. Da, rochia largă e parcă anume făcută pentru dumneavoastră. Un adevărat Ghirlandajo. Ba, mai degrabă, o Aspasie.

— V-aţi sculat atât de dimineaţa? întrebă Merle sec.

— Dimineaţă! Ce să mai spunem atunci de Ferdinand Holm, care s-a apucat cu noaptea în cap de corespondenţă şi de socoteli? Vă pot ajuta cu ceva? Doriţi să dau jos roata aceea de brânză… O… dar ce voinică mai sunteţi! Uite aşa se întâmplă, când e vorba de femei, serviciile mele sunt totdeauna de prisos.

— Întotdeauna de prisos, repetă Merle, privindu-l printre genele-i lungi.

— Da, ştiţi cine a fost prima şi unica mea dragoste?

— Nu, de unde să ştiu?

— Lovise, surioara lui Per. De-aţi fi cunoscut-o!

— Şi de atunci? Ochii lui Merle stăruiră o clipă asupra acestui bărbat care părea atât de fericit.

— De atunci, doamnă, de atunci? Ia să vedem… îmi este imposibil în clipa asta să-mi amintesc să mai fi întâlnit asemenea femeie…

— Ca cine?

— Ca dumneavoastră, doamnă. Şi se înclină…

— Mulţumesc.

— Şi iată de ce cred că o femeie ospitalieră ca dumneavoastră mi-ar putea acorda…

— Ce?… Roata asta de brânză?

— Nu, mulţumesc, ceva mai bun. Ceva mai mult.

— Ce anume?

— O sărutare. O pot foarte bine lua numaidecât.

Şi se apropie; tot râzând, ea îşi căta o cale de scăpare, dar el îi bară uşa.

— Bine, spuse ea, dar mai întâi trebuie să-mi faceţi un mic serviciu. Urcaţi-vă pe scăriţa asta.

— Cu plăcere. Pe cinstea mea, asta-i foarte amuzant.

Scăriţa firavă trosnea sub greutatea falnicei sale făpturi.

— Sus de tot, până la raftul ăla – vedeţi borcanul ăla mare, cafeniu, cu merişoare…

— Minunat… căpătăm poate dulceaţă de afine la masă. Şi atât se înălţă pe vârful picioarelor să apuce borcanul greu, că se congestionă tot.

— Şi acum, micuţă doamnă?

— Bun, staţi aşa. Dar ţineţi-l bine. Trebuie să mă duc să caut ceva. Şi se grăbi să iasă.

Klaus rămase locului cu borcanul în braţe. Se uită împrejur. Ce să facă? Aşteptă să se întoarcă Merle, dar ea nu se întorcea. În odaia alăturată cineva cânta la pian. Să strige după ajutor? Aşteptă mai departe, şi se congestionă din ce în ce mai tare. Doamna nu revenea defel.

În sfârşit, cu mare caznă, puse borcanul la loc, coborî şi intră în salon, roş tot şi abia suflând. Rămase locului, cu gura căscată.

— Cum… cum… aici eraţi, doamnă, şedeaţi şi cântaţi la pian?

— Da, nu vă place muzica?

— Asta o să mi-o plătiţi, spuse el ridicând un deget ameninţător. Puteţi fi sigură, doamnă, că mi-o veţi plăti cu dobândă. Aşteptaţi numai. Ieşi şi o luă pe scară în jos.

Per era în biroul lui, la masa de lucru, când intră Klaus câteva clipe mai târziu.

— Tocmai sigilez recomandata pentru Martin Bruvold, spuse el şi în acelaşi moment începu să treacă prin flacără bastonul de ceară. Am semnat: „Din partea pescarilor de rechini.”

— Da, a fost bună ideea lui Ferdinand. Ce-o să zică bietul om când o vedea înaintea lui atâta bănet?

— Ar fi nostim să vezi ce cap face! spuse Per scriind adresa pe plic.

Klaus se înfundă într-un fotoliu de piele şi se lăsă pe spate.

— Tocmai am şuguit un pic cu nevastă-ta. Admirabilă soţie.

Per îi privi şi-şi aminti de zilele de demult, când acest fecioraş de doctor, greoi şi cu pumni zdraveni, alerga prin oraş după slujnice. Era încă şi acum niţel stângaci, dar femeile pe care le întâlnise prin lumea largă sfârşiseră prin a-l face mai îngrijit, mai suplu, şi mai uşor.

— Ce voiam să-ţi spun, continuă Klaus… Nu eşti mândru de prietenul nostru Ferdinand?

— Ba da, cum să nu!

— Ieri aveam impresia că se întâmplă cu mine ceea ce se întâmpla şi odinioară. Când îl ascult, sunt de aceeaşi părere cu el, dar când vorbeşti tu, vorbeşti parcă din fundul-sufletului meu. Per, crezi că am devenit uşuratic?

— Plugurile tale cu aburi merg de la sine şi femeile haremului tău nu-ţi mai dau nicio emoţie. De citit mai citeşti?

— În privinţa asta ar fi multe de spus, suspină Klaus şi lui Per i se păru deodată că faţa prietenului său e îmbătrânită şi boţită.

— Da, reluă el, ar fi multe de zis. Dar spune-mi, bătrâne, nu te supăra că te întreb… te-a recunoscut vreodată Ferdinand de frate, sau nu?…

Fruntea lui Per se roşi. După o pauză răspunse:

— Nu.

— Nu?

— Nu mă simt atât de îndatorat faţă de nimeni, dar dacă mă consideră ca o rudă sau numai ca un obiect al bunăvoinţei lui, asta nu m-a lăsat niciodată să întrevăd.

— Da, e ciudat. Aşa-i el. Dar, spune-mi…

Per ridică privirea.

— Ce?

— Hm… iar o întrebare cam indiscretă. Eşti în situaţia demnă de invidiat de a avea averea plasată în cea mai bună societate din lume…

— Da, şi tu?

— E un fleac pe lângă a ta. Şi toată averea ta e într-adevăr depusă la el?

— Da, de altfel mă gândeam să vând câteva acţiuni. Căci acum cheltuiesc cu mult mai mult decât câştig.

— Nu, Per, nu trebuie să-ţi vinzi acţiunile acum. Fiindcă ştii, probabil, sunt în scădere… sub paritate.

— Ce spui? Nu, nu ştiam asta.

— Da, da, natural, e ceva cu totul trecător. Desigur, când or începe oamenii să şi le smulgă iară, cursul lor o să crească. Însă vezi tu, kedivul este acţionarul principal şi el e plin de toane. Şi Ferdinand vrea mereu să lărgească sfera de acţiune, mereu să cumpere noi pământuri, noi pustiuri. Irigarea nu este decât o chestiune de energie, zice el, şi cu cât sporesc irigaţiile cu atât e mai ieftină energia. Dar kedivul nu vrea să meargă mai departe. Poate că nu e decât o toană. Poate că mâine lucrurile se vor aranja. Dacă tu crezi că Ferdinand va ceda în faţa unei kediv capricios, te înşeli. Acum vrea să adune capital şi să-i cumpere toate acţiunile ca să-l scoată din joc. Ce spui de treaba asta? Să-l scoată pe kediv! Asta nu-i un fleac! Totuşi, în momentul în care acţiunile vor mai creşte niţel, dragă prietene, adu-ţi o parte din avere în Norvegia! Ce Dumnezeu, poate fi folositoare şi aici.

Per îşi încreţi fruntea şi rămase o clipă pe gânduri.

— Nu, spuse el în sfârşit. Consider întovărăşirea dintre Ferdinand şi mine în aşa chip că de va fi unul care să-l lase pe celălalt să cadă, nu eu voi fi acela.

— Scuză-mă atunci! spuse Klaus şi se ridică.

Botezul copilului fu o festivitate cu mulţi invitaţi la masă şi cu multe discursuri. Cât de tânăr era stăpânul casei! Spuse că vrea să sărbătorească naşterea fiului său după obiceiul etiopian, adică cu un alai de bărci luminate de torţe.

Era o seară cu o lună invizibilă în dosul unor nori grei şi întunecaţi; pe oglinda neagră a apei, bărcile cu oaspeţi alunecau însoţite de muzică şi de hohote de râs. Şi din nou avocatul ăla mulieratic stătea în braţele unei femei care nu era a lui şi cânta din acordeon. Pe la fermele de primprejur se deschiseră ferestrele şi se iviră capete să asculte.

Toată seara de-a lungul lacului arseseră focuri, ca nişte mari sori ai căror flăcări jucau pe oglinda apei. Mici grupuri se instalară pe iarbă să ia cafeaua şi fu poate şi câte o pereche care să se îndepărteze vorbindu-şi în şoaptă.

O clipă, Merle şi Per se aflară împreună lângă un foc şi în lumina lui roşie se priviră surâzându-şi.

El o luă de mână, o scoase în afara cercului de lumină şi-i arătă casa lor ale cărei ferestre străluceau în întuneric.

— Să presupunem că ar fi ultima serbare pe care o dăm, Merle.

— Dragul meu, de ce spui asta?

— Oh, am sentimentul că s-a încheiat un capitol şi că începe unul nou. E o presimţire. Dar îţi mulţumesc pentru toate serbările pe care ni le-am dat până acum.

— Dar, dragul meu… Mai mult nu apucă să spună căci el dispăru în mijlocul oaspeţilor şi se veseli din nou.

În sfârşit, sosi şi ziua când cei doi prieteni plecară.

Se putea vedea în salon darul de botez oferit tânărului domn care tocmai primise numele de Lorentz-Uthoug. Era un bust de granit roşu, de înălţimea unui om, reprezentând pe zeul soarelui, Re-Hormachis, pe care naşii îl aduseseră din Alexandria. Acum stătea aici, între palmieri, cu coatele lipite de coaste, privind cu ochii mari şi morţi în spaţiul infinit.

Per stătea pe chei, fluturându-şi batista, în timp ce vaporul se îndepărta, lăsând în urmă-i un evantai de mici valuri.

Întors acasă, umblă pretutindeni, privi acareturile şi pădurile, se duse s-o vadă pe Merle şi pe copii, inspectând pretutindeni cu ochi care îi părură soţiei cu totul străini.

La căderea nopţii, se plimbă prin salonul cel mare, oprindu-se prin întuneric, dinaintea ferestrelor.

Îşi ţesea el oare viaţa din firave fire aurii care se uită şi pier?

Era el un simplu combustibil şi nu o lumină?

Ce căuta? Fericirea? Şi dincolo de ea? Dincolo era ceea ce numea în tinereţea lui cântecul psalmului. Dar acum ce era? Dumnezeu? Trândăvind, nu-l va putea găsi.

„Ai supt din toată dulceaţa căminului, a căsniciei, a paternităţii, a pământului, a oamenilor care te înconjoară. Mădularelor tale le e foame de mişcare, le e poftă să se mişte în libertate, să muncească, să lupte, să acţioneze.

Ar trebui să preiei lucrarea de îndiguire, Per.

Dar o vei căpăta? De-ţi vei da osteneală, o vei obţine… căci eşti mai vrednic decât alţii.

Dar vrei tu asta?

Nu te ocupi tu, oare, de o secerătoare? Vezi bine că nu te poţi lipsi de tehnică şi că mori de dorinţa de a pipăi şi mânui focul şi oţelul.

Altfel nu poţi.

Nălucirile tale din ultimul timp nu erau decât umbre aurite. Oţelul îşi are voinţa lui. Oţelul începe să se trezească în tine… cântă. Cântă. Vrea să meargă înainte. Trebuie să-l urmezi.

Voinţa lumii îşi urmează cursul. Trebuie să i te pleci, sau te va arunca din drum ca pe un lucru nefolositor.

Şi Per umbla încolo şi încoace, la nesfârşit.

A doua zi dimineaţa plecă în capitală. Şi Merle, privind pe urmele trăsurii, îşi spunea: „Da, avea dreptate. Începe ceva nou.”

IX

Sosi o carte poştală pe care stătea scris: „Plecăm să cercetăm terenul.” După paisprezece zile se întoarse acasă cu hărţi şi desene şi spuse:

— Bineînţeles că am sosit iar prea târziu. Dar las’ pe mine.

Se încuie în odaie. În sfârşit, lui Merle îi fu dat să-l vadă lucrând. Îl auzea dimineţile umblând de colo-colo şi fluierând. Apoi se lăsa tăcere… Era, se vede, la masa lui de lucru, scriind sau făcând calcule. Apoi iar răsunau paşi. Cânta un cântecel: asta era ceva nou chiar şi pentru el. Ai fi zis că acumulase atâta fericire, un asemenea tezaur de dragoste, de privelişti, de ceasuri frumoase, că acum toate acestea răbufneau de cântec. Şi pentru ce n-ar cânta elaborându-şi proiectul? Matematica este aridă, dar poate să devină viziune vie şi să capete şi aripi. Şi cânta şi mai tare. Apoi din nou se făcea tăcere. Merle nu mai ştia exact când se culca; îşi avea patul lui în altă odaie şi o adormea pe Merle cântând. Când ea se trezea, îl auzea de acum tropăind de colo-colo prin cabinet şi i se părea că aude paşii autoritari ai unui general. Îl străfulgerau idei noi, noi proiecte şi vocea îi răsuna mai tare. Merle clipea din ochi, mai că nu-i venea a crede. Era un alt Per. Nu-l mai văzuse niciodată astfel.

În sfârşit, îşi termină treaba şi trimise oferta. Abia acum deveni cu adevărat neliniştit. Răspunsul avea să vină tocmai peste o săptămână. Abia îşi mai găsea locul de nerăbdare. Călărea pe Bijou şi când se întorcea acasă, animalul şiroia de sudoare. Un om nerăbdător nu putea decât să galopeze. Timpul trecea. Îşi pierdu somnul. Nu mai voia să mănânce. Şi timpul trecea. În sfârşit, într-o dimineaţă intră ca o vijelie în odaia copiilor.

— Telefon interurban, Merle. Sunt chemat înaintea consiliului de administraţie al societăţii. Ajută-mă să împachetez. Trebuie să fiu gata într-o secundă.

Apoi plecă. Ea rămase din nou în aşteptare. Asta nu atât că dorea ca dânsul să facă lucrarea, dar pentru că-l voia învingător. Două zile mai târziu sosi o telegramă: „Ura, nevastă.” Merle, vânturând telegrama, dansa prin odaie.

A doua zi reveni şi el; mergea de colo-colo şi întreba:

— Ce crezi c-ar spune tatăl tău, Merle… ha, ha!

— Tata? De ce?

— Când o să-i cer să-mi furnizeze o garanţie de câteva sute de mii de coroane.

— O să intre şi tata în afacere? Ea îl privea uluită, cu ochi mari.

— Da, dar dacă nu vrea, poate să refuze. Dar eu aş vrea să mă adresez mai întâi lui. Cu bine.

Şi mână la oraş în trăsură.

În casa cea mare a lui Uthoug, pentru a ajunge la birou, trebuia să treci prin prăvălia de fierărie. Cu mapa la subţioară, Per bătu la uşă. Domnul Uthoug tocmai aprinsese lampa de gaz şi era pe cale să se aşeze înaintea biroului său american cu capac culisant, când intră Per. Capul cu barba căruntă şi cu clădăria de păr des se întoarse spre el şi nimeri în umbra abajurului verde.

— A, tu eşti! Şezi. Aud că ai fost la Kristiania. Despre ce-i vorba?

Erau aşezaţi unul în faţa celuilalt. Per îi povesti liniştit, sigur de el.

— Şi la cât urcă suma? întrebă Uthoug, a cărui faţă ieşi din umbră, în plină lumină.

— La două milioane patru sute de mii.

Bătrânul îşi puse mâinile-i păroase pe pupitru şi se ridică. Îl privi şi respiră mai greu. O asemenea sumă parcă îl ameţea. Se simţea praf şi pulbere. Ce însemnau toate întreprinderile sale? Măreţia lui? Poziţia lui, autoritatea lui în oraş? Ce erau pe lângă afacerea asta, sumele pe care le mânuia el?

— Am auzit eu oare bine? bâlbâi el. Ai spus două… două mi… milioane?

— Da, ţi se pare, desigur, un fleac. Dar eu am semnat contracte de cincizeci de milioane franci.

— Cum? Cât ai spus? I se părea că se învârte odaia cu el. Îşi trecu mâinile prin păr. Se uită la Per să vadă dacă nu cumva băuse, sau…

Nu era totuşi un om care să se lase intimidat atât de uşor. Încercă să pară liniştit.

— Atunci cât o să câştigi tu?

— Cred că vreo două sute de mii.

— Aşa? Era o sumă care îl cam năucea pe bătrân. Da, zău, se simţea neînsemnat, nu era nimic de capul lui.

— De unde ştii tu că o să câştigi suma asta?

— Am calculat.

— Şi dacă – ei da, cum de poţi tu să fii sigur? Dacă ai socotit cumva greşit? Capul îi apăru din nou în plină lumină.

— Obişnuiesc să calculez exact, răspunse Per.

Când apoi îi ceru socrului său garanţia, bătrânul era cât pe ce s-o ia la fugă. Dar se opri brusc şi privi îndărăt, peste umăr.

— Cum! Garanţie! Eu! Pentru două milioane?

— Nu, societatea cere o garanţie de patru sute de mii de coroane.

— Da, înţeleg, spuse bătrânul după câtva timp. Dar nici măcar atâta n-am…

— Eu personal pot să garantez în acţiuni pentru trei sute de mii de coroane… Apoi am moşia şi atelierul. Dar ca să completez suma, ai putea să-mi dai semnătură pentru o sută de mii?

După o nouă pauză, veniră aceste cuvinte:

— Nici asta nu-i un fleac de sumă!

— Dacă nu-ţi surâde, tată-socrule, o să caut altă soluţie. Cei doi prieteni care au fost de curând aici… Şi se ridică adunându-şi hârtiile.

— Nu, nu, nu, nu fi atât de grăbit. Ai venit ca o avalanşă. În tot cazul, lasă-mă până mâine să mă mai gândesc. Şi hârtiile… lasă-mi-le cel puţin să mă uit niţel prin ele.

Toată noaptea se plimbă Uthoug în lung şi în lat. Îşi pierduse capul complet. Într-adevăr, ginerele ăsta al lui era un om mare… te mai puteai oare îndoi? O sută de mii… şi nu pentru o fermă sau pentru o afacere, ci pentru o lucrare. Iacă, asta era Europa! Ceva nou. O aventură. Viitorul. Îi va lipsi oare curajul de a lua parte? Cine putea garanta că avea să reuşească? Nu, clătină din cap. Nu putea şi nu îndrăznea. Dar îl ispitea. Tare i-ar mai fi plăcut să fie ceva mai mult decât un bogătaş provincial. Să se bage? Sau ba? Să-şi zvârle în balanţă avere, familie, situaţie, pentru exploatarea unei căderi de apă, lucru din care nu înţelegea o iotă!? Aventură? Joc de noroc? Nu, trebuia să spună nu. La urma urmei, nu era totuşi decât un bogătaş de provincie. Da, trebuie să spună da. Of, Doamne, Dumnezeule! Îşi frângea mâinile. Năduşea şi ameţea. Era la grea încercare. Ar fi vrut să se roage. Dar tot nu i-ar fi slujit la nimic. Pentru că-l suprimase pe Dumnezeu.

A doua zi, Merle şi Per primiră un telefon: erau rugaţi să vină la masă la bătrâni.

Aici fu cu neputinţă să se închege vreo conversaţie. Nimeni nu voia să înceapă a vorbi deşi capul tuturor era la acelaşi lucru. Bătrânul avea faţa cenuşie a unui om nedormit. Soţia sa căta prin ochelari de la unul la altul. Per era liniştit şi surâzător.

Se aduse vin roşu şi, în sfârşit, doamna Uthoug îşi ridică paharul.

— *Skaal,* Per, spuse ea. Nu vrem să fim noi aceia care să vă stăm în drum. Dacă tu crezi că este o afacere bună, atunci e bună. Dea Domnul să-ţi reuşească, Per.

Merle îşi privi părinţii. Aşteptase atât de încordată că i se umplură ochii de lacrimi.

— Mulţumesc, spuse Per şi ridică paharul pentru soacra şi socrul său. Mulţumesc! repetă el cu un semn din cap pentru domnul Uthoug. Afacerea era aranjată. Probabil că cei doi bătrâni o discutaseră împreună şi căzuseră de acord.

Dar în acelaşi timp cu toţii aveau senzaţia că pământul li se clatină sub picioare. De parcă ar fi fost în joc soarta lor.

Două zile mai târziu, pe un soare dulce de octombrie, Per se afla la oraş şi văzându-şi soacra la fereastră, alergă să-i cumpere un buchet de flori pe care se duse să i le ofere.

Ea şedea privind către apus cerul galben şi nu întoarse capul decât pentru a primi buchetul.

— Mulţumesc, spuse ea. Şi continuă să privească afară.

— Ce gânduri te preocupă, mamă?

— O, nu e bine să spui întotdeauna la ce te gândeşti. Şi-şi potrivea mereu ochelarii uitându-se spre lac.

— Sper că te gândeşti la ceva plăcut.

— Mă gândesc la tine, Per. La tine şi la Merle.

— A, asta-i frumos din partea ta.

— Vezi tu, o să ai necazuri. Multe necazuri. Şi-şi plecă capul în faţa cerului galben.

— Necazuri! De ce le-am avea?

— Pentru că eşti fericit, Per…

— Cum? Pentru că sunt…

— Pentru că totul prosperă în jurul tău. Fii sigur că există puteri nevăzute care te pizmuiesc.

Per surâse.

— Crezi?

— O, ştiu, Per, spuse ea suspinând, cu privirea pierdută. În ultimul timp ai căpătat duşmani printre toate umbrele pizmaşe pe care nimeni nu le vede. Totuşi ele sunt în jurul nostru. Le văd tot timpul. De atâţia ani am învăţat să le cunosc. Am luptat cu ele. Şi e bine că Merle a învăţat să cânte într-o casă atât de plină de ele. Să dea Dumnezeu, cântecul ei să te păzească de ele şi pe tine.

Când Per o părăsi, parcă îl treceau fiori de gheaţă prin spinare. „Ei aş! îşi spuse când fu în stradă. Nu-i în toate minţile.” Şi se repezi în şaretă să se întoarcă acasă. Acum Rode o să fie mulţumit, gândi el. O să conducă atelierul după capul lui. Ăsta îi era visul. Fiecare şi-l are pe al său. Şi agronomul o să domnească câţiva ani la Loreng. Da, da… Dii!”

X

— Per, nu mă părăsi acum. Nu-ţi dau voie. Nu mă lăsa singură, Per!

— Merle, trebuie să fii rezonabilă. Lasă-mă, hai. Încercă să-i desfacă mâinile prinse pe după gâtul lui.

— Niciodată n-ai fost aşa, Per. Nu te mai sinchiseşti nici de mine, nici de copii?

— Dragă Merle, situaţia mea nu-i deloc strălucită. Vrei cumva ca şi anul ăsta să mi se rupă un dig? Te asigur că asta ar fi ruină. Hai, hai, lasă-mă.

Dar ea nu-l lăsa.

— Crezi că acum digurile alea sunt mai importante decât mine?

— Merle! Gândeşte-te că doctorul şi moaşa au promis să fie aici de îndată ce le trimiţi de veste. Şi apoi, de celelalte două ori totul a mers bine. Nu pot rămâne, Merle. Sunt prea multe în joc. Cu bine deci şi telegrafiază-mi…

O sărută pe ochi, lăsând-o să cadă pe un scaun şi dispăru urmărit de privirea ei îngrozită.

Jos, în ţinuturile de la şes, sub soarele de aprilie, pământul nu mai era acoperit de zăpadă, dar când coborî din tren la Espedal era încă iarnă, cu ferme îngropate în zăpadă, cu crestele şi coastele munţilor scânteind de albeaţă. Îşi puse repede şuba şi tras de un biet cal de poştă, şarg, străbătu o vale îngustă care sfârşea într-un platou pustiu.

Pârtia strâmtă era galbenă de atâta bălegar şi brăzdată de urme lăsate de propriii lui cai, care, în ultimele două ierni, căraseră şiruri întregi de căruţe încărcate de ciment până pe platou şi de acolo peste lacurile îngheţate ale Besnei.

Oţelul nu cunoaşte răgaz. Oţelul nu se sinchiseşte de oameni. Merle trebuia să se descurce singură.

Când un bărbat sănătos şi fericit, care a întreprins o mare lucrare, se loveşte de necazuri şi de greutăţi, purtarea lui aminteşte atunci de un cal arăbesc. La început în trap vioi, fie că urcă sau coboară, şi apoi din ce în ce mai iute, pe măsură ce-i scad puterile. Când în cele din urmă gâfâie şi e gata să se poticnească, atunci o ia la galop.

Nu era asta lucrarea căreia visase să i se consacre într-o zi? Ca şi odinioară i se părea că foamea lui de eternitate călărea alături de el, întrebând: Încotro? De ce? Şi pe urmă?

Dar încetul cu încetul greutăţile se îngrămădiseră în aşa măsură, că toate gândurile îi erau absorbite de această unică idee: s-o scoată la capăt. Bine sau rău, trebuia să reuşească. Îşi asumase această sarcină, trebuia, trebuia neapărat să învingă.

Aşa că lupta. Asta nu era decât o încercare a puterilor, o luptă împotriva dificultăţilor exterioare. Dar era oare numai asta? Nu era vorba de o luptă cu mult mai grea? Intrase în viaţa lui un element nou: nenorocul. O putere de dincolo de voinţa lui începuse să-i joace feste.

Calcula foarte exact şi cu toate acestea lucrurile îi ieşeau de-a-ndoaselea.

Cine ar fi putut să prevadă că un inginer, de obicei, cumpătat, se va îmbăta într-o zi în aşa hal şi va da asemenea dispoziţii că vor trebui zeci de mii de coroane pentru repararea greşelilor sale?

Sau că într-un tunel aveau să dea, împotriva tuturor aşteptărilor, de o vână de apă atât de puternică, încât oamenii, surprinşi, aveau să se înece?

Şi a doua zi, un şir de sicrie nevopsite erau transportate peste gheaţă.

Ziarele scriseseră de câteva ori: „Încă un accident la căderile de apă de la Besna. Cine poartă răspunderea?”

El, personal, fusese plecat când Falkman neglijase să ia măsurile de prevedere împotriva surpărilor ce se puteau produce în tunel. A fost o catastrofă care a costat viaţa a patru muncitori şi i-a distrus maşina belgiană de forat care îl costase o sută de mii de coroane, fără a mai pune la socoteală instalarea ei. Nu fusese deci nicio eroare de calcul. Fusese nenorocul.

„Dii, şargule!… Trebuie să ajungem până în seară. Nu se cade ca absenţa mea să fie şi anul ăsta un pretext pentru inundaţii.”

Şi pe lângă atâtea nenorociri, unul dintre furnizorii lui de materiale dăduse faliment… noile preţuri crescuseră deasupra oricăror prevederi… Crescuseră atât de nebuneşte că rezultase o enormă sporire a cheltuielilor.

Dar avea să reuşească chiar de-ar fi să-şi piardă banii. Rivalii săi, care în ultima vreme începuseră să-i critice proiectele în revistele de specialitate, n-aveau să se aleagă cu nimic.

Şi apoi?

„Da, poate că spiritul lui Prometeu are pe undeva, în infinit, vreo răfuială. Dar asta nu mă priveşte. Cum rămâne însă cu sufletul meu nemuritor? Taci şi grăbeşte-te! Vine viscolul! Dii, gloabă, dă-i zor!”

Două mile mai trudeşte şargul şi, la capătul văii, pe platou, îl întâmpină zăpada viscolită. Aici se află staţia de poştă, ultima casă din vale. Intră în curte şi curând stă în odaie, la o ceaşcă de cafea, fumându-şi pipa.

Merle? Ce-o mai fi făcând Merle?

A, iată şi calul lui, armăsarul cel mare şi negru din Gudbrandsdal. Are alt trap decât acela al calului de poştă. Împroşcând zăpada, sania a tras la uşă într-o clipită. Înfăşurat în şubă Per se instalează imediat.

Oh, e o uşurare să ai un cal odihnit pentru care povara e o nimica toată. Cu capul înălţat, în sunetul zurgălăilor, trece în trap peste lacurile îngheţate. Din când în când apare pe povârnişuri câte o colibă cenuşie… stâne, fără îndoială, aidoma celora de acum câteva mii de ani. O nouă epocă începe acum pentru aşezările astea. Fluierul ciobanului o să tacă şi turbinele o să cânte.

Suflă un vânt îngheţat. Calul înalţă capul, forăie. Fulgi de zăpadă încep a se învârteji, un adevărat viscol îţi biciuieşte obrajii. Mai întâi se acoperă de albeaţă coama şi gâtul calului, apoi tot trupul. Troienele de zăpadă sporesc şi murgul le ia cu asalt. Hei, bătrâne, trebuie să ajungem înainte de a se întuneca. Crengi înfipte în gheaţă indică drumul, dar cine poate desluşi ceva pe un timp ca ăsta de parcă-i ziua de apoi. Şi faţa lui Per e o mască albă; sub şfichiul zăpezii simte că-i gata să leşine.

Lucrase sub soarele arzător al Egiptului şi acum iată-l. Dar oţelul merge înainte. Valul se rostogoleşte deasupra întregii lumi.

Dacă vârtejul ăsta se transformă în ploaie, avea să fie inundaţie. Atunci va trebui ca oamenii să lucreze în noaptea asta la diguri.

Un singur accident şi riscă să nu mai poată sfârşi lucrarea conform contractului, la data fixată. În cazul ăsta trebuia să plătească o mie de coroane pentru fiecare zi de întârziere.

Se întunecă.

În cele din urmă nu mai este decât o dihanie, împachetată în zăpadă, cu capul plecat, care înoată prin mormane de zăpadă moale, înoată orbecăind şi trage după el o altă legătură albă şi informă. Şi s-a mai agăţat cineva. Cineva care se târăşte în urma balotului şi se ţine de marginea saniei, să nu rămână în drum. E băiatul de la staţia de poştă.

Înaintând în întuneric, pe orbecăite, ajung într-un loc unde îi întâmpină, foarte palidă şi îndepărtată, lumina electrică a staţiei. N-apucă Per să coboare din sanie şi viforniţa încetează şi sorii orbitori ai luminii electrice luminează barăcile muncitorilor, birourile, locuinţele funcţionarilor şi mica lui vilă

de scânduri. Doi dintre inginerii săi îi ies în întâmpinare şi-l salută cu respect.

— Cum merge?

Cel cu barbă sură răspunde:

— Oamenii au încetat lucrul azi.

— Aşa! Pentru ce!

— Cer să-l reprimim pe mecanicul care fusese concediat pentru beţie.

Per îşi scutură zăpada de pe şubă şi cu valiza de mână o ia înaintea celor doi ingineri.

— Bine, trebuie să-l reprimim pe mecanic, spuse el. Nu avem timp să ne ţinem de greve.

Câteva zile mai târziu se afla lungit în patul lui, când i se aduse sacul poştal. Răsturnă scrisorile peste toată pilota sa şi zări una de la Klaus Broch.

Ce-o mai fi? Pentru ce îţi tremură în halul ăsta mâna în care ţii scrisoarea? E doar, ca de obicei, scrisoarea unui camarad.

„Dragă prietene,

Nu-mi este plăcut să-ţi scriu scrisoarea asta. Dar sper că mi-ai urmat sfatul şi ai transferat în Norvegia măcar o parte din averea ta. Pe scurt… Ferdinand Holm a fugit sau este închis, dacă nu cumva i s-o fi întâmplat ceva şi mai rău… Ştii doar că în ţara asta nu foloseşte la nimic să încerci să afli ceva atunci când un mare personaj dispare subit. Avea duşmani în cercurile cele mai înalte, juca un joc îndrăzneţ şi acum s-a sfârşit…

Ştii ce înseamnă aici lichidarea unei societăţi atunci când conducătorul ei a dispărut. Europenii pot să alerge mult şi bine după banii lor, nu vor fi despăgubiţi nici măcar cu o lăscaie.

Ştiu că vei primi ştirea asta cu seninătate. Eu am pierdut totul… tu cel puţin ai moşia şi atelierul. Şi eşti omul în stare să câştige de două ori mai mult data viitoare. Sper că lucrarea ta să fie un succes.

Al tău,
Klaus Broch.

P.S. Îţi poţi lesne închipui că, dacă prietenul meu a fost azvârlit peste bord, va veni curând şi rândul meu. Dar, dacă aş pleca acum, asta ar trezi bănuieli. Pentru noi ăştia, străinii, nu există decât favoare sau cădere. Aşa că, dacă cumva nu mai auzi nimic despre mine, asta înseamnă că mi s-a întâmplat ceva!”

Afară, apa şiroia pe uluci, spre cascadă. Per rămase un timp nemişcat. Numai genunchii îi tremurau sub pilotă. Se gândea la cei doi prieteni. Şi-şi spunea că de acum înainte era un om sărac… şi că garanţia pentru construcţie cădea în cea mai mare măsură asupra bătrânului Lorentz Uthoug.

„E limpede, Per, că soarta are altceva de făcut decât să-ţi potrivească perniţe sub căpătâi. Trebuie să te descurci singur.”

XI

Într-o seară, pe la sfârşitul toamnei, Merle îl aştepta să vină acasă. Fusese plecat timp de mai multe săptămâni şi era foarte nimerit să-i sărbătorească reîntoarcerea. Lămpile erau aprinse în toate odăile, în toate sobele pâlpâia focul, bucătăreasa preparase mâncărurile lui preferate, iar micuţei Lovise, care avea acum cinci ani, i se pusese rochiţa ei albastră de catifea. Acum stătea pe podea, jucându-se cu două păpuşi şi tăifăsuind cu ele.

— Aşa, Josefina, trebuie să fii cuminte că acuşi soseşte tata mare.

Merle se duse până la bucătărie:

— Bertha, ai adus o sticlă de vin roşu? Bine, pune-o lângă plită, să nu fie prea rece. Şi din nou parcurse toate odăile. Cei doi copii mai mici erau culcaţi. Ce-ar mai fi fost de făcut?

Nu-l aştepta mai devreme de un ceas şi totuşi în fiece clipă stătea şi asculta dacă nu cumva s-aude uruit de roţi. De altfel nu era încă gata. Intră repede în baie, dădu drumul la apă caldă, se dezbrăcă şi-şi ascunse părul sub o bonetă de pânză cerată ca să nu şi-l ude. Apoi intră în apa clipocindă şi se spălă cu săpunul şi cu buretele. Trebuia oare să fie mai puţin atrăgătoare numai pentru că vremurile se arătau ceva mai întunecate?

Flecărea cu sine însăşi: Nu-i ciudat că trupul nostru poate să însemne atât de mult pentru un altul? Aici m-a sărutat… şi aici… şi mai ales aici… şi de multe ori era complet nebun. Şi-ţi aminteşti oare de ziua aceea? Poate că ai spus cam prea adesea nu… O fi acum prea târziu? De-acu' are prea multe pe cap ca să se mai gândească la nevestica lui. Timpul acela când eu singură îl consolam pentru toate grijile, pesemne că a trecut. Dar să fi trecut oare de tot? Oh, da, ultima oară când a fost acasă, abia a băgat de seamă că aveam o fetiţă pe care n-o văzuse încă niciodată. Aşa merg lucrurile… El nu se plângea şi era calm, dar nu-şi mai vedea capul de atâtea griji şi în lumea asta de griji nu mai era loc pentru soţie şi copii. Oare avea să fie la fel şi în seara asta? Are să bage măcar de seamă că m-am făcut frumoasă pentru el? N-o să se mai bucure oare niciodată să mă strângă în braţe?"

Se frecă apoi şi se şterse în faţa oglinzii mari, chenăruită cu lac alb. Nu, nu mai era tot atât de tânără. În ultimii ani roşeaţa din obraji pălise şi cele câteva riduri nu le mai putea ascunde.

Însă sprâncenele pe care el, atât de înnebunit, le sărutase, erau la fel, sau aproape… şi fără să vrea se aplecă să vadă mai bine în oglindă şi-şi trecu uşor degetul prin aceste întunecate hăţişuri de deasupra ochilor de parcă ar fi primit mângâierea asta din partea lui.

Când, în sfârşit, coborî, era îmbrăcată într-o rochie albastră, largă, cu un mare guler de dantelă şi cu mâneci largi dantelate. Pentru ca să nu pară prea gătită, îşi puse un şorţ roşu, înflorat, care să-i dea o înfăţişare mai intimă.

Trecuse de şapte, Lovise se apropie de ea scâncind şi Merle se instală pe un scaun, lângă fereastră, luă copilul în braţe şi începu să aştepte.

Un uruit de roţi în noapte: e poate destinul însuşi care vine. E poate un eveniment hotărâtor, care, cine ştie, ne zvârle din bunăstare în mizerie. Per fusese în Anglia pentru a încerca să obţină un aranjament cu compania. Ssst! Nu era asta trăsura? Se ridică tremurând.

Nu, trăsura a trecut mai departe.

Se făcu ora opt. Lovise trebuia să se culce. Merle o dezbrăcă şi, curând, micuţa stătea întinsă în pătuţul ei alb de copil, cu o păpuşă în dreapta şi cu alta în stânga.

— Să-l pupi pe tăticu' pentru mine, îngăimă ea somnoroasă. Dar să nu uiţi! Crezi, mămico, c-o să pot să vin un pic în patul lui mâine dimineaţă?

— Da, sigur. Dar acum trebuie să fii cuminte şi să dormi.

Merle reveni în salon şi aşteptă. În cele din urmă, îşi puse pe ea un palton şi ieşi afară.

Noaptea de toamnă aşternea asupra orăşelului o ceaţă de un alb lăptos. Sus, deasupra dealurilor întunecate, se întindea o lume de stele. Fără îndoială că undeva, pe drum, venea şi Per, tras de un cal care mergea în voia lui, pentru că stăpânul căzuse pe gânduri.

„Tu, Cel de sus, ajută-ne… mai ales ajută-l pe el care în ultimul timp a avut atâtea necazuri."

Dar bolta înstelată părea îngheţată! Ea ascultase miliarde de asemenea rugăciuni… Universul nu se sinchiseşte de inima omului.

Merle reintră cu capul plecat.

Abia către miezul nopţii urcă Per drumul ce-l aducea acasă.

Era un contrast atât de izbitor între starea lui de spirit şi casa asta mare, luminată, că fără să vrea şfichiui calul.

Aruncă hăţurile rândaşului de la grajd care sosise cu un felinar în mână şi urcă treptele peronului, aproape respectuos înaintea acestei locuinţe vaste ca şi cum ar fi aparţinut de acum altuia.

Deschise uşa salonului… Nimeni, numai lumină, lumină şi un interior primitor. Intră în cealaltă odaie. Merle era acolo, singură, cu capul căzut pe braţul fotoliului şi dormea.

Îl aşteptase aşadar atât de multă vreme?

Rămas în picioare, nemişcat, simţi învăluindu-l un val cald. Trupul prăbuşit al femeii se mişcă uşor, faţa ei palidă se îndulci într-un surâs.

Fără s-o trezească, Per intră în odaia copiilor unde uitaseră de asemenea să stingă lumina. Tustrei micuţii, cărora li se schimbase lenjeria, dormeau.

Reîntors în sufragerie, văzu masa pusă pentru două persoane, cu o faţă de masă albă ca zăpada, cu flori şi cu o mică garoafă vârâtă în inelul şervetului… care era desigur de la Lovise, de la micuţa Lovise.

În sfârşit, simţindu-i mâna pe umăr, Merle se trezi.

— O, tu erai!

— Bună seara.

O îmbrăţişă şi o sărută pe frunte. Dar ea înţelese că se gândea la cu totul altceva.

Apoi se aşezară să mănânce. Îi cunoştea expresia feţei, vocea, liniştea… Nu era a bine. Dar nu voia să-l întrebe. Ar fi vrut numai să-i spună că toate se pot aranja, numai dragostea lor să rămână întreagă.

Trecuseră însă vremurile acelea când o mângâiere neaşteptată din partea ei îl făcea nebun de fericire. Acum stătea şi aştepta tremurând să ia aminte la ea… întrebându-se dacă mai era destul de tânără şi de frumoasă ca să poată fi pentru el o consolare.

O întrebă cu un surâs îndepărtat:

— La cât crezi că se ridică averea tatălui tău, Merle? Ai fi spus că erau cuvintele unui căpitan pe puntea de comandă în timp ce vaporul se scufundă.

— A, mai poţi să te gândeşti în seara asta la aşa ceva? Fii binevenit acasă! Şi-i surâse, apucându-l de mână.

— Mulţumesc! spuse el. Şi-i strânse degetele, dar mintea îi era aiurea. Şi continuă să mănânce fără să bănuiască ceea ce se petrecea cu ea.

— Ştii că Lovise a început să cânte la vioară? Nici n-ai idee ce îndemânatică este.

— Zău!

— Şi Astei i-a ieşit încă un dinte. De-ai şti cât de rău i-a fost în timpul ăsta.

Părea că-şi culege copiii şi-i oferă buchet, pentru ca dânsul să poată vedea că cel puţin ei îi rămân.

O privi o clipă.

— N-ar fi trebuit, Merle, să te măriţi cu mine. Ar fi fost mai bine pentru tine şi pentru familia ta.

— O, prostii! Ştii bine că eşti în stare să ieşi din situaţia asta.

În dormitor, se dezbrăcă încet. Ea îşi spunea: „Nici nu m-a băgat în seamă."

Râse uşor.

— Astă-seară, pe când stăteam şi te aşteptam, mi-am reamintit de prima noastră întâlnire. Tu te mai gândeşti vreodată la aşa ceva?

El se întoarse pe jumătate dezbrăcat şi o privi. Voioşia ei i se părea ciudată. „Nu mă întreabă ce s-a întâmplat şi cum stau treburile", gândi el. Dar o privi şi ghici, în sfârşit, spaima din surâsul ei.

Da, îşi amintea de vara aceea îndepărtată când viaţa pe munte fusese o feerie, şi când tânăra de lângă focul la care fierbea cafeaua îi zâmbise pentru prima oară. Îşi amintea de aurora primei nopţi, de noaptea învăpăiată petrecută pe oglinda apei şi de beţia inimii sale cântând un imn cerului şi pământului.

Ea încă mai era aici. Încă o avea. Dar era pentru prima oară când îl ruga smerită să se mulţumească cu ea aşa cum era.

Îşi simţi inima învăluită de o căldură minunată. Dar nu se repezi, n-o luă în braţe, n-o târî într-un vârtej de fericire. Nici măcar nu clinti. Cu ochi încremeniţi, se îndreptă, strânse buzele şi-şi jură să născocească ceva care să-i salveze.

Luminile fură stinse, fiecare se întinse în patul lui, respirând greu. Culcat pe spate, el se gândea cu ochii închişi. Căuta peste tot, în noapte, o scăpare pentru cei ce-i erau dragi. Ea rămase vreme atât de îndelungată în aşteptarea unei mângâieri, că în cele din urmă trebui să-şi ia batista şi să şi-o apese pe ochi, scuturată de un plâns tăcut.

XII

Bătrânul Lorentz D. Uthoug nu prea se omora cu vizitele pe la bogata lui soră, din Bruseth, de data asta însă o luă pe drumul greu care ducea într-acolo, şi iată-i acum, semeţi, faţă în faţă.

— Vasăzică, ai nimerit drumul aici, spuse ea scoţându-şi înainte pieptul şi frecându-şi genunchii ca un bărbat.

— Da, voiam să ştiu şi eu cum o duci, răspunse Uthoug, înclinându-şi spre ea bustul lui solid.

— Mulţumesc, eu n-am niciun ginere şi prin urmare nu sunt falită.

— Nici eu nu sunt falit, spuse Uthoug, fixând-o cu ochii lui înroşiţi.

— Tu nu, dar el este.

— Nici el. În curând va fi bogat.

— El… Bogat! Bogat, zici?

— Înainte de a se împlini anul, spuse liniştit bătrânul. Dar trebuie să dai şi tu o mână de ajutor.

— Eu! Împinse scaunul şi deschise gura. Eu, spui tu? Ha, ha, ha! Spune-mi, câte sute de mii de coroane a pierdut cu conducta aia pe care a construit-o?

— A terminat-o cu şase luni mai târziu. Dar societatea a cedat jumătate din indemnizaţia pe care trebuia să i-o plătească când a văzut ce minunăţie era construcţia.

— Da, da… şi furnizorii pe care, după câte am auzit, nu i-a putut plăti?

— Şi-au primit astăzi tot ce li se datora. Afacerea a fost preluată de banca de credit.

— Pentru că şi tu şi el v-aţi ipotecat până şi cămaşa de pe voi. Da, da… asta vi s-ar fi cuvenit, o bătaie!

— Adevărat, spuse Uthoug trecându-şi mâna prin barbă. Băneşte vorbind, de data asta a mers prost. Dar dacă ai putea vedea ce s-a scris în revistele astea tehnice! I-au dat şi poza şi fotografia construcţiilor.

— Ei bine, n-are decât acum să-şi întreţină familia cu poze, spuse văduva din Bruseth, făcându-se că nu vede revistele pe care i le întindea.

— Curând urcă el iar la suprafaţă, spuse fratele, vârându-şi hârtiile în buzunar. Era foarte calm. Voia să fie omul care să arate tuturor că ştie să înfrunte nenorocirea şi că există merite pe care le preţuia mai presus decât banii.

— O să iasă iar la suprafaţă? Nu cumva te-a dus iar de nas?

— Curând va pune la punct o maşină de secerat. Oamenii care se pricep spun că va fi o afacere de un milion.

— De-aia ai venit, ca să mă faci să cred una ca asta? întrebă ea, dându-se puţin îndărăt.

— Ajută-ne pe amândoi s-o scoatem la capăt anul ăsta. Dacă ai garanta pentru treizeci de mii de coroane, atunci banca…

Văduva se bătu peste genunchi şi-l întrerupse:

— Nu, hotărât nu!

— Nici pentru douăzeci de mii?

— Nici pentru zece öre.

El o privi şi ochii lui roşii începură să fulgere.

— Ai să fii nevoită s-o faci, Marit, spuse el liniştit şi-şi scoase pipa, s-o umple şi s-o aprindă.

Şezură un timp şi se priviră. Stăteau parcă de strajă, pândindu-se unul pe altul. Se priviră atât de mult timp că fără să vrea ajunseră să-şi surâdă.

— Ai început parcă să-ţi însoţeşti şi nevasta la biserică, spuse ea, în sfârşit, clipind batjocoritor din ochi.

— De-ar fi să contez pe bunul Dumnezeu, zise el, m-aş lăsa în genunchi, m-aş ruga şi aş lăsa toate în plata Domnului. Dar eu mă bizui mai degrabă pe oamenii cumsecade şi de aceea mă aflu aici.

Era un răspuns care îi plăcea, căci văduva nu mergea niciodată la biserică. Găsea că era urât din partea lui Dumnezeu de-a nu-i fi hărăzit niciun copil.

— Vrei o cafea? întrebă ea ridicându-se.

— Bună idee! făcu el, clipind din ochi. Îşi cunoştea sora; îşi aprinse pipa şi se cuibări mai comod în fotoliu.

XIII

Per stătea iar în odaia lui de lucru, în fundul atelierului, luptându-se cu focul şi cu oţelul.

Să ai un proiect este bine, să ai în cap o idee este foarte bine, dar dacă tâmplarul şi mecanicul lucrează atât de încet, de ce atunci nu s-ar sluji de propriile sale mâini?

Când muncitorii soseau dimineaţa la turnătorie, din încăperea directorului se auzeau de acum ciocănituri. Când plecau seara, acolo nu înceta lucrul. Când bravii cetăţeni din Ringeby mergeau la culcare, priveau pe fereastră şi spuneau: „La el mai e lumină."

Per avea destule motive să se simtă obosit încă de cum pornise lucrarea asta. Dar odinioară nimeni nu-l întreba: „Ai putere pentru asta sau pentru aia?" Nu se mai întreba nici el însuşi. Şi azi ca şi atunci, era vorba de a o scoate sau ba la capăt. Şi niciodată nu fuseseră în joc atâtea ca acum.

Modelul în lemn al noii secerători este gata şi părţile turnate sunt montate. Totul pare nespus de simplu şi cu toate astea… ce distanţă de la prima unealtă grosolană şi până la asta, care are aproape un suflet… sau cel puţin un creier de metal. Oare aceste roţi şi axe nu-şi au şi ele părinţii şi bunicii lor, lunga lor linie de strămoşi? Au fost zămislite din oţel. Mereu mai multă fineţe, forţă, supleţe. Pentru moment, asta reprezenta cea mai mare perfecţiune pe care umanitatea o atingea în acest punct şi totuşi… era oare destul? Asta nu trebuie să fie doar o victorie care să-ţi aducă bani. Trebuie să fie un succes mondial care să-şi croiască drum până în imensele câmpii ale Indiei şi Egiptului… Iată ce trebuia să fie! Să dormi? Să te odihneşti? Să mănânci? Când sunt atâtea în joc!?

Nu mai auzea aceste întrebări: „De ce încotro? Şi pe urmă?" La ce i-ar fi putut folosi? Orizontul i se strâmtase atât, că nu mai cuprindea decât această unică problemă. Odinioară visase o lucrare care să slujească unui vis de eternitate. În orice caz, acum nu era vorba de aşa ceva. La urma urmelor ce avea de câştigat umanitatea cu încă o maşină? Va primi el, sufletul omului, măcar o singură rază de soare în plus?

Şi totuşi… lucrarea asta era totul pentru el. Trebuia şi avea să fie totul. Asta îi era osânda.

Când privea pe fereastră, i se părea că vede toate ochiurile de geam acoperite de feţe care priveau înăuntru cu ochii holbaţi, spunând: „Încă n-ai terminat? Nu ştii ce se întâmplă

dacă dai greş?" Erau feţele lui Merle şi ale copiilor. „O să fim goniţi de la Loreng şi azvârliţi pe drumuri." Erau şi feţele părinţilor lui Merle. „Ai intrat într-o familie onorabilă ca s-o ruinezi?" Şi în spatele lor mişuna orăşelul. Toţi ştiau ce era în joc şi pentru ce trudea atât de greu. Toţi erau cu privirile aţintite asupra lui şi aşteptau. Şi directorul băncii se afla acolo… şi aştepta.

Poţi să-ţi pui o gheară de fier pe grumaz şi să spui: „Trebuie. Oboseală? Dificultăţi?… Timp prea scurt… Nimic din toate astea nu se cade să existe. Trebuie! Sunt lucruri imposibile?… Fă-le posibile. Este treaba ta să faci să fie posibile."

Nu prea mai dădea pe acasă. Se culca pe o canapea, în atelier. Merle venea adesea să-i aducă de mâncare. Când îl vedea palid, cenuşiu la faţă, obosit de nedormit ce era, nu îndrăznea să-i pună întrebări. Glumea. Fusese obişnuită de acasă să se arate veselă şi să alunge umbrele cu râsete.

Dar într-o zi, când stătea tocmai să plece, el o reţinu privind-o cu un surâs ciudat.

— Ce este? spuse ea privindu-l întrebător.

Privirea lui stăruia asupră-i. Dar surâsul se adresa cuiva de dincolo de ea. În spatele acestei femei el vedea o întreagă lume… căminul acela, familia aceea pe care el, cel fără de cămin, o găsise lângă ea… Trebuia oare să piardă totul?

În cele din urmă o sărută pe ochi şi o lasă să plece.

Când zgomotul paşilor ei se stinse, rămase o clipă locului, încercând să descopere vreo putere mai înaltă şi să-i adreseze o rugăciune ca să-i ceară să izbutească. Dar o asemenea putere nu exista. Sfârşi prin a privi fierul, focul, uneltele şi propriile sale mâini, de parcă ar fi vrut să le roage: „Ajutaţi-mă… ajutaţi-mă să pot salva fericirea femeii şi a copiilor mei."

Somn? Oboseală? Odihnă? Nu mai avea decât un an în faţa lui. Banca nu avea să aştepte decât un an.

Iarna şi primăvara trecuseră. În luna iulie veni într-o zi acasă şi se repezi la Merle:

— Vin mâine, mâine.

— Cine?

— Cei care or să examineze maşina. Mâine o încercăm.

— Oh, făcu ea fără să vrea, cu ochii fixaţi asupra lui.

— Mi-a prins, într-adevăr, tare bine că am relaţii prin lume, spuse el. Vin doi, unul de la o firmă americană, altul de la una englezească. Poate că iese ceva din maşina asta.

Şi sosi şi ziua cu pricina.

Merle privea pe urma lui Per care cu pălăria pe ceafă pleca în trăsură, pe o vreme ceţoasă. Dar nu era timp să stai şi să tremuri, căci urma să-i aibă la masă pe cei doi străini.

Jos, pe pajişte, se afla maşina uşoară şi proaspăt vopsită şi un argat înhăma caii la ea.

Sosiră doi bărbaţi în pardesie şi pălării moi. Erau bătrânul Uthoug şi directorul băncii. Se opriră şi priviră în jurul lor, sprijinindu-se în bastoane. Ziua de azi nu le era deloc indiferentă. În sfârşit… iată trăsura de zile mari de la Loreng cu cei doi străini şi cu Per, care se dusese să-i ia de la hotel.

Era destul de palid atunci când luă hăţurile în mână ca să conducă el însuşi maşina prin câmpul de timoftică înaltă şi deasă.

Caii ciuliră urechile şi vrură s-o ia la goană; se speriau întotdeauna când auzeau de prima oară zvonul cositoarei, dar se liniştiră şi foarfecii tăiară iarba ce strălucea după ploaie, lăsând în urma lor o pârtie largă.

Cei doi străini păşeau încet, în urmă, şi cercetau din când în când pământul să vadă dacă maşina tăia uniform. Cel înalt, cu barba mare şi cu lornion, era reprezentantul lui John Fowler din Leeds, cel mărunt, spân, cu nas încovoiat, era din partea lui Harrow et Co., din Philadelphia.

Din când în când îi strigau lui Per rugându-l să oprească să poată cerceta mai îndeaproape şi maşina.

Apoi îşi exprimară dorinţa să-şi conducă maşina şi pe un alt teren, mai neregulat. În sfârşit, reprezentantul lui Fowler din Leeds voi ca maşina să fie pusă în funcţiune pe un teren pietros. Foarfecii aveau oare să fie distruşi? Bineînţeles că da, dar Fowler tocmai asta voia să vadă, cum anume distrug pietrele, foarfecii.

În cele din urmă, cei doi străini cu mutre îngândurate îşi făcură un semn din cap. Era clar că descoperiseră ceva nou. Întrevedeau posibilitatea unui triumf în concurenţa teribilă care face prăpăd în toată lumea, tocmai pe acest tărâm.

Per citea în ochii lor. În creierul acestor oameni atât de reci se năluceau viziuni. Vedeau aur.

Dar exista totuşi o piedică.

Masa luase sfârşit, străinii plecaseră; când Per şi cu Merle ramaseră singuri, ea ridică ochii spre el.

— E totul în regulă? întrebă ea.

— Da, mai e vorba numai de un fleac.

— Iarăşi un fleac… după ce ai trudit atâta amar de vreme? Se aşeză şi-şi lăsă mâinile în poală.

— Nu-i cine ştie ce mare lucru, se grăbi el să adauge şi începu să umble de colo-colo. Uite ce: când iarba e udă, se lipeşte pe oţelul foarfecelor… se grămădeşte şi le împiedică să funcţioneze. Cum naiba de n-am încercat-o niciodată pe ploaie. Dar după ce aranjez şi asta, fetiţo, obţinem un succes mondial.

Maşina fu din nou adusă în atelier. Îi dădea târcoale, o examina, o pândea, medita şi-şi frământa creierii pentru a găsi nimicul care trebuia să înlăture defectul. Totul era gata, totul era bun şi totuşi îi mai lipsea ceva, o idee fericită, strălucirea aceea care să dea viaţă acestei fiinţe de oţel şi să-i înlesnească răspândirea în lumea întreagă.

Această fericită idee putea să-i vină de la un moment la altul. Tropăia în jurul maşinii, şi-şi frângea mâinile pentru că simţea ideea fâlfâind în preajmă şi zăbovind totuşi să ia înfăţişare.

Îi trebuia un punct pe un i. O mică modificare în forma sau în poziţia foarfecelor… dar care anume? Cum să mai dormi la noapte? Simţea că se află în faţa unei dificultăţi foarte uşor de rezolvat pentru un creier odihnit, dar pe care creierul lui frământat n-o putea desluşi. Dar când calul arăbesc e gata să cadă de oboseală, atunci o ia la galop.

Nu putea să aştepte. Feţele din fereastră îl priveau cu ochi mari şi întrebau: „Tot nu eşti gata?" Erau Merle şi copiii, şi socrii, şi banca. Şi mai era concurenţa mondială. În cursa asta avea azi un cap avans, dar mâine putea fi depăşit. Să aştepţi? Să te odihneşti? Nu!

Pe la începutul toamnei insomnia îl sili să se ducă la doctor. Apă rece, odihnă, somnifere, arsenic şi fier. Bine, bine, era gata să facă tot ce i se spune, dar să se odihnească şi să doarmă, asta nu.

I se întâmpla să stea o noapte întreagă, copleşit de efortul şi tensiunea minţii privind forja pe jumătate stinsă, oţelul şi maşina. Începeau să-i joace scântei în faţa ochilor, fierul înroşit se însufleţea şi se târa pe pereţi şi pe podea. Iar lângă forjă o arătare înceţoşată sporea şi se limpezea: un semizeu gol şi bărbos, cu un ciocan într-o mână şi foc într-alta.

— Ce-o mai fi şi asta? Cine eşti?

— Se poate, dragul meu, să nu mă mai cunoşti?

— Te întreb, cine eşti?

— Voiam numai să-ţi spun că nu ţi-ar fi de niciun folos să încerci a crede în altceva decât în evoluţie. Nu-ţi foloseşte la nimic să te rogi. Poţi să visezi că te sustragi focului şi oţelului, dar în orice caz trebuie să te sacrifici pentru ele. Eşti înlănţuit de ele. Sufletu-ţi nu este nimic fără ele. Dumnezeu? Fericirea? Tu însuţi? Viaţa ta veşnică? Deşertăciune e totul. Voinţa lumii năzuieşte spre ţelul ei etern, şi individul nu este decât un combustibil pentru foc.

Avea Per câteodată tresăriri, credea că are în faţă o fiinţă reală. Dar nu era decât vidul.

Câteodată se ducea acasă, dar toate îi erau acolo învăluite în ceaţă. Vedea că Merle are ochii înroşiţi şi cântă cântece vesele.

Îl ruga să stea în pat şi să se odihnească şi el făcea ceea ce-i spunea ea. Trebuie să fie minunat să poţi dormi! Dar în mijlocul nopţii se gândea că defectul e în forma cuţitelor şi atunci Merle nu-l putea împiedica să se scoale şi să se apuce de treabă.

E din nou iarnă şi el se grăbeşte prin ninsoare. În noaptea tăcută aprinde lumina, aţâţă focul în vatra forjei, deşurubează încă o dată foarfecii. Dar după ce i-a modificat şi i-a pus la loc, îşi dă seama perfect că ceea ce a făcut n-a înlăturat defectul.

Cafeaua e bună să-i ţină mintea trează. Şi-o pregăteşte el însuşi, în atelier, şi mai ales noaptea, câteva ceşti îi fac bine. Îi mai ţine şi de saţ, căci îşi pierduse pofta de mâncare. Iar când hotărî că cel mai bun lucru ar fi să refacă fiecare parte a maşinii, atunci cafeaua săvârşi minunea de a-l ţine treaz multe şi lungi nopţi.

Îşi dădea seama că Merle, şi socrul său, şi directorul băncii dădeau târcoale zi şi noapte atelierului, privind şi pândind să vadă dacă nu e gata. Ce dracu', nu puteau oare să-i mai dea pace o săptămână? Oricum, până la vară, maşina tot nu putea fi încercată. Muncitorii de la turnătorie fură foarte uimiţi în ziua când Per smuci uşa în lături şi se repezi asupra lor, cu gesturi dezordonate şi strigând:

— Nimeni n-are voie să intre aici. Vreau să fiu lăsat în pace.

Se priviră unii pe alţii şi când reintră în odaia lui, clătinară din cap.

Într-o dimineaţă, Merle veni, trecu prin atelier şi bătu la uşa soţului ei. Nu răspunse nimeni. Deschise şi intră.

Puţin după aceea, muncitorii auziră femeia ţipând.

Când intrară, o aflară zgâlţâindu-şi soţul care era întins pe podea şi o fixa cu ochi năuciţi, de idiot.

— Per! striga ea, Per, mă auzi? Pentru numele lui Dumnezeu… ce-i asta, dragul meu?…

Într-o zi de aprilie pe drumul de la Ringeby spre Loreng de-a lungul fiordului, era forfotă mare. Toată lumea era îmbrăcată de sărbătoare, cu toate că era într-o zi de miercuri. Se aflau acolo cei doi ziarişti, care trecuseră de curând prin faţa unei comisii de împăciuire, şi cei doi avocaţi care se băteau pentru câte un oscior, apoi comersanţi, meşteşugari şi cei mai mulţi dintre ei aveau pălării cenuşii de fetru şi paltoane lungi de iarnă. Numai tăbăcarul purta un joben înalt ca să pară mai impunător.

Când ajunseră în pădure, se opriră şi priviră Lorengul. Casa mare, albă, părea să se fi instalat acolo pentru a domina ţinutul şi lacul. Vorbeau despre toate serbările şi tot fastul pe care le

văzuse acest domeniu superb, din vremea prefecţilor şi până mai acum câţiva ani, când inginerul trăia în plină prosperitate.

Dar azi se vindea la licitaţie ferma şi mobila, şi pe jos sau în trăsuri, veneau oameni de pretutindeni. Căci banca nu mai putea aştepta mult timp, din moment ce inginerul se afla într-un spital şi nimeni pe lume nu putea să dea asigurări că va fi vreodată în stare să se apuce de muncă.

Curtea se umpluse, în salonul cel mare, primarul şi începuse strigările, dar oamenii se sfiau parcă să intre. Amintirea grandorii din epoca bărbaţilor cu gulere încreţite şi cu pinteni de aur, care sărutaseră mâinile doamnelor lor cu degetele împodobite de inele, stăruia încă prea mult în aer alături de amintirea veselelor ospeţe la care inginerul egiptean adunase atâtea înalte notabilităţi, atâta timp cât norocul îi surâsese.

Cei mai mulţi rămâneau pe trepte şi în vestibul. Când şi când zăreau o femeie palidă, cu sprâncene mari, întunecate, îmbrăcată în negru, care trecea prin curte, spre dependinţele argaţilor sau spre magazia de provizii pentru a da lămuriri funcţionarilor de pe lângă comisarul licitaţiei. Era Merle, care nu mai era stăpâna Lorengului.

Bătrânul Lorentz D. Uthoug îşi întâlni sora pe trepte; bogata văduvă din Bruseth îl privi batjocoritoare. El însă se îndreptă din spate şi spuse, trecând pe lângă ea:

— Nu-ţi fie teamă, mi-am aranjat afacerile, încă nu sunt falit. Iar tu… tu… vei căpăta ce ţi se cuvine.

Drept şi lat în spate, intră în casă şi privi liniştit lumea toată, ca unul care ştie să înfrunte o nenorocire.

În cursul zilei fu vândut Bijou, roibul. Ţinut de dârlogi, trecu tropotind pe dinaintea magaziei de provizii, se opri o clipă, îşi scutură capul şi necheză. Caii din grajd îi răspunseră. Era oare un rămas-bun? Îşi amintea el de ziua aceea când, cu mulţi ani în urmă, sosise prima oară aici, plin de tinereţe, dansând?

În spatele şopronului de lemne se afla şi azi, ca de obicei, un moşneag de-o şchioapă care tăia lemne ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic; un stăpân pleca, altul venea şi el nu ştia decât un lucru: că toţi, întotdeauna, aveau nevoie de lemne. De-ar fi să vină careva şi să-i spună să plece, slavă Domnului, era surd ca un buştean. Poc! Poc! se auzea dintr-acolo. Sosi un tânăr în trăsură şi urcă dealul; faţa îi era trandafirie şi ochii albaştri. Când îşi scoase în antret haina, se arătă într-o redingotă lungă, neagră, cu vestă înflorată. Era Uthoug-junior, reprezentantul şeviotului englezesc care nu intrase în afacerile cumnatului său şi putea astfel să vină să-şi ajute tatăl.

Licitaţia ţinu câteva zile în şir.

PARTEA A TREIA

I

Iarăşi o vale cu ferme arse de soare pe povârnişurile dintre munte şi torent.

Într-o zi, de Sf. Ion, însuşi Raastad plecă în întâmpinare la gară, cu brişca şi căruţa. „Aşteaptă cumva străini?” întrebau oamenii.

— Se prea poate, spunea Raastad, trecându-şi degetele prin barba neagră şi şchiopătând în timp ce înhăma caii.

— Vine ăl de-a închiriat căsuţa căpitanului?

— Da, el, răspundea bătrânul.

Trenul sosi şi din el coborî un bărbat palid, cu barbă şi păr cărunt, care purta ochelari albaştri; cu el mai erau soţia şi trei copii. Îi dădură omului bineţe şi-l întrebară dacă el era Paul Raastad.

— Da, eu îs.

— E bun aerul pe aici? întrebă bărbatul privind către miazănoapte munţii ce se pierdeau în ceruri.

— A, da, se zice că aerul e foarte bun, spuse Raastad şi începu să încarce bagajele.

O luară la drum, în sus. Străinii şedeau în brişcă. Mama ţinea un copil în poală, iar o fetiţă şi un băieţel şedeau cocoţaţi pe bagaje, în căruţa lui Raastad.

— Se poate zări casa de aici? întrebă femeia întorcându-se spre el.

— Uite! arătă bătrânul cu degetul. Destul de sus, pe costişă, văzură o fermă mare, arsă de soare, şi ceva mai încolo o clădire ca la ţară, lungă, cu acoperiş înalt de ardezie, asemănătoare atâtor vechi locuinţe de slujbaşi.

— Asta-i casa în care vom locui?

— Asta-i, spuse Raastad, îmboldind caii.

Femeia continua să privească ferma şi suspină. Vasăzică, acolo avea să fie noul lor cămin. Acolo aveau să locuiască, departe de orice cunoscuţi. Dar oare o să se însănătoşească aici cel pe care niciun medic nu-l putuse ajuta?

În poarta ogrăzii îi primi, cu lătrături, un câine finlandez; doi porci se opriră în drum şi-i priviră pe noii veniţi cu un aer profund. Apoi se întoarseră deodată şi o luară la goană printre clădirile fermei.

Stăpâna fermei îi aştepta în faţa casei căpitanului. Era o lungană zbârcită, cu un pântece proeminent şi cu o boneţică neagră.

— Bine aţi venit! spuse ea întinzând o mână noduroasă şi crăpată.

Odăile casei erau mari, cu tavane joase şi sobe enorme, care înghiţeau, desigur, în zilele de iarnă, o mulţime de lemne. Mobila era un amestec de tot felul: o canapea de mahon, dulapuri vopsite în roz, scaune cioplite în „stil naţional", şi pe pereţi câteva poze îngrozitoare cu familii regale străine şi cu un Cristos pe cruce.

— Sfinte Dumnezeule! spuse Merle după ce rămaseră singuri şi făcură înconjurul încăperilor. Cum o să ne putem obişnui cu toate astea?

Lovise însă intră pe uşă alergând, abia trăgându-şi răsuflarea de-atâtea noutăţi câte aducea.

— Mamă… tăticule… Sunt capre!

Micuţul Lorentz care o urma împleticindu-se, spuse şi el:

— Capre, mamă! şi se poticni de pragul uşii.

Vechea clădire stătuse goală şi părăsită vreme îndelungată. Acum parcă se trezea. Răsunau paşi afară şi înăuntru. Scările scârţâiau iar sub greutatea picioruşelor neastâmpărate sau sub picioarele celor mari ce zoreau la treabă. Nu era colţişor care să rămână necotrobăit, în bucătărie zăngăneau cratiţe, focul fu aprins, fumul se ridică pe horn, oamenii care treceau pe drum vedeau cum vechea casă reîncepe să trăiască.

Per nu se simţea bine, dar să dea o mână de ajutor la despachetat, asta putea. Avea răsuflarea scurtă şi-l apucau ameţelile; mereu simţea un ciocan lovindu-l în ceafă. „Să presupunem… că… să presupunem că n-ai să te simţi mai bine nici aici. E ultimul răgaz. Ai împrumutat o sumă suficientă ca să trăieşti aici un an. Şi apoi? Familia? Stt!… Nu te mai gândi la asta. Nu la asta. La orice, dar nu la asta.

Hainele astea trebuie duse în pod… Când te gândeşti că va trebui să sfârşeşti prin a trăi din mila oamenilor! Asta nu va putea să dureze ani de-a rândul. Dacă o să te simţi tot atât de rău vara viitoare… sau peste doi ani? Atunci? Pentru tine există întotdeauna o soluţie. Dar Merle şi micuţii? Stt, nu te mai gândi! Altădată, datoria ta era să termini o lucrare până la cutare sau cutare dată. Acum datoria ta este ca până la anul să fii zdravăn ca un taur. E o datorie. Dar ciocanul, ciocanul, afurisitul ăsta de ciocan!"

Merle intra şi ieşea, chinuită de aceleaşi gânduri şi în acelaşi timp cu capul plin de toate câte trebuiau rânduite… Exista vreo băcănie? De câţi litri de lapte avea să aibă nevoie mâine dimineaţă? Unde putea face rost de ouă? Desigur, trebuia să se informeze la proprietari. Femeia cea palidă, în veşminte negre, traversă încet curtea, cu capul plecat; şi când se oprea şi

vorbea cu oamenii casei, aceştia căscau ochii la ea, într-atât îi era surâsul de ciudat şi de dulce.

— Tată, pe perete este o căsuţă pentru grauri, anunţă Lovise pe când se afla culcată în pat şi-şi ţinea braţele pe după gâtul lui Per ca să-i spună noapte bună. Şi rândunica şi-a făcut cuibul sub acoperiş.

— Da, da, ai să vezi c-o să ne distrăm grozav aici, la Raastad.

Nu mult după aceea se culcară în paturile astea străine şi Merle şi Per, rămânând cu ochii deschişi în noaptea luminoasă de vară.

Erau nişte naufragiaţi. Valurile îi aruncaseră pe ţărm. Dar nu se putea spune că erau salvaţi.

Per se sucea şi se răsucea. Era atât de slab că ai fi zis că e străveziu şi nu-şi mai găsea locul şi liniştea, în cap îi uruiau trei sute de roţi ce scăpărau scântei, o pulbere luminoasă din care se închegau năluci.

Odihnă? De ce în timpurile fericite nu se odihnise niciodată?

Îşi terminase marea sa lucrare la prima cataractă, câştigase o mulţime de bani cu noua lui pompă, dar îi zumzăise întruna în urechi: „Pentru ce?… Încotro?… Şi pe urmă?” Fusese directorul unei căi ferate şi ar fi putut să construiască încă multe altele, dar pentru ce… Şi apoi? Înapoi acasă, înapoi acasă, să prinzi rădăcini în propriul tău pământ… dar, da… dar oare îşi găsise el liniştea? Cine îl mâna aşa? Oţelul. Oţelul şi focul.

Ah, ziua aceea când coborâse de pe secerătoare şi-i venise ideea de a o îmbunătăţi! De ce se băgase în treaba asta? Avea nevoie de bani? Nu. Nu mai mergea treaba? Nu, dar oţelul năzuia tot mai departe, îşi lua om să-l slujească, îl apucase de grumaz şi-i spusese: „Dă-i drumul!”

Fericire? Linişte? Da’ de unde! O mulţime de cunoştinţe şi de experienţe acumulate sfârşesc într-o zi prin a deveni puteri nefaste care te mână cu lovituri de bici, mai departe, tot mai departe. Dacă te poticneşti şi cazi, ce importă? Oţelul te azvârle şi înşfacă pe altul. Flacăra lumii are nevoie de combustibil… pleacă-te şi aruncă-te în flăcări.

Azi ai noroc, mâine te prăbuşeşti în infern… nu face nimic. Nu eşti decât o picătură de combustibil.

„Dar eu nu vreau, nu vreau să pier în flacăra lumii, chiar de-ar fi ea unica divinitate a universului. Vreau să mă eliberez, să fiu cineva prin mine însumi, vreau un suflet nemuritor. Ce mă priveşte pe mine cum va transforma progresul lumea într-o mie de ani?…”

Sufletul tău? Ia să vedem, ce-i cu simţămintele tale nobile faţă de fratele tău vitreg… Ha, ha, ha! Shakespeare nu are

dreptate. Bastardul este ăla tras pe sfoară.

— Pentru numele lui Dumnezeu, Per, încearcă să dormi.

— Da, da, desigur, am să dorm. Dar am transpirat rău. Uf!

Azvârli plapuma de pe el şi trase aer în piept.

— Pesemne că iar îţi frământi creierii. De ce nu iei seama la ce ţi-a spus doctorul suedez şi să încerci să-ţi imaginezi noaptea din jurul tău?

Per se răsuceşte şi totul în jurul lui e noapte.

Dar în această întunecime se ridică valuri şi murmurul unei armonii se aude tot mai aproape. E melodia unui psalm, Lovise, sora lui, stă acolo şi cântă la vioară. Ah! Doamne, câtă pace! Câtă pace!

Dar Lovise păleşte, păleşte şi se stinge ca o lumină… Şi ce s-aude oare vuind, scrâşnind, trosnind? Ce arcuş coseşte, ce foarfeci taie?… Ah! Acum ştie că este cântecul oţelului.

Mugetul oţelului, al vapoarelor şi al trenurilor, care cu ochi galbeni şi răutăcioşi duc oameni în robie. Încotro? Mai iute, tot mai iute, e concurenţă… e demonul oţelului care îmbrânceşte înainte oameni neliniştiţi, care sporeşte pulsul lumii până la febră, până la halucinaţii, până la delir.

E larma bârnelor de oţel care se prăvălesc, a macaralelor, a ancorelor, a cablurilor, a ciocanelor cu aburi. Focul arde cu ochii săi infernali în toate cotloanele întunecate şi oamenii mişună în vâlvătaia roşie ca îngeri ai răului. Sunt sclavii focului şi oţelului. Sunt biciuiţi. Şi n-au odihnă.

Este oare acesta spiritul lui Prometeu? Da, priviţi, voinţa oţelului îl zvârle acum pe om în văzduh. Stăpâneşte cerul. Pentru ce? Pentru a merge mai iute. Îi e foame de noi călătorii, mai rapide, mai vertiginoase, e grăbit… pentru ce? Încotro? Ah! Nici el însuşi nu ştie.

Au devenit oare fiii pământului nişte fiinţe făr' de căpătâi? Le e frică de o clipă de odihnă? Se tem oare să-şi măsoare propriul lor vid? Duc dorul cine ştie cărui lucru pierdut, al unei armonii, al unui psalm, al unui Dumnezeu?

Dumnezeu? Ei îl au pe Iehova cel însetat de sânge şi pe ascetul de pe cruce. Ce pot fi şi unul şi altul pentru omul modern? Istorie a religiei, nu religie.

— Per, pentru numele lui Dumnezeu, încearcă să dormi.

— Merle, tu crezi că o să mă fac sănătos?

— Nu simţi ce aer minunat este aici? Cred şi eu că o să te faci bine.

Îşi împleti degetele cu ale ei, regăsi melodia psalmului lui Lovise şi, în sfârşit, legănat de armonii, ochii i se închiseră.

II

Un drum furişat prin pădure: două urme de roţi între care s-au grămădit ace veştede de pin; arbori şi cer, tăcere şi pace; o adevărată binecuvântare să umbli pe drumeagul ăsta. Urcă şi coboară atât de dulce că nimeni nu-şi pierde vreodată răsuflarea, ai zice că din pură prietenie te întovărăşeşte şi-ţi spune: „Ia-o încet. Nu te grăbi. Odihneşte-te bine.” Şi continuă să şerpuiască printre trunchiurile copacilor, mlădios şi subţirel ca o codană.

Per umbla pe aici în fiecare zi. Se oprea şi privea vârfurile pinilor, apoi iar mai făcea câţiva paşi, şi se aşeza o clipă pe un bolovan năpădit de muşchi; dar trebuia să se ridice imediat cu toate că nu avea nicăieri de mers. Aici îşi afla el pacea. Privea pe îndelete o omidă care se târa de-a lungul unei ramuri de pin, asculta zvonul râului care murmura în fundul văii şi se înviora cu aroma de răşină de care e plin aerul pe vremea asta călduroasă.

Era şi ăsta un fel de a trăi. Când după o noapte de nesomn vedea zorile strălucind în fereastră, îşi spunea: „Iată o nouă zi, şi eu n-am nimic de făcut.”

Cu toate acestea trebuia să se scoale, să se îmbrace, să coboare şi să mănânce. Pâinea era cam acră, avea gustul milei şi pomenii, îi amintea de văduva cea bogată din Bruseth şi de reprezentantul şeviotului englezesc. Dar trebuia să mănânce încet, să mestece cu grijă fiecare dumicat, să se odihnească după masă şi mai ales să nu se gândească la nimic altceva pe lume. În sfârşit, putea să intre şi să iasă, ca toţi ceilalţi, numai că orice lucru ar fi făcut nu avea în sine niciun fel de importanţă, era un fel de a-şi îngriji sănătatea, de a-şi alunga gândurile, de a-şi omorî timpul.

Cum de ajunsese aici? Nici acum nu putea înţelege cum de se poate produce un fapt lipsit de sens fără ca o providenţă să intervină şi să-l îndrepte. Pentru ce a fost nevoie de o asemenea năprasnică osândă la ruină? Zile, săptămâni şi luni, din cei mai buni ani ai bărbăţiei, azvârlite, picătură cu picătură în acest neant… Pentru ce? Nesomnul şi nervii lui sfâşiaţi îl torturau şi-l îndemnau să facă lucruri pe care nu voia să le facă. Îşi bruftuia nevasta şi copiii chiar numai pentru un simplu hârşâit de toc pe podea şi dacă după aceea îi părea atât de rău încât îi venea să plângă ca un copil, la ce-i folosea? Data

viitoare se purta şi mai rău. Şi asta se întâmpla în fiecare zi. Asta era viaţa lui. Aşa era condamnat să trăiască.

Dar aici, pe drumeagul ăsta de pădure, nu maltrata pe nimeni, şi niciun zgomot neplăcut nu-i sfâşia nervii.

E atâta pace aici! Îţi face atât de bine! Uite, colo, pe povârniş, şura aia cenuşie, dărăpănată, aminteşte de un cal îmbătrânit care stă din păscut, înalţă capul, şi se uită la tine; e tot atât de jalnică în singurătatea ei, mâine, poimâine se va nărui, dar îşi acceptă soarta în linişte.

Uf… ferma se află departe, în urmă. Îl trece o năduşeală rece la gândul că n-ar mai putea să urce dealul şi să se întoarcă acasă. Hai, adună-ţi puterile! Odihneşte-te niţel! Se întinde în trifoi şi priveşte în văzduh.

Un aer de prospeţimea zăpezii străbate valea tot timpul. S-ar zice că Jotunheim s-ar afla în înaltul cerului, că respiră şi se simte bine acolo. Per soarbe aerul pe îndelete ca şi cum ar încerca să-şi soarbă salvarea. „Ajutaţi-mă, aer, lumină, singurătate, ajutaţi-mă să-mi recapăt puterea de muncă. E ultima religie de care mă agăţ."

Sus, sus de tot, o mare albastră a încremenit deasupra celor două creste ale munţilor şi în adâncurile ei se leagănă odihna cea veşnică. Există oare acolo sus o voinţă care să aibă grijă de tine? Nu crezi, şi totuşi într-acolo îţi îndrepţi încă mica ta rugăciune: „Ajută-mă şi tu! Cine? Tu, cel care m-auzi. Dacă-i adevărat că te sinchiseşti de această mizerabilă reptilă care este omul, ajută-mă! Odinioară mă rugam să-mi fie dat să fac o lucrare care să-mi potolească foamea de veşnicie; recunosc azi că eram orgolios. Fă-mă robul celei mai banale munci întru agonisirea pâinii, numai să nu-mi fie luaţi Merle şi copiii. M-auzi tu? O fi oare careva în cer care să se bucure văzând oameni torturaţi de o soartă oarbă? Sunt nevasta şi copii mei sclavii unei absurdităţi… şi totuşi surâd? Răspunde-mi dacă mă auzi… Tu cel care porţi atâtea nume."

O lăcustă joacă prin iarbă în jurul lui şi el tresare de-ndată. A fluierat în vale un tren.

Şi zilele trec.

În fiecare dimineaţă Merle priveşte pe furiş faţa soţului ei… să vadă dacă a dormit, dacă ochii îi sunt morţi, febrili, sau liniştiţi. Avea oare să se simtă mai bine? Ar fi trebuit totuşi să-i fie mai bine aici. Ea îşi pierduse încrederea în medicină. Dar aerul, viaţa la ţară, singurătatea, odihna, odihna… trebuiau să-şi arate curând efectele!

Adesea, dimineaţa se scula fără să fi dormit, dar trebuia să se ocupe de copii, să facă menajul, căci voia să încerce să se descurce fără servitoare.

— Ce faci tu la Raastad? îl întrebă ea într-o zi. Stai acolo ceasuri în şir.

— Eu?… Îmi omor timpul, zise el.

— Vorbiţi despre politică?

— Nu… jucăm cărţi. Te miră?

— Înainte nu prea erai amator de jocuri de cărţi.

— Nu, dar ce dracu' vrei să fac? De citit, nu pot citi din cauza afurisiţilor ăstora de ochi… şi apoi e ciocanul… ciocanul ăsta din ceafă. De numărat am numărat de acum toate fermele de pe toată valea. În total sunt cincizeci. La Raastad sunt una peste alta, mici şi mari, douăzeci şi una de case. De ce dracu' să mă mai apuc?

— Da, da, suspină ea. Dar n-ai putea să joci cărţi după ce se duc copiii la culcare? Atunci aş putea juca şi eu cu tine.

— Îţi foarte mulţumesc. Dar în restul zilei? Ştii tu ce înseamnă să stai aşa, de dimineaţă şi până în seară, şi să simţi că fiece minut se risipeşte degeaba? Ştii tu ce înseamnă asta? Cu ce vrei să mă ocup în timpul acestor zile ucigător de lungi? Să mă îmbăt?

— N-ai putea încerca să tai nişte lemne?

— Lemne? Lemne? Fluieră. Ei da, e ceva. Să încercăm să tăiem lemne.

Poc! Poc! Poc!

Dar când îşi îndrepta spinarea să mai răsufle, auzea un zumzet, zumzetul unei secerători care trecea de-a lungul dealului şi-şi încleşta fălcile de parcă l-ar fi durut dinţii. Se vedea conducându-şi propria sa maşină; vremea era mereu ploioasă; iarba se lipea, se grămădea. Cum să împiedici asta? Avea impresia că-i zgândăre careva rănile vii de pe creier şi tresărea de durere. Poc! Poc! Poc! A, trebuia să acopere zumzăitul ăla dinspre deal.

Dar mâinile pot lucra, fără ca pentru asta capul să-i înceteze să clocotească de născociri stupide. Nu mai avea puterea să-şi domine închipuirile sale nebune. Îl copleşeau de pretutindeni, se năpusteau asupra lui ca păsările de pradă… de parcă ar fi vrut să răzbune umilinţa de-a fi fost gonite de atâtea ori… Iată-le! Era ucenic în atelierul mecanic, ţinând un tub de aer comprimat şi nituind într-un cazan enorm… Cling-clang! Tot oraşul răsuna de geamătul cazanului. Şi acum cazanul e în capul lui… Cling, clang… o sudoare rece îi acoperă trupul, aruncă toporul şi simte că trebuie să plece, să plece, să fugă, nici el nu ştie încotro. Feţe la care îi e urât să se şi gândească, îl întâmpină de după fiecare colţ, şi-i fac în ciudă… Ei, ce spuneam noi? Că azi eşti un cerşetor şi că mâine ai să fii închis.

Peste noapte însă se întâmplă să-i vină şi ajutoare. Are doar şi amintiri plăcute. Îţi aminteşti tu ziua…? Şi pe aceea pe care ai trăit-o în cutare loc? Există la Luvru o pânză de Veronese: o tânără veneţiană coboară scara de marmură a unui *palazzo* ţinând de mână un băieţel cu păr auriu; e înveşmântată în catifea neagră, străluceşte de tinereţe şi de fericire. O întâlnire în grădina ei? Primul sărut! Luna şi mandolina…

Un fior plăcut îi trece prin trupul obosit. Se aude parcă murmurul a o mulţime de impresii şi de amintiri luminoase; Per le cheamă în ajutor, fac zid în jurul lui şi spiritele tenebrelor şi ale luminii se luptă pentru sufletul lui. O, Doamne, n-a trăit destule ore frumoase pentru ca spiritele luminii să fie mai puternice şi să învingă? Pentru ce n-a dus el o viaţă regească, cu femei, flori, şi vin?

Într-o dimineaţă se sculă şi spuse:

— Merle, acum vreau să găsesc ceva care să mă obosească zdravăn.

— Bine, spuse ea, încearcă.

— Mă duc să car pietre, spuse el. Pentru ca la noapte să dorm buştean.

Cără pietre de pe un teren de curând desţelenit, un povârniş, până jos, în marginea drumului, unde le făcu grămadă.

Zile de toamnă calme şi aurii, ferme căţărate până pe creste, înconjurate toate de lanuri galbene, pârguite. Sus de tot, aproape de cer, pe creastă, se zăreşte o căsuţă care îşi are şi ea micul ei ogor galben. Şi un uliu pluteşte lin deasupra văii adânci, de la un munte la altul.

Oamenii care treceau pe lângă Per îl priveau cum umblă în capul gol, cu mânecile cămăşii suflecate, cărând pietre.

— Da’ multe mai născocesc domnii! ziceau ei şi clătinau din cap.

„Dă-i înainte! ciocănea în capul lui Per. Este o idioţenie, dar eşti condamnat s-o faci. Ţin-te bine pe picioarele astea slăbănoage. Au mai făcut-o multe mârţoage înaintea ta. La noapte trebuie musai să dormi. Nu-ţi mai rămân decât zece luni. Atunci dai iar de Lucifer. Biata Merle, începe să încărunţească. Şi bieţii copii, visează pesemne că tata îi bate, de ţipă atât de adesea prin somn! Acum cară. Rostogoleşte-l pe ăsta. Şi apoi pe ăstălalt.

Tu, care altădată dispreţuiai lupta pentru viaţă, ai căzut cum nu se poate mai jos. Cari în spinare o încărcătură de stupiditate. Un ocnaş al nenorocirii, asta eşti! Umbli şi-ţi zornăie lanţurile. Asta ţi-e ziua ta de muncă!

Se îndreptă din şale, îşi şterse sudoarea de pe frunte şi iar rostogoli bolovani până la roabă.

„Cât timp o mai dura viaţa asta de sclav? Îţi aminteşti de Iov? Iov? Iehova se afla desigur în veselă companie când i-a venit ideea aceea de beţivan de a-l slobozi pe Satan împotriva unui om fericit. Iov? A avut alte şapte fii şi fiice, şi vaci şi viţei, dar nicăieri nu stă scris că ar fi căpătat vreo despăgubire pentru gluma asta. Buboaiele, tortura şi jeluirea, asta era partea lui, rolul lui de bufon, căci zeii trebuiau să se amuze pe gratis. Iov n-a fost despăgubit decât pentru pierderea turmei şi a copiilor. Prometeu! Eşti tu oare, în ciuda tuturor lucrurilor, prietenul oamenilor printre zei? Ai putea într-adevăr să ne dezrobeşti într-o zi? Dar când ai să vii oare să porneşti răscoala cea mare?”

„Domol, domol, pune mâna pe roabă. Nu vezi că e plină?”

— Tată, vino la masă! Era Lovise, care, cu codiţele ei blonde fluturând pe lângă urechi, cobora povârnişul alergând. Dar prudentă se opri la distanţă. Nimeni nu putea şti în ce toane era tata.

— Mulţumesc, prichinduţa tatei. Avem ceva bun?

— Nu vreau să-ţi spun, îl tachină ea, încântată că poate să glumească cu el. Prinde-mă tată, ia încearcă… Poţi fugi aşa repede ca mine?

— Sunt prea obosit pentru aşa ceva, draga mea.

— O, săracu’ de tine, cât eşti de obosit! Îl luă de mână. Apoi îl luă de braţ. Era amuzant să urci la deal ca o doamnă, la braţ cu tăticul tău.

Veni gerul. Într-o dimineaţă munţii se transformară în nori de zăpadă albaştri-cenuşii, din care cădea o pulbere albă. Merle stătea la fereastră, iar pe faţă îi cădea o lumină firavă. Privea în jos, acolo unde munţii închideau valea; valea părea încă şi mai strâmtă ca de obicei; aveai o senzaţie de înăbuşire, simţeai parcă o cârpă umedă învăluindu-ţi mintea.

Uf! Mai bine să se ducă la bucătărie şi să se apuce iar de ceva… să muncească şi să uite.

Într-o zi sosi o scrisoare care îi anunţa că mama sa murise.

III

„Dragă Klaus Broch,

Într-o zi pierzi favorurile Kedivului şi a doua zi le obţii pe acelea ale lui Kitchener! Dar, pentru Dumnezeu, ce cauţi în Sudan? De ce-ţi pui viaţa în pericol la Omdurman? Despre ce noi disperări e vorba? Şi de ce, la urma urmei, să alegi acest avanpost al deşertului în care nopţile îţi vor fi bântuite de amintirea lui Schopenhauer şi de gânduri de sinucidere? Spui că ai trăit fără principii. Şi că ţi-ai risipit tinereţea. Că eşti un proscris, fără cămin, fără familie şi fără religie. Te vei simţi oare mai bine agravându-ţi situaţia?

N-ar trebui să-mi invidiezi traiul la ţară şi nici n-ar trebui să duci dorul bisericuţei din copilărie, cu Moise, cu psalmii cântaţi şi cu Dumnezeu. Mai bine zis, du-le dorul cât vrei, dar nu încerca să le regăseşti. Căci… dragă prietene… nu le vei mai găsi.

Presupun că în copilărie religia a fost pentru tine o putere asemănătoare aceleia care a fost şi pentru mine. Eram ştrengari care mergeau bucuroşi la biserică, dar nu pentru a asculta ce spune preotul, ci pentru ca să ascultăm psalmul cu capul plecat şi să-l cântăm şi noi. Când se pornea valul orgii, aveam impresia, cel puţin aşa mi se părea, că vijelia mă cuprinde şi mă poartă spre ţări şi împărăţii unde, în sfârşit, toate erau aşa cum trebuiau să fie. Am plecat apoi pe aiurea cu câte un capăt de psalm în inimi; puteam noi să-l afurisim mult şi bine pe Iehova, dar psalmul trăia în cine ştie ce colţişor al sufletului, ca o rezervă pentru fiinţa noastră înfometată de armonii universale. Copleşiţi de treburile zilei, puteam învălmăşi urletele noastre cu cântecul oţelului, dar seara, pe patul nostru însingurat, o nouă putere îşi făcea loc în cugetul nostru: era foamea de infinit, dorul inexplicabil de a ne lăsa legănaţi pe valurile eternităţii.

Nu trebuie să crezi însă că vei regăsi acasă biserica copilăriei tale. Avem lumină electrică, separator de lapte, telefon, sindicate, întruniri politice, dar biserica este goală. Am fost acolo. Orga urlă de parcă ar avea dureri de dinţi, paracliserul fornăie un psalm, cântecul credincioşilor nu înalţă bolta pentru bunul motiv că nu există credincioşi. Şi preotul, bietul de el, ofiţer de rezervă în armată, cu mustaţa neagră şi lornion, stă în amvon şi-şi citeşte consideraţiile sale raţionale. Dar faţa lui spune: «Voi, cei doi enoriaşi, care

alcătuiţi toată adunarea, voi nu credeţi ceea ce spun şi, de altfel, nici eu însumi nu cred. E trist când omul ajunge să-şi depăşească concepţia despre Dumnezeu. Şi noi… noi valorăm într-adevăr mai mult decât Iehova. Ne revoltă dogma ispăşirii, întemeiată pe păcatul originar şi pe setea de sânge a lui Dumnezeu; ridicăm din umeri; toate astea ne fac să surâdem sau ne scârbesc. Nu suntem îngeri, dar suntem prea buni pentru a adora un asemenea Dumnezeu.» Preotul este scuzabil. Despre cine să predice? Un alt Dumnezeu la dispoziţie nu are.

De aceea nu-i de mirare că chiar şi ţăranii cei mai simpli clatină din cap şi se îndepărtează de biserică. Ce fac ei atunci, duminica? Dragă prietene, ei n-au duminică. Stau şi moţăie cu capul pe masa cea lungă, aşteptând să treacă ziua. Ei amintesc de caii de plug care au mâncat până s-au umflat şi forăie şi pirotesc pentru că n-au nimic de făcut.

Marea idee a evoluţiei, oţelul şi minunile tehnice, îşi continuă marşul lor cuceritor, schimbă faţa lumii, îi sporesc pulsul din ce în ce mai febril. Dar ce importă că într-o zi ţăranul va putea zbura cu roaba prin văzduh, de îndată ce nu mai are nici templu, nici zi sfântă? Ce să facă el printre nori, de vreme ce niciun cer nu se bolteşte deasupra sufletului său?

Asta este o întrebare tot atât de arzătoare pentru tine, în deşert, ca şi pentru mine, la pol. Eu cred că este nevoie de o reînnoire a religiei, nu numai de un nou profet, ci de un nou Dumnezeu.

Întrebi cum îmi mai merge cu sănătatea?Despre asta e încă prea devreme să vorbim. Atât numai vreau să-ţi spun: dacă într-o zi te simţi nenorocit, fii dârz cu tine însuţi.

Salutări din partea noastră a tuturor,

Al tău,

Per cel din vale”

IV

Era una din acele zile crepusculare din timpul Crăciunului şi un ger de trosneau pereţii. Copiii se învineţiseră de frig. Când Merle spăla podelele, puteai patina pe ele cu toate că focul ardea în sobă; Per înota prin zăpada adâncă, până la fântână, după apă, şi barba-i spânzura ca un colier de gheaţă.

Ei, da, asta iarnă!

În căşerie, cele două fete ale proprietarului fierbeau brânza… Uşa fu dată în lături şi înăuntru răbufni o pală de ger. Era Per care se afla în prag, clipind din ochi:

— Hu… dumneavoastră fumegaţi aşa?

— Noi? Şi cele două surori, cea roşcată şi cea blondă, râseră pe înfundate, privindu-se şi făcându-şi semne din cap. Domnul ăsta de la oraş nu intra niciodată fără să glumească.

— Ia ascultă, Else, azi-noapte am visat că noi doi trebuia să ne căsătorim.

Amândouă fetele urlau nu alta, de atâta haz.

— Iar tu, Marit, erai nevasta primarului.

— A moşneagului ăluia de la Moen?

— Era încă şi mai bătrân. Avea nouăzeci de ani.

— Of, şi dumneata cu veşnicele dumitale năzbâtii! spuse cea cu părul roşcat, învârtind cratiţa mare, fumegândă.

Per ieşi. Amândouă fetele aveau în jur de douăzeci de ani şi cu toate astea feţele lor păreau împietrite de seriozitate. Când el le ispitea să râdă, erau speriate de parcă ar fi nimerit pe cine ştie ce drum primejdios.

Per se plimba primprejur, prin zăpada scârţâitoare, cu căciula trasă până peste urechi. Jotunheimul se afla către miazănoapte şi-şi trimitea asupra lumii răsuflarea rece a gheţurilor sale albastre.

Şi el, Per? Se cocoşa sub povară, gata să fie strivit. Ce dracu', nu putea oare să se scuture, să se elibereze şi să-i tragă un picior sorţii ăsteia rele?

— Per, ce te-ai gândit să le dai copiilor de Crăciun? îl întrebă Merle, aşezată pe banca din bucătărie.

— Mai e vorbă? Un castel şi un cal fiecăruia. Pentru ce naiba să economisim bani, când avem cu ghiotura? Dar tu, draga mea? Ai ceva împotrivă dacă îţi dau o blană de vizon, de două mii de coroane?

— Să vorbim serios! Copiii n-au nici schiuri, nici săniuţe.

— Bine, dacă ai bani… Eu n-am.

— Şi dacă ai încerca să le faci tu însuţi?

— Schiuri? Rumegă ideea şi fluieră. Da, zău că s-ar putea. Şi sanie. Da, da. Dar pentru micuţa Asta? Ea e prea mică pentru a se distra cu aşa ceva…

— Fă-i un pătuţ pentru păpuşi.

El fluieră din nou.

— Că bine zici! E o idee. Da, da, doar n-oi fi eu mai neîndemânatic decât…

Acum avea ceva de făcut. Se instală în odaia argaţilor, unde se aflau o masă de dulgher şi unelte. De obosit, obosea. Picioarele voiau parcă mereu să-l scoată pe uşă, dar el le silea să se întoarcă. „Ce o mai fi şi asta, Per, că ţii cu tot dinadinsul să te însănătoşeşti? Vreau, vreau, vreau!" Se gândea la alţii şi nu la el însuşi şi gândul acesta începu să devină mai puternic decât păsările de pradă ce-i croncăneau în cap. Gândul că copiii aveau să capete daruri meşteşugite de tatăl lor îi lumina şi-i încălzea cugetul. Numai de-ar ţine tot aşa!

Când să şinuiască sania, trebui să se ducă la fierărie. Iar acolo se afla un pălmaş care făcea potcoave. Iată iar fier înroşit! Şi oţel. Ciocanul pe nicovală îţi sfâşie urechea, dar te şi atrage. Era mult timp de când nu-l mai auzise. Îl năpădeau amintirile.

— Jörn, trebuie să sudezi asta! Ai borax? Ia vină să vezi!

— Ei, pare-mi-se că inginerul nostru-i un fierar iscusit, spuse pălmaşul, când văzu cât de uşor mânuia Per ciocanul.

Sosi seara de ajun şi Musin, calul sur, aduse până în uşa casei o ladă. Per o luă şi o duse în casă. Erau o mulţime de cadouri de Crăciun, trimise de rudele de la Ringeby.

El însă şedea cu dinţii încleştaţi în faţa muntelui de pachete înălţat pe banca din bucătărie. Fusese un timp când Merle şi cu el încărcau o sanie întreagă cu lucruri din magazia de provizii de la Loreng şi mergeau din casă în casă să împartă săracilor darurile lor de Crăciun. Era o plăcere. Acum… erau ei înşişi nevoiţi să primească.

— Spune Merle… noi nu avem nimic de dăruit anul asta.

— Nu ştiu ce vrei să spui, răspunse ea.

— E un Crăciun de sărăntoci, nu-i aşa, când stai numai să primeşti şi n-ai nici cel mai mic fleac de dat.

Ea suspină.

— Să sperăm că n-o să ni se mai întâmple.

— Nu vreau să se întâmple nici măcar de data asta, spuse el umblând prin odaie. Chiar de-ar fi să iau o cămaşă de-a ta şi una de-a mea şi tot o să cobor la Moen, să le duc bietului dulgher ofticos. Altminteri e ca şi cum nici n-ar fi Crăciun pentru noi.

— Bine… dacă aşa crezi tu de cuviinţă… Să văd dacă nu se găsesc şi alte lucruşoare de care copiii n-au nevoie.

Sfârşi prin a lua câte ceva din pachetele primite de acasă, budincă de orez, stafide, prăjituri, le împachetă şi le trimise. Aşa era Merle, de îndată ce accepta o idee.

Când el plecă, zăpada scânteia şi scârţâia sub picioare. Cerul era înstelat şi sufla briza; pe povârnişurile văii se înşirau lumini în fiecare casă. Sus de tot, sub cer, clipea o mică flacăra care putea fi de la vreuna dintre căsuţele cele mai de sus, tot atât de bine cum putea fi şi o stea.

El se întoarse în căldura casei, roşu şi înviorat de ger. Şi izbucniră nişte strigăte de bucurie când Merle anunţă:

— Copii, în seara asta vă îmbăiază tata.

Un butoi tăiat în două slujea de hârdău; cu mânecile suflecate, Per stătea în bucătărie şi lăsa copiii goi să se bălăcească în apa aburindă.

În cealaltă odaie, mama făcea pregătiri. Dar ssst, copii; ăsta-i un secret!

— Nu, nu, nu intra! îi spuneau ei micuţei Asta, care se ţinea pe lângă uşă şi scâncea.

Şi seara când bradul strălucea de lumini şi ferestrele îngheţate se albiseră de-a binelea, pe podea începu o mişcare nemaipomenită. Lovise îşi punea schiurile şi cădea în nas. Lorentz îşi încăleca sania cea nouă şi striga: „Hei… pârtia, la o parte!”; iar lângă perete, micuţa Asta, cu pătuţul pentru păpuşi, cânta un cântec de leagăn.

Părinţii se priveau, şi-şi surâdeau.

— Vezi? zise Merle.

Zilele plumburii de iarnă se scurg încet, chinuitor de încet. Două ore în miez de zi o lumina palidă, crepusculară… două ore… apoi se întunecă iar. În nopţile lungi, vântul de miazănoapte urlă a îngropăciune… Hu-u-u-u… spulberă zăpada, troieneşte drumurile pe care săniile parcă se scufundă. Ziua şi noaptea vin şi trec, toate zilele îşi seamănă. Mereu aceeaşi lumină cenuşie, îngheţată şi niciodată un om cu care să stai de vorbă. De-a curmezişul văii se înalţă zidul greoi al munţilor pe care îi priveşti până te apucă furia. Ei, Doamne, de i-ai putea străpunge şi arunca o privire în lume, sau măcar de te-ai putea urca până în vârf, să priveşti până hăt departe şi să respiri în voie.

Apoi într-o zi se înseninează. O, ce uşurare, se zăreşte o bucată de cer albastru! Crestele munţilor se auresc. Dar ce-i acolo? Soarele. Şi în fiecare zi, ca o cingătoare de aur, coboară mai jos pe dealurile împădurite. Lumina lui roşie a şi atins fermele albe, aflate mai sus. Într-o bună zi flacăra lui roşie

pătrunde până pe podeaua odăii în care Merle, aşezată la fereastră, cârpeşte fundul unui pantalonaş al lui Lorentz.

O, cum de prinde totul viaţă!

— Mamă, uite soarele! strigă Lovise, intrând veselă pe uşă.

— Da, draga mea, îl văd.

Micuţa voia numai să ia o bucată de prăjitură pentru Lorentz şi pentru ea, şi să se întoarcă pe deal cu schiurile.

— Mulţumesc mamă… eşti grozav de bună.

Şi cu o bucată de pâine în fiecare mână, se repede afară, roşie şi înviorată de frig.

De-ar putea fi şi Per atât de roşu în obraz şi de s-ar putea simţi atât de bine! Dar dacă într-o zi li se părea, în sfârşit, că-i e mai bine, a doua zi era iarăşi agitat şi arăta încă şi mai rău ca înainte. Reîncepuse, după sfaturile mediculuí, cu arsenic şi fier, avea aer şi linişte… Oare nimic n-o să-i ajute? Şi în câteva luni avea să se împlinească anul de când se aflau aici.

Şi atunci? Să rămână aici încă o iarnă? Să trăieşti din mila oamenilor… O, Doamne! Îşi clătină capul şi suspină.

Dar Lovise trebuie să înceapă a merge la şcoală.

„Trimite copiii la mine, pe tustrei”, scrisese mătuşa din Bruseth. Da, mulţumesc. Dar înţelesul acestor cuvinte era limpede. Ea îi voia pentru totdeauna.

Să-şi piardă copiii? Să-şi dea copiii? Oare avea să vină o zi când va fi nevoită să facă aşa ceva?

Totuşi la şcoală trebuiau trimişi. Trebuiau să înveţe ceva, pentru ca ajunşi mari să poată sta pe picioarele lor. Şi dacă ei, părinţii, nu le puteau înlesni învăţătura, atunci nu aveau niciun drept să-i păstreze.

Merle cosea, cosea şi din când în când înălţa capul, iar soarele îi cădea pe faţă.

Oh, cum se împurpura zăpada sub şuvoiul ăsta de soare roşu! În asemenea clipe chiar şi grijile ţi se păreau mai uşor de îndurat. Avea impresia că şi în cugetul ei sunt gheţuri care se topesc.

La vioară, Lovise făcea progrese. De ce n-ar avea parte copila asta de succesele la care mama ei visase în zadar?

În vestibul răsunară paşi repeziţi; Merle tresări şi se nelinişti. Era furios, sau disperat? Sau îl durea iarăşi capul? Uşa se deschise.

— Merle, am găsit. Afurisit să fiu, nevastă, dacă n-am găsit.

Se ridică încet din scaunul ei, dar recăzu la loc cu ochii aţintiţi asupra lui.

— Am găsit, Merle. Cum naiba de nu mi-a dat prin minte mai curând! E simplu ca bună ziua. Umbla îngândurat prin odaie, cu mâinile în buzunar şi fluiera.

— Ce este, Per?

— Stăteam şi tăiam lemne. În capul meu mişunau milioane de secerători; toată iarba se grămădea pe foarfeci. Îmi curgeau sudori reci pe obraz… era cât pe ce să las totul dracului… Şi atunci… aşa deodată, a venit. Ideea… o idee de oţel. E salvarea, Merle, salvarea.

— Haide, vorbeşte, ca să înţeleg şi eu ceva.

— Draga mea, un mic ştergător mobil, de oţel, fixat pe foarfeci şi e destul… El o să înlăture iarba şi o să cureţe tot. La naiba! Şi un copil pricepe aşa ceva. Da, da, nevastă, acum vor veni alte timpuri.

Merle dădu drumul pantalonaşului şi-şi lăsă mâinile în poală.

— Am să aduc maşina aici, Merle. E un fleac să forjezi ştergătoarele astea şi să le fixezi. În fierăria de aici le fac într-o zi.

— Da!? Bine, încearcă. Dar nu crezi c-o să-ţi pierzi şi bruma de sănătate pe care ai agonisit-o?

— N-o să mă însănătoşesc niciodată, Merle, atâta timp cât maşina asta îmi stă pe cap, pendulând între eşec şi succes mondial. Îmi apasă creierii ca o bucată de plumb; îmi e cu neputinţă să dorm cumsecade, înainte de a scăpa de povara asta. O, Doamne… de-ar veni într-o zi alte vremuri şi pentru noi! Sănătate! Îţi dai seama cum m-aş mai însănătoşi atunci!

De data asta se lasă îmbrăţişată. Dar după ce el ieşi, ea rămase în scaun, privind la soarele de pe crestele înzăpezite până ce ochii i se umeziră şi respiraţia i se îngreuie.

Opt zile mai târziu, Musin, şargul, trăgea în curte o ladă mare în timp ce soarele ardea peste acoperişurile albe ale caselor. Chiar în aceeaşi zi se putu auzi din fierărie ciocănindu-se şi pilindu-se.

Ce importanţă mai puteau avea încă câteva nopţi nedormite? Nu este vorba numai de încordare… căci de data asta reuşita e sigură. Ci de visuri. Şi amândoi visează. Vor răscumpăra Lorengul, vor hoinări iară prin odăile mari şi luminoase; vor fi fericiţi, viaţa, liniştită. Toate aceste zile n-au fost decât un coşmar. Vor redeveni tineri, vor zbura pe schiuri, vor face o petrecere în doi, bând şampanie şi privindu-se îndrăgostiţi. Şi aşa mereu.

— Noapte bună, Merle.

— Noapte bună, Per. Somn uşor.

Zi de zi se aude bocănind dinspre fierărie.

Câţiva ani mai înainte, treaba asta ar fi fost gata în două zile. Dar acum, după o jumătate de oră, e obosit. Să-ţi concentrezi toată puterea spiritului pe un singur punct, atunci când creierul este obişnuit să fantazeze la întâmplare, asta este istovitor. Şi când descoperi un defect acolo unde crezi că e totul gata, nu ai

la îndemână un mecanic şi nu poţi turna piesa, trebuie s-o forjezi cu propriile tale mâini şi cu scule proaste.

Dar ce importă?

Impuse creierului său o disciplină, îşi refuza orice gând ce-i putea abate atenţia. Trase perdele groase pe toate ferestrele conştiinţei sale… Nu mai exista pentru el decât maşina. După ce lucra o jumătate de oră, se întorcea în casă, se întindea pe pat şi se odihnea; îi era destul numai să închidă ochii şi se odihnea. Era o nouă disciplină: îşi făurea o noapte pentru ca să-şi economisească puterile de care avea nevoie a doua zi, pentru repriza următoare.

Dar Merle, era neliniştită? În orice caz, nu scotea o vorbă despre lucrul cu care se îndeletnicea el. Nu era oare destul de agitat şi aşa? Şi când se arăta nerăbdător cu copiii, nu-l mai privea cu reproş. Acum, ea şi copiii puteau foarte bine să rabde… mult nu mai aveau de aşteptat.

Oamenii îi zăreau plimbându-se în serile senine, cu clar de lună, după ce copiii erau culcaţi. Vorbeau tare, adesea râdeau, se ţineau de talie şi îngânau câte un cântec. Când oamenii care treceau pe drum auzeau râsetele şi cântecele, gândeau: sau sunt nişte beţivani, sau sunt cei doi de la casa căpitanului.

Zilele se făceau mai luminoase, se apropia primăvara…

La expoziţia agricolă de la Hamar, când fu cercetată maşina, se băgă de seama că există o concurenţă americană, o secerătoare mai bună. Surpriza fu mare. Căci chiar dacă nu era vorba de o hoţie în toată legea, nimeni nu se îndoia că ideea îi fusese dată americanului de maşina lui Per. Era bazată pe aceleaşi principii, dar cu unele neînsemnate îmbunătăţiri, încât era îndoielnic că s-ar fi putut obţine ceva cu un proces. Şi în afară de asta, nu e uşor să porţi un proces cu o bogată firmă americană, când n-ai niciun ban.

În această întrecere mondială pentru cea mai bună secerătoare, Per fusese pe punctul de a învinge. Un altul îi sărise în spinare şi în ultimul moment făcuse un salt care îl plasase înainte şi câştigase.

Lumea nu cere dreptate, ci rezultate.

Nu foloseşte la nimic să întemeiezi o societate pe acţiuni pentru a exploata o maşină, când există o alta mai bună.

Oţelul se folosise de Per ca de-o trambulină. Dar izbânda fusese hărăzită altuia.

V

Cel ce coborâse în staţia din capătul văii pe o zi călduroasă de iulie era tânărul comersant Uthoug, reprezentantul şeviotei englezeşti. Se opri o clipă şi privi în jurul lui. Splendidă natură! Vasăzică, aşa arată valea în care sora lui locuia de mai bine de un an. Minunat aer şi cu toate acestea cumnatul său se simţea la fel de rău. Da, aşa era. Tânărul domn, atât de bine îmbrăcat, se interesă de drumul spre Raastad şi porni pe jos. Voia să-i ia prin surprindere. La Ringeby avusese loc un consiliu de familie şi se căzuse de acord că trebuia luată o hotărâre în privinţa acestui menaj căruia soarta îi era atât de potrivnică.

Când părăsi drumul mare pentru a coti spre Raastad, zări un bărbat cu mânecile suflecate care căra pietre cu roaba. Cum? I se părea… nu cumva îl înşelau ochii? Nu, era Per Holm. Per aduna pietre şi le transporta cu atâta însufleţire de parcă i-ar fi fost plătit fiecare pas. Dar reprezentantul şeviotului nu era omul care să se împiedice în văicăreli şi compătimiri.

— Allo! strigă el. Binecuvântată fie-ţi munca! După câte văd, ai devenit agricultor.

Per se îndreptă din şale, cu un gest involuntar îşi şterse mâinile de pantaloni şi se apropie. Reprezentantul îşi spuse: „Doamne, ce-a mai îmbătrânit!” Dar tare, zise:

— Eşti de nerecunoscut, ai o mină superbă.

Merle îi zărise de la fereastra bucătăriei.

— Ia te uită cine a venit! strigă ea repezindu-se afară. Trecuse atâta vreme de când nu mai văzuse pe careva dintre ai săi că se pierdu cu firea de-a binelea, şi se agăţă numaidecât de gâtul fratelui său.

Nu, Uthoug-junior nu venea cu văicăreli şi compătimiri; avea în valiză o sticlă bună, de vin roşu, din care turnă la masă tuturor, pe rând; ridică paharul, vorbi de teatru şi de varieteuri, imită actori la modă şi-i făcu pe cei doi bieţi comeseni ai săi să râdă. Aveau şi nevoie de aşa ceva! Ei, Doamne, cât de bine ştia el ce le lipsea!

Şi mai ştia că şi Merle şi Per stăteau ca pe cărbuni aprinşi aşteptând să afle ce soartă li se hărăzise. Fusese destul de obositor şi de trist traiul aici şi cu toate acestea mai sperau încă să poată rămâne. Dacă li se retrăgea ajutorul nu mai puteau nici să rămână şi, de altfel, nici să plece. Şi atunci ce era de făcut? Era oare de mirare că se simţeau atât de neliniştiţi?

După masă, Uthoug îl luă pe Per să facă o plimbare. Merle, rămasă acasă, se învârtea neliniştită. Înţelegea că li se hotăra soarta.

Apoi ei se întoarseră. Şi să vezi şi să nu crezi! Râdeau amândoi.

Fratele le ură noapte bună, îşi sărută sora pe frunte, o bătu uşurel cu palma pe obraz, totul cu cea mai mare afecţiune. Ea îl urmă în odaia lui şi grozav ar mai fi vrut să rămână puţin cu el să i se destăinuiască, dar simţea că Per avea ceva pe suflet şi că abia aştepta să fie singuri ca să poată vorbi.

— Atunci bună seara, Carsten, îi spuse fratelui său şi coborî.

În sfârşit, Per şi cu ea se aşezară de-o parte şi de alta a mesei sale de lucru de lângă fereastră.

— Ei? întrebă ea.

— Uite, Merle… Dacă avem curajul să trăim, trebuie să privim lucrurile în faţă, aşa cum sunt.

— Bine, bine, dar spune-mi…

— Şi lucrurile stau aşa: cu sănătatea mea n-aş putea ocupa nicio slujbă. Nu pot. Aşa că putem tot atât de bine să rămânem aici sau să plecăm aiurea.

— Da, dar putem noi rămâne aici, Per?

— Dacă tu vrei să rămâi împreună cu un nevolnic ca mine… e şi asta o întrebare!

— Răspunde-mi dacă putem rămâne aici.

— Da, dar trebuie să ne fie clar că vor trece poate mulţi ani, Merle, înainte de a fi în stare să muncesc. Şi să trăiesc din mila oamenilor atâţia ani, asta n-aş răbda.

— Dar de ce să ne apucam atunci, Per? Nu sunt în stare să câştig nici măcar un ban.

— În tot cazul eu pot să încerc, spuse el privind pe fereastră.

— Tu… nu, Per. Ştii bine că, chiar dacă ţi s-ar da să lucrezi nişte desene, ochii nu ţi-ar îngădui-o…

— Pot să fiu fierar, spuse el.

Se lăsă tăcere. Era ceva de necrezut. Ea îl privi. Oare inginerul care făcuse marile lucrări de la prima cataractă avea să devină un fierar de sat? Se gândea el serios la aşa ceva?

Oftă. Dar nu voia să-l descurajeze. În sfârşit, rosti cu greu:

— Da, ar putea fi un fel de a-ţi trece vremea. Poate că în felul ăsta ai să te obişnuieşti iar să dormi. Se întoarse spre fereastră cu buzele strânse.

— În cazul ăsta, Merle, nu putem continua să locuim în casa asta. De altfel ce să facem cu hardughia asta mare, când n-ai nici măcar o fată în casă?

— Cunoşti tu pe aici vreo casă mai mică în care am putea locui?

— Există una de vânzare… cu câteva prăjini de pământ. De-am avea o vacă şi un porc… şi câteva găini… şi dacă am recolta câţiva saci de grâu pe an… şi dacă aş mai putea câştiga câte ceva şi cu fierăria, am scăpa de cerşetorie. E o trebuşoară la care m-aş înhăma. Ar fi şi un bun leac pentru mine să mă ocup de aşa ceva. Cum ţi se pare?

Ea nu răspunse; ochii îi erau fixaţi mereu pe fereastră.

— Însă în ce te priveşte, Merle, dacă vrei să împarţi cu mine o asemenea viaţă, asta este o altă chestiune. Eu am crescut într-o colibă… pentru mine nu-i o nenorocire atât de mare. Dar tu! La drept vorbind, Merle, nu cred că ai să accepţi aşa ceva. Vocea începu să-i tremure, îşi strânse buzele şi nu mai îndrăzni s-o privească în faţă.

Se făcu tăcere. Apoi ea spuse:

— Dar bani ca să cumpărăm casa aceea, Per?

— Fratele tău vrea să mă ajute cu un împrumut. Dar încă o dată, îţi spun, Merle, aş socoti foarte firesc ca tu să preferi să pleci la mătuşa din Bruseth. Cred că pe tine şi pe copii v-ar primi.

După un moment ea spuse:

— Da, de-ar avea casa două odăi cumsecade, s-ar putea aranja. Şi tu ai dreptate, ne va fi mult mai uşor.

Era rândul lui să tacă, gâtuit de emoţie. Pricepu că pentru dânsa era de la sine înţeles că nu se vor despărţi. Dar el avea nevoie de un oarecare răgaz pentru a merge mai departe.

Merle stătea cu faţa spre el, dar cu ochii mereu întorşi spre fereastră. Încă mai avea sprâncenele acelea frumoase şi întunecate, dar faţa îi era îmbătrânită şi palidă, iar în păr i se iviseră şuviţe cărunte.

În sfârşit, el zise:

— Apoi sunt copiii, Merle.

— Da, copiii… ce-i cu ei? întrebă ea tresărind. Venise oare clipa aceea de care se temea de atâta vreme?

— Ne-au trimis vorbă din Bruseth, dacă n-am putea-o trimite pe Lovise.

— Nu! se repezi Merle. Nu, Per. Ai refuzat şi tu, nu-i aşa? Nu-i aşa că nu vrei! Ştii bine de ce vrea s-o ia.

— Ştiu, admise el dând din cap. Dar ar mai fi de ştiut ceva: dacă ţinând seama de interesul Lovisei, mai avem într-adevăr dreptul să spunem nu.

— Per, gemu ea, ridicându-se şi frângându-şi mâinile. Nu trebuie să-mi ceri aşa ceva. De altfel nici tu nu vrei. N-am ajuns chiar atât de departe ca să începem să… ăsta nu e un dar de făcut… Nu, nu, nu! gemu ea. Asta n-am s-o fac, m-auzi?

— Cum vrei tu, Merle, spuse el, ridicându-se şi silindu-se să fie calm. Până mâine când pleacă el, ne mai putem gândi. Dar

una e să te gândeşti la noi şi alta este să te gândeşti că pentru biata Lovise nu e deloc vorba de un fleac.

A doua zi dimineaţă, când sosi vremea să scoale copiii, Merle şi Per intrară la ei împreună. Rămaseră în picioare, lângă patul Lovisei. Aici, la munte, fetiţa mai crescuse. Părul blond îi cădea pe obraji, nasul îi era înfundat în pernă. Dormea fără griji. Îşi închipuia, desigur, că era acasă lângă mama şi lângă tatăl ei, locul cel mai sigur din lume.

— Lovise, spuse Merle atingând-o, trebuie să te scoli.

Încă ameţită de somn, copila se ridică şi-şi privi părinţii mirată. Ce se întâmplă?

— Trebuie să te grăbeşti şi să fii gata, spuse Per. Ştii, pleci cu unchiul Carsten în vizită la mătuşa Marit, la Bruseth.

Fetiţa se trezi pe dată şi sări zorită. Dar în acelaşi timp, ceva pe faţa părinţilor ei îi domoli bucuria.

Toată dimineaţa, cei trei copii şuşotiră întruna. Cei doi mai mici priveau cu ochi mari la aceea care trebuia să plece. Lorentz îi dărui căluţul lui, Asta, ultima ei păpuşă. Merle umbla de colo-colo, voia să-i facă să creadă că Lovise pleca doar pentru o scurtă vizită şi că avea să se întoarcă repede.

Pe la amiază, un geamantan mic era gata împachetat pentru ea; îmbrăcată în rochia cea mai bună, Lovise alerga prin curte luându-şi rămas-bun de la toţi; mai ales nu voia să uite de cosaşi, pe care îi ajutase la căratul fânului.

În sfârşit, merse de-l căută pe Musin, calul cel sur, priponit în spatele fierăriei. Calul se freca de taluz, dar de îndată înălţă capul şi o privi. Ea smulse o mână de iarbă şi i-o întinse şi după ce el o mâncă, îl mângâie pe bot, ba chiar i se agăţă de gât.

— Am să scriu! îi zise ea, vorbind aşa, în general, când îl părăsi.

Apoi reintră în ogradă.

Când trenul se puse în mişcare, Lovise şi Uthoug-junior le făcură semn cu mâna, fiecare de la câte o fereastră a vagonului.

Merle şi Per rămaseră locului ţinându-i de mână pe cei doi mai mici. Mai zăriră o mânuţă care le flutura o batistă. Apoi ultimul vagon dispăru şi în urma lui nu mai fu decât zgomot şi fum.

Cei patru nu se clintiră, doar se strânseră mai tare unul lângă altul.

VI

Ceva mai sus de şosea se afla o căsuţă cu un rând de trei ferestre mici la etaj, cu un staul într-o parte şi cu o mică fierărie de cealaltă parte. Dacă pe hogeagul fierăriei iese fum, oamenii spun: „Apoi azi, inginerul se simte destul de bine de poate mânui ciocanul. Dacă ai ceva de dres, apoi du-te la el, că nu-ţi ia mai scump ca Jörn de la Lia."

Merle şi Per locuiau aici de câţiva ani; în timp ce ea mai căta pe faţa lui semnul unei schimbări în bine, el nu mai avea nicio nădejde. Chiar dacă scăpase de durerile de cap, îl durea totuşi ba una, ba alta, dar despre asta nici nu mai vorbea. Îşi privea soţia şi-şi spunea: „Începe într-adevăr să se schimbe şi asta din vina ta. Zi şi noapte te-ai jeluit numai de propria ta nenorocire. E timpul să încerci să îndrepţi ce ai făcut." Începu atunci să facă un efort şi să tacă, să sufere în tăcere, ba chiar să râdă, când de fapt îi venea să urle. Mai ales la început, îi fu destul de greu, în schimb de câte ori izbutea să se stăpânească încerca o mulţumire care de fiecare dată îl făcea mai tare.

În felul acesta învăţă să-şi privească soarta cu mai multă linişte. Căpătă o mai bună dispoziţie. Ca şi cum s-ar fi ridicat în faţa nenorocirii însăşi, şi i-ar fi spus: „Da, ştiu că sunt fără apărare şi că mă poţi azvârli într-o prăpastie încă şi mai adâncă. Dar nu mă poţi împiedica să râd."

Cât de uşor devenea totul, acum când nu se mai aştepta la nimic bun şi nu mai cerea nimic de la nimeni, nici în cer, nici pe pământ! Când era obosit de munca la fierărie, era pentru el o bucurie să-i poată spună soţiei:

— Na, Merle, ţi-am mai spus că n-ai voie să cari apă… ia dă-mi găleata!

— Tu… te crezi mai tare ca mine?

— Ei, drace, doar sunt bărbat. Du-te la bucătărie, acolo e locul femeilor.

Căra apa, se simţea mai senin, chiar dacă ameninţa să se frângă din şale. Se întâmpla uneori să spună:

— Într-adevăr, azi mă simt foarte leneş, Merle. Iartă-mă, dar mă duc să mă întind niţel. Şi ea îl înţelegea. Ştia atunci că-l torturau durerile lui de cap şi că el vorbea de lene numai pentru ca s-o cruţe.

Aveau vacă, porc, câteva găini. Nu era desigur atât de grozav ca la Loreng, nu, dar îşi datorau totul. Anul din urmă obţinuseră destui cartofi ca să vândă două tone. Ouă nu mai

cumpărau… vindeau. El le ducea negustorului care i le lua la preţul zilei şi-i dădea în schimb una sau alta. Şi pentru ce n-ar fi făcut-o? Oare Merle se socotea prea mândră ca să spele, să cureţe şi să gătească? Adevărat, odinioară trăiseră altfel, dar numai ea mai visa uneori că timpurile alea s-ar mai putea întoarce. Fuseseră azvârliţi pe un ţărm pustiu şi ei trebuiau să încerce să rabde pe cât puteau mai bine zilele cenuşii.

Se întâmpla ca noua secerătoare americană să-i fie adusă la reparat de către vreun fermier.

De fiecare dată Per îşi strângea buzele într-un fel ciudat. Se uita la ea o clipă şi rumega un gând. Acela care i-o furase şi o îmbunătăţise c-o nimica toată, azi era milionar.

Trebuia să facă un mic efort ca să se apuce de treabă, dar îşi pleca încet capul şi o făcea. Biata Merle, cam avea nevoie de o pereche de ghete.

Din când în când, mai lăsa nicovala şi întunericul fierăriei şi ieşea în uşă să mai tragă aer în piept; şi aici îl întâmpina ziua, ziua mare, vastă şi deşartă.

Un om cu ciocan de fierar în mână se uită fără să vrea spre cer. E un obicei moştenit de la marele lui străbun, acela care a dăruit oamenilor focul şi gândirea şi i-a învăţat să se răzvrătească împotriva lui Dumnezeu.

Per privea cerul şi norii care goneau într-un tumult fără rost. Răzvrătire împotriva cuiva de colo de sus? Dar cerul e gol. Nu e nimeni împotriva căruia să te revolţi.

Dar atunci, toată nedreptatea?… Cine va ţine într-o zi judecata cea mare?

Da, cine? Nimeni.

Cum? Milioanele de martiri de tot felul care au murit în cele mai fioroase torturi, nevinovaţi ca pruncii nou-născuţi… Nu e nimeni care să le facă dreptate într-o zi?

Nu.

Dar atunci trebuie să fie o întreagă lume de nedreptăţiţi ale căror suflete rătăcesc fără de odihnă pentru că au murit copleşiţi de o ocară nemeritată, pentru că au fost înfrânţi într-o luptă în care dreptatea era de partea lor, pentru că au suferit şi au combătut pentru adevăr, dar au pierit căci minciuna a fost mai tare. Adevăr? Dreptate? Nu există aşadar nimeni care să dea într-o zi morţilor linişte şi să facă ordine? Nimeni?

Nimeni.

Lumea îşi urmează drumul ei. Destinul este orb şi Dumnezeu surâde când Satan se dezlănţuie asupra lui Iov.

Taci şi vezi-ţi de ciocanul tău, nărodule! În ziua când va exista o conştiinţă universală, ai să mori de groază. Aminteşte-ţi că eşti un animal vertebrat şi că numai din greşeală ai căpătat un suflet.

Cling, clang! Pe nicovală ţâşnesc scântei. Rabdă viaţa aşa cum e.

Dar începea să-şi facă loc în el nevoia de a fi alături de toţi aceşti nenorociţi pe care soarta îi lovise orbeşte, de a-i aduna, nu ca să se jeluiască împreună, ci ca să biruie laolaltă. Nu ca să se răzbune, ci ca să înalţe o cântare. Priveşte, eternă atotputernicie, cum ştim noi răzbuna cruzimea ta… Cu o laudă a vieţii… Iată şi de ce suntem mai divini decât tine.

Un templu, un templu pentru spiritul uman înfometat de eternitate, nu pentru a urla rugăciuni, ci pentru a înălţa un imn generos. Face-se-va aceasta… Înălţase-va acest templu vreodată?

Într-o seară, Per veni de la poştă foarte binedispus.

— Măi, nevastă, am primit o scrisoare de la văduva din Bruseth.

Merle aruncă o privire asupra lui Lorentz care fără să vrea se apropiase de ea şi se uita la tatăl lui.

— Îi merge bine Lovisei? întrebă ea.

— Citeşte şi tu.

Merle o parcurse la repezeală şi iar privi către Lorentz.

După ce copiii se culcară, părinţii rămaseră şi vorbiră cu voce scăzută.

Şi Merle trebui să recunoască că bărbatul ei avea dreptate. N-ar fi fost egoist din partea lor să reţină băiatul, când el ar fi putut deveni moştenitorul de la Bruseth?

Să rămână aici, să înveţe de la taică-su meseria de fierar? Timpul fierarilor a trecut. Fabricile fac totul.

Ce şcoală putea urma el aici? Văduva de la Bruseth făgăduia să-l ţină la studii. Aşa că sorţii fură aruncaţi şi pentru el.

Dar când îl însoţiră la gară, mama trebui să-şi ascundă tot timpul faţa în batistă.

Când se întoarseră acasă, ea căzu la pat; iar Per umbla fredonând, să-i pregătească şi să-i ofere ceva bun.

— Nu înţeleg cum de iei asta aşa de uşor, izbucni ea.

— A, nu, spuse el şi avu un râs cam ciudat. Ar fi prea multe de spus în privinţa asta.

Dar ziua următoare fu rândul lui Per să tacă şi să spună că îi e lene. Merle îl privi şi-i mângâie fruntea.

Şi timpul trecea. Se străduiau întruna să se descurce, fără ajutorul cuiva şi erau mulţumiţi de cum trăiau. Când se înfiinţă lăptăria, el câştigă bani buni montând maşinile şi nu socotea nedemn de el să ascută un burghiu pentru muncitorii de la drumuri. Adesea era văzut coborând la negustorul din sat, în bluză şi cu sacul în spate. Umbla cu capul sus; barba, tunsă scurt, era albă şi strălucitoare; era tras la faţă ca oamenii care

dorm rău, dar pasul îi era uşor şi încă mai ştia glumi cu fetişcanele.

Peste vară puteau fi văzuţi, bărbatul şi femeia, încuind casa şi urcând în pădure, cu micuţa Asta între ei, încărcaţi cu un sac şi cu un ibric. Trebuiau şi ei să-şi împrospăteze amintirile făcând cafea în aer liber.

Toamna, când ogoarele îngălbeneau pe povârnişuri, se aurea şi micul petec de pământ al lui Merle şi Per. Cam pierduseră simţul dimensiunilor. O baniţă de grâu le era prea mult. De scoteau doi saci de cartofi mai puţin decât s-ar fi aşteptat, se socoteau loviţi greu. Deseori însă femeile de prin vecini veneau la Merle să vadă cât de curată şi de îngrijită era căsuţa şi cu toate că nu avea pe nimeni s-o ajute, mai găsea totuşi timp să înveţe fetele de ţărani să gătească şi să coasă.

Dar căpătase un obicei. Rămânea vreme îndelungată la fereastră, privind într-acolo unde munţii închideau valea. De parcă în fiece clipă ar fi aşteptat să apară un trimis care să le aducă o veste bună. Sa privească şi să aştepte era un fel de duminică.

Şi timpul trecea.

VII

„Dragă Klaus!

Dacă îţi scriu pentru a-ţi povesti ceea ce mi s-a întâmplat de curând, o fac în speranţa că ar putea fi o consolare şi pentru tine. Căci, dragul meu, am descoperit că durerea poate fi biruită, dacă înveţi s-o priveşti cu propriii tăi ochi şi nu cu ai altora.

Mulţi vor spune că am căzut din ce în ce mai jos şi că nu trebuie să fiu ipocrit şi să simulez că iubesc suferinţa. Dimpotrivă… ea face rău. Nu înnobilează. Te înăspreşte, afară doar dacă este atât de mare încât copleşeşte totul. Am fost odinioară inginer la prima cataractă… acum sunt fierar într-o vale de munte… Şi asta doare. Mă lipsesc de orice lectură, din pricina ochilor mei bolnavi, şi de orice contact cu oamenii pe care ni-i dorim pentru că aceştia nu sunt aici. Şi asta doare, chiar dacă te obişnuieşti… În orice caz nu e plăcut. De multe ori, prăvălit pe povârnişul durerii, am crezut că am ajuns, în sfârşit, la poalele lui. Dar nu mă aflam decât pe una dintre treptele sale. Fundul prăpastiei era încă şi mai jos. Lucrezi, chiar dacă capul e gata să plesnească, economiseşti până la un capăt de chibrit şi cu toate astea, pâinea pe care o mănânci are adesea gustul pomenii. Asta doare. Nu mai speri ca într-o zi să-ţi fie mai bine, nu, nu mai speri nimic, nu mai visezi, nu mai ai nicio credinţă şi nicio iluzie… Ajuns-ai în sfârşit la capăt? Nu, pe fundul fiinţei tale a mai rămas ceva. Ceva cu adevărat preţios. Mă întrebi ce anume? Tocmai despre asta vreau să-ţi povestesc.

Ceea ce s-a întâmplat, s-a întâmplat tocmai într-un moment când viaţa noastră începuse să se mai însenineze puţin. De câtva timp mă simţeam mai bine; lucram la o nouă grapă (oţelul, oţelul nu te lasă niciodată în pace!) şi tu ştii câte posibilităţi se întrezăresc în spatele unei asemenea lucrări. Merle lupta cu mai mult curaj. Da, ce zici tu de asemenea femeie, care de bunăvoie a luat asupră-şi crucea, urmând un om distrus? Sper că vei întâlni şi tu o dată o femeie ca ea. E adevărat, încărunţeşte. A căpătat riduri. Spatele nu-i mai este atât de drept, mâinile îi sunt roşii şi crăpate. Dar în ochii mei toate astea au căpătat o frumuseţe şi un suflet pentru că ştiu că fiecare zbârcitură este o urmă lăsată de cine ştie ce nouă nenorocire care ne-a lovit pe amândoi. Dacă surâde într-o zi, surâsul îi este mai ţeapăn, mai trist, dar el îmi aminteşte de

asemenea de ceasurile în care am înfruntat laolaltă toate încercările pe care ni le-a hărăzit cerul şi pământul. Ea este astăzi aşa cum au făcut-o fericirea şi suferinţa noastră. Lumea o găseşte poate îmbătrânită, eu o găsesc mai frumoasă.

Ajung, în sfârşit, şi la ceea ce voiam să-ţi povestesc. Înţelegi foarte bine că nu ne-a fost deloc uşor să ne despărţim de cei doi copii şi dacă în scrisorile lor cer stăruitor să se întoarcă acasă, asta nu-i nicio mângâiere. Ne rămăsese o fetiţă, micuţa Asta, care tocmai împlinise cinci ani. Pe ea s-o fi văzut! După ce ai fost adesea cu nervii zdruncinaţi, un tată nedrept faţă de cei doi copii mai mari, apoi încerci să faci orice pentru acela care îţi rămâne. Asta –nu-i oare un nume frumos? Închipuieşte-ţi o fiinţă mică, arsă de soare, cu părul negru şi sprâncenele frumoase ale maică-sii, întotdeauna foarte ocupată să se joace cu păpuşile, să care lemne în casă, să facă prăjiturele pentru tata atunci când mama coace pâine pentru toată casa, să vorbească cu păsările de pe acoperiş şi să cânte nu importă ce numai pentru că i s-a înfiripat în minte o melodie. Când mama spală podelele, fata ia o cârpuliţă şi mânjeşte un scaun; dacă se murdăreşte şi capătă o palmă, o clipă ţipă, apoi iese afară şi cântă până se linişteşte. De stai să lucrezi în fierărie, auzi nişte paşi mici: «Tată, hai acasă, la masă». Şi o mânuţă te apucă şi te conduce spre uşă. «Tată, îmi faci tu baie diseară? Uite ştergarul, tată». Şi dacă la masă nu sunt decât cartofi şi lapte, ea mănâncă cu aceeaşi mutrişoară de parcă ar fi vorba de un ospăţ. «Nu-i aşa, tată, că ţie îţi plac cel mai mult laptele şi cartofii??» Şi se strâmbă, încântată să pună întrebări. Noaptea dormea într-o ladă la picioarele patului nostru, şi adesea, când nu puteam dormi, mă calma răsuflarea ei uşoară şi liniştită; de parcă m-ar fi luat de mână cu mâna ei mică să mă conducă în ţinuturile somnului, frumosului şi divinului somn.

Şi acum când ajung la ceea ce s-a întâmplat, îmi vine greu să scriu… Mâna începe să-mi tremure. Dar gândul meu era să-ţi arăt că şi tu ţi-ai putea găsi o consolare, aşa cum am sfârşit prin a găsi noi înşine, Merle şi cu mine.

Aveam ca vecin un tinichigiu cu nevastă-sa, oameni săraci ca şi noi. De îndată ce-am sosit aici, m-am dus să stau niţel de vorbă cu dânsul. Bietul de el! Era atât de mic şi de palid… Trebăluia cu acizii lui şi de bine şi de rău, lipea şi cositorea. «Ce pofteşti?» mă întrebă el privindu-mă pieziş. Şi când am plecat am auzit cum îşi încuia uşa. Doamne, oare se temea de o concurenţă între noi, pentru pâinea cea de toate zilele? Nevastă-sa, numai piele şi oase, era cu toate acestea foarte autoritară; şi îşi ispăşise de curând o pedeapsă fiindcă ajutase o fetişcană să lepede.

Într-o duminică dimineaţă, priveam nişte meri înfloriţi din mica lui grădină. Unul dintre ei era atât de aproape de gardul ce ne desparte că o creangă atârna la mine. Am dat s-o aplec să-i miros mai bine parfumul. «Şo pe el!» aud eu deodată şi câinele lup al tinichigiului ţâşni gata să mă înşface de beregată. Am avut noroc că l-am prins de zgardă înainte ca să-mi poată face ceva şi l-am dus stăpânului spunându-i: «Dacă se mai întâmplă o dată te dau pe mâna primarului.» Ei, atunci să vezi istorie! Ce şi-a mai dat drumul! Atunci mi-a fost dat să aflu şi eu cine eram. «Ţine-ţi fleanca, calic afurisit! îmi azvârli el vânturându-şi braţele. Ai venit aici să iei pâinea de la gura unor meseriaşi cinstiţi!» Şi cred că umbla să caute un cuţit sau ceva cu care să-mi dea în cap. A trebuit să râd. Era o scenă grozavă: două mari puteri în concurenţă mondială.

Două zile mai târziu, mă aflam în fierărie, când aud pe soţia mea scoţând un ţipăt. Mă reped să ies. Ce se întâmplase? Merle era lângă gard şi în aceeaşi clipă o văzui pe Asta sub trupul mare al fiarei.

Şi atunci… Merle mi-a povestit mai pe urmă că eu am fost acela care am smuls animalului îndârjit pachetul acela de carne neînsufleţită, şi am dus fetiţa în casă. E bine să chemi un medic, dar oricât de bine ar coase el gâtul sfâşiat al unui copil, nu trebuie să crezi că asta poate fi de prea mare folos.

Dar era o mamă care nu voia să-l lase să plece, care gemea, se ruga, se agăţa de el, implorându-l să mai încerce încă. Şi când, în sfârşit, fu plecat, ea voia să-l aducă înapoi, se tăvălea pe podea, îşi smulgea părul, şi nu voia cu niciun preţ să se împace cu adevărul. Peste noapte, doi părinţi rămaseră treji, privind prostiţi. Mama nu se mai tânguia. Copilul zăcea întins, gătit în hainele cele mai frumoase. Tatăl, lângă fereastră, privea afară. Era în mai, noaptea era cenuşie.

Atunci am înţeles că fiecare mare suferinţă ne duce întotdeauna mai departe pe promontoriul existenţei. Ajunsesem în punctul cel mai îndepărtat. De aici încolo, nu mai era nimic.

Şi, dragă prietene… am descoperit că de-a lungul atâtor ani nenorocirea lucrase să făurească în mine un om în stare să facă faţă unei împrejurări sau alteia, că era în mine material pentru mai mulţi inşi şi că în sfârşit ei se desăvârşiseră, puteau să se desprindă de fiinţa mea şi să meargă fiecare pe drumul lui.

Am văzut un om alergând în noapte şi ameninţând cu pumnii cerul şi pământul, un nebun care refuza să-şi mai joace rolul în comedia asta, dând buzna la vale, spre râu.

Eu însă am rămas locului.

Şi am văzut o altă jalnică făptură desprinzându-se din mine, un ascet, umil şi palid, care îşi pleca încet capul sub bici şi spunea: «Facă-se voia ta! Domnul a dat, Domnul a luat.» Târcolea prin noapte fiinţa asta jalnică şi pieri.

Eu însă am rămas locului.

Eram singur pe promontoriul existenţei; stinse erau soarele şi stelele; deasupra mea, în jurul meu, în mine, pretutindeni: vidul glacial, absurdul.

Dar, vezi tu, abia atunci am descoperit că încă nu era sfârşit totul. Mai era în mine o scânteie care nu voia să se stingă şi ea începu să strălucească de una singură. De parcă aş fi fost întors din drum şi m-aş fi aflat în prima zi a existenţei şi voinţa eternităţii s-ar fi înălţat în mine şi mi-ar fi poruncit: «Fii lumină!»

Voinţa asta, sporită încetul cu încetul, ea e aceea care mă făcu atât de puternic.

Începusem să simt o milă de nespus pentru toţi oamenii de pe pământ, dar sfârşeam prin a mă simţi mândru de-a fi unul dintre ei.

Am înţeles că destinul orb poate să ne despoaie şi să ne sfâşie şi că totuşi posedăm ceva pe care nimic în ceruri şi pe pământ nu ni-l poate răpi. Trupul nostru e condamnat să moară, spiritul să se stingă şi totuşi purtăm în noi scânteia eternităţii, ceea ce este, pentru Dumnezeu şi univers, armonie şi lumină.

Şi am înţeles că ceea ce jinduisem înfometat în anii mei cei mai buni nu erau nici ştiinţa, nici gloria, nici bogăţia, că nu mai doream să fiu nici preot, nici mare creator şi maestru al oţelului, ci să construiesc temple, dar nu case de rugăciuni, nici biserici, ca să aibă păcătoşii unde se tângui, ci un templu al spiritului uman, al splendorii lui, în care să ne putem înălţa sufletul ca un imn oferit cerului.

De văzut, nu mai puteam vedea. La drept vorbind nu mai puteam nimic. Şi totuşi, stând acolo, mi se părea că rămăsesem învingător.

Ce s-a întâmplat mai apoi? Ca de obicei, pe valea asta, toată primăvara fu o secetă cumplită. De pe ogoare, vântul de la miazănoapte stârnea nori grei de praf asupra întregului ţinut şi, cum se întâmplă adesea, dacă nu ploua, era de temut că avea să fie un an rău.

În sfârşit, oamenii se apucaseră să semene, dar atunci veni un îngheţ, după o lapoviţă, şi semănăturile îngheţară. Vecinul meu, tinichigiul, avea şi el un petic de ogor, dar acum trebuia din nou însămânţat şi de unde să ia sămânţă? Merse el din fermă în fermă, însă după povestea cu Asta, toată lumea îi era împotrivă; nimeni nu voia să-l împrumute şi bani nu avea.

Băieţandrii îl urmăreau cu fluierături şi unii dintre vecinii noştri ameninţau c-o să-l alunge din comună.

În noaptea următoare, cum nu puteam dormi, când ceasul bătu ora două, mă sculai.

— Unde te duci? întrebă Merle.

— Vreau să văd dacă nu ne-a rămas o baniţă de orz, am răspuns eu.

— Orz? Ce vrei să faci cu sămânţa acum în toiul nopţii?

— Vreau s-o semăn la spoitor, am zis eu, şi cel mai bine e s-o fac acum, pentru ca nimeni să nu ştie că eu am fost acela.

Ea se ridică în pernă şi mă privi cu ochii mari.

— La spoitor?

— Da, am spus eu. N-o să avem nicio bucurie, dacă la vară ogorul o să-i rămână în paragină.

— Per, unde te duci?

— Ai auzit doar. Şi am plecat. Dar am înţeles că avea de gând să se îmbrace şi să vină după mine.

În timpul nopţii plouase şi când am ieşit aerul era uşor. Zorile erau încă învăluite într-o lumină cenuşie, doar norii purtaţi de vântul dinspre miazănoapte erau tiviţi cu câte o lucire gălbuie. Mestecenii abia înfrunziseră. Coţofana şi graurul se gâlceveau de zor, dar nu se zărea nici ţipenie de om, fermele dormeau, ţinutul dormea.

Am pus sămânţa într-un coş, am sărit gardul vecinului şi am început să samăn. La tinichigiu toată lumea era culcată şi dormea. Primarul luase câinele şi-l împuşcase; fără îndoială, bărbatul şi nevasta visau numai duşmani care le voiau răul.

Dragă prietene, nu ştiu dacă mai merită să povestesc urmarea. Unul dăruieşte un regat fără ca asta să-l coste nimic, altul jertfeşte un pumn de seminţe şi nu e vorba numai că asta e tot ceea ce posedă el, dar gândeşte-te câte lupte şi emoţii l-au costat pentru ca să se înalţe la această formă de generozitate. Crezi că asta nu înseamnă nimic? În orice caz, eu n-am făcut-o de dragul lui Cristos şi al preceptului «iubiţi-vă duşmanii», ştiu, dar am stat pe propriile mele ruine şi am simţit o nesfârşită răspundere. Omul trebuie să se înalţe şi să fie superior puterilor oarbe care îi cârmuiesc viaţa; chiar în nenorocire trebuie să vegheze ca ceea ce este divin în el să nu moară; era iar scânteia veşniciei din mine care ardea şi-mi poruncea: Fii lumină!

Şi-mi era din ce în ce mai limpede că divinul în cer şi pe pământ, omul însuşi trebuie să-l creeze, în asta stă triumful lui asupra atotputerniciei universului inert. Şi de aceea am semănat sămânţa în ogorul duşmanului meu, pentru ca Dumnezeu să existe.

Ah, aş fi vrut ca tu să fi trăit această clipă. Văzduhul în jurul meu era plin de voci. De parcă ar fi păşit alături de mine toţi nefericiţii pe care i-am văzut şi cunoscut; deveneau din ce în ce mai numeroşi; morţii mi se alăturară şi ei, încât furăm curând o oaste a tuturor timpurilor. Lovise, surioara, era şi ea, îşi cânta psalmul şi unea toate vocile într-un cor, corul viilor şi morţilor, corul umanităţii, Iată-ne, noi toţi suntem fraţii şi surorile tale. Soarta ta este şi a noastră. Legea unei lumi indiferente la soarta noastră ne-a azvârlit într-o viaţă pe care nu suntem stăpâni, suntem torturaţi de nedreptate, de boli şi de necazuri, de foc şi de sânge. Chiar şi cei mai fericiţi trebuie să moară. În propria lui casă, omul nu este decât un oaspete. Nu ştie niciodată dacă mâine n-o să fie plecat. Şi cu toate acestea surâde şi râde în faţa destinului crud. În robia lui, a creat frumosul pe pământ; copleşit de chinuri a mai găsit destulă putere să-şi trimită raza în spaţiul rece şi gol şi să-l însufleţească cu un Dumnezeu.

O, spirit uman, cât eşti de minunat! Cât de divin eşti în esenţa ta! Recoltezi moarte şi drept răsplată semeni visul vieţii eterne. Pentru a-ţi răzbuna nenorocirea, populezi universul cu un Dumnezeu atotiubitor.

O, noi cei care am contribuit la crearea lui, ţarină suntem, în întuneric am dispărut ca flăcările care se sting… am plâns, am chiuit, am încercat plăcerea şi groaza, dar fiecare dintre noi a sporit cu raza lui oceanul de lumină, de la negrul care a ridicat prima piatră funerară, până la geniul care înalţă spre cer coloanele templului. Toţi am pus umărul, de la biata mamă care se roagă deasupra leagănului, până la legiunile ale căror imnuri se înalţă în spaţiul imens.

Glorie ţie, spirit uman! Tu dai lumii un suflet, îi fixezi un ţel, eşti imnul care îl înalţă până la armonie; aminteşte-ţi aşadar cine eşti, ridică-ţi fruntea şi fii mândru în faţa răului pe care îl înfrunţi. Nenorocirea poate să te frângă, moartea să te nimicească şi cu toate acestea eşti invincibil şi etern.

Dragă prietene, iată ceea ce am simţit. Şi după ce sămânţa a fost semănată şi m-am întors, soarele tocmai căta pe deasupra muntelui. Lângă gard, stătea Merle şi mă privea. Asemenea femeilor din ţinut, îşi trăsese marama peste frunte, în aşa fel că faţa îi era în umbră, dar îmi surâdea… ca şi cum mama răvăşită de durere se înălţase din oceanul ei de suferinţe, pentru ca aici, în faptul zilei, să fie părtaşă la crearea lui Dumnezeu."

SFÂRŞIT

POSTFAŢĂ

Ca şi Strindberg, Bojer este un „fiu de slujnică”, împrejurare poate la fel de hotărâtoare, deşi într-un sens cu totul diferit. În timp ce Strindberg, chinuit de timpuriu de un complex de inferioritate, va fi de un orgoliu nebun care, complicat ulterior de un dezechilibru psihic, va face din el, probabil în virtutea cine ştie cărei legi a compensaţiei, un revoltat violent şi anarhic, Bojer, fire mai cumpănită, trăind de altfel şi mult mai adânc condiţia primei sale servituţi, va fi cu mult mai bine pregătit să înţeleagă lumea din care provine, mecanismul şi asprele ei frumuseţi.

Născut în 1872, la Orkedalsøren, Johan este fiul unei ţărănci care îşi câştigă existenţa ca servitoare la Trondheim. E, în cea mai mare măsură, un fiu al mamei sale, nu numai pentru că fiind un copil nelegitim se află sub jurisdicţia ei, dar pentru că de la ea a moştenit probabil şi voioşia, şi dispoziţiile artistice. Obligată să muncească, mama încredinţează copilul unei familii de ţărani nevoiaşi. Aşa se face că deşi mama este o femeie plecată de la ţară, copilul, crescut într-o familie de ţărani, va trăi până la 18 ani în sat, la Rissa, în condiţiile unui ţăran, iar adevărata sa mamă va fi, prin generozitatea inimii şi continuitatea prezenţei, mama Randi, mama adoptivă. Tatăl nu e cu totul absent: el e cel ce plăteşte întreţinerea. Atâtea premature complicaţii sentimentale nu rămân fără consecinţe; e plină opera lui Bojer de mame nefericite, de copii nelegitimi, abandonaţi, ucişi, înfiaţi, şi nu ne va fi de mirare să aflăm că prima temă care răsună în opera scriitorului este tema maternităţii.

Cea de a doua temă va fi aceea a muncii. Fiu de slujnică, Bojer a fost mult timp, în sensul cel mai propriu al cuvântului, un om obligat să muncească: argat, cioban, băiat de prăvălie, apoi comis-voiajor al unei întreprinderi de maşini de cusut, funcţionar la un angrosist de peşte, pescar de ocazie în Lofoten, actor, ziarist, omul ăsta a muncit prea mult în viaţa lui pentru ca să nu recunoască în muncă una dintre puterile creatoare ale lumii şi una dintre valorile ei constante.

Chiar agonisirea culturii a fost pentru el un prilej de nesfârşite osteneli. Cioban la 18 ani şi dramaturg la 23 – asemenea salturi presupun rupturi de ţesuturi, o adevărată revoluţie intimă. Puţini sunt în stare, asemenea tânărului Bojer, să cheltuiască atâta energie pentru a fi altceva decât ceea ce le oferă meschinăria împrejurărilor. Toată viaţa a avut

sentimentul că nu ştie destul, că trebuie să înveţe. A umblat pe la tot felul de şcoli mărunte, doar-doar o agonisi puţină cultură: şcoala elementară, oarecare instrucţie religioasă, o şcoală „departamentală" cu un profesor entuziasmat de Ibsen, o şcoală de subofiţeri, de doi ani, preferată pentru că era gratuită şi oferea pe lângă o soldă de 20 de öre pe zi, unele cunoştinţe de matematică, de istorie şi de literatură, un curs gratuit de corespondenţă comercială şi câte şi mai câte! Oriunde poate afla cultură fără cheltuială, chiar dacă nu fără osteneală, Johan e prezent: frecventează o Academie populară unde aude pentru prima oară numele lui Shakespeare; e nelipsit din sălile de conferinţă, unde are ocazia să-i asculte pe Herman Bang şi Knut Hamsun; e muşteriul tuturor bibliotecilor, citeşte orice îi cade în mână, Bjørnson, Ibsen, Kieland, Hugo, Zola, Maupassant; va audia cursuri de literatură şi de filozofie la universitate, bineînţeles ca student neînscris, extrauniversitar. E în zbaterea asta nebună ceva mai mult decât o foame de învăţătură; e o fascinaţie a culturii. Când izbuteşte să plece în străinătate, primul oraş pe care îl alege e Parisul: desigur, pentru că Parisul e oraşul prin excelenţă al culturii. Când se căsătoreşte, la toate virtuţile soţiei sale, le adaugă pe acelea că e licenţiată în ştiinţe şi cunoaşte perfect engleza şi germana. E cogeamite bărbat şi scriitor reputat şi încă socoate că instrucţiunea sa nu e desăvârşită numai pentru că nu cunoaşte încă Anglia. Ca să plece în Anglia se apucă să mai înveţe engleză; nu face nicio călătorie despre care să nu aibă impresia că e o călătorie de studii. Citeşte enorm, la nimereală, aşa cum s-a obişnuit din prima tinereţe, se preocupă de filozofie pe care o asimilează rău şi se interesează de ştiinţă deşi nu are nicio încredere în puterile ei de a spori fericirea omului. Ca formaţie intelectuală este un autodidact cu aspiraţia marii intelectualităţi.

Revelaţia literaturii va fi avut-o cu siguranţă în goana asta nesfârşită prin biblioteci, teatre, săli de conferinţe. Primele sale încercări datează din 1894. Teatrul şi proza – Ibsen şi Bjørnson – îi dispută deopotrivă atenţia. Şi cine ştie de nu va fi ambiţionat să anexeze cu aceeaşi putere domeniul dramaturgiei şi acela al prozei, căci dacă primele două încercări literare sunt piese de teatru, prima izbândă în anul următor va fi o nuvelă. Avem aici, într-adevăr, cele două direcţii principale pe care se va manifesta talentul său generos. Izbânda prozei asupra teatrului va fi o izbândă relativ târzie, dar definitivă şi solidă. În *Mama,* un fiu iubitor delapidează ca să îndulcească traiul mamei şi, în primejdia de a fi arestat, se sinucide. E o piesă într-un act, scrisă stângaci, fără nicio valoare reală. Remarcăm numai că primii săi eroi sunt o mamă şi fiul ei, adică acele

personaje esenţiale care fac substanţa unei familii, mama fiind aceea care o creează şi copilul, acela care o justifică. *Helga* este istoria unei pruncucideri. O fată de clăcaş aduce pe lume un copil nelegitim şi mama fetei îl înăbuşă. Observaţia exactă şi consemnarea conştiincioasă sunt primele virtuţi evidente. Tot mama şi copilul sunt personajele principale şi în *Mama Lea.* Văduvă, cu câţiva copii, şi ruinată de pe urma unui soţ neglijent, preocupat steril de politică mai degrabă decât de administrarea averii, liberă în sfârşit de prezenţa stânjenitoare a bărbatului, preia frâiele familiei, luptă cu creditorii, reface averea şi o sporeşte, construieşte uzine şi o cale ferată, desăvârşeşte educaţia copiilor din care face savanţi şi artişti. La optzeci de ani, înconjurată de copii şi de nepoţi, strălucind apoteotic în bogăţie şi fericire, mama Lea este deopotrivă simbolul maternităţii şi al muncii. Ca şi munca, maternitatea este, aşadar, un principiu creator. *Mama Lea* este, evident, un basm, care aminteşte de basmele Selmei Lagerlöf scrise cu mijloacele romanului. Un fel de robinsonadă în perimetrul unei familii în care izbândeşte tentaţia creaţiei din nimic.

Nu lipseşte în acest roman, pe acea linie care e menită să evidenţieze un contrast semnificativ, nici drama unei familii, nici pruncuciderea. Aici, personajul cel mai interesant, la polul opus al energiei, e Hans Lunde. Acesta, descoperind că argatul e amantul mamei, plănuieşte să-l omoare. Dar Hans e un trântor din vocaţie şi un zăbavnic din laşitate şi argatul are răgazul să-şi omoare stăpânul şi să se căsătorească cu văduva. Dispreţuit de nevastă, Hans îşi ameninţă tatăl vitreg cu denunţul, dar sfârşeşte prin a împrumuta bani de la el. Scârbită de atâta laşitate, femeia lui Hans refuză să-i facă un copil, îşi omoară pruncul şi va sfârşi la puşcărie. Cu aureola unei victime, trântorul, încet la mână şi spornic la gură, ajunge deputat. Individul e un Hamlet, temporizator nu din scrupul, ci din indolenţă şi laşitate, preferind vanitos soliloculuiintim, discursul electoral şi aplauzele întrunirilor.

Maternitatea e şi tema unei piese de teatru: *Teodora.* Femeia e o intelectuală cu gustul acut al independenţei. Matematiciană, pregătindu-se pentru o carieră ştiinţifică, şi-ar dori un copil care să n-o coste tutela împovărătoare a unui bărbat. Copilul acesta se naşte, dar moare curând; şi Teodora, suspectându-se a-l fi neglijat în favoarea studiilor sale, îşi arde teza de doctorat şi se sinucide. Piesa a fost socotită antifeministă şi poate chiar cu această intenţie a fost scrisă, deşi e limpede că drama aici nu e rezultatul unui conflict între rigorile intelectualităţii şi imperativele maternităţii, ci rezultă pur şi simplu din condiţionarea excesivă a maternităţii, dacă nu

chiar din programarea nefericită a unei idei în câmpul relaţiilor afective.

Dar scrierea care abordează tema maternităţii, pentru ea înşişi, fără implicaţii lăturalnice, e un roman: *Pelerinajul.* La prima vedere s-ar zice că *Pelerinajul,* ca şi *Helga,* este istoria unei maternităţi refuzate. De fapt, de astă dată avem aici studiul unei obsesii a maternităţii. Abandonat la naştere de mama sa, copilul nelegitim e înfiat de o familie a cărei urmă se pierde. Toate încercările ulterioare ale mamei de a-şi regăsi copilul eşuează. Regina Aas, mama, îşi găseşte slujbă la un negustor bogat, devine chiar soţia lui, dar ceea ce-i lipseşte cu adevărat e propriul ei copil. Obsesia ia proporţii; când află de moartea copilului, femeia refuză să creadă; nebună, existenţa ei devine un lung pelerinaj în căutarea unui copil definitiv absent. Un drum al calvarului matern. Ca şi în *Teodora,* maternitatea contrazisă se răzbună.

Mai solide, mai adevărate şi mai frumoase sunt romanele muncii. Cronologic vorbind, aceste romane, cu un caracter pronunţat epic, aparţin unei perioade de maturitate. E perioada creaţiilor sale de seamă. Tema răsună totuşi foarte devreme în operă, chiar dacă nu e, la început, decât o temă secundară, ca în aşa-zisele romane politice, în care accentul cade pe critica politicianismului. Într-un roman ca *Un om popular,* munca este deocamdată un termen de opoziţie şi de confruntare. Politicianismul, adică, este definit în raport cu munca, drept o activitate sterilă, iluzorie. Ca şi soţul mamei Lea, Peter Hegge, politician pătimaş, îşi neglijează pământul şi familia. E cât pe ce să-şi piardă averea, femeia îl urăşte, un fiu îi piere, o fiică se sacrifică căsătorindu-se cu unul dintre creditori; el însuşi, împuţinat moralmente, după ce e ales primar, năzuieşte la deputăţie; se îneacă în cele din urmă – în chipul cel mai simbolic cu putinţă – în timpul unei manifestaţii populare. Curios e că toate nenorocirile, dacă nu sunt urmarea directă a pasiunii funeste pentru politică, derivă prin contaminare. În opoziţie cu Peter, e femeia lui, cea care întreţine spiritul familiei şi Traug, învăţătorul care preferă în cele din urmă politicii sterile, munca fecundă, de desţelenire a pământului. Un frate bun cu Peter Hegge, mai corupt însă şi mai abil, este şi maestrul maşinaţiunilor politice, Sokrates Hector Snorre Kahrs din *Eternul război.* Valorile de opoziţie sunt şi aici, ca întotdeauna, familia şi munca, deşi familia – familia Brandt – e ameninţată de disensiuni şi cei care fac elogiul muncii nu sunt propriu-zis muncitori. Între drama familiei şi istoria sforăriilor politice, iată şi un episod, bine cunoscut de acum, chiar dacă în termeni niţel inversaţi: o servitoare naşte un copil nelegitim, dar cel care se sinucide e tatăl, pastorul Berg. Ca şi *Un om*

popular, romanul, deficitar în studiul pasiunilor, reuşeşte mai bine în observaţia mecanismului politic.

Însă când va voi să facă din muncă o temă centrală, Bojer va renunţa la lumea politicienilor, la personaje exemplare, de basm, ca mama Lea, la inginerii, artiştii şi învăţătorii săi, la bogătaşii de tipul bătrânului Brandt şi se va duce să caute munca acolo unde este la ea acasă, acolo unde ea este o necesitate absolută şi e resimţită ca un principiu al existenţei: în lumea ţăranilor şi pescarilor. De muncitorul industrial se apropie dificil, îl cunoaşte superficial deşi îl simpatizează, chiar când îi face loc în operă are un rol secundar, sau deţine funcţia unei mase de fond ca în *Sigurd Braa.*

Romanele muncii sunt romane de mare densitate epică, îmbrăţişând viaţa colectivităţilor: romane puternice, de un realism sobru, strălucind prin puterea, exactitatea şi minuţia observaţiei, impregnate de un sentiment al adevărului, unic.

Ultimul Viking e romanul pescarilor norvegieni. Epoca pescuitului cu ambarcaţiuni prevăzute cu pânze se apropie de sfârşit. Dar a avea o barcă proprie este încă visul oricărui pescar. Kristoffer se îndatorează, îşi adjudecă la o licitaţie o barcă, „Kobbe" şi pleacă în larg cu un echipaj din care nu lipseşte Lars, fiul său. Echiparea vasului, angajarea echipajului, lăsarea bărcilor pe apă, slujba înainte de plecare, furtunile, pescuitul în regiunea insulelor Lofoten, viaţa pescarilor în sezonul pescuitului, beţiile, bătăile, duminicile de odihnă, ceasul pescuitului bogat, vânătoarea bancurilor de peşti, tehnica vânzărilor de peşte, rapacitatea negustorilor, obiceiurile marinăreşti – totul e văzut cu ochiul atent al unui enciclopedist. Romanul aminteşte, prin amploarea epică, de *Oamenii mării,* sau de *Moby Dick,* fără să aibă nimic din senzaţionalul poetic al primului, nici din alura fantastică a celui de-al doilea. Dramatismul norvegianului e mai sobru. Lupta omului cu forţele naturii are chipul şi înfăţişarea muncii de toate zilele. Munca este aici principiul suprem al vieţii. Pescarul, care e de fapt un ţăran cu pasiunea mării, nu e cu nimic mai prejos, în crunta sa tenacitate, decât plugarul: ţarina sa este marea şi pentru ca să-i poate smulge recoltele de peşte, el are nevoie de tot atâta putere, îndârjire şi credinţă câtă cheltuieşte plugarul ce-şi cară cu sacul pământul de care are nevoie ca să-şi sporească ogorul firav dintre două stânci.

Sunt în romanul acesta episoade memorabile, de un dramatism concentrat, de o mare frumuseţe. Iată scena în care echipajul, la odihnă, deschide lădiţele aduse de acasă: e un fel de ceremonie intimă, un mod de a lua legătura, peste timp şi loc, cu cei îndepărtaţi şi dragi; Per Suzansa descoperă că are lepră şi, lăsat în libertate condiţionată, trăieşte înfiorat, fără

putinţa de a se destăinui cuiva, ultimul sezon de pescuit; Lars, fiul lui Kristoffer, citeşte povestirile despre pescari ale lui Bjørnson pescarilor bărboşi, uimiţi să descopere, prin mijlocirea artei, un sens mai înalt existenţei lor; Elezeus Hylla se îmbolnăveşte de moarte şi Henrik Rabben, cel mai aşezat şi mai evlavios membru al echipajului, primeşte rugămintea tovarăşilor săi de a spovedi muribundul şi de a-i da dezlegarea de care are nevoie ca să moară liniştit; „Kobbe" naufragiază, Kandless, unul dintre tinerii echipajului, îşi pierde cunoştinţa şi Kristoffer, după ce îl susţine timp îndelungat cu o singură mână, ca să nu se înece, îl lasă în cele din urmă să cadă în valuri, chinuit de remuşcări. Romanul nu face, aşa cum s-ar putea crede, elogiul unei epoci revolute, ci e un prilej de a reconstitui trăsăturile fundamentale ale unui popor, înverşunat pe stâncile sale să supravieţuiască şi să salveze, odată cu fiinţa sa fizică, umanitatea lui superbă, spiritul său nemuritor.

Emigranţii e, bineînţeles, romanul emigranţilor norvegieni în Statele Unite. Aceştia sunt de regulă oamenii cei mai săraci ai Norvegiei. Într-o ţară de stânci, viziunea pământurilor nesfârşite ale Americii este fascinantă. Mai ales tinerii ambiţioşi, care nu mai vor să se împace cu sărăcia, cu servituţile serviciului militar şi cu lipsa de drepturi politice, sunt gata să plece: e felul lor particular de a-şi exprima nemulţumirea. Romanul se constituie din urmărirea atentă a unui grup de emigranţi. Elsa, fiica colonelului Dyrendal, se îndrăgosteşte de Ola Vatne, argat pe moşia tatălui său şi pentru că situaţia e prea gingaşă ca s-o rabde pământul Norvegiei, unica soluţie convenabilă pentru toţi e plecarea pe pământurile îndepărtate ale Americii. Morten Kvidal, întors de la meserie, din oraş, descoperă că are în mama şi în fraţii săi o familie foarte grea, că petecul de pământ pe care îl posedă ar cere o muncă colosală pentru a-l pune cât de cât în valoare şi că a se căsători în aceste condiţii cu fata pe care o iubeşte, ar însemna s-o condamne la sărăcie pe viaţă; pentru el America înseamnă posibilitatea de a se îmbogăţi, adică posibilitatea de a reveni în ţară să fructifice pământul, să-şi susţină familia şi să se căsătorească. Prototipul ţăranului sărac e Kal Skaret: ca să-şi sporească ogorul dintre stânci, omul cară pământ cu sacii; o muncă de Sisif care nu-i poate aduce totuşi nimic; o familie de cinci suflete, copii mici care nu-l pot încă ajuta, datorii infinite, toate îl zdrobesc; pentru el, America e salvarea, unica, soluţia fără alternativă. Acestui grup li se adaugă Jo Berg, un învăţător ratat şi Anton Noreng, un tânăr crescut lângă fusta mamei, efeminat, fără voinţă şi fără direcţie, căruia America îi este „administrată" ca un medicament. Conducătorul grupului va fi Erik Foss, un concetăţean revenit din Lumea Nouă cu ceva

bani, care se arată gata să suporte parte din primele cheltuieli ale emigranţilor, numai din dorinţa de a putea întemeia dincolo de ocean o colonie de norvegieni; singurătatea, dorinţa de a importa în conaţionalii săi, o parte din sufletul acela al patriei de care are nevoie pentru ca să se simtă întreg, sunt mobilurile care îl determină. Ajunşi în America, singuri în preria înţelenită, emigranţii încep să cultive pământul şi să dureze o aşezare.

Colonia în mijlocul preriei nesfârşite are aspectul unei corăbii în mijlocul oceanului şi tehnica romancierului e oarecum aceeaşi din *Ultimul Viking*. Interesant e că la început izolarea, lipsa de mijloace şi necesitatea întrajutorării, dau coloniei aspectul unei comune. E însă o înfăţişare iluzorie: băncile, cămătarii, samsarii – capitalismul în persoană – se află la numai trei zile de drum; conştiinţa proprietăţii e foarte vie; parcelarea pământului e riguroasă şi imediat ce coloniştii depăşesc primul stadiu al sărăciei, diferenţierea devine categorică. Cel mai îndârjit e cel ce fusese cel mai sărac: Kal. Omul ăsta care odinioară îşi încropea ogorul cu sacul, nu se mai satură acum să agonisească pământ. Familia, care dincolo de ocean, pe un petec de pământ, era o povară, aici devine un factor hotărâtor al propăşirii, căci fiecare copil e un muncitor. Oamenii cunosc metamorfoze interesante: Jo Berg, învăţătorul ratat, descoperă deodată aici, în pustiu, nevoia de a avea copii pe care să-i dăscălească; Anton Noreng, „odorul mamei", descoperă că dacă nu munceşti nu mănânci; Elsa, fiica colonelului, femeie fină şi cultivată, cunoaşte toate greutăţile muncii, dar cu toate că munca, maternitatea şi grijile pe care i le dă un bărbat cu deprinderi grosolane îi ruinează puterile, în intimitate nu renunţă niciodată la avantajele culturii şi civilizaţiei; Morten Kvidal însuşi îşi descoperă pe încetul calităţile unui conducător.

Începuturile coloniei au ceva din înfăţişarea unei robinsonade; oamenii descoperă geografia şi clima şi-şi pun la contribuţie spiritul inventiv ca să facă faţă împrejurărilor. Lupta lor cea mai grea e aceea cu natura: cu pământul, cu incendiul, cu iernile geroase, cu distanţele. Erik Foss degeră şi moare; Per Føll, vikingul uriaş, viciat parcă în însăşi substanţa lui de viziunea pământurilor acestora imense pe care niciun munte nu corupe orizontul, înnebuneşte. Lupta oamenilor cu oamenii intră mai puţin în atenţia lui Bojer, deşi e sigur că adversităţile, afacerismul şi competiţia pentru putere trebuie să fi avut un rol considerabil în statornicirea şi propăşirea unei asemenea aşezări. Nu lipsesc cămătarii şi samsarii, dar aceştia sunt doar pomeniţi, episoadele respective n-au greutate artistică; luptele intestine încep în jurul bisericii care trebuie

construită, iar din samsarlâcul cu pământurile şi din luptele politice nu aflăm decât lucruri foarte generale. E o latură pe care scriitorul o ignoră fiindcă, este evident, n-o cunoaşte. De aici – între altele – utilitatea unei personaj ca Erik Foss care punând la dispoziţia emigranţilor primele capitaluri, îl scuteşte pe autor de a ne înfăţişa mecanismul tuturor servituţilor impuse unor oameni care debarcă pe un continent străin cu mâinile goale. Urmarea cea mai notabilă: un anume idilism; toţi coloniştii se îmbogăţesc. Kal devine mare proprietar, Morten e gata să intre în senat, fiul lui Kal ajunge senator, Ola Vatne, odinioară mare chefliu, se metamorfozează într-un adept al prohibiţiei; şi toţi aceşti colonişti îşi păstrează, în ciuda anilor şi frământărilor, ceva din puritatea iniţială a oamenilor săraci. Un idilism atenuat de convingerea suverană că baza bogăţiei o constituie munca şi numai munca. În total: un basm, ca şi *Mama Lea,* scris cu mijloacele romancierului. Oamenii aceştia întemeiază pe un loc gol ceea ce mama Lea întemeia pe ruine: o cetate a fericirii. O cetate utopică. Influenţa lui Morris, autorul *Povestirilor de nicăieri,* semnalată de critică la apariţia *Mamei Lea,* se prelungeşte prin ani, pe dedesubtul operei, până în *Emigranţii.*

Psihologia exactă a personajelor, desfăşurarea largă şi interesantă a acţiunii, observaţia precisă a împrejurărilor, veridicitatea scenelor de familie dau până şi idilismului ceva din farmecul adevărului. Interesant pentru lumea asta este procesul de convertire a emigranţilor în cetăţeni statornici. Morten, care păstrează mult timp iluzia că în America e un simplu voiajor pe timp limitat, va oscila neîncetat între cele două continente; când va voi să se însoare îşi va lua nevastă din Norvegia, dar va rămâne în cele din urmă în America. Ştiind precis că în Norvegia nu-l aşteaptă decât sărăcia, Kal n-are niciun moment ideea de a se întoarce; îi este suficient să evoce, cu denumiri norvegiene, patria îndepărtată. În schimb, fratele lui Kal, venit în America şi el, se va înapoia în ţară, mai sigur de sărăcia lui de odinioară decât de realitatea marilor proprietăţi ale coloniştilor. Semnificativă e şi confruntarea dintre Norvegia cea bătrână şi dinamismul Americii: în timp ce colonia, abia întemeiată, prosperă şi sporeşte pe spaţiul unui singur deceniu, vechiul sat norvegian din care au plecat colonii, a rămas aceeaşi aşezare încremenită în obiceiuri şi aşteptări. Şi cu toate acestea, Morten, la bătrâneţe, îşi va duce nepotul să viziteze Norvegia ca să nu uite niciodată ce rasă de oameni puternici a fecundat lumea nouă. S-ar zice că scriitorul ţine să ne sugereze ideea că rădăcinile America sunt în Europa, că Europa e aceea care a creat America.

Ca să ajungă să se preocupe de psihologia colectivităţilor, Bojer s-a interesat multă vreme, cu multe înfrângeri şi cu unele admirabile biruinţe, de psihologia individului. Scrierile sale cu un accent mai marcat pe studiul pasiunilor, nu sunt, firește, fără contingenţe cu restul operei; familia, munca, maternitatea, sunt la rându-le teme secundare, dar prezente totuşi, asigurând într-un fel unitatea întregii opere. Ceea ce caracterizează cu adevărat aceste scrieri este tema comună a iluziilor primejdioase şi preocupările din ce în ce mai acut etice. Între iluzie şi obsesie pendulează de altfel multe dintre personajele lui Bojer. Teodora cunoaşte iluzia emancipării totale şi obsesia vinovăţiei; Regina Aas, obsesia maternităţii, Hegge, obsesia politicii; Sokratis, iluzia puterii; Lars, ca şi Santiago al lui Hemingway, obsesia pescuitului bogat; Kal, obsesia pământului. În două dintre piesele de teatru, în *Sfântul Olaf* şi în *Brutus,* eroii sunt nişte obsedaţi, unul cu obsesia Dumnezeului său creştin, celălalt cu obsesia intereselor superioare ale statului; sunt drame ale intransigenţei, Sfântul jertfindu-şi soldaţii necredincioşi, Brutus, feciorii trădători.

Însă adevăratele izbânzi ale acestei categorii de scrieri sub semnul iluziei şi obsesiei, sunt tot cele din câmpul romanului şi capul ei de serie e, neîndoios, *Puterea credinţei.* Titlul e echivoc înţelesul exact al titlului ar fi, aşa cum s-a observat, „puterea credinţei în minciună”. Traducătorul francez, care a simţit mai acut implicaţiile etice, minciuna fundamentală care guvernează destinele personajelor, a intitulat romanul *Puterea minciunii,* în timp ce traducătorul român de odinioară, voind pesemne să sublinieze caracterul arbitrar al justiţiei, „năpasta” care se abate asupra nevinovatului, a intitulat romanul *Din senin.* Mai aproape de spiritul cărţii, cu avantajul de a legaliza până la un punct toate interpretările, ar fi titlul *Puterea iluziei* sau chiar *Fascinaţia minciunii.* Wangen, om cam uşuratic, dar nu lipsit de spirit întreprinzător, plănuind să pună pe picioare o fabrică de cărămizi, împrumută bani cu girul respectabilului Knut Norby, unul dintre oamenii cei mai înstăriţi ai comunei; numai că Norby nu recunoaşte girul şi Wangen, acuzat de a fi falsificat iscălitura acestuia, se ruinează şi ajunge la puşcărie. Acesta e romanul: istoria unei false acuzaţii de fals. Când l-au cunoscut, francezii l-au socotit inspirat din afacerea Dreyfus. Nici vorbă de aşa ceva! Romanul are la bază o întâmplare autentică petrecută în sat la Rissa. La prima vedere tema este cum nu se poate mai banală şi avem impresia că o cunoaştem perfect încă din Balzac. Interesul nostru începe acolo unde se vădeşte mecanismul minciunii, progresul ei, puterea cu care iluzia ia minţile în posesie şi transformă un gir real într-un fals, un nevinovat într-un vinovat, un vinovat într-un martir al

adevărului, un sat de oameni într-o turmă de imbecili îmbrobodiţi.

Avatarurile iluziei sunt infinite şi plăcerea cu care scriitorul desface toate amănuntele mecanismului ei este evidentă. Momentul capital este acela care relevă fondul echivoc al sufletului lui Norby. Să achite poliţa şi să-şi onoreze astfel girul, n-ar fi, din punct de vedere bănesc, nicio problemă. Dar martorul care a legalizat cu prezenţa lui înţelegerea dintre Wangen şi girantul său e mort şi Norby încearcă tentaţia de a refuza să onoreze poliţa. Asta ar însemna însă să arunce asupra lui Wangen acuzaţia de fals, să-l ruineze şi să-l azvârle de fapt în închisoare. Ispita rămâne totuşi, dar brutalitatea ei se travesteşte iniţial în chipul cel mai nevinovat. Cu intuiţie excepţională, scriitorul începe prin a ni-l arăta pe Norby foarte sensibil la zvonul public. Wangen are faimă proastă şi ideea că un om de afaceri, cât de cât experimentat, ar fi putut face prostia să gireze pentru el, pare cu totul incredibilă. Lumea aşteaptă acum, foarte nerăbdătoare, să afle adevărul: să râdă de un Norby naiv, sau să asiste, satisfăcută, la completa ruinare a lui Wangen, acuzat de fals şi ajuns la închisoare. E limpede însă că Norby nu vrea să pară un nătărău, dar nici n-ar vrea să-şi calce conştiinţa în picioare. Dilema pare, la drept vorbind, neverosimilă şi pentru ca să sublinieze cât de iluzorii pot fi rădăcinile unei tragedii, scriitorul preferă să dea dramei incipiente aparenţa cuminte a unei dispute domestice. Femeia lui Norby, socotind că soţul ei nu poate fi atât de naiv ca să gireze pentru un om de nimic ca Wangen, închipuindu-şi apoi că nu poate fi vorba aici decât de un zvon lansat de Wangen pentru ca să câştige timp, hotărăşte, plină de indignare, să se ducă la primărie şi să-l acuze pe Wangen de fals. Norby, descumpănit de iniţiativa nevestei, e acum într-o situaţie foarte delicată: dacă dezminte declaraţia nevestei, riscă s-o expună batjocurii publice, să dezvăluie intruziunea femeii în treburile sale. Preferă deocamdată să tacă, cu rezerva mentală că are tot timpul să intervină pentru ca să împiedice catastrofa. Dar tăcerea îl angajează şi vine un moment când e obligat să confirme, cu glas tare, acuzaţia nevestei, pentru ca în cele din urmă, ca să fie consecvent, să iscălească totuşi o declaraţie formală, echivalentă cu un act de acuzaţie. Ce-i drept, Norby acţionează însă cu ideea că până la proces lucrurile trebuie să se aranjeze; de fapt însă, el a şi devenit prizonierul acestui ghem de împrejurări care continuă să acţioneze libere de orice control inteligent.

Ceea ce operează, cu putere, asupra lui Norby, ca şi asupra opiniei publice, e credinţa larg împărtăşită că Wangen e de fapt tocmai omul capabil să săvârşească un fals: bătrânul Wangen a

fost un notar pătat de acuzaţia de delapidare, Wangen însuşi, animat de spiritul vremurilor mai noi, pare în ciuda bunelor sale intenţii, ba poate tocmai din pricina planurilor acestora cu care lezează conservatorismul stătut al comunei, un individ primejdios, dispus să-şi facă loc cu orice mijloace. De la posibilitatea ca omul să fie un falsificator, până la a-l socoti în mod formal falsificator, e un pas pe care comuna întreagă îl face în mod tacit, iluzionată, fără remuşcări. Norby însuşi începe să creadă propria lui minciună.

Nu lipsesc totuşi unele interese reale: obsesia concurenţei. Cărămidăria proiectată de Wangen ar putea fi un factor de concurenţă în domeniul construcţiilor. Se desemnează, cu alte cuvinte, o dispută posibilă între lemn şi cărămidă, între lumea conservatoare a proprietarilor de păduri şi aceea intrepidă a micii industrii. Pe lângă toate, o cărămidărie modernă presupune prezenţa unor muncitori, adică a unui factor de nelinişte în ţinut, ceea ce nu poate fi deloc agreabil marilor proprietari de păduri şi de pământ. Distrugerea lui Wangen înseamnă distrugerea unei primejdii şi Wangen e cu totul îndreptăţit în convingerea sa, de proporţiile unei obsesii, că proprietarii vor să-l compromită, pentru ca să lovească într-un adversar potenţial. Minciuna are aşadar un resort real şi iluzia o justificare secretă. Încetul cu încetul iluzia îşi trage puterile din împrejurările cele mai diverse. Mass Herlufsen, unul dintre vechii adversari ai lui Norby, are ideea de a folosi afacerea pentru a lovi în reputaţia acestuia. El îl va pune la cale pe Søren, argatul său, odinioară argat al lui Horstad, martorul mort – să depună în favoarea lui Wangen, să declare cu alte cuvinte că ştie de la fostul său stăpân, în mod precis, faptul că într-adevăr Norby a girat. Bineînţeles că Søren habar n-are de nimic, dar spirit simplu, momit de Herlufsen, ajunge să se convingă că ştie. Ştie. Crede. Afirmă. E gata să jure. Va jura. Sub puterea iluziei, el parcurge oarecum în sens invers drumul lui Norby. În timp ce Norby începe prin a fi prizonierul unei minciuni şi devine robul unei iluzii, Søren începe prin a fi robul unei iluzii şi sfârşeşte prin a deveni prizonierul unei minciuni. Norby însă are acum un motiv în plus de a nu retracta: într-adevăr, acum nu mai e vorba de Wangen, ci de Herlufsen, vechiul său rival şi nu are de gând să-i dea satisfacţia de a i se înfăţişa înfrânt, pătat de acuzaţia unui sperjur echivalent cu un asasinat moral.

Adevărul e că nu lipsesc martori autentici. Unul e Lars Kleiven, un fost clăcaş al lui Norby care în ziua fatală şi-a însoţit stăpânul la târg. Om cu frica lui Dumnezeu, Lars va veni să-i amintească lui Norby faptul; dar singura urmare a demersului e că Norby, îndârjit din clipa în care îşi dă seama

că pot exista şi oameni care să creadă în nevinovăţia lui Wangen are sentimentul că în joc sunt de astă dată interesele sale cele mai vitale. Iluzia se consolidează acum din orice rezistenţe.

Un alt martor posibil ar putea fi pastorul Barring, căruia Lars, muribund, i se spovedeşte. Dar pastorul acesta care nu crede nici măcar în propriul său sacerdoţiu, pe care profesiunea l-a învăţat să se îndoiască de orice, se iluzionează cu ideea că mărturisirea lui Lars n-a fost decât bâiguiala unui muribund obsedat şi cu toate că ajunge să se îndoiască, conştiincios, şi de cinstea lui Norby, cheamă în ajutor gândul că în orice caz n-ar putea vorbi, legat fiind de taina spovedaniei, şi tace.

Ar putea vorbi şi femeia lui Lars. Dar bătrâna e pensionara lui Norby şi n-ar putea risca să rămână, la bătrâneţe, pe drumuri. Ar putea vorbi însuşi fiul lui Norby. Tânărul Einar îşi aminteşte, într-adevăr, că tatăl său i-a mărturisit odată a fi girat pentru Wangen şi încearcă să-l determine să renunţe la o acuzaţie de fals, cu urmări atât de grele. Dar Norby neagă, sugerând acum că n-ar mai putea da înapoi fără să primejduiască reputaţia întregii familii. Bolnav, zdruncinat de ideea de a se ridica împotriva familiei, în fond prea slab pentru a înfrunta rupturi definitive, Einar ajunge să creadă în nevinovăţia tatălui său, fiindcă vrea şi trebuie să creadă şi nu poate să nu creadă. Poate că aceasta e şi iluzia cea mai tenace; aceea care îşi trage puterea din obligaţia, din datoria de a crede. Ingeborg, sora lui Einar, pentru care tatăl constituie autoritatea supremă, nu-şi pune nicio clipă problema vinovăţiei lui; e de la sine înţeles că un tată nu poate să fie vinovat. Iluzia se alimentează aici din sentimente filiale dintre cele mai respectabile. Cel care o încearcă cu îndoielile lui e Einar. Dar după câteva rugăciuni, Ingeborg are o revelaţie: siguranţa absolută că tatăl ei e nevinovat. Şi nimic mai mişcător ca fata asta chinuită, care vine în miezul nopţii în camera lui Einar ca să-i aducă la cunoştinţă revelaţia. Prin Ingeborg, Dumnezeu e solicitat şi vine să depună mărturie în favoarea lui Norby. Iluzia are acum ceva din fervoarea sentimentului religios. Ea se întemeiază pe credinţă, nu pe calcul inteligent, deci este indiscutabilă.

Aşa cum Ingeborg are nevoie să creadă şi crede în nevinovăţia tatălui, tot aşa Karen, soţia lui Wangen, vrea să creadă şi crede în nevinovăţia soţului. Nu că l-ar socoti incapabil de un fals: îl ştie prea slab şi supus ispitei; dar cel puţin de data asta – când e în joc soarta căminului – nu poate accepta că e vinovat. Absolut tulburătoare şi plină de adevăr e scena aceea în care soţii, adânc frământaţi şi înfricoşaţi de

presentimentul catastrofei, au deodată revelaţia salvării: existenţa unui martor salvator. Atunci, acolo, în momentul girului, în afară de Wangen, Norby şi Horstad, martorul decedat, a mai existat cineva: un al patrulea. Al patrulea: fantoma salvării! N-are încă niciun nume. Dar Wangen îl vede! Se iluzionează că-l vede. Ba crede chiar că-l cunoaşte! E un cunoscut! Un prieten! Prietenul lui cel mai bun! Numai că omul e plecat în America. Iluzia e acum demenţială. Iată-l pe Wangen căutând înnebunit în corespondenţa prietenului său o scrisoare pe care omul acela nu i-a scris-o niciodată: şi anume, tocmai scrisoarea cu acele câteva rânduri menite să ateste că a fost martorul girului dat de Norby. Bineînţeles, nu găseşte nimic şi despuiat de orice iluzie şi, în acelaşi timp, hotărât să întărească cu o iluzie încrederea soţiei sale în el şi să iluzioneze justiţia cu un document hotărâtor, se apucă şi falsifică una dintre scrisori. Comite, cu alte cuvinte, un fals pentru ca să lupte împotriva unei false acuzaţii. Dracul stă acum la masa lui Wangen, precum Dumnezeu la patul lui Ingeborg; amândoi mint, atâta doar că Dumnezeu minte mai frumos. Dialectica minciunii e acum de aşa natură că minciuna lui Wangen nu va face altceva decât să consolideze împotrivă-i minciuna lui Norby.

Din clipa asta, romancierul tinde să descifreze felul în care adevărul sucombă transformându-se în contrariul său prin colaborarea originală a pasiunilor, intereselor şi inerţiilor. Minciuna devine unanimă, otrăvind toate existenţele. E rândul justiţiei să se iluzioneze. Falsa scrisoare a lui Wangen constituie, între altele, un temei destul de solid că girul însuşi a fost falsificat. Iluzia justiţiei se întemeiază evident pe logica deficitară a unui transfer de semnificaţii: cine falsifică o scrisoare poate foarte bine să falsifice şi un gir. Şi Wangen e condamnat. Ba chiar de două ori condamnat. Căci la anii de închisoare la care îl condamnă oamenii, se adaugă „pedeapsa cerului”, nenorocirile pe care nicio sentinţă nu le-a prevăzut: casa se prăbuşeşte, socrul se spânzură, copiii îi sunt duşi din casă, nevasta îşi pierde încrederea în el. Minciuna a cucerit cerul. Norby e sărbătorit ca un apostol al adevărului şi ca un muşchetar al justiţiei. E un adevărat stâlp al societăţii! O cucoană vede în el un coborâtor din regi, un element esenţial al naţiunii. Şi adevărul – după atâta minciună – e că asemenea convingeri nu sunt cu totul lipsite de temei. Culme a ironiei şi ipocriziei pe jumătate inconştientă: Norby propune să se subscrie un ajutor pentru familia lui Wangen. Şi pentru ca puterea iluziei să fie perfectă şi demonstraţia autorului fără cusur, Norby însuşi ajunge să creadă, pe deplin convins, că n-a girat niciodată.

Rareori a fost demontat în literatură, cu atâta strălucire, mecanismul minciunii interesate, puterea iluziilor întemeiată egoist pe interes, pe slăbiciunea conştiinţelor şi complicitatea aparenţelor. Tema, balzaciană în fond, e tratată cu mare fineţe psihologică. Iar cine citeşte romanul cu gustul literaturii moderne, îl poate lesne asocia unei întregi literaturi a absurdului. Observaţia este adâncă şi exactă. Scenele de familie sunt consemnate cu simţul neştirbit al adevărului, portretele cele mai sumare sunt cum nu se poate mai vii. Chiar compoziţia, de care cu atâtea alte prilejuri o critică pedantă a făcut atâta caz, acum e armonioasă; conflictul e gradat, toate amănuntele susţin întregul. Impresia de rotunjime ne câştigă definitiv cu farmecul unei demonstraţii matematice. Într-o epocă ce premerge romanelor sale epice, *Fascinaţia minciunii* e prima operă de seamă.

Tema iluziilor primejdioase va fi reluată într-un fel în *Regatul nostru.* Erik Evje, fecior de moşier, trăieşte câteva experienţe nefericite: îndrăgostit de o slugă de pe moşie, o va abandona sub presiunea autorităţii paterne, împingând fata spre prostituţie şi crimă; un coleg căruia i-a refuzat un împrumut salvator comite un fals şi ajunge la închisoare. Echilibrul său moral fiind distrus, tânărul se îndreaptă spre teologie pe care o abandonează ulterior în favoarea medicinii. Cu conştiinţa otrăvită de atâtea înfrângeri, Erik are o clipă iluzia că se poate salva într-o acţiune socială generoasă şi după ce a încercat să fie preot şi medic, devine un conducător al muncitorimii. Suportul sau moral e, în această clipă, întemeiat pe iluzia că greşelile sale şi ale celorlalţi îşi au, la urma urmei, rădăcina în proasta întocmire a societăţii. Dar fostul său coleg, ieşit din închisoare, îl denunţă în faţa maselor şi Erik părăseşte viaţa politică cu simţământul că e un om sfârşit. Reîntors în căminul părintesc, cuprins de patima beţiei, e gata să se năruie definitiv. Dar vechile sale idei socialiste, combinate în chipul cel mai straniu cu simţământul că e dator să-şi ispăşească păcatele, îi oferă, pe nesimţite, o şansă de redresare, ideea de a întemeia o colonie. Ideea e generoasă, realizarea coloniei întruneşte multe simpatii; Erik are sentimentul de a-şi fi răscumpărat vechile greşeli. Renunţă la băutură, devine un proprietar intrepid, se căsătoreşte. În aceste împrejurări, inginerul hotarnic care în parabola asta romanescă e simbolul raţiunii şi adevărului, îl avertizează că terenul cedat coloniştilor, despădurit cu violenţă ca să facă loc ogoarelor şi mâncat pe dedesubt de ape, riscă pur şi simplu să fie măturat de şuvoaie. Nodul dramei aici e: în imposibilitatea lui Erik de a renunţa la o iluzie de care are nevoie ca să trăiască. Să-i alunge pe oameni de pe pământul pe care li l-a dat, i se pare o

barbarie, nu numai pentru că i-ar despuia de pământ, dar pentru că pământul acesta a şi devenit terenul pe care destinele s-au înscris ireversibil, s-au încheiat căsătorii, au apărut copii, oamenii au investit aici sudoare, sănătate, timp, nădejdi. Ca să-şi liniştească conştiinţa, Erik va înştiinţa totuşi pe colonişti de primejdia ce-i pândeşte, dar aceştia, ca şi el, nu pot renunţa la iluzia pe care e clădit tot temeiul lor şi refuză să abandoneze pământul. Catastrofa, fireşte, se produce; colonia e luată de ape şi coloniştii înecaţi.

Erik Evje e un Nehliudov. El are comun cu personajul tolstoian, – atât acela din *Dimineţile unui moşier* cât şi cu acela din *Învierea* – conştiinţa vinovăţiei, dorinţa ispăşirii, gustul generozităţii. Şi aici, ca şi la Tolstoi, triumful realismului stă în observaţia exactă a incompatibilităţii dintre năzuinţa individului şi situaţia lui de clasă. Erik, ca şi Nehliudov, rămâne în toate împrejurările ceea ce a fost întotdeauna; un fecior de moşier. Un om slab, rupt între convingerea ca nu poate să mai trăiască la fel ca părinţii săi şi incapabil totuşi să trăiască altfel. Va voi şi el, ca şi Nehliudov, – cel din *Învierea* – să se căsătorească cu fosta ibovnică, dar când o va reîntâlni la ieşirea ei din închisoare, urâtă, modestă, tăcută, zăpăcită, incapabilă să-şi închipuie cum a putut patima aboli odinioară distanţele – va avea sentimentul limpede al unui trecut neverosimil, prea îndepărtat ca să mai fie modificat. De altfel, de când ştie că a împroprietărit-o, are impresia că de fapt nu-i mai datorează nimic. În sfârşit, generozitatea sa e tot atât de suspectă în ochii argaţilor ca şi aceea a ţăranilor din *Dimineţile unui moşier:* aceeaşi reacţie tipic ţărănească, de neîncredere, de bănuială şi de ostilitate. Ceea ce defineşte perfect duplicitatea lui Erik şi inconsistenţa iluziilor sale este faptul că el nu renunţă nicio clipă la calitatea de moşier. El nu e un „mare vinovat” care visează să-şi împartă pământurile; el cedează doar o parte din ele – un pământ înţelenit care în raport cu întreaga moşie nu e decât o palmă de loc – păstrând în felul acesta toate privilegiile unui mare proprietar şi toate iluziile unui om generos. El oferă ceva, pur şi simplu pentru ca să aibă dreptul moral să stăpânească liniştit restul. Şi în neputinţa sa de a renunţa la iluzii, recunoaştem nu numai neputinţa de a accepta că răscumpărarea greşelilor este iluzorie, neputinţa de a renunţa la orgoliul generozităţii. Romanul ilustrează astfel caracterul iluzoriu al soluţiilor parţiale şi eşecul efortului individual. Simbolul în jurul căruia se adună romanul e prăbuşirea pământului mâncat de ape subterane, un fel de a sugera cât de fragile sunt existenţele montate pe iluzii.

Observaţia mediului ţărănesc ca şi a naturii este exactă ca întotdeauna. Îi lipseşte lui Bojer geniul lui Tolstoi, înverşunarea lui de a răscoli adânc în subsolul societăţii. Un exces de demonstraţie, un oarecare sarcasm ne dă o impresie de răceală, acolo unde Tolstoi e pătimaş şi nemilos ca un profet mânios.

Un roman al iluziilor primejdioase va mai scrie Bojer în plină maturitate: *Cântecul prizonierului.* Iluzia e aici aceea a transfigurărilor infinite. Andreas, prizonierul propriei sale imaginaţii, încearcă veşnic tentaţia de a trăi sub înfăţişarea altuia. S-ar zice că, nemulţumit de a trăi o singură existenţă, ar vrea să trăiască mai multe. La început e numai un băiat drăcos, care se laudă că l-a văzut pe diavol: o încercare infantilă de a-şi justifica într-un fel neliniştea şi năzuinţele. Ca toţi copiii, cunoaşte farmecul animismului: vorbeşte singur cu pietrele. Episodul relevă capacitatea copilului de a se dedubla pentru uzul unui dialog. Apoi vine rândul şotiilor; numai că gustul şotiilor se manifestă, la momentul copilăriei, cu maimuţăreli; imitaţia e o actorie în germene: strănută ca bătrânul Salkkebitt, tuşeşte ca un student ofticos, şchioapătă ca bătrânul cizmar Olsen. Un fapt divers citit în ziar – un fals – îi reţine atenţia: lucru semnificativ, căci falsul e o imitaţie de alt ordin, din zona mai intimă a personalităţii. Dacă se bate cu zăpadă, preferă să ascundă o piatră în bulgăre: e un mod de a trişa; bulgărele de zăpadă are aşadar calitatea unui proiectil perfid. Apoi băiatul se închipuie în situaţia unui îndrăgostit şi scrie o scrisoare abracadabrantă unei fete de care râde tot satul. Joacă apoi în faţa preotului rolul unui milog şi succesul se concretizează în smulgerea unei pomeni, îi place să facă jalbe pentru consătenii analfabeţi; dar nu din cine ştie ce sentiment generos, ci din plăcerea de a juca rolul admirabil al unui acuzator public. Pe măsură ce devine mai conştient de puterea sa neobişnuită de a se întrupa în pielea altor personaje, devine mai îndrăzneţ. La oraş, în rolul unui bogat cultivator, izbuteşte să încheie cu marele Roemer o afacere strălucită: ia marfă pe credit şi deschide prăvălie în sat. Prăvălia asta nu are însă pentru Andreas mai multă realitate decât un personaj inventat; născută dintr-o escrocherie, pare mai degrabă un produs de vis; negustoria lui însuşi e deşuchiată, desface marfa pe datorie, fără să ţină alt catastif decât răbojul cu cruci crestate pe tavan. Gestul aduce cu un jaf de haiduc operat în favoarea nevoiaşilor. O trăsnaie de om drăcos! Dar realitatea e o forţă obiectivă care nu ascultă de magia metamorfozelor intime: mărfurile se risipesc, datornicii uită să plătească, Roemer descoperă escrocheria şi pune sub sechestru până şi opincile unchiului, mama moare mâhnită.

Îl amuză pe Andreas spectacolul situaţiilor rare. Ca să nu-i lase lui Roemer nimic, după moartea mamei incendiază casa părintească. Intră argat, dar îşi dă stăpânul în judecată pentru pricina derizorie – şi inventată – că nu i-a dat o cămaşă; pe un altul îl reclamă că i-a furat zece coroane din lădiţă; sunt simple înscenări regizate cu umorul maliţios al unui Ulenspiegel. Face rost de certificate false ca să intre funcţionar; în loc să vândă vin preferă să-l bea; dacă în sfârşit serveşte un client, preferă să-i dea mai mult la cântar; dacă întâlneşte un episcop în drum spre nu ştiu care târg, îl îndrumă către alt târg; când stăpânul îl ceartă, îi îneacă marfa în gaz şi, supremă farsă, când pleacă din slujbă, cere un certificat de bună purtare. Aşadar un Ulenspiegel care cunoaşte din când în când tentaţiile diavolului.

Un doctor îl duce la teatru şi Andreas descoperă că gustul lui pentru travestire e aici o îndeletnicire organizată. Teatrul îl va învăţa tehnica travestirilor, îi va lărgi orizontul. Totuşi, lucru semnificativ, teatrul nu-l atrage. Pe el îl interesează rolurile pe care le poate juca în viaţă, nu acelea pe care le poate juca pe scenă. Carevasăzică, el nu vrea pur şi simplu să joace teatru; sau mai bine zis, el joacă teatru cu năzuinţa spontană de a rămâne definitiv fixat în pielea personajelor sale. S-ar zice că pentru el „personajul” are întotdeauna mai multă realitate decât „actorul”, căci în timp ce actorul, regăsindu-şi personalitatea la capătul spectacolului, e o realitate provizorie, personajul abandonat în culise, fixat o dată pentru totdeauna, e o realitate de durată, ce scapă de sub jurisdicţia efemeră a teatrului. Şi cu toate acestea Andreas nu rămâne niciodată prea mult în pielea unui personaj: ca şi cum odată sub înfăţişarea acestuia, substanţa lui s-ar diminua neîndurător după legea rolului debitat. Adevărul e că realitatea înconjurătoare refuză insensibilă să se modifice odată cu eroul nostru şi-l demască cu aceeaşi putere cu care un sfârşit de spectacol dezbracă actorul şi-l retrimite în stradă. Iată-l pe Andreas falsificând iscălitura doctorului şi luându-i banii; în rolul unui misionar se duce la căpătâiul muribunzilor; când întâlneşte un individ interesant, singura lui preocupare e dacă i-ar putea fura înfăţişarea; când cunoaşte pe funcţionarul de bancă, Iversen, intră în rol, se înfăţişează la bancă în locul lui şi încasează banii. Escrocheria nu este totuşi ţelul lui final; e garanţia unei reuşite, echivalentul monetar al aplauzelor. Cu banii luaţi de la doctor trimite cadouri foştilor stăpâni pe care îi păgubise; banii luaţi sub înfăţişarea lui Iversen îi trimite drept despăgubire doctorului.

Nici travestirea nu este în conştiinţa sa o simplă escrocherie, furtul banal al unei imagini; e un mod de a înlesni transferul

real al personalităţii, un fel de vampir magic; dacă Iversen e bolnav în urma necazurilor, Andreas îşi închipuie că aceasta se întâmplă pentru că i-a furat înfăţişarea, pentru că i-a „mâncat" bucată cu bucată. Boala lui Iversen ar fi aşadar produsul unei diminuări a personalităţii. Aici „escrocheria" are, s-ar zice, înfăţişarea unui microb care acţionează asupra individului sustrăgându-i nu ştiu ce principiu vital în procesul de întreţinere a personalităţii. *„El* (Andreas) *călătorea* – comentează Bojer – *dintr-o viaţă în alta, ca şi cum ar fi murit şi ar fi reînviat sub o formă nouă."* Existenţa lui Andreas se fragmentează de fapt la infinit, căci omul ignoră că trăind existenţa altora trăieşte foarte puţin propria sa existenţă. Va fi pastor şi medic de femei; o mulţime de indivizi certaţi cu poliţia au de fapt în Andreas un numitor comun. Până în clipa în care se îndrăgosteşte de Sylvia. E singurul moment în care adevărata lui personalitate şovăie să cedeze în favoarea alteia: s-ar zice, în sfârşit, că Andreas e gelos pe toate personajele sub înfăţişarea cărora s-ar putea prezenta Sylviei. Până la urmă va deveni cămătar şi conducător politic şi va fi acuzat de asasinarea cămătarului, adică de propria lui asasinare.

Romanul pirandelian în chipul cel mai surprinzător, îşi are de fapt rădăcinile în romantismul german şi a fost, cu siguranţă influenţat de Ibsen. Dedublarea personalităţii, confuzia dintre viaţă şi vis, „vampirismul" sunt teme curente pe o vastă arie a literaturilor occidentală, de la Calderon la Strindberg, de la Hoffmann la Stevenson; gustul şotiilor, al minciunii enorme, al odiseelor în travesti, vin din Ulenspiegel şi Peer Gynt. Ca şi Solveig, care, iubitoare şi credincioasă, e simbolul punctului fix pentru zvânturatecul şi nestatornicul Peer, Sylvia e principiul sentimentului covârşitor, capabil să fixeze sufletul cameleonic al îndrăgostitului Andreas. Se poate bănui că Bojer a râvnit să ne înfăţişeze, între altele, o imagine a artistului capabil să se metamorfozeze prin mijlocirea personajului, să ne facă sensibil aşadar însuşi mecanismul subtil al creaţiei. *„A inventat* – spune el despre Andreas – *personaje, numai că nu le-a imobilizat într-o carte, sau într-un bloc de marmură; le-a împrumutat propriile sale picioare.* Romanul, semnificativ pentru puterea de invenţie a scriitorului, pentru spiritul şi pentru latura poetică şi fantastă a imaginaţiei lui, rămâne un divertisment plin de farmec, dar lipsit de un înţeles superior. Psihologia personajului este însă exactă şi mediul, ca întotdeauna, perfect autentic.

Un fel de enciclopedie care întruneşte mai toate temele favorite ale scriitorului şi în care regăsim, la o altă dimensiune artistică, ideile lui cele mai dragi, este *Foamea cea mare.* Romanul e plin de elemente autobiografice. Per Trøen este

odrasla nelegitimă a unei ţărănci. Mama, moartă devreme, şi adevăratul său tată mort şi el înainte de a-şi putea ajuta fiul în chipul cel mai temeinic, băiatul pleacă la oraş cu gândul de a intra la şcoala de subingineri. Ceea ce caracterizează momentul e setea de învăţătură. Băiatul învaţă, munceşte într-o fabrică pentru ca să-şi poată continua studiile, devine mare inginer, construieşte zăgazuri pe Nil şi căi ferate în Orient, face avere – revine în Norvegia. Aici se îndrăgosteşte de Merle Uthoug, fiica unui mare comerciant şi se căsătoreşte cu ea. Cum a rămas din copilărie cu gustul vieţii la ţară, însetat de linişte şi dornic să întemeieze un cămin, îşi cumpără o proprietate. Femeia, copiii, grijile gospodăriei, după ani de învăţătură şi de călătorie, par să fie temeiul cel mai sigur al fericirii. Dar averea agonisită în străinătate se risipeşte într-un crah financiar; o lucrare de mari proporţii pe care o realizează în ţară îl ruinează; invenţia unei coase mecanice se dovedeşte inutilă; munca şi necazurile îi distrug sănătatea; fostul inginer decade la condiţia unui fierar de sat; ca să-şi salveze copiii, renunţă la ei în favoarea unei rude; un alt copil îi este sfâşiat de un câine. Omul îşi pierde aşadar averea, copiii, sănătatea, prietenii, iluzia fericirii. Per devine un plugar, obligat să-şi are ogorul dacă vrea să trăiască.

Foamea cea mare e foamea de absolut. Per cunoaşte ambiţia de a învăţa, dorinţa de a acumula ştiinţă, orgoliul de a construi, tentaţia de a crea. Eşecul şi ruina, durerea şi moartea însoţesc toate încercările sale.

Nu e greu de văzut: *Foamea cea mare* e un roman al condiţiei umane. Acum mai bine de cincizeci de ani, Bojer scria o dramă a absurdului şi nimic mai tulburător şi mai plin de învăţăminte pentru cititorul de azi atent la istoria ideilor, decât faptul de a regăsi aici, cu treizeci de ani înaintea lui Camus, şi în chipul cel mai explicit, mitul lui Sisif şi motivul revoltei. Există într-adevăr un episod „sisific”, calculat în economia romanului să dea semnificaţie întregii drame a lui Per: e episodul în care omul, bolnav, încercând să-şi refacă sănătatea, se exercită cărând inutil, de colo-colo, tone de bolovani. În clipa asta Per are viziunea unei umanităţi condamnate la o existenţă absurdă. Reacţia lui cea mai semnificativă: revolta. Un Dumnezeu care tutelează durerea şi moartea nu este un Dumnezeu. Omul nu are nevoie de divinitate. A-l demite pe Dumnezeu e legitim.

Bojer nu e atât de departe de Camus. Omul trebuie să lupte împotriva destinului său, dar să lupte fără iluzii. Principiul fericirii e munca şi dragostea; esenţial în durere e să salvezi partea omului din om: omenia.

Că există atâtea puncte de legătură între romanul lui Bojer şi o întreagă literatură a epocii noastre, lucrul nu e atât de surprinzător. *Foamea cea mare,* apărută în 1916, în plin război mondial, precede doar cu treizeci de ani opera francezului; şi într-un caz şi în celălalt, moaşa operei este războiul. Faptul absurd prin excelenţă! Simbolismul lui Bojer este mai naiv, scriitorul nu are nici fineţea francezului, nici consecvenţa lui filozofică; dar sub raport artistic, opera nordicului are sevă.

Totuşi ideile lui Bojer încă n-ar putea fi bine înţelese fără a ţine seama, în acelaşi timp, de climatul şi de spiritul lui ţărănesc, suspicios prin definiţie. Aici e probabil şi punctul de plecare în critica civilizaţiei occidentale. Anti-tehnicismul său e de fapt o expresie a neîncrederii în capitalism. Tehnica fără fericire e un moft. Progresul tehnic nu e în mod automat urmat de un plus de fericire. *„Cuceririle culturii europene în Orient, asta vrea să zică că sunt câţiva bancheri din Londra sau Paris cărora li s-a făcut poftă să înfulece o bucată din Asia sau Africa."* Atâta vreme *„cât Europa occidentală cu minunile ei tehnice, cu creştinismul, şi cu legile ei de ameliorări politice nu va produce un chip de om, superior lepădăturii ăsteia pe care o avem acum, am face mai bine să stăm liniştiţi şi să ne ţinem gura asta afurisită."* Ceea ce s-ar putea numi progres în condiţiile lumii existente, nu poate fi o sursă de fericire. Fără să-şi dea prea bine seama şi fără s-o spună explicit, Bojer simte că progresul întemeiat pe exploatare intensă nu poate mulţumi foamea de fericire. Valorile sale supreme: dragostea şi munca; ele constituie un principiu de viaţă superior care, dacă nu asigură în mod automat fericirea, cel puţin îngăduie speranţa posibilităţii ei. Totul e să rămâi om. În sensul acesta imaginează scriitorul şi gestul final al lui Per: deşi câinele vecinului i-a sfâşiat copilul şi dușmănia desparte ogoarele ca un zid de piatră, Per ştiind că omul, cumplit de sărac, nu are sămânţă să semene şi că dacă nu seamănă îl aşteaptă foamea cea mai cruntă împreună cu toată familia – se scoală în puterea nopţii şi din puţinul său însămânţează ogorul duşmanului. Gestul e sublim. *„Omul* – spune Bojer – *trebuie să se înalţe şi să fie superior puterilor oarbe care îi cârmuiesc viaţa; chiar în nenorocire trebuie să vegheze ca ceea ce este divin în el să nu moară."*

Lucru mai surprinzător: toată filozofia revoltei împotriva divinităţii e întemeiată nu pe elogiul inteligenţei, ci pe un sentiment religios foarte profund. De aici şi terminologia lui de biserică. Bojer neagă existenţa lui Dumnezeu, predică revolta şi independenţa omului, dar are senzaţia unui gol, are simţământul de a fi pierdut ceva care trebuie înlocuit: totuşi nu un alt Dumnezeu vrea, ci o altă biserică. Dar ca şi în cazul lui

Brand, în clipa în care aspiraţiile trebuie să se definească în spaţiul neîndurător al concretului, filozofia sa devine o retorică, limbajul se încifrează, revolta rămâne o aspiraţie şi, atât timp cât cearcă a afla o expresie, e o revoltă în deşert.

Dar patruzeci de ani după Brand, lumea nu mai este aceeaşi şi Bojer va fi simţit poate mai acut decât Ibsen dificultăţile filozofiei sale, căci îl vedem încercând în 1926 să dea o urmare romanului: *Noul Templu.* Cu unele izbânzi parţiale, căci romanul nu e cu totul lipsit de unele calităţi proprii scrisului lui Bojer, acest al doilea volum rămâne în întregul lui un eşec. Deşi ambele romane au comun unele personaje, ele se pot citi fără nicio pagubă ca două romane de sine stătătoare; cel puţin sub raport artistic *Foamea cea mare* se poate foarte bine lipsi de *Noul Templu.* Dar unitatea lor o fac ideile şi pentru cine e interesat de istoria ideilor lui Bojer – istorie semnificativă în multe privinţe pentru o pătură foarte largă de intelectuali – lectura *Noului Templu* e foarte profitabilă.

Noul Templu ar trebui să fie romanul edificării unui templu fără Dumnezeu. Personajele principale sunt aici copiii lui Per, acei copii pe care, pentru ca să-i salveze de mizeria propriei sale decăderi, Per acceptase să-i fie luaţi şi înfiaţi de ruda bogată a nevestei. Lorentz, băiatul, atras de idei socialiste, dă multe griji mamei sale vitrege, femeie aprigă, care nu se împacă deloc cu ideea unei risipiri a averii. Lovise, sora lui, fiinţă fermecătoare, e un spirit mai pozitiv. Când văduva moare, averea revine, spre surpriza tuturor, Lovisei şi nu lui Lorentz cum ar fi fost normal. Tânărul, care a cochetat cu socialismul doar atât timp cât era numai un moştenitor fără răspunderi, descoperă acum că pierderea moştenirii îl afectează foarte mult. Pe terenul acestei surpări intime, se instalează, pe încetul, convingerea că vocaţia sa e aiurea. Reîntâlnirea cu părinţii adevăraţi pregăteşte definirea acestei vocaţii. Sub influenţa tatălui său, Lorentz va studia teologia, iluzionându-se a putea sluji o nouă religie, un templu fără Dumnezeu.

Socialismul e o tentaţie pe care o cunosc mulţi dintre eroii lui Bojer; niciunul nu rămâne aici. Nu va rămâne nici Lorentz. De altfel şi în cazul lui Per, ceea ce fundamentează revolta lui, nu e atât inechitatea socială, cât mai ales existenţa răului în lume şi supremul rău care este moartea. Per nu se revoltă pur şi simplu împotriva societăţii, ci împotriva lui Dumnezeu. Dumnezeu este o abstracţie, omul este unica realitate inteligentă în univers, ceea ce mână omul este voinţa infinită de a exista, foamea de eternitate, care este însăşi foamea întregii lumi. Ateismul lui Per e aşadar un fel de schopenhauerism *sui generis* trecut pe la şcoala

protestantismului. E în acelaşi timp în *Foamea cea mare* un elogiu al raţiunii şi al omului, cam aşa cum îl înţelegeau revoluţionarii francezi de la 1789. Per concepe într-adevăr un cult al omului, o religie a omeniei, un templu în care s-ar celebra frumuseţea umanităţii şi setea ei de infinit, pe scurt: un fel de cult al raţiunii supreme.

Prea bătrân şi neputincios ca să-şi asume rolul unui profet şi al unui întemeietor de religii, Per vede în fiul lui, în Lorentz, pe omul care ar putea da realitate visului său. Sub raportul ideilor, romanul acesta e important fiindcă consemnează, ceea ce se putea întrevedea încă din *Foamea cea mare,* eşecul definitiv al unei ideologii de fantezie, întemeiată mai degrabă pe un sentiment acut de deşertăciune decât pe solide idei filozofice. Într-adevăr, Lorentz acceptă bucuros ideile tatălui său, dar primul lucru serios pe care îl face e să studieze teologia. După o discuţie cu episcopul, Lorentz va intra în rândurile bisericii oficiale. Per, bătrânul, consideră poziţia fiului său cu suspiciune; în concepţia lui, „noul templu" nu poate fi clădit decât în afara Bisericii oficiale şi împotriva ei. Dar Lorentz, intrat în câmpul realităţilor, îşi dă seama că vechea biserică nu poate fi pur şi simplu distrusă imediat şi dintr-odată, că a lupta dinlăuntrul ei, împotriva ei, este o etapă necesară şi o strategie mai bună. Bătrânul, care de altfel nu a meditat niciodată la căile concrete de realizare ale Noului Templu, trebuie să accepte că şi aceasta poate fi o cale ca oricare alta. E o acceptare care seamănă cu o cedare şi nu va fi ultima. Semnificativ este că şi episcopul îl acceptă pe Lorentz, deşi acesta mărturiseşte deschis: pentru el, Dumnezeu nu-i decât sentimentul totului; Crist, universul moral sub înfăţişare umană; păcatul, conflict între aspiraţii şi limite; rugăciunea, o concentrare a spiritului în faţa eternităţii; sfintele taine, un simbol al capacităţii omului de a se uni în aspiraţie cu divinitatea. Limbajul lui Lorentz este, evident, spiritualist, seamănă foarte bine cu limbajul bisericii şi reflectă, neîndoios, ca şi în cazul tatălui său, un sentiment religios viu şi puternic. Lorentz este de fapt un popă fără credinţă, în orice caz un popă mai modern, sensibilizat odată de idei socialiste; oameni ca el fac doar foarte evidentă nevoia de schimbare şi de adaptare a Bisericii la împrejurările unei lumi originale, caracterizate prin formidabil progres ştiinţific şi prin prezenţa insistentă a unor mase de oameni cărora progresul ideilor şi generalizarea tiparului le-a trezit apetitul dezbaterilor. Că Lorentz însuşi se poate iluziona asupra rostului său, asta nu înseamnă mare lucru. Popă fără credinţă, chemat să boteze copilul surorii sale, Lorentz îl va boteza după canoanele sacrosancte ale bisericii; însuşi Per, ateul, va veni la botez în calitate de naş şi va

îngenunchea finalmente în faţa fiului ca să obţină din mâinile lui iertarea păcatelor. Ideile lui Per, puse în practică, văzute aşadar în ultimele lor consecinţe, vădesc doar forţa sentimentului religios, inconsistenţa filozofică a ideilor. „Noul Templu" seamănă ca două picături de apă cu „vechiul templu". Ceea ce în *Foamea cea mare* mai era încă revoltă, nu lipsită de măreţie, în *Noul Templu* sfârşeşte mediocru, într-o apoteoză de hagiografie cuminte. E în înfrângerea finală a lui Per ceva care ne aminteşte de înfrângerea lui Jean Barois. Dar e o înfrângere fără noblețe.

Foamea cea mare are cel puţin o frumuseţe care nu e numaidecât a ideilor; acestea sunt vagi, întemeiate în genere pe reminiscenţe filozofice neasimilate; frumuseţea cărţii e în drama revoltei; frumoasă aici e revolta. În *Noul Templu,* ideile neîncorporate artisticeşte rămân ceea ce sunt: nişte stafii bâjbâind după haina care să le dea relief şi semnificaţii. La drept vorbind, *Noul Templu* e unul dintre acele romane apărute parazitar pe gloria unui prim volum; face parte, aşadar, din familia adeseori dezolantă a „volumului al doilea".

Lucrul cel mai tulburător, după ce l-ai văzut pe Bojer demonstrând, fără iluzii, mecanismul minciunii, făcând critica politicianismului şi a religiei, este să-l vezi pe el însuşi prizonierul câtorva iluzii tenace. Un templu fără Dumnezeu! Drama lui Bojer e în acest moment aceea a omului ajuns pe cale strict intelectuală la negarea lui Dumnezeu, dar incapabil să se desprindă din puterea sentimentului religios. Dumnezeu şi-a pierdut chipul, dar nu puterea. Bojer este un credincios care se ignoră.

Nu e singura lui iluzie. Într-o piesă ca *Sigurd Braa* vom vedea un inginer de geniu încercând să intervină în disputele dintre patroni şi muncitori ca să împace antagonisme care, aşa cum o dovedeşte toată experienţa istoriei, sunt inconciliabile. Principiul întregii activităţi a lui Sigurd Braa este bunătatea, adică un sentiment întemeiat foarte şubred pe ideea vagă de echitate. Dar echitatea nu este un instrument politic, politica lui Bojer e curat sentimentală. Piesa e uimitor de falsă.

La fel de fals e romanul *Ziua şi noaptea.* Leif Sund, absolvent al unei şcoli de subofiţeri, inventează, norocos, o mitralieră care va face din el un magnat al armamentelor. După Primul Război Mondial, omul contractează obsesia vinovăţiei, încearcă să se vindece cu ajutorul bisericii catolice, al medicinei şi al petrecerilor; religia e neputincioasă, medicina toată nu-i poate afla leac pentru insomnii, şampania are gustul sângelui. Încearcă să muncească; dar blestemul său e să nu poată face nimic alta decât să inventeze arme de foc. Abia după ce-şi pierde averea, familia şi reputaţia, omul e pe cale

să-şi afle pacea şi somnul. S-ar zice, aşadar, că autorul reia, în felul său, vechea problematică a crimei şi pedepsei: crima lui Leif are nevoie de ispăşire. Falsă aici nu e atât ideea, cât psihologia personajului. Pentru că e foarte greu să faci dintr-un absolvent al unei şcoli de subofiţeri un om cu adânci probleme de conştiinţă, autorul face din el un autodidact setos de învăţătură, audiind cursuri la Sorbona ca *„să umple lacune în instrucţia sa”, „să soarbă o mulţime de cunoştinţe de literatură şi istorie”* şi *„să asculte lecţiile de filozofie ale lui Bergson”*. Sensibilizat prin cultură, industriaşul devine apt pentru probleme de conştiinţă. Naivitatea romancierului e mişcătoare. Naiv e şi felul în care îşi închipuie că se poate pierde o mare avere: Leif îşi ignoră, pur şi simplu, afacerile; la drept vorbind nici nu e un magnat pentru că uzinele, minele şi acţiunile sale nu există decât pe hârtie. Averea sa e iluzorie. Şi lucrul acesta îl descoperă un biet avocat provincial intrat cu totul întâmplător în imensa maşinărie a lumii financiare! Singurul lucru interesant: oraşul provincial, care trăieşte iluzia teribilă de a se ridica prin construirea unei uzine de armament; dezamăgit, târgul se va răzbuna aruncând asupra lui Leif acuzaţii stupide. După cum se vede, nu ideile îi lipsesc lui Bojer, ci puterea de a le încorpora. Pentru a fi realizate, ar fi fost nevoie aici de cunoaşterea profundă a mediilor financiare, dar scriitorul, care a rămas în cea mai mare măsură un ţăran, cunoaşte la fel de rău marea burghezie ca şi marea intelectualitate.

Interesant e că omul acesta, care dispreţuieşte politicienii şi partidele, nu ignoră deloc forţa de atracţie a socialismului. E adevărat că socialiştii epocii sale nu i se par cu nimic superiori politicienilor de toată mâna; cu toate acestea, când e vorba să fixeze în existenţa vreunuia dintre personajele sale o oază de generozitate, ni-l înfăţişează sub farmecul ideilor socialiste: şi Wangen, şi Erik, şi Lorentz au cunoscut ideile socialiste. Niciunul nu rămâne aici; într-un climat de instabilitate a sentimentelor şi de oportunism general, abjurările sunt un fenomen comun, fără lacrimi şi fără remuşcări.

Ceea ce foarte bine înfăţişează Bojer este dezorientarea totală a spiritelor şi impostura. Oamenii ştiu foarte greu ceea ce vor. Tinerii, îndeosebi, bâjbâie multă vreme. Erik ar vrea să studieze teologia şi studiază un timp medicina; Lorentz, care nu prea ştie ce vrea să studieze, studiază în cele din urmă teologia şi nici atunci ca un credincios, ci ca un rebel intrat în câmpul duşmanilor ca să le „spioneze” slăbiciunile, dinlăuntru. Bojer nu are nici cea mai mică simpatie pentru socialiştii de ocazie. Fiii angrosiştilor care la demonstraţiile muncitoreşti strigă „Noi, proletarii”; Wangen, proprietarul falit, cel care

mănâncă economiile nevoiaşilor şi organizează demonstraţii muncitoreşti; Erik, ajuns dintr-un lider al muncitorilor, un moşier cu ideea năstrușnică a unui soi de comunitate; Lorentz, gata să renunţe la socialism în favoarea unei moşteniri bogate şi optând pentru preoţie din clipa când descoperă că e sărac – toţi aceştia sunt, fireşte, până la un punct, nişte impostori. Şi nu sunt singurii: alături de politicienii sterili şi tinerii fără vocaţie, aflăm adesea preoţii fără har. Pastorul Barring din *Puterea minciunii* este, ca şi Lorentz din *Noul Templu,* un preot fără Dumnezeu, un funcţionar fără credinţă. Poate că cel care simte cel mai acut distanţa dintre idee şi faptă este Einar, fiul lui Norby, care începe prin a se revolta împotriva tatălui său şi sfârşeşte cuminte, prin a ceda minciunii.

Mai dificil se apropie Bojer de alte sectoare ale vieţii. Muncitorul industrial e întotdeauna un personaj secundar, masa muncitorească e de obicei un fundal mort. Nu-i izbutesc lui Bojer nici tipurile de intelectuali. Frământările tinerilor săi studenţi sau ale preoţilor săi nu sfârşesc mai niciodată în dramă, tocmai pentru că intelectualitatea lor e banală şi n-au conştiinţa violentă a contradicţiilor. De aceea dramele lor de conştiinţă nu sunt autentice, n-au durată şi, cu excepţia poate a lui Erik, sunt drame fără consecinţe. Nici Per, nici Sigurd Braa, amândoi ingineri şi oameni de geniu, nu sunt cu adevărat nişte intelectuali. În cazul lui Sigurd, lucrurile sunt foarte evidente. Sigurd e un sfânt căruia neputându-i-se acorda aureola, i se acordă virtutea supremă a geniului, dar atributul este, fireşte, cu totul exterior; ca să fabrici o idilă nu e nevoie de geniu ingineresc. În cazul lui Per, lucrurile stau niţel altfel; drama ar fi fost foarte dificilă fără calitatea intelectului, totuşi paginile cele mai izbutite în *Foamea cea mare* nu sunt acelea care privesc dezbaterile în conştiinţă, ci acelea care privesc copilăria la ţară, ucenicia tânărului la oraş – pe care Bojer însuşi a cunoscut-o foarte bine – traiul fostului inginer decăzut la condiţia ţăranului. Uimitoare sunt intuiţiile scriitorului asupra spiritului feminin şi infantil. Lucrul nu e lipsit de interes pentru aptitudinea lui Bojer de a se apropia de lumea instinctelor şi sentimentului. Neîndoielnic, tipurile cele mai reuşite ale lui Bojer rămân acelea de ţărani şi de pescari. Puţine personaje în opera lui pot sta alături de pescarii din *Ultimul Viking* sau de ţăranii din *Emigranţii. Fascinaţia minciunii* este, în definitiv, un roman în cadru rural, Norby însuşi este un ţăran. Ţărani sunt şi pescarii lui Bojer: nişte ţărani trecuţi circumstanţial din zodia pământului în aceea a mării. Chiar Per, inginerul, rămâne structural un ţăran: el se întoarce la condiţia ţăranului fără fior şi fără efort; mediul îi este familiar, nimic ostil aici; dimpotrivă, ruina averii,

creditorii, hoţii invenţiei sale, durerea – toate acestea îi vin din oraş. Până şi politicienii de extracţie ţărănească sunt, în opera lui Bojer, mai vii şi mai autentici decât surtucarii de la oraş. E cazul a spune că Bojer însuşi a rămas, în bună măsură, un ţăran. Gustul naturii, elogiul vieţii la ţară, dispreţul tehnicii, critica politicianismului steril, înclinarea pentru studiul ţărănimii, acestea ne reamintesc partea ţăranului din personalitatea agitată a scriitorului. Şi încă ceva: cine priveşte tabloul operei, va băga repede de seamă că romanele epice, romanele pescarilor şi ţăranilor săi sunt, în ordine cronologică, tocmai acelea scrise într-o epocă de maturitate; s-ar zice că, obosit, după o călătorie atât de lungă şi de bogată în peripeţii artistice, scriitorul a venit să-şi sporească puterile şi să-şi împrospăteze arta, în lumea lui cea mai familiară: în lumea pescarilor şi ţăranilor Norvegiei.

Valoarea operei lui Bojer a fost şi este încă în bună măsură contestată. Compatrioţii săi au văzut multă vreme în el un gazetar convertit oportunist la canoanele romanului. Gloria i-a făcut-o străinătatea: Franţa, Danemarca, Germania, America. La apariţie, *Foamea cea mare* stârneşte aprecieri din cele mai elogioase. Ciudat, mulţi critici au căutat rădăcinile operei aiurea, îndeosebi francezii, foarte binevoitori de altfel, dar foarte adesea înclinaţi, lucru deloc agreabil, de a afla termenii de comparaţie în propria lor literatură, l-au aflat pe Bojer îndatorat lui Hugo şi Zola. E adevărat că două din cele patru *Evanghelii* ale lui Zola, *Munca* şi *Fecunditatea,* constituie în opera norvegianului temele de bază; dar e greu de văzut pentru ce Bojer ar datora altora mai mult decât lui însuşi. Iar dacă e să stabilim filiaţii literare, apropierea de Dickens e în multe privinţe cel puţin tot atât de justificată ca aceea de Hugo. În *Foamea cea mare,* prima parte a romanului, copilăria orfanului, întâlnirea cu tatăl care îl abandonase, nevoia de afecţiune a lui Per care, după moartea părinţilor, îl va îndemna s-o caute pe Lovise, sora sa; traiul idilic al fraţilor săraci în aceeaşi mansardă mizerabilă; episodul în care Lovise, delicată şi dulce, cântă din vioară pentru bolnavii din spital, moartea fetei, întâlnirea cu Fred, fratele vitreg – toate au, în mod cert, o culoare dickensiană.

Distinctive pentru întreaga sa operă rămân preocupările etice. Nota aceea de fantastic, caracteristică aproape tuturor nordicilor, nu-i lipseşte nici lui Bojer şi o aflăm nu acolo unde s-ar părea că e la locul ei cel mai potrivit, în culegerile sale de basme, ci în studiul bogat al iluziilor.

A scris mult, în toate direcţiile; temele sale, am văzut – sunt totuşi două sau trei, iar personajele sunt reductibile la câteva tipuri; dar aşa se întâmplă şi cu cei mai mari: cu câteva teme şi

cu câteva tipuri se constituie o operă; Bojer nu face excepţie. Preocupările sale nu cunosc frontiere între genuri; nu arareori vom afla, disputate în teatru, basm şi roman, idei, personaje, situaţii. Dar dacă basmul e neglijabil şi teatrul, prăfuit, de o importanţă circumscrisă la limitele literaturii naţionale, romanul e viu şi de o eficacitate artistică superioară.

ALEXANDRU SEVER

johan bojer

«*Foamea cea mare* e foamea de absolut. Pe cunoaşte ambiţia de a învăţa, dorinţa de a acumula ştiinţă, orgoliul de a construi, tentaţia de a crea. Eşecul şi ruina, durerea şi moartea însoţesc toate încercările sale.

Nu e greu de văzut: *Foamea cea mare* e un roman al condiţiei umane. Acum mai bine de cincizeci de ani, Bojer scria o dramă a absurdului şi nimic mai tulburător şi mai plin de învăţăminte pentru cititorul de azi atent la istoria ideilor, decît faptul de a regăsi aci, cu treizeci de ani înaintea lui Camus, şi în chipul cel mai explicit, mitul lui Sisif şi motivul revoltei.»

ALEXANDRU SEVER

[1]
Cu multe dintre datele acestui tabel suntem îndatoraţi studiului laborios şi atent, plin de amănunte biografice, care e *Johan Boyer, sa vie et ses oeuvres* de La Chesnais, eminent cunoscător al literaturilor nordice, prieten al lui Bojer.

[2]
Kristiania – vechea denumire a oraşului Oslo.

[3]
Skaal! – noroc!

[4]
Fiinţă fantastică, cu coadă de vacă, care trăieşte în mijlocul turmelor şi seduce bărbaţii.

[5]
Vafle – un fel de turtă din aluat de clătite.

[6]
Şef de trib arab.

[7]
Nume dat în Scandinavia membrilor unei societăţi ce practică abstinenţa.

Cuprins

Foamea cea mare
TABEL CRONOLOGIC
Partea întâi
I
II
III
IV
V
VI
VII
Partea a doua
I
II
III
IV
V
VI
VII
VIII
IX
X
XI
XII
XIII
Partea a treia
I
II
III
IV
V
VI
VII
POSTFAȚĂ

Table of Contents

Foamea cea mare	1
TABEL CRONOLOGIC	6
Partea întâi	13
I	14
II	20
III	29
IV	34
V	39
VI	48
VII	59
Partea a doua	69
I	70
II	77
III	81
IV	89
V	98
VI	108
VII	112
VIII	120
IX	125
X	129
XI	134
XII	138
XIII	140
Partea a treia	146
I	147
II	151

III 156
IV 158
V 164
VI 168
VII 172
POSTFAŢĂ 179